

И С А Б Е Л А Л И Е Н Д Е

ПОРТРЕТ В СЕПИЯ

Трета последна книга
от трилогията след
„КЪЩАТА НА ДУХОВЕТЕ“ и
„ДЪЩЕРЯ НА СЪДБАТА“

Clibri

ИСАБЕЛ АЛИЕНДЕ ПОРТРЕТ В СЕПИЯ

Превод: Маня Костова

chitanka.info

Като дете Аурора дел Валие изживява травма, която заличава спомените ѝ през първите пет години от живота ѝ. Отгледана от амбициозната си и колоритна баба Паулина дел Валие, тя израства в привилегирована среда, в която жените могат свободно да избират попрището си. Аурора става фотограф и има всички предпоставки, за да се радва на живота, но я измъчват ужасни кошмари. След една нещастна любов тя решава да проникне в тайните на миналото и да открие какво е оказало такъв разрушителен ефект върху бъдещето.

„Портрет в сепия“ е исторически роман за края на XIX век в Чили и поредната великолепна семейна сага, която Исабел Алиенде е населила с героите от първите два романа на трилогията си „Къщата на духовете“ и „Дъщеря на съдбата“.

*На Кармен Балселс и Рамон Уидобро, два лъва, родени в
един и същи ден и вечно живи.*

ПЪРВА ЧАСТ

1862–1880

*Затуй аз трябва да се върна
към толкоз бъдещи места,
за да намеря себе си,
изследвал се безкрай
с луната само за свидетел,
а сетне радостно да си
подсвирна,
по камъни и пръст поел
с единствен дълг — да
съществувам,
с единствено семейство —
пътят.*

Пабло Неруда, „Край
на света“ („Вятърът“)

Появила съм се на бял свят в един есенен вторник на 1880 г. в Сан Франциско под стряхата на баба ми и дядо ми по майчина линия. Докато в тази дървена, подобна на лабиринт къща майка ми се задъхвала с издут корем, с храбро сърце и в отчаяно усилие утробата ѝ да ми проправи път да изляза, навън кипял необузданият живот на Китайския квартал с натрапчивия аромат на екзотични ястия, оглушителния порой от гръмогласна разнородна реч и неизчерпаемият рояк от хора, които чевръсто се суеят напред-назад. Родила съм се рано сутринта, но в Китайския квартал часовниците не се подчиняват на никакви правила и по това време отваря пазарът, гъмжи от коли, разтоварващи стока и звучи тъжният вой на кучетата в клетки, които

очакват да минат под ножа на готвача. Доста късно в живота си научих подробностите около моето раждане, но можеше и да е по-зле, ако това изобщо не се бе случило и тези подробности бяха потънали завинаги в лъкатушешите пътеки на забравата. В семейството ми има толкова тайни, че вероятно няма да ми стигне времето да разбуля всички, тъй като истината е краткотрайна — проблясва за миг и изчезва като измита от дъждовен порой. Баба ми и дядо ми ме посрещнали развълнувани — въпреки че, ако трябва да се вярва на неколцина очевидци, като бебе аз съм изглеждала ужасно — и ме сложили на гърдите на майка ми, където съм постоjala сгушена няколко минути — единствените, през които съм прекарала с нея. След това вуйчо Лъки ми духнал в лицето, за да ми предаде с дъха си своя късмет. Намерението му било великодушно, а методът — безпогрешен, тъй като поне през тези първи трийсет години от моето съществуване ми върви. Но нека не избързваме. Тази история е дълга и започва много преди моето раждане; необходимо е търпение, за да се разкаже, и още повече търпение, за да се изслуша. Ако пътъом изгубим нишката, няма да се отчайваме, с положителност след няколко страници отново ще я намерим. И понеже трябва да започнем от някаква дата, нека тя да бъде 1862 г. и да кажем наслуки, че историята води началото си от една необикновена вещ с невероятни размери.

Леглото на Паулина дел Валие било поръчано във Флоренция една година след коронацията на Виктор Емануил, когато в новото италианско кралство още отеквало ехото от снарядите на Гарибалди; то прекосило океана разглобено на борда на презокеански кораб от Генуа, после било разтоварено в Ню Йорк наред кървава стачка и накрая било прехвърлено на един от параходите на плавателната компания, собственост на дядо ми и баба ми по бащина линия Родригес де Санта Крус, които били чилийци, но живеели в Съединените щати. На капитан Джон Съмърс се паднала честта да получи сандъците, обозначени на италиански само с една дума: *наяди*^[1]. Този як английски моряк, от когото са останали само един избелял портрет и една кожена торба, износена от безбройните морски пътешествия и пълна с любопитни ръкописи, се оказа мой прадядо, както установих по-късно, когато миналото ми най-сетне започна да се изяснява след дълги години на загадъчност. Не познавам капитан Джон Съмърс, бащата на Елайза Съмърс, моята баба по майчина линия, но

от него съм наследила известен вкус към странстване. Върху този морски вълк, обветрен със солта на моретата и поел в душата си хоризонта на безбрежната океанска шир, се стоварила задачата да пренесе флорентинското легло в трюмовете на кораба си чак до другия край на американския континент. Трябвало да се прокрадне през блокадата на янките и да избегне нападенията на конфедерационистите, да достигне най-южните части на Атлантическия океан, да прекоси коварните води на Магелановия проток, да навлезе в Тихия океан и след краткотрайни спирки в няколко южноамерикански пристанища да поеме курс към Северна Калифорния — древната земя на златото. Имал точни указания да отвори сандъците на доковете на Сан Франсиско и да надзирава корабния дърводелец, докато сглоби частите като в мозайка, внимавайки да не повреди резбата; сетне трябвало да нагласи дюшека и кувертюрата с рубинен цвят, да натовари необикновената вещ в конска талига и да я изпрати с бавен ход към центъра на града. Кочияшът бил инструктиран да направи две обиколки на Площада на Обединението и сетне още две, подрънквайки с камбанка под балкона на любовницата на дядо ми, и накрая да достави чудатата пратка на крайния адрес — дома на Паулина дел Валие. Трябвало да осъществи този подвиг в разгара на Гражданската война, когато войските на янките и на Конфедерацията се избивали в южните райони на страната и на никого не му било до шеги и до камбанки. Джон Съмърс изпълнявал гореспоменатите нареждания и проклинал, защото, докато плавало, това легло се превърнало в символ на най-омразното нещо в неговия занаят: капризите на господарката му Паулина дел Валие. Щом видял леглото натоварено в колата, въздъхнал и решил, че това е последната поръчка, която изпълнява за нея; в продължение на дванайсет години бил работил под нейното командване и търпението му се било изчерпало. Леглото и до днес е невредимо — тежко и допотопно, от дърво, боядисано в пъстри цветове. Откъм главата седи величествено бог Нептун, заобиколен от разпенени вълни и подводни създания, изваяни в релефна дърворезба, а при краката се гонят в игра делфини и морски сирени. За няколко часа в Сан Франсиско половината град могъл да оцени по достойнство това олимпийско легло, но възлюбената на дядо ми, на която бил посветен целият този

спектакъл, се скрила, докато талигата минавала отново и отново с камбанен звън.

---

[1] Нимфа на река или извор. — Б.пр. ↑

— Победата ми не продължи дълго — призна пред мен Паулина много години по-късно, когато аз настоях да я фотографирам и да разбера всички подробности около леглото. — Шегата се обърна срещу мен. Смятах, че ще се подиграват на Фелисиано, но се присмяха на мен. Прецених грешно хората. Кой би могъл да допусне такава наглост? В онези времена Сан Франсиско беше истински кошер от корумпирани политици, бандити и жени с непристойно поведение.

— Не им е харесало предизвикателството — подметнах аз.

— Не. Очаква се, че жените трябва да пазим доброто име на съпруга си, колкото и безсрамен да е той.

— Съпругът ви не е бил безсрамник — възразих.

— Не, но вършеше глупости. Във всеки случай не се разкайвам за прословутото легло, спях в него в продължение на четирийсет години.

— Какво направи мъжът ви, като разбра, че е разкрит?

— Възмути се, че докато страната проливала кръв в Гражданската война, аз съм купувала мебели от потомците на Калигула. И, естествено, отрече всичко. Никой, дори и най-големият глупак, не признава, че е изневерил, ако ще и под юргана да го хванат.

— От личен опит ли го знаете?

— Де да беше така, Аурора! — възкликна Паулина дел Валие с недвусмислен копнеж в гласа.

На първата снимка, която й направих, когато бях на тринайсет години, Паулина е в митологичното легло, облежната на възглавници от бродиран сатен, с дантелена нощница и половин кило накити по себе си. Такава я виждах много пъти и такава бих искала да я видя в смъртта ѝ, но тя пожела да легне в гроба с тъжните одежди на кармелитка и заръча в продължение на няколко години да се отслужват заупокойни молитви за душата ѝ. „Достатъчно скандализирах дотук, време е да преклоня глава“, бе обяснението, което даде, преди да потъне в ледената меланхолия на последните си дни. Пред приближаващия край тя изпита страх. Нареди да преместят леглото в мазето и да поставят на негово място дървен нар с рогозка от конска грива, където да издъхнела без лукс след толкова разточителство, та дано Свети Петър задраска миналото и я заведе на нова страница в книгата на греховете. Страхът при все това не бе достатъчен, за да я накара да се раздели и с другите си материални блага и до последния

си дъх тя не изпусна юздите на своята финансова империя, вече доста орязана в онези времена. От нейната неустрашимост на младини бе останало много малко в края на живота ѝ; дори иронията ѝ я напускаше, но баба ми сама бе създала своята легенда и никаква рогозка от конска грива, нито облекло на кармелитка не можеха да я помрачат. Флорентинското легло, което тя си бе доставила удоволствието да разходи из главните улици на града, за да накаже мъжа си, бе един от миговете ѝ на тържество. По онова време семейството живеело в Сан Франсиско със сменено име — Крос — тъй като няма американец, способен да произнесе звучното Родригес де Санта Крус и дел Валие, което е много жалко, защото това автентично фамилно име съхранява отколешен отглас от Инквизицията. Неотдавна се били преместили в квартала Ноб Хил, където издигнали ослепителна по размери и богатство къща, една от най-заможните в града, довела до лудост няколко архитекти съперници, които те наемали и освобождавали един след друг. Семейството не натрупало състоянието си по време на треската за злато от 1849 г., както твърдял Фелисиано, а благодарение на възхитителния предприемачески дух на неговата съпруга, на която хрумнало да пренасят пресни продукти от Чили до Калифорния върху ложе от антарктически лед. В онези смутни времена една праскова струвала една златна унция и баба ми съумяла да извлече изгода от обстоятелствата. Начинанието процъфтявало и скоро те станали собственици на флотилия от кораби, плаващи от Валпараисо до Сан Франсиско и обратно, които през първата година се връщали в Чили празни, но впоследствие започнали да пренасят калифорнийско брашно. Така разорили няколко чилийски земеделци, сред които и бащата на Паулина, страховития Агустин дел Валие, чието брашно червясало в складовете, тъй като не можело да конкурира финото бяло брашно на янките. От ярост черният му дроб също изгнил. В края на треската злато хиляди авантюристи се завърнали по родните си места по-бедни, отколкото тръгнали, и изгубили здравето и душата си в преследване на една мечта. По Паулина и Фелисиано натрупали състояние. Издигнали се до висшите кръгове на обществото в Сан Франсиско въпреки почти непреодолимата пречка, която представлявал испанският им акцент. „В Калифорния всички са новобогаташи без потекло, докато нашето родословно дърво тръгва още от Кръстоносните походи“, повтаряла

Паулина в онези времена, преди още да се била признала за победена и да се била завърнала в Чили. Все пак благородническите титли и банковите сметки не били единственото нещо, което им отворило вратите, заслуга имал и дружелюбният нрав на Фелисиано, който се сприятелил с най-първите хора в града. Затова пък с жена му трудно се общувало поради нейната надменност, остър език, непочтителност и незачитане на другите. За да бъдем по-ясни, Паулина и досега вдъхва първоначално едно смесено усещане за изумление и страх, каквото би породила една игуана например, и чак когато я опознае по-отблизо, човек си дава сметка за нейната чувствителност. През 1862 г. тя тласнала мъжа си в търговска операция, свързана с трансконтиненталната железница, от която окончателно забогатели. Не разбирам откъде у тази госпожа се е пръкнал такъв усет към търговските дела. Произхождаща от семейство на тесногръди и ограничени чилийски земевладелци, тя получила възпитанието си между стените на своя бащин дом във Валпараисо, отброявайки молитви на броеницата и бродирайки, тъй като баща ѝ вярвал, че неграмотността гарантира подчинението на жените и на бедните. Бе получила оскъдна представа за най-първичните умения по писане и смятане, но не бе прочела нито една книга в живота си и събираше на пръсти — презираше действието изваждане, — ала всичко, което докоснеха ръцете ѝ, се превръщаше в пари. Ако не бяха безразсъдните ѝ синове и роднини, тя можеше да си отиде от този свят с блясъка на императрица. През онези дни се строяла железницата, която щяла да свърже източните със западните американски щати. Докато всички влагали парите си в акции на двете компании и се обзалагали коя щяла да построи линията по-бързо, баба ми, безразлична към тази лекомислена надпревара, разгънала една карта на масата в трапезарията и се заела да изучи с търпението на топограф бъдещото трасе на влака заедно с местностите, където имало вода в изобилие. Много преди изпълнителните китайски работници, наети за строежа, да забият последния болт, съединяващ железопътната линия Промотори, в щата Юта, и преди първият локомотив да прекоси континента с оглушително тракане на желязо, вулканичен пушек и пищене като при корабокрушение, баба ми убедила мъжа си да купи земи в местата, отбелязани от нея с червено мастило на картата.

— Там ще построят селища, тъй като има вода и във всяко едно от тях ние ще отворим магазин — обяснила тя.

— Но това са много пари — възкликнал Фелисиано изплашен.

— Вземи назаем, затова са банките. Защо да рискуваме с наши пари, щом можем да разполагаме с чуждите? — отвърнала Паулина, както винаги с готов аргумент в такива случаи.

И точно когато били заети да преговарят с банките и да купуват земи из половината територия на страната, гръмнал скандалът с любовницата. Била актриса и се казвала Аманда Лоуъл: апетитна шотландка с плът като мляко, очи като спанак и вкус на праскова според твърденията на тези, които я били опитвали. Пеела и танцувала непохватно, но с жар, играела в безвкусни комедии и развличала гостите на празненства на магнати. Имала смок от Панама — дълъг, дебел и кротък, но с вид, който карал всички да настръхват; увивал се около тялото ѝ по време на нейните екзотични танци и нито веднъж не показал злонамереност, докато в една злочеста нощ тя не се появила с диадема от пера в косите си и животното, вземайки прическата ѝ за заблуден папагал, едва не удушило господарката си в своето усилие да погълне въображаемата птица. Хубавата Лоуъл далеч не била една от хилядите „опетнени гълъбици“ в галантния живот на Калифорния. Тя била високомерна куртизанка, чието благоволение не се спечелвало само с пари, но и с добри обноски и чар. Благодарение на щедростта на своите благодетели живеела охолно и дори ѝ оставали средства да поддържа тълпа бездарни артисти; била обречена да умре в бедност, защото разходвала колкото цяла държава, а остатъка подарявала. В разцвета на младостта си разстройвала уличното движение с грациозната си походка и своята червена, неукротима като лъвска грива коса. Слабостта ѝ към скандалите обаче я проваляла: в неочакван изблик била способна да срине в калта всяко добро име и семейство. Това подействало като допълнителна примамка за Фелисиано, който носел сърце на корсар, и мисълта да си поиграе с огъня го изкушила толкова, колкото пищните бедра на въпросната Лоуъл. Настанил я в апартамент в самия център, но никога не се явявал на публични места с нея, защото прекрасно познавал характера на съпругата си, която веднъж в пристъп на ревност нарязала крачолите и ръкавите на всичките му костюми и ги захвърлила пред вратата на кабинета му. За мъж, елегантен като него, който поръчвал дрехите си

при шивача на принц Албърт в Лондон, това представлявало смъртен удар.

В Сан Франсиско, който бил град на мъжете, съпругата по правило последна научавала за брачната изневяра, но в конкретния случай самата Лоуъл се погрижила за това. Едва запътил се към вратата поредният благодетел, тя издълбавала черта на колоните на леглото си — по една за всеки приет любовник. Тя била колекционер; мъжете не я интересували заради особените си достойнства, а заради броя на чертите и стремежът ѝ бил да задмине мита за изумителната Лола Монтес, ирландска куртизанка, която бе минала през Сан Франсиско като някакво дихание по време на треската за злато. Мълвата за чертите на Лоуъл се предавала от уста на уста и господата се надпреварвали да я посещават както заради прелестите ѝ на хубавица, която мнозина вече познавали в библейско облекло, така и заради тръпката да легнат с държанката на един от първенците в града. Новината стигнала до Паулина дел Валие, след като вече била обиколила цяла Калифорния.

— Най-унизителното е, че тази пачавра ти слага рога и цял свят злорадства, че мъжът ми е скопен петел! — наругала съпруга си Паулина с цветистия език, който използвала в подобни случаи.

Фелисиано Родригес де Санта Крус дори не подозирал за колекционерската страст на любимата си и жестокото разкритие едва не го убило. Той изобщо не предполагал, че приятели, познати и други, на които бил правил огромни услуги, се подигравали по този начин с него. Ала той ни най-малко не обвинил любимата си, защото с примирение приемал непостоянството на нежния пол — създания, даряващи наслада, но без морални задръжки и винаги готови да се поддадат на изкушението. Докато жените били свързани със земята, с хумуса, с кръвта и с функциите на тялото, мъжете били предопределени за героични дела, за велики идеи и за — при все че това не бил неговият случай — святост. Хванат натясно от жена си, той опитал да се защити, доколкото можел, и използвал един миг на затишие, за да ѝ натякне за резето, с което залоствала вратата на спалнята си. Нима смятала, че мъж като него ще живее във въздържание? Вината била изцяло нейна, тъй като тя го била отблъснала, добавил. Това за резето било вярно. Паулина се била отказала от плътските лудории не поради липса на желание, както ми

изповяда четирийсет години по-късно, а от свенливост. Отвращавало я собственото ѝ отражение в огледалото и решила, че всеки мъж би изпитал същото при вида на голотата ѝ. Спомняше си с точност мига, в който осъзнала, че тялото ѝ се превръща в неин враг. Няколко години преди събитията, за които разказвам, Фелисиано се върнал от дълго пътуване по служба в Чили, хванал я през кръста и с обичайното си непомрачимо настроение понечил да я вдигне, за да я занесе на леглото, но не успял да я помръдне.

— По дяволите, Паулина! Камъни ли криеш под роклята си? — се пошегувал.

— Това е сланина — тъжно въздъхнала тя.

— Покажи ми я!

— В никакъв случай. Отсега нататък ще идваш в стаята ми само нощем и на изгасена лампа.

Известно време те, които се били обичали дотогава без свян, се любели на тъмно. Паулина останала непреклонна пред молбите и протестите на съпруга си, който така и не се примирил с факта, че трябвало да я достига под купища плат в мрака на стаята и да я целува набързо като мисионер, докато тя му държала ръцете, за да не опипва месата ѝ. Това боричкане ги оставяло без сили и с нерви, готови всеки момент да се скъсат. Накрая, използвайки пренасянето в новия дом в Ноб Хил, Паулина настанила мъжа си в противоположния край на къщата и залостила вратата на спалнята си. Неприязънта към собственото ѝ тяло била по-силна от влечението, което изпитвала към съпруга си. Вратът ѝ се губел в двойната брадичка, гърдите и изпъкналият корем се сливали във внушителна заобленост като на висш църковен сановник, краката ѝ не я удържали права повече от няколко минути; не смогвала да се облече сама, нито да си закопчае обувките. Но издокарана в копринените си рокли и нагиздена с великолепните бижута, които обичайно носеше, тя представляваше величествена гледка. Най-голямото ѝ притеснение беше потта, събираща се в гънките на надиплената ѝ плът, и често ме питаше шепнешком дали не мирише лошо, ала аз нито веднъж не усетих у нея друг аромат, освен на тоалетна вода от гардении и на талк. Противник на разпространеното в онези времена вярване, че водата и сапунът увреждат бронхите, тя киснеше с часове в своята вана от емайлирано желязо, където отново се усещаше лека както на младини. Когато се

влюбила във Фелисиано, той бил красив и амбициозен млад мъж, собственик на сребърни мини в северните райони на Чили, с любовта си предизвикала гнева на своя баща, Агустин дел Валие, който се споменава в текстовете по история на Чили като основател на малка и посредствена ултраконсервативна партия, разпаднала се преди повече от две десетилетия, но възраждаща се от време на време, подобно на проскубан и окаян феникс. Силната любов към Фелисиано ѝ бе вдъхнала сила да му забрани достъпа до спалнята си на възраст, когато тялото ѝ жадувало за прегръдки повече от всякога. За разлика от нея съпругът ѝ остарявал с очарование. Косата му посивявала, но той си оставал същият пламенен мъжага, веселяк и луда глава. Паулина харесвала простонародната жилка в него, пленявала я мисълта, че този господин с достолепно звучаща фамилия произхождал от сефарадски евреи и че под копринените му ризи с избродирани инициали се виждала татуировка на изпаднал човек, с която се сдобил на пристанището по време на едно напиване. Копнеела отново да чуе неприличните слова, които ѝ шептял, когато все още лудували в леглото на запалена лампа, и би дала всичко, за да заспи още веднъж облегнала глава на синия дракон, гравирани с вечно мастило върху рамото на мъжа ѝ. За миг не ѝ минавало през ума, че и той желаел същото. За Фелисиано тя си останала дръзката годеница, с която избягал на младини, единствената жена, на която се възхищавал и от която се страхувал. Мисля си, че те двамата никога не бяха престанали да се обичат, въпреки ураганната мощ на техните разправии, от които всички в къщата се разтрепервали. Прегръдките, които преди им доставяли толкова щастие, се превърнали в битки и дългите примирия се редували с паметни отмъщения, като това с флорентинското легло например, но нито едно оскърбление не разрушило тяхната връзка и до самия край, когато той издъхнал от смъртоносен апоплектичен удар, те останали свързани в завидното съучастничество на двойка хитри комбинатори.

След като капитан Джон Съмърс се увери, че митологичното легло е в каретата и че кочияшът е разбрал инструкциите, той пое пеша към Китайския квартал, както правеше при всяко идване в Сан Франсиско. Този път обаче силите му не стигнаха и след две преки трябваше да наеме кола. Качи се, каза адреса и се отпусна задъхан на седалката. Оплакванията се бяха появили преди една година, но през последната седмица се бяха изострили: краката едва го държаха, прималяваше му, трябваше непрекъснато да се бори с желанието да се отдаде на набъбващото безразличие, което завладяваше душата му. Сестра му Роуз първа бе забелязала, че нещо не е в ред, още преди той да усети болката. Мислеше за нея с усмивка: тя беше най-близкият и най-обичан от него човек, пътеводната звезда в неговото изпълнено със странствания съществуване; по-истинска в обичта си, отколкото дъщеря му Елайза или която и да е от жените, които бе държал в прегръдките си през почивките между дългите пътувания от пристанище в пристанище.

Роуз Съмърс бе прекарала младостта си в Чили при по-големия им брат Джереми, но след неговата смърт се бе върнала в Англия, за да изживее старините си на родна земя. Живееше в Лондон, в малка къща на няколко преки от театрите и операта, в малко западнал квартал, където можеше да задоволява особените си прищевки. Вече не бе изрядната икономка на брат си Джереми и нищо не я спираше да даде свобода на своите ексцентрични наклонности. Обличаше се като изпаднала актриса и отиваше да пие чай в „Савой“ или пък се предрешваше като руска графиня, за да разходи кучето си. Беше приятелка на просяци и улични музиканти, пръскаше парите си за дреболии и милостиня. „Нищо не дава такава свобода, както възрастта“, казваше, докато щастливо броеше бръчките си. „Не е възрастта, сестричке, а охолството, което ти си осигури с твоето перо“, отвръщаше Джон Съмърс. Тази достолепна стара мома с побелели коси бе натрупала известно състояние от писане на порнографски романи. По ирония на съдбата, мислеше капитанът, точно сега, когато Роуз нямаше защо да се крие както когато живееше под закрилата на брат си Джереми, тя бе престанала да съчинява еротични истории и се бе посветила на писането на любовни романи, които бълваше с шеметна скорост и които ѝ носеха небивал успех. Нямаше жена, чийто роден език да е английският, включително и кралица Виктория, която

да не бе прочела поне един от нежните романи на *Лейди Роуз Съмърс*. Почетната титла само бе узаконила един статут, който Роуз бе завоювала с щурм още преди години. Ако кралица Виктория подозираше, че любимата ѝ авторка, която лично бе удостоила с честта да направи *Лейди* носи отговорността за една обширна колекция от непристойна литература с подписа на „Анонимната Дама“, би изпаднала в несвяст. Капитанът смяташе, че порнографията е прекрасно нещо, но че любовните романи са боклук. В продължение на години се занимаваше с публикуването и разпространението на забранените романи, които Роуз пишеше под носа на големия си брат, който си отиде от този свят убеден, че сестра му е една добродетелна госпожица, чиято единствена мисия бе да се грижи да направи живота му щастлив. „Пази се, Джон, не можеш да ме оставиш сама на тази земя. Слабееш и не ми харесва цветът на лицето ти“, му бе повтаряла всеки ден Роуз, докато ѝ беше гостувал в Лондон. Оттогава някаква неумолима метаморфоза го изсушаваше и сбръчкваше като гущер.

Дао Циен току-що бе извадил акупунктурните игли от ушите и ръцете на един пациент, когато помощникът му го уведоми, че тъстът му е дошъл, *Джун и* — Лечителят — грижливо постави златните игли в чист спирт, изми ръцете си в един леген, облече си сако и излезе да посрещне госта, изненадан, че Елайза не го бе предупредила за пристигането на баща си. Всяко посещение на капитан Съмърс предизвикваше вълнение. Семейството го чакаше с нетърпение и особено децата, които ненаситно се радваха на екзотичните подаръци и слушаха разказите на своя внушителен дядо за морски чудовища и малайзийски пирати. Висок, широкоплещест, с изпечено от солта на световните морета лице, с непокорна брада, гръмогласен и с невинни като на бебе сини очи, капитанът представляваше монументална фигура в синята си униформа, но човекът, когото Дао Циен видя седнал в едно от креслата в клиниката, се бе смалил до неузнаваемост. Той поздрави тъста си с уважение, тъй като не бе изгубил навика си да му се кланя според китайския обичай. Запознал се бе с Джон Съмърс като младеж, докато работеше като готвач на неговия кораб. „Ще ме наричаш господине, ясно ли е, китаец?“ — му бе наредил капитанът при онази първа среща. „Тогава и двамата имахме черна коса“, помисли си Дао Циен и усети мъчително пробождање при вида на близката смърт. Англичанинът се изправи с усилие, протегна му ръка и

го обхвана в лека прегръдка. Лечителят осъзна, че сега той беше по-високият и по-тежкият от двамата.

— Елайза знае ли, че пристигате днес, господине? — го попита.

— Не. Ти и аз трябва да разговаряме насаме, Дао. Аз умирам.

Лечителят от един поглед бе разбрал това. Без да продума, го заведе в кабинета и му помогна да се съблече и да легне. Без дрехи, тъстът представляваше тъжна гледка: груба и съсухрена кожа с жълтеникав оттенък, пожълтели нокти, зачервени очи, подут корем, Дао го прегледа и след това премери пулса му в китките, на врата и глезените, за да потвърди това, което вече бе разбрал.

— Черният ви дроб е разрушен, господине. Още ли пиете?

— Не можеш да искаш от мен да се откажа от нещо, което съм правил цял живот, Дао. Нима вярваш, че човек е способен да издържи на моряшкия занаят без някоя и друга чашка от време на време?

Дао Циен се усмихна. Англичанинът пресушаваше по половин бутилка джин в обикновените дни и по цяла, когато имаше някакъв тъжен или празничен повод, без това да му се отразяваше ни най-малко — дори не миришеше на алкохол, тъй като силният долнокачествен тютюн се бе просмукал дрехите и в дъха му.

— Освен това вече е късно да се разкайвам, нали? — добави Джон Съмърс.

— Може да поживеете повече и в по-добро здраве, ако престанете да пиете. Защо не си вземете почивка? Елате да ни погостувате за известно време. Елайза и аз ще се грижим за вас, докато се възстановите — предложи лечителят, без да го гледа, за да скрие вълнението си. Както толкова пъти се бе случвало в лекарската му практика, трябваше да се бори с усещането за ужасно безсилие, което го връхлиташе, когато осъзнаваше колко оскъдни бяха възможностите на неговата наука и колко безгранично бе човешкото страдание.

— Как ви хрумна, че доброволно ще се предам в ръцете на Елайза, за да ме обрече на въздържание? Колко ми остава, Дао? — попита Джон Съмърс.

— Не мога да кажа със сигурност. Трябва да потърся и друго мнение.

— Твоето мнение е единственото, което уважавам. Откакто ми извади безболезнено зъб на средата на пътя между Индонезия и

Африка, друг лекар не ме е докосвал с проклетите си ръце. Колко време мина оттогава?

— Около петнайсет години. Благодаря ви за доверието, господине.

— Само петнайсет години? Защо ми се струва, че се познаваме цял живот?

— Може би се познаваме от предишно съществуване.

— Прераждането ме изпълва с ужас, Дао. Представи си, че в следващия ми живот се случи да съм мюсюлманин. Известно ли ти е, че тези нещастни хорица не близват алкохол?

— Това със сигурност ще е вашата карма. Във всяко прераждане ни се налага да довършим това, което не сме успели да направим в предишния си живот — се пошегува Дао.

— Предпочитам християнския ад, не е толкова жесток. Добре, няма да казваме нищо на Елайза — отсече Джон Съмърс, докато се обличаше, борейки се с копчетата, които убягваха на треперещите му пръсти. — Тъй като това може да е последното ми посещение, справедливо ще бъде тя и внуците ми да ме запомнят весел и здрав. Тръгвам си спокоен, Дао, защото никой не е способен да се грижи по-добре за дъщеря ми Елайза от теб.

— Никой не би я обичал повече от мен, господине.

— Когато мен вече няма да ме има, някой ще трябва да се погрижи за сестра ми. Знаеш, че Роуз бе като майка за Елайза...

— Не се тревожете, Елайза и аз винаги ще сме край нея — увери го зетят.

— Смъртта... искам да кажа... бързо и достойно ли ще свърша? Как ще разбера, че краят настъпва?

— Когато започнете да повръщате кръв, господине — каза Дао Циен тъжно.

Това се случи три седмици по-късно наред Тихия океан, докато беше сам в капитанската каюта. Старият мореплавател едва успя да се изправи, почисти следите от повръщано, изплакна си устата, смени опръсканата с кръв риза, запали лулата си и отиде на носа на кораба, където се нагласи да погледа за последен път блещукащите в небето от черно кадифе звезди. Неколцина моряци го забелязаха и изчакаха на разстояние, снели фуражки. Като допуши лулата си, капитан Джон Съмърс прехвърли крака през борда и се отпусна безшумно в морето.

Северо дел Валие се запозна с Лин Съмърс през 1872 г., по време на едно пътуване с баща си от Чили до Калифорния, в което гостуваха на леля му Паулина и чичо му Фелисиано, които бяха главен обект на най-непримиримите одумвания в рода им. Северо беше виждал няколко пъти леля си Паулина по време на краткотрайните ѝ появявания във Валпараисо, но чак когато я опозна в нейната американската среда, разбра въздишките на християнска нетърпимост, които тя изтръгваше от членовете на неговото семейство. Далеч от религиозната и консервативна среда в Чили, от прикования от парализа в инвалидна количка дядо Агустин, от леля Емилия с нейните мрачни дантели и промивки с ленено семе, от всички останали завистливи и богобоязливи роднини, Паулина придобиваше истинските си измерения на амазонка. През това първо пътуване Северо дел Валие бе прекалено млад, за да си даде сметка за могъществото и богатството на своите прословути леля и чичо, но не му убягна разликата между тях и останалите от семейство Дел Валие. Едва когато отново дойде тук няколко години по-късно, разбра, че те заемаха място сред най-богатите семейства в Сан Франсиско и стояха редом със сребърните, железопътните, банковите и транспортните магнати. В това първо посещение, седнал откъм краката на леля си Паулина, докато тя, удобно разположена в пъстро изрисуваното си легло, планираше стратегията на търговските си войни, Северо избра собственото си бъдеще.

— Трябва да станеш адвокат и да ми помагаш да смазвам враговете с всички хватки на закона — го посъветва тогава леля му Паулина между две хапки крем пита.

— Да, лельо. Дядо Агустин казва, че във всяко уважаващо себе си семейство трябва да има адвокат, лекар и епископ — отвърна племенникът.

— Нужен е и някой, който да разбира от сделки.

— Дядо смята, че търговията не е занаят, достоен за благородници.

— Кажи на дядо си, че благородничеството не храни и спокойно може да си го завре отзад.

У дома младежът бе чувал такива груби думи само в устата на кочияша — мадридчанин, избягал от един затвор в Тенерифе — който по непонятни причини псуваше освен това на майка и на Господ.

— Я не се превземай, момченце, погледни какви задници имаме всички! — възкликна леля Паулина, превивайки се от смях при вида на изписалото се на лицето му изражение.

Същия ден следобед тя го заведе в сладкарницата на Елайза Съмърс. Сан Франсиско бе пленил Северо още когато го съзря от кораба: окъпан в светлина град, сгушен в зеленина от обрасли с дървета хълмове, които в плавни гънки се спускаха по брега на тих залив. Отдалече градът имаше строг вид, разчертан по испански модел на успоредни надлъжни и напречни улици, но отблизо притежаваше очарованието на неочакваното. Свикнало със сънливостта на пристанището във Валпараисо, където бе отраснало, момчето бе зашеметено от безумното разностилие на къщи и сгради, от контраста между разкош и бедност, сякаш всичко бе построено набързо. Видя отрупан с мухи конски труп пред входа на елегантен магазин за цигулки и рояли. Между шумното движение на коли и добитък си проправяше път едно космополитно множество от хора: испанци и южноамериканци, французи, ирландци, италианци, германци; срещаха се и индианци и бивши чернокожи роби, сега свободни хора, но все така отритнати и бедни. Направиха една обиколка на Китайския квартал и в миг се озоваха сред „поднебесни“ — така наричаха китайците — които кочияшът разгонваше, като размахваше камшика, докато караше файтона към Площада на Обединението. Спря пред една къща във викториански стил, доста обикновена в сравнение с фризовете, релефните украси и розетки, които изобилстваха в съседство с нея.

— Това е салонът за чай на госпожа Съмърс, единствен е по тези места — поясни Паулина. — Кафе може да се пие навсякъде, но за чаша чай трябва да се дойде тук. Янките ненавиждат тази благородна напитка от времето на Войната за независимост, която започнала, когато бунтовниците изгорили чая на англичаните в Бостън.

— Но не е ли минал един век оттогава?

— Вече разбираш, Северо, каква глупост е патриотизмът.

Не чаят беше истинската причина за честите посещения на Паулина на това място, а прочутите сладкиши на Елайза Съмърс, които насищаха помещението със сладкото ухание на захар и ванилия. Къщата — една от многото, които бяха внесени от Англия при зараждането на Сан Франсиско заедно с инструкции как да бъде

сглобена, подобно на играчка — имаше два стажа увенчани с кула, която ѝ придаваше вид на селска църква. На първия етаж бяха обединили две стаи, за да направят салона по-просторен; имаше няколко солидни стола със струговани крака и пет кръгли маси с бели покривки. На втория етаж се продаваха кутии с домашно приготвени бонбони от най-хубав белгийски шоколад, марципан с бадеми и различни креолски сладкиши от Чили — любимите на Паулина дел Валие. Клиентите бяха обслужвани от две мексиканки с дълги плитки, белоснежни престилки и колосани пребрадки, които по телепатичен път управляваше дребната госпожа Съмърс, чието съществуване, в контраст с бурното присъствие на Паулина, едва се забелязваше. Модата на подчертаване на талията чрез бухнали поли облагодетелстваше Елайза и точно обратното — уголемяваше размерите на Паулина, която освен това не пестеше плат, ресни, помпони и плисета. В този ден тя бе пременена като пчела майка, в жълто и черно от глава до пети, с шапка, украсена с пера, и с прилепнало елече на райета. Много райета. Изпълваше салона, поемаше всичкия въздух и при всяка нейна крачка чашите дрънчаха, а крехките дървени стени простенваха. Щом я видяха да влиза, сервитьорките се затичаха да сменят един от деликатните камъшитени столове с друг по-здрав, където дамата удобно се разположи. Движеше се внимателно, тъй като смяташе, че няма нищо по-грозно от бързането; внимаваше също така да не издава никакви разкриващи старостта звуци: никога не се задъхваше, нито пък кашляше, пухтеше или въздишаше от умора, при все че краката ѝ едва я държаха. „Не искам гласът ми да е като на дебелана“, казваше и всеки ден правеше гаргари с лимонов сок и мед, за да поддържа приятен тембъра си. Елайза Съмърс, изящна и стройна като фиданка, облечена в тъмносиня пола и блуза в пъпешов цвят, закопчана на ръкавите и врата, с едно-единствено украшение — дискретна огърлица от перли — изглеждаше забележително млада. Говореше на завален поради рядката употреба испански и на английски с британски акцент, като превключваше от единия език на другия в едно и също изречение, по същия начин както правеше това и Паулина. Благосъстоянието на госпожа Дел Валие и нейната синя кръв я поставяха в обществото много високо над Елайза. Жена, която работеше за удоволствие, беше просто някаква мъжкарана, но Паулина знаеше, че Елайза вече не принадлежеше на средата, в

която бе отраснала, докато бе живяла в Чили, и че не работеше за удоволствие, а по необходимост. Чула бе също, че живеела с китаец, но дори нейната съкрушителна недискретност не ѝ бе достигнала, за да я попита за това лично.

— С госпожа Елайза Съмърс се запознахме в Чили през 1840 г. — тогава тя беше на осем, а аз — на шестнайсет години, но сега сме на една и съща възраст — обясни Паулина на племенника си.

Докато прислужничките сервираха чая, Елайза Съмърс слушаше развеселена неспирния брътвеж на Паулина, прекъсван единствено в моментите, когато тя наляпваше поредната хапка. В един момент Северо престана да обръща внимание и на двете, тъй като на една от съседните маси забеляза прекрасно момиче, което лепеше картички в албум на светлината на газена лампа и на мекото сияние на стъклописа по прозорците, които я обливаха със златни отблясъци. Това беше Лин Съмърс, дъщеря на Елайза, създание с необикновена хубост, което още тогава, на дванайсетгодишна възраст, няколко фотографии в града използваха за модел. Ликът ѝ красеше пощенски картички, афиши и календари с ангели, свирещи на лира, и с палави нимфи сред картонени гори. Северо все още бе на възраст, когато момичетата представляват за момчетата някакво по-скоро отблъскващо тайнство, но въпреки това не устоя на очарованието ѝ. Застанал прав до нея, дълго я съзерцава със зяпнала уста, без да разбира защо нещо го пробужда в гърдите и го избива на плач. Елайза Съмърс го извади от унеса, когато ги извика да пият горещ шоколад. Момичето затвори албума, без да му обърне никакво внимание, сякаш не го забелязваше, и се изправи леко и безтегловно. Седна пред чашата с шоколад и не отрони дума, нито вдигна очи, примирявайки се с настойчивия поглед на момчето и с пълното съзнание, че с вида си тя изцяло се различава от останалите смъртни. Понасяше красотата си като някаква уродливост и тайно се надяваше, че с времето ще ѝ мине.

Няколко седмици по-късно Северо се качи с баща си на кораба, който щеше да го върне в Чили, и отнесе със себе си спомена за необятната Калифорния и видението на Лин Съмърс, заседнало дълбоко в сърцето му.

Трябваше да минат няколко години, докато Северо дел Валие не срещна отново Лин. Той пристигна за втори път в Калифорния в края на 1876 г. и се настани да живее при леля си Паулина, но връзката му с Лин започна чак в една зимна сряда на 1879 г., когато вече бе прекалено късно и за двамата. При второто си посещение в Сан Франсиско младежът бе израснал на височина, достигайки окончателния си ръст, но продължаваше да е кльощав, блед и върлинест и се усещаше някак неуютно в кожата си, като че ли лактите и коленете му бяха в повече. Три години по-късно, когато застана пред Лин, изгубил ума и дума, той вече бе добре сложен мъж с благородни черти, наследени от испанските му предци, с гъвкава снага като на андалуски бикоборец и с аскетичен вид на семинарист. Животът му се бе променил много от първата му среща с Лин. Образът на безмълвното момиче, излъчващо отмала на потънала в покой котка, го бе съпровождал през трудните години на пубертета и в болката от непрежалимата загуба. Баща му, когото бе обожавал, бе починал преждевременно в Чили и майката, объркана пред още голобрадото, но вече доста проникателно и дръзко момче, го изпрати да довърши образованието си в католически колеж в Сантяго. Не след дълго обаче оттам го върнаха вкъщи с обяснително писмо, в което сухо се казваше, че капка катран разваля каца с мед, или нещо от този род. Тогава самоотвержената майка извървя на колене пътя до една чудотворна пещера, за да се поклони пред Света Богородица, която с обичайната си изобретателност ѝ подшушна изхода от създалото се положение — казармата, където някой сержант да се заеме с проблема. В продължение на една година Северо удря крак в строя, търпя строгата дисциплина и недомислиците във войската и накрая излезе с чин офицер от запаса и с твърдото решение до края на живота си да не припарва до казарма. Едва завърнал се в цивилния живот обаче, той се свърза със старите си приятели и отново изпадна в плен на непостоянния си нрав. Този път чичовците му взеха нещата в свои ръце. Свикаха семеен съвет в мрачната трапезария в къщата на дядо Агустин в отсъствие на младежа и на майка му, които нямаха право на глас на патриархалната маса. В същата тази трапезария, трийсет и пет години по-рано, Паулина дел Валие, с обръсната глава и диамантена диадема, бе отправила предизвикателство към мъжете от семейството, обявявайки решението си да се ожени за мъжа, когото сама бе избрала

— Фелисиано Родригес де Санта Крус. Този път пред дядото се излагаха обвиненията срещу Северо — как отказвал да се изповядва и причестява, как излизал с разни пройоходи, как открили, че чете книги от черния списък, с една дума, как имали всички основания да го подозират в масонство или дори по-лошо — в либерализъм. Чили се намираше в период на непримирими идеологически борби и колкото повече постове в правителството печелеха либералите, толкова повече нарастваше яростта на ултраконсерваторите като семейство дел Валие, които, пропити с месиански плам, бяха готови да наложат идеите си с анатемите и оръдията, да смажат масони и антиклерикалисти и да унищожат до корен всички либерали. Мъжете от семейство Дел Валие нямаха намерение да търпят дисидент с тяхната кръв в лоното на фамилията. Идеята да го пратят в Съединените щати хрумна на дядо му Агустин: „Янките ще охладят желанието му да сее смут“, предрече той. Натовариха го на кораба за Калифорния, без да го питат, както си беше още в траур, със златния часовник на покойния му баща в джоба на жилетката, със скромен багаж, включващ внушителна статуя на Христос с трънения венец и със запечатано писмо до вуйчо му Фелисиано и леля му Паулина.

Протестите на Северо бяха по-скоро от кумова срама, тъй като това пътуване всъщност облагодетелстваше собствените му планове. Тежеше му единствено раздялата с Нивеа, момичето, с което всички очакваха един ден да свие гнездо според традицията в чилийската олигархия братовчедите да се женят помежду си. Северо се задушаваше в Чили. Бе отраснал в истински затвор от неразплитаеми догми и предразсъдъци, ала общуването с други ученици в колежа в Сантяго бе отворило съзнанието му и бе запалило у него патриотичен плам. Дотогава бе вярвал, че в страната съществуват единствено две обществени класи: неговата и на бедните, а между тях се разстила някаква безформена сива зона от чиновници и други „чилийски нищожества“, както ги наричаше дядо му Агустин. В казармата Северо осъзна, че неговата класа, съставена от белокожи с икономическа мощ, наброяваше едва една шепа, а огромното мнозинство чилийци бяха метиси и тънеха в нищета. В Сантяго откри обаче съществуването и на една многобройна средна маса, образована и с политически амбиции, която представляваше всъщност гръбнакът на страната и сред която имаше емигранти от други страни, подгонени от войни или мизерия,

учени, преподаватели, философи, книжари и личности с напредничави идеи. Беше запленил от красноречието на новите си приятели, както човек бива омагьосан от първата любов. Жадуваше да промени Чили, да го преустрои из основи, да го пречисти. Стигна до убеждението, че консерваторите — с изключение на тези от неговото семейство, които представите му не действаха водени от зли помисли, а от заблуда — са воини от ордите на Сатаната, в случай че Сатаната изобщо беше нещо повече от една живописна измишльотина — и реши да се хвърли в политиката веднага щом стане самостоятелен. Съзнаваше, че дотогава ще трябва да изчака още няколко години и затова прие пътуването до Съединените щати като глътка чист въздух: щеше да опознае завидната демокрация на американците и да се поучи от нейните уроци; щеше да чете каквото си пожелае, без да го с грижа за католическата цензура, и да върви в крак с модерната мисъл. Докато в други краища на света се сричаха монархии, раждаха се нови държави, колонизираха се континенти и се изобретяваха чудеса, в Чили парламентът дебатираше относно правото на прелюбодейците да бъдат погребвани в осветени от църквата гробища. Пред дядо си не смееше да спомене за Дарвиновата теория, която осъществяваше революция в човешкото познание, и пилене цели следобеди в обсъждане на недоказуеми чудеса на светци и мъченици. Допълнителен стимул за пътуването беше споменът за малката Лин Съмърс, който с угнетителна натрапчивост смущаваше неговата привързаност към Нивеа, въпреки че той не признаваше това дори в дълбините на душата си.

Северо дел Валие не разбра кога и как у него се роди мисълта да се ожени за Нивеа — може би това не бе тяхно решение, а на семействата им, но нито един от двамата не се разбунтува срещу тази съдба, защото се познаваха и питаеха обич един към друг още от деца. Нивеа произхождаше от един клон на фамилията, който бе живял в охолство, докато баща ѝ бе жив, но след смъртта му неговата вдовица бе обедняла. Един състоятелен вуйчо, изтъкната фигура от войната, на име дон Франсиско Хосе Вергара, бе помогнал при възпитанието на племенниците си, „Няма по-лоша бедност от тази на разорения, защото трябва да създава привидност за нещо, което вече не притежава“, бе споделила веднъж Нивеа с братовчед си Северо в един от онези моменти на внезапно прозрение, които я спохождаха. Беше с четири години по-малка от него, но много по-зряла и точно тя

установи помежду им онзи тон на обич още от детството, който със здрава ръка превърна в нежната връзка, която ги свързваше, когато Северо заминаваше за Съединените щати. В огромните стари къщи, които обитаваха, изобилстваха скрити кътчета за тяхната любов. Опипвайки се в тъмнината, братовчедите откриха непохватно, като малки паленца, тайните на своите тела. Милваха се с любопитство, изследвайки разликите и недоумяващи защо той има едно, а тя — друго, вцепенени от свян и виновност, безмълвни, защото неизреченото сякаш не се случваше, бе недействително и по-малко греховно. Изследваха се набързо и уплашени, съзнаващи, че не могат да разкажат за тези игри между братовчеди дори на изповедника, макар и така да се обричаха на вечни мъки в ада. Хиляди очи ги шпионираха. Възрастните слугини, които бяха присъствали на раждането им, закриляха тяхната невинна любов, ала лелите, стари моми, бдяха като гарвани; нищо не убягваше от техните пресъхнали очи, чието единствено занимание бе да запечатват всеки миг от живота в семейството; нищо не оставаше скрито от техните мрачни езици, които разпространяваха тайните и подклаждаха свадите, макар и само в рода, понеже всичко си оставаше вътре между стените на тези къщи и опазването на честта и доброто име на семейството беше всеобщ дълг. Нивеа късно се бе замомила и на петнайсет години още имаше тяло на момиче и невинно лице и нищо във вида ѝ не разкриваше силата на нейния характер. Нисичка, закръглена, с големи тъмни очи, които като че ли бяха единственото нещо, което се запомняше у нея, тя оставаше незабелязана, докато не отвореше уста. Сестрите ѝ се трудеха да си осигурят блаженство в рая чрез четене на набожни книги, а тя скришом поглъщаше статиите и книгите, които братовчед ѝ Северо ѝ носеше тайно, както и класиците, които ѝ даваше нейният вуйчо Хосе Франсиско Вергара. При все че почти никой не обсъждаше подобни въпроси в семейството, тя измъкна отнякъде идеята за правото на жените да гласуват. Първия път, когато я изрече гласно по време на един семеен обяд в дома на дядо Агустин дел Валие, всички се вцепениха от ужас. „Кога жените и бедните най-сетне ще добият право на глас в тази страна?“ — запита Нивеа ни в клин, ни в ръкав, забравяйки, че децата нямат право да говорят в присъствието на възрастни. Старият патриарх Дел Валие удари с юмрук по масата, при което всички чаши полетяха, и ѝ нареди незабавно да отиде да се

изповяда. Нивеа мълчаливо изтърпя наказанието, наложено от свещеника, и отбеляза с обичайната си страст в своя дневник, че не възнамерява да се откаже, докато не постигне елементарни права за жените, дори това да ѝ струва изгонване от семейството. Бе случила с изключителна учителка — сестра Мария Ескапуларио, — която носеше сърце на лъвица под монашеските одежди и бе забелязала интелигентността на Нивеа. Пред това момиче, жадно поглъщащо всичко, отрупващо я с въпроси, които дори на нея самата никога не ѝ бяха хрумвали, предизвикващо я с неочаквани за възрастта си разсъждения и пращящо от жизненост и здраве под ужасната униформа, монахинята се чувстваше удовлетворена като учителка. Единствено Нивеа възнаграждаваше упоритите ѝ усилия на дългогодишен преподавател на безброй богати момичета с бедни умове. От обич към нея сестра Мария Ескапуларио системно нарушаваше правилника на колежа, създаден така, че да превръща девойките в безропотни създания, и водеше с нея разговори, които биха ужасили игуменката и духовния директор на колежа.

— Когато бях на твоите години, имаше само две възможности: да се ожения или да отида в манастир — каза веднъж сестра Мария Ескапуларио.

— Защо избрахте втората, майко?

— Защото ми даваше повече свобода. Христос е толерантен съпруг.

— Ние, жените, сме прецакани, майко. Отредено ни е да отглеждаме деца и да се подчиняваме, нищо друго — въздъхна Нивеа.

— Не е точно така. Ти можеш да промениш нещата — отвърна монахинята.

— Аз сама?

— Сама — не. Има и други момичета като теб с повечко ум в главата. Четох в някакъв вестник, че вече има жени лекарки, представяш ли си?

— Къде?

— В Англия.

— Много е далече.

— Така е, но щом те могат да постигнат това там, някой ден то ще стане възможно и в Чили. Не се отчайвай, Нивеа.

— Изповедникът ми казва, че много мисля и малко се моля, майко.

— Бог те е дарил с ум, за да го използваш, но те предупреждавам, че пътят на бунта е осеян с опасности и болка и е нужна голяма храброст, за да го извървиш. Не пречи да се молиш божие то провидение да те подкрепя... — посъветва я сестра Мария Ескапуларио.

Завладяна от твърда решимост, Нивеа написа в дневника си, че ще се откаже от брака, за да се посвети изцяло на борбата за правото на жените на глас. Не подозираше, че тази жертва няма да е нужна, защото щеше да се ожени по любов за мъж, който щеше да я подкрепя в политическите ѝ стремления.

Северо се качи на кораба с опечалена физиономия, за да не заподозрат роднините му радостта, с която напускаше Чили — не дай, боже, да променят решението си — и се приготви да извлече възможно най-голяма полза от това приключение. Раздели се с братовчедка си Нивеа, целувайки я крадешком, след като ѝ се закле, че ще ѝ праща интересни книги с помощта на един приятел, за да избегнат семейната цензура, и че ще ѝ пише всяка седмица. Тя се бе примирила с мисълта за едногодишна раздяла и изобщо не подозираше, че той крои планове да остане в Съединените щати колкото може по-дълго. Северо не пожела да вгорчи повече раздялата, споделяйки тези планове с нея, и реши, че ще ѝ обясни всичко в писмо. И без това и двамата бяха прекалено млади, за да се женят. Загледа я как стои изправена на кея във Валпараисо, заобиколена от останалите членове на семейството, облечена в рокля и боне в маслинен цвят, как му маха с ръка за сбогом и насила се усмихва. „Не хленчи и не се оплаква — ето, затова я обичам и винаги ще я обичам“, изрече Северо на висок глас срещу вятъра, решен с инат да победи непостоянството на своето сърце и изкушенията на света. „Пресвета Богородице, върни ми го жив и здрав“, помоли се Нивеа, прехапвайки устни, премаляла от любов и напълно забравила клетвата си да не се омъжва, докато не изпълни дълга си на боркиня за правата на жените.

Младият Дел Валие прехвърля в ръце писмото на дядо си Агустин дел Валие от Валпараисо до Панама, мятайки се отчаяно между желанието да го отвори и страха от такава постъпка, тъй като в съзнанието му безпощадно бе набито вярването, че никой почтен мъж не чете чужди писма и не посяга към чужди пари. В крайна сметка обаче любопитството надделя над чувството за чест — все пак ставаше дума за съдбата му — и той внимателно разчупи печата в бръснача, после поддържа плика на парата на един чайник и го отвори извънредно внимателно. Така откри, че плановете на неговия дядо включват изпращането му в американско военно училище. Беше наистина жалко, добавяше дядо му, че Чили не е във война с някоя съседна държава, за да може внукът му да се превърне в мъж с истинско бойно кръщение, както си му беше редът. Северо хвърли писмото в морето и написа друго, със свои думи, сложи го в разпечатания плик и сипа разтопен восък върху него. В Сан Франсиско леля му Паулина го чакаше на кея заедно с двама прислужници в ливреи и Уилямс — нейния наперен иконом. Беше пременена с невъзможна шапка и с изобилие от веещи се на вятъра волани, които спокойно биха я вдигнали във въздуха, ако не беше толкова тежка. Избухна в шумен смях, когато видя племенникът си да слиза по рампата със статуята на Христос в ръце, после го притисна до сопрановата си гърд, задушавайки го с внушителния си бюст и с парфюма си с аромат на гардении.

— Първото нещо, което ще направим, е да се отървем от това чучело — каза, като посочи статуята на Христос. — Ще трябва също да ти купим дрехи — тук никой не ходи издокаран като теб — добави тя.

— Този костюм беше на баща ми — обясни Северо унижен.

— Виждам, приличаш на погребален агент — отвърна Паулина и едва изрекла това, си спомни, че неотдавна момчето бе загубило баща си. — Прости ми, Северо, не исках да те обидя. От всичките си братя най-много обичах баща ти, той бе единственият човек в семейството, с когото можеше да се разговаря.

— Преправиха няколко от костюмите му, за да не се похабят неизползвани — обясни момчето с треперещ пас.

— Не започваме добре. Ще можеш ли да ми простиш?

— Добре, лелю.

При първия удобен случай младежът ѝ подаде фалшивото писмо от дядо му Агустин. Тя му хвърли разсеяно поглед.

— Какво пишеше в другото? — попита.

Зачервен до ушите от срам, Северо понечи да отрече измамата, но тя не му остави време да се оплете в лъжи.

— И аз бих постъпила като теб, племеннико. Искам да знам какво пишеше в писмото на баща ми, за да му отговоря, а не за да се съобразявам с него.

— Да ме изпратите във военно училище или на война, ако се води такава някъде из тези места.

— Закъснял си, вече свърши. Но сега избиват индианците, ако това представлява интерес за тебе. Не се дават лесно тези туземци. За твоє сведение, наскоро убиха генерал Кустър и над двеста войника от Седми конен полк в Уайоминг. Всички говорят само за това. Казват, че някакъв индианец на име *Дъжд в лицето* — виж само колко поетично — се бил заклел да отмъсти на брата на генерал Кустър и в тази битка изтръгнал и изял сърцето му. Все още ли те влече армията? — изсмя се през зъби Паулина дел Валие.

— Никога не съм искал да ставам военен, това са приумици на дядо Агустин.

— В писмото, което си фалшифицирал, пише, че искаш да станеш адвокат и виждам, че съветът, който ти дадох преди години, не е отишъл напразно. Такъв те харесвам, момчето ми. Американските закони не са като чилийските, но това е най-малката грижа. Ще станеш адвокат. Ще те изпратя да се учиш в най-добрата адвокатска кантора в Калифорния, връзките ми ще свършат работа — увери го Паулина.

— Ще съм ви задължен до края на живота си, лелю — каза Северо развълнувано.

— Точно така. Надявам се да не го забравиш — животът е дълъг и никой не знае кога ще се наложи аз да ти поискам услуга.

— Може да разчитате на мен, лелю.

На другия ден Паулина дел Валие се яви със Северо в кантората на адвокатите си, които бяха на служба при нея от над двацет и пет години и получаваха огромни комисионни в отплата. Без много увъртания тя им обясни, че очаква племенникът ѝ да постъпи на работа при тях от следващия понеделник, за да изучи занаята. Не можеха да ѝ откажат. Лелята настани племенника в дома си в слънчева

стая на втория етаж, купи му хубав кон, определи му месечна издръжка, намери му учител по английски и започна да го представя в обществото, защото връзките бяха според нея най-добрият капитал.

— Очаквам две неща от теб — вяност и ведро настроение.

— Не очаквате ли също да уча?

— Това си е твой проблем, момчето ми. Изобщо не ме интересува какво ще правиш с живота си.

Въпреки това през следващите месеци Северо забеляза, че Паулина следеше отблизо неговия прогрес в адвокатската фирма, осведомяваше се с кого дружи, водеше сметка за разходите му и предугаждаше неговите постъпки още преди да ги е извършил. Как успяваше да научи всичко това, оставаше пълна загадка, освен ако непроницаемият иконом Уилямс не бе изтъкал специална разузнавателна мрежа. Този човек стоеше начело на цяла войска от прислужници, които изпълняваха задълженията си като безмълвни сенки, живееха в отделна постройка в дъното на парка на къщата и нямаха право да разговарят с господарите, освен в случаите, когато последните не ги повикаха. Не можеха също така да разговарят с икономата, преди да са говорили със старшата прислужница. Северо трудно свикна с тази йерархия, защото в Чили нещата бяха доста по-опростени. Господарите, дори и най-деспотичните като дядо му, държаха строго прислугата си, но се грижеха да задоволят потребностите ѝ и считаха прислужниците си за част от семейството. Не си спомняше слугиня да е била изгонвана — тези жени постъпваха на работа в къщата като девойки и оставаха там до своята смърт. Подобната на малък дворец къща в Ноб Хил беше много различна от големите къщи с манастирски вид, където бе преминало детството му между дебели стени от кирпич, мрачни порти с железен обков и оскъдни мебели, вградени в голи стени. В дома на леля му Паулина би било невъзможно да се направи инвентар на вещите, като се започне от чукчетата за врата и крановете от масивно сребро в банята и се стигне до колекциите от порцеланови фигурки, лакирани руски кутии, китайска слонова кост и всевъзможни предмети на изкуството или обекти на потребителска страст, модни по онова време. Фелисиано Родригес де Санта Крус купуваше, за да впечатли гостите си, но не беше невежа като свои приятели магнати, които си доставяха книги на килограм и картини заради цветовете им, за да ги съчетаят с креслата

си. Паулина, от своя страна, не изпитваше никаква привързаност към тези съкровища: единствената мебел, която бе поръчала в живота си, бе леглото ѝ, и то по причини, нямащи нищо общо с естетиката, нито с парадността. Интересуваха я единствено парите и само парите — нейната цел беше да ги печели с хитрост, да ги трупа с упорство и да ги влага с ум. Не обръщаше внимание на вещите, които купуваше мъжът ѝ, нито къде ги поставяше и в резултат на това се бе оформила една показна къща, където обитателите се чувстваха чужденци. Картините бяха огромни, рамките — масивни, сюжетите — претенциозни, като например „Александър Македонски завладява Персия“, но имаше също стотици по-малки картини, подредени в серии и даващи името на съответния салон — салон на лова, на морето, на акварелите. Завесите бяха от тежко кадифе с впечатляващи ресни, а венецианските огледала отразяваха до безкрай мраморни колони, високи делви от Севър, бронзови статуи и препълнени с плодове и цветя кристални купи. Имаше два салона за музика с фини италиански инструменти, въпреки че никой в това семейство не можеше да свири, а у Паулина музиката предизвикваше главоболие, както и библиотека на две нива. Във всеки ъгъл се мъдреха сребърни плювалници със златни инициали, защото в този пограничен град беше напълно прието да се плюе в присъствието на други хора. Покоите на Фелисиано бяха в източното крило, а тези на жена му бяха разположени на същия стаж, но заемаха противоположния край на къщата. По протежение на широкия коридор между тях се нареждаха стаите на синовете им и тези за гости и всички бяха необитаеми в момента, освен стаята на Северо и още една — на най-големия син Матиас, който единствен от братята си все още живееше в този дом. На Северо дел Валие, свикнал със смятащите се за здравословни в Чили неудобства и студ, му бяха нужни седмици, за да свикне с меката прегръдка на юргана и на пухените възглавници, с вечното лято благодарение на топлите печки и с ежедневната изненада пред струята гореща вода, когато отваряше крана в банята. В къщата на дядо му тоалетните представляваха зловонни бараки в дъното на двора, а зиме водата за миене в легена осъмваше покрита с коричка лед.

Часовете за сиеста заварваха племенника и неподражаемата му леля да обсъждат семейни дела и сделки в митологичното легло. Тя се разполагаше удобно между чаршафите, с голямата счетоводна книга от едната ѝ страна и сладкишите — от другата, а той сядаше по турски между нимфата и делфина. Паулина си позволяваше такава интимност единствено със Северо, малцина имаха достъп до покоите ѝ, ала с него тя се чувстваше свободно по нощница. Този племенник пораждаше у нея такова удовлетворение, каквото никога не ѝ доставиха собствените ѝ синове. Двата по-малки — единият в Лондон, а другият в Бостън — водеха живот на богати наследници, задоволявайки се със символични постове в управлението на семейните предприятия. От първородния син Матиас се очакваше да стане родоначалник на потомството на Родригес де Санта Крус и дел Валие, но той нямаше ни най-малко призвание за това и вместо да следва стъпките на неуморните си родители, да се интересува от техните дела или да създава челяд, за да продължи името на рода, той бе превърнал хедонизма и ергенството в своеобразно изкуство. „Той не е нищо друго освен един безупречно облечен глупак“ — така го охарактеризира веднъж Паулина пред Северо, но щом видя, че синът и племенникът ѝ се разбират чудесно, се постара да улесни тяхното зараждащо се приятелство. „Майка ми никога не стреля наслуки, сигурно се надява да ме спасиш от провала“, шегуваше се Матиас. Северо не смяташе да се нагърбва със задачата да променя братовчед си, напротив, с удоволствие би заприличал на него — до него самият той се чувстваше скован и мрачен. Всичко у Матиас го удивляваше: безупречният му стил, ледената ирония, лекотата, с която пръскаше пари, без да се замисля.

— Искам да опознаеш отблизо моите дела. Това общество е материалистично и вулгарно и няма никакво уважение към жените. Тук единствено парите и контактите имат тежест и ти си ми нужен за това: ще бъдеш моите очи и уши — обяви Паулина пред племенника си няколко месеца след пристигането му.

— Не разбирам нищо от сделки.

— Аз пък разбирам. Не те карам да мислиш, с това ще се заема аз. Ти ще мълчиш, ще наблюдаваш, ще слушаш и ще ми разказваш. След това ще изпълняваш това, което ти кажа без много въпроси, ясно ли е?

— Не искайте от мен да върша измами, лельо — отвърна с достойнство Северо.

— Виждам, че си дочул някои клевети по мой адрес... Виж, синко, законите са създадени от силните, за да владеят слабите, които са много повече от тях. Аз не съм длъжна да зачитам тези закони. Необходим ми е един доверен адвокат, за да мога да върша това, което поискам, без да си докарвам неприятности.

— По почтен начин, надявам се — предупреди Северо.

— Ай, момчето ми! Така доникъде няма да стигнем. Честта ти ще е в безопасност, стига да не прекаляваш — отвърна Паулина.

Така сключиха съюз, който беше толкова силен, колкото свързващата ги кръвна връзка. Паулина, която го бе приела без много очаквания, убедена, че е бездарник и поради тази единствена причина го изпращат при нея от Чили, бе приятно изненадана от този умен и благороден племенник. За няколко години Северо се научи да говори английски с лекота, която никой друг от това семейство не бе постигнал, опозна всички дела на леля си като пръстите на ръката си, прекоси два пъти Съединените щати с влак — единия път с приятното преживяване, предизвикано от нападение на мексикански разбойници — и дори намери време да стане адвокат. С братовчедка си Нивеа поддържаше ежеседмична кореспонденция, която с годините се превърна по-скоро в интелектуална, отколкото любовна. Тя му пишеше за семейството и за чилийската политика, а той ѝ купуваше книги и ѝ пращаше изрезки за успехите на суфражистките в Европа и в Съединените щати. Вестта за внасянето в Американския конгрес на поправка, даваща право на жените да гласуват, бе отпразнувана и от двамата от разстояние, при все че те единодушно сключиха, че да мечтаят за нещо подобно в Чили, бе равносилно на безумие. „За какво ми е да уча и чета толкова много, братовчеде, щом няма място за действие в живота на една жена? Майка ми казва, че няма да се ожения, защото отблъсквам мъжете и по-добре да се погрижа за хубостта си и да си затварям устата, ако искам да си намеря съпруг. Семейството ми приветства и най-дребната проява на знание у моите братя — казвам най-дребната, защото знаеш колко са тъпи, — а когато става дума за мен, това се счита за самодоволно перчене. Единствено вуйчо Хосе Франсиско проявява търпение към мен, защото му давам възможност да ми говори за наука, астрономия и политика — теми, които обича да

разнищава, при все че моето мнение изобщо не го интересува. Не можеш да си представиш как завиждам на мъжете като теб, пред които светът е сцена за действие“. Любовта заемаше само броени редове в писмата на Нивеа и едва няколко думи в тези на Северо — сякаш мълчаливо се бяха споразумели да забравят за трескавите и потайни ласки по ъглите. Два пъти годишно Нивеа му изпращаше своя снимка, за да може да следи превръщането ѝ в жена, но той, въпреки че все ѝ обещавахе, забравяше да ѝ изпрати своя по същия начин, както забравяше да ѝ съобщи, че и поредната Коледа няма да се прибере вкъщи. Друго, по-загрижено за брак момиче от Нивеа би протегнало пипалата си, за да си намери друг, не толкова изплъзващ се годеник, но тя и за момент не престана да вярва, че Северо дел Валие ще стане неин мъж. Беше толкова сигурна, че тази продължила няколко години раздяла не я безпокоеше особено — готова бе да чака до свършека на света. Северо от своя страна пазеше спомена за братовчедка си като въплъщение на доброта, благородство и чистота.

Ако се съдеше само по вида му, Матиас наистина можеше да мине за безупречно облечен глупак, както го окачествяваше майка му, но в действителност изобщо не беше глупав. Бе посетил до един големите музеи в Европа, разбираше от изкуство, рецитираше творби на всички поети класици и единствен ползваше домашната библиотека. Поддържаше свой собствен стил — нещо средно между бохем и конте, като към първия го приобщаваше привързаността му към нощния живот, а към втория вманиаченото внимание, което отдаваше и на най-дребните детайли на облеклото. Минаваше за най-блестящата партия в Сан Франсиско, но самият той се държеше като заклет ерген и предпочиташе обикновен разговор с най-големия си враг пред среща с най-привлекателната от своите обожателки. Единственото, което го свързваше с жените, бе продължението на рода, а това бе цел абсурдна сама по себе си, смяташе той. За задоволяване на потребностите на мъжката си природа предпочиташе някоя от многото професионастки, които се намираха подръка. Нямаше мъжко събиране в онези времена, което да не завърши с чаша бренди в бара и с посещение на някой вертеп. В страната действаха над четвърт милион проститутки и доста висок процент от тях си изкарваха хляба в Сан Франсиско, като се започне с окаяните *sing song girls* в Китайския квартал и се стигне до деликатните госпожици от южните щати, които Гражданската война бе запратила във водовъртежа на галантния живот. Младият наследник, така непримирим към женските недостатъци, проявяваше учудващо търпение към простацината на своите разпуснати приятели и това бе поредната му чудатост редом с вкуса му към тънките черни цигари, които си поръчваше от Египет, и към престъпността в литературата и в реалния живот. Живееше в бащината си къща в Ноб Хил и разполагаше с луксозен апартамент в самия център, над който имаше просторна мансарда, наричана от него *гарсониер*, където от време на време рисуваше и често организираше празненства. Движеше се в света на бохемите — жалки несретници, които тънеха в стоически и непоправим недоимък — поети, журналисти, фотографи, кандидат-писатели и кандидат-артисти, мъже без семейство, които влачеха съществуването си полуболни, в кашляне и безполезни разговори, живееха на кредит и не ползваха часовник, тъй като времето не бе създадено за тях. Зад гърба на чилийския аристократ те се подиграваха на облеклото и обноските му, но го

толерираха, тъй като винаги можеха да се обърнат към него за няколко долара, глътка уиски и място в мансардата, където да се подслонят през някоя мъглива нощ.

— Забелязал ли си, че Матиас има маниерите на педераст? — отбеляза веднъж Паулина пред мъжа си.

— Как може да ти хрумне такава глупост за собствения ти син! Никога не е имало такива в моето семейство, нито пък в твоето! — възрази Фелисиано.

— Познаваш ли нормален мъж, който да съчетава цвета на шалчето си с тапетите по стените? — измърмори Паулина.

— Добре, по дяволите! Ти си му майка и ти имаш задължението да му намериш годеница! Това момче е вече на трийсет години, а ходи още ерген. Постарай се бързо да се сдобие със съпруга, преди да е станал алкохолик, да го е хванала туберкулоза или нещо още по-лошо — отбеляза Фелисиано, без да подозира, че вече беше късно за благонравни спасителни действия.

В една от тези ветровити и студени нощи, характерни за лятото в Сан Франсиско, Уилямс, икономът с фрак, почука на вратата на Северо, като дискретно прочисти гласа си, и влезе, държащ свещник с три свещи в обличената си в ръкавица ръка.

— Какво има, Уилямс — попита Северо разтревожено, защото за пръв път в тази къща някой го събуждаше посред нощ.

— Боя се, че има малък проблем. Става дума за дон Матиас — каза Уилямс с онази церемониална почтителност, така непозната в Калифорния, която винаги звучеше по-скоро иронично, отколкото почтително.

Обясни, че в този късен час в дома бе пристигнало съобщение от една дама със съмнителна репутация, някаква си Аманда Лоуъл, при която младият господар често се отбивал с хора от „друго тесто“, както се изрази. Северо прочете бележката на светлината на свещите — три реда, в които се искаше незабавна помощ за Матиас.

— Трябва да уведоим леля ми и чичо ми. Матиас може да е претърпял злополука — разтревожи се Северо дел Валие.

— Погледнете адреса, господине, в сърцето на Китайския квартал е. Струва ми се, че е по-добре господарите да не узнаят за това — отвърна икономът.

— Виж ти! Мислех, че нямате тайни с леля ми Паулина.

— Опитвам се да ѝ спестя тревоги, господине.

— Какво предлагате да направим?

— Ако това не ви се струва прекалено, да се облечете, да вземете оръжието си и да ме придружите.

Уилямс беше събудил един от кочияшите, за да приготви кола, но желаше да забули историята в мълчание, доколкото това бе възможно, и затова той сам пое юздите и уверено потегли по тъмните писти улици към Китайския квартал, воден от инстинкта на конете, тъй като вятърът час по час гасеше фенерите на колата. Северо си помисли, че това със сигурност не беше първият път, в който мъжът караше по тези улици. Не след дълго оставиха колата и влязоха пеш в една къса и тясна уличка, водеща до тъмен двор, потънал в странна сладникава миризма подобна на печени орехи. Не се виждаше жив човек, чуваше се единствено вятърът и само от едни малки прозорчета на равнището на улицата се процеждаше светлина. Уилямс запали клечка кибрит, прочете още веднъж адреса на бележката и бутна, без да се церемони, една от вратите, през които се влизаше в двора. Стиснал оръжието в ръка, Северо го последва. Озоваха се в малка стая, която нямаше проветрение, но беше чиста и подредена, и където едва можеше да се диша от тежкия мирис на опиум. Около една маса в средата имаше дървени сепарета, долепени до стените и разположени едно над друго, подобно на койки в кораб; скамейките бяха покрити с рогозка, а парче издълбано дърво служеше за възглавница. Бяха заети от китайци, понякога по двама в едно сепаре, излегнати на една страна пред малки подноси с черна паста и горяща лампа. Нощта беше напреднала и повечето посетители вече бяха под въздействието на дрогата. Мъжете лежаха унесени, блуждаещи насън и само двама-трима все още имаха сили да намазват металната клечица с опиум, да я стоплят на лампата, да пълнят малкия отвор на лулата и да вдишват през бамбуковата тръбичка.

— Боже господи! — промърмори Северо, който бе чувал да говорят за това, но не го бе виждал с очите си.

— По-добро е от алкохола, ако ми позволите да отбележа — отвърна Уилямс. — Не вреди на другите, а само на този, който пуши. Вижте колко по-спокойно и по-чисто е това място от който и да било бар.

Стар китаец, облечен в свободна риза и широки памучни панталони, ги посрещна, накуцвайки. Зачервените му очи едва се различаваха, потънали в дълбоките бръчки на лицето, имаше клюмнал, посивял мустак, подобен на тънката плитка на гърба му; всичките му нокти, с изключение на палеца и на показалеца, бяха толкова дълги, че се подгъваха навътре като опашка на древно мекотело; устата му приличаше на черна дупка, а малкото останали зъби бяха оцветени от тютюна и опиума. Този допотопен старец се обърна към новодошлите на китайски и за голяма изненада на Северо английският иконом му отвърна с няколко излайвания на същия език. Последва дълга пауза, през която никой не помръдна. Китаецът не откъсваше поглед от Уилямс, сякаш го изучаваше, и накрая протегна ръка, в която другият постави няколко долара, които китаецът скъта до гърдите си под ризата, после взе една свещ и им направи знак да го последват. Минаха през втора, после през трета и четвърта зала и всички те си приличаха. Изминаха един криволичещ коридор, слязоха по къса стълба и се озоваха в друг коридор. Водачът им направи знак да почакаят и изчезна за няколко минути, които им се сториха безкрайни. Облян в пот, Северо държеше пръста си на спусъка на заредения пистолет, застанал нащрек и не смееш да промълви дума. Най-сетне старецът се появи отново и ги поведе през един лабиринт, докато накрая стигнаха пред една затворена врата, която той загледа с абсурдна съсредоточеност, като човек, разучаващ вгълбено някаква карта. Щом Уилямс му подаде още няколко долара, той я отвори. Влязоха в една стая още по-малка от предишните, по-тъмна, потънала в повече дим и по-потискаща, защото се намираше под нивото на уличката и не се проветряваше, но която във всичко останало си приличаше напълно с предишните. На дървените кушетки имаше петима бели американци — четирима мъже и една жена в зряла възраст, но все още много привлекателна, с водопад от червеникави коси, разпилени по раменете ѝ като скандална наметка. Съдейки по елегантното им облекло, бяха богаташи. Всички се намираха в състояние на щастливо вцепенение, с изключение на един от тях, който лежеше по гръб и едва дишаше, с разкъсана риза, с разперени ръце, с тебеширено лице и с подбелени очи. Това беше Матиас Родригес де Санта Крус.

— Хайде, господарю, помогнете ми — нареди Уилямс на Северо дел Валие.

С общи усилия успяха да го вдигнат, всеки постави една от ръцете на изпадналия в несвяст мъж около шията си и така го отнесоха, като разпънат на кръст, с отпусната глава, безжизнено тяло и крака, влачещи се по пръстения под. Изминаха отново дългия път обратно през тесните коридори и прекосиха една по една задушните стаи, докато накрая излязоха навън сред невероятната чистота на нощта, където поеха въздух с пълни гърди, жадни и замаяни. Нагласиха Матиас колкото можяха в колата и Уилямс ги закара в *гарсониер*, за чието съществуване Северо смяташе, че прислужникът на леля му не подозира. Още по-голяма бе изненадата му, когато Уилямс извади един ключ, отвори вратата на сградата и след това с помощта на втори отключи мансардата.

— Не за пръв път спасявате братовчед ми, нали, Уилямс?

— Да речем, че не е за последен — отговори икономът.

Положиха Матиас на леглото в ъгъла зад един японски параван и Северо се зае да го мокри с влажни кърпи и да го разтърсва, за да го смъкне от небесата, където витаеше в момента, а Уилямс тръгна да доведе семейния лекар, след като уточни, че би било неуместно да се уведомяват леля му и чичо му.

— Но братовчед ми може да умре! — възкликна все още разтреперан Северо.

— В такъв случай трябва да кажем на господарите — отстъпи Уилямс вежливо.

В продължение на пет дни Матиас, отровен до мозъка на костите си, се бореше в спазмите на агонията. Уилямс заведе болногледач, който да се грижи за него в мансардата, и уреди нещата така, че отсъствието на сина да не предизвика скандал в дома. Тази случка породила особена връзка между Северо и Уилямс, някакво мълчаливо съучастничество, което те никога не издаваха с думи или жестове. С друг, не така непроницаем човек като иконома, Северо би помислил, че го свързва известно приятелство, или поне симпатия, но около англичанина се издигаше непробиваема стена на въздържаност. Северо започна да го наблюдава. С прислугата, поверена на неговите заповеди, се държеше със същата студена и безупречна вежливост, с която се обръщаше към господарите си, и така успяваше да я държи в страх. Нищо не убягваше от зоркия му контрол: нито блясъкът на красиво изработените сребърни прибори, нито тайните на всеки член на

семейството. Невъзможно бе да се изчисли възрастта му, нито да се определи неговият произход, изглеждаше застинал на четирийсет години и освен британския му акцент нищо не говореше за неговото минало. Сменяше белите си ръкавици по трийсет пъти на ден, черното му облекло винаги беше безупречно изгладено, белоснежната риза от най-доброкачествен холандски лен беше така добре колосана, че приличаше на фин картон, а обувките му блестяха като огледало. Смучеше ментови бонбони, за да бъде свеж дъхът му и си слагаше одеколон, но така дискретно, че единственият път, когато Северо долови уханието на мента и лавандула, бе, когато се докосна до него при вдигането на безпаметния Матиас пушалнята за опиум. Също тогава забеляза и твърдите му като дърво мускули под дрехата, изпънатите жили на врата, неговата сила и гъвкавост — неща, които съвсем не прилягаха на разорен английски лорд, за какъвто минаваше този господин, ако се съдеше по обноските му.

Единствената прилика между братовчедите Северо и Матиас се изразяваше в сходните черти на лицето и във влечението им към спорта и литературата, в останалите неща като че ли нямаша родствена връзка. Първият беше толкова благороден, целеустремен и остроумен, колкото циничен, нехаен и разпуснат беше вторият; ала независимо от противоположния нрав и разликата във възрастта, те се сприятелиха. Матиас със старание се заложи да обучава Северо във фехтовка, но той не притежаваше елегантността и бързината, така необходими за това изкуство; опита се също да го въведе в насладите на Сан Франсиско, ала младият човек се оказа лош приятел на среднощните забави, тъй като заспиваше прав — по четиринайсет часа на ден се трудеше в адвокатската кантора, а през останалото време четеше или учеше. Обичаха да плуват голи в домашния басейн и да мерят силите си в турнири по борба. Въртяха се един около друг в очакване, готови за скок, и накрая се хвърляха в атака, подскачаха, хванати в здрава прегръдка, и се търкаляха, докато накрая единият успееше да победи другия и да го притисне до пода. Завършваха борбата облени в пот, запъхтени и разгорещени. Северо се отдръпваше рязко, смутен, сякаш борбата представляваше недопустима прегръдка. Разговаряха за книги и обсъждаха класиците. Матиас обичаше поезията и когато бяха сами, рецитираше стихове наизуст, а красотата им го изпълваше с такова вълнение, че сълзи се стичаха по страните му. В тези случаи Северо също изпитваше смущение, защото силната възбуда на неговия братовчед му се струваше своеобразна форма на забранена между мъже близост. Той следеше отблизо научните открития и експедиции, за които разказваше на Матиас в напразно усилие да го заинтересува, ала единствените новини, които успяваха да разклатят бронята от безразличие на братовчед му, бяха съобщенията за извършени престъпления. Матиас поддържаше странна връзка, почиваща на литри уиски, с Джейкъб Фриймънт — стар и безскрупулен журналист, в непрестанна нужда от пари, с когото го обединяваше злокобен интерес към престъпления. Фриймънт все още успяваше да публикува криминални репортажи във вестниците, макар че окончателно бе изгубил репутацията си преди много години, когато бе измислил историята за Хоакин Муриета, въображаем мексикански бандит от времето на треската за злато. Репортажите му бяха създали един митичен герой, който нажежил омразата на белокожото население

срещу испаноезичните. За да усмирят духовете, властите обещаха награда на капитан Хари Лъв, ако заловят Муриета. След като три месеца кръстосвал Калифорния по дирите му, капитанът се решил на една бърза акция: убил седем мексиканци от засада и се завърнал с една глава и една ръка. Никой не успял да идентифицира тези човешки останки, но подвигът на Лъв успокоил белокожите. Зловещите трофеи още седяха изложени в някакъв музей, при все че единодушно се ширеше схващането, че Хоакин Муриета бе една чудовищна измислица на пресата като цяло и на Джейкъб Фриймънт в частност. Този и други епизоди, в които лъжливото перо на журналиста изопачаваше действителността, му бе спечелило заслужена слава на измамник и му бе затворило вратите на редакциите. Благодарение на странната си връзка с криминалния репортер Фриймънт, Матиас успяваше да види убитите жертви, преди да ги отнесат от местопрестъплението и да присъства на аутопсиите в моргата — гледка, която в еднаква степен отблъскваше и възбуждаше неговата чувствителност. Излизаше пиян от ужас от тези потапяния в подземния свят на престъпността, отиваше веднага след това в турска баня, където с часове изтръгваше заедно с потта си миризмата на смърт, полепнала по кожата му, и сетне се затваряше в своята *гарсоньер* и рисуваше ужасяващи картини на накълцани хора.

— Какво означава всичко това? — запита Северо, когато за пръв път видя тези дантиевски творения.

— Не те ли очарова мисълта за смъртта? Убийството е страхотно приключение, а самоубийството е едно практично решение. Аз играя с идеята за тези две неща. Има хора, които заслужават да бъдат убити, не мислиш ли? Колкото до мен, трябва да ти кажа, братовчеде, че не възнамерявам да умра грохнал от старост, предпочитам да сложа край на дните си със същото старание, с което си избирам костюмите, затова изучавам престъпленията, за да тренирам.

— Ти си един безумец, а освен това ти липсва талант — заключи Северо.

— На един артист не му е нужен талант, а само храброст. Чувал ли са за импресионистите?

— Не, но ако тези нещастници рисуват такива неща, няма да стигнат далеч. Не можеш ли да потърсиш по-приятни сюжети? Някое красиво момиче например?

Матиас избухна в смях и му съобщи, че в четвъртък щяло да дойде едно наистина красиво момиче в неговата *гарсониер*, най-хубавото в Сан Франсиско, според всеобщото мнение, поясни. Била модел, когото приятелите му се състезавали да увековечат в глина, на платно или на снимки и заедно с това таели надеждата да се любят с нея. Сключвали се облози за това кой ще бъде първият, но досега никой не бе успял да докосне дори ръката ѝ.

— Страда от един противен недостатък — много е добродетелна. Освен нея не е останала друга девица в Калифорния, въпреки че на това лесно му се намира колаят. Искаш ли да се запознаеш с нея?

Така Северо дел Валие отново видя Лин Съмърс. Дотогава се беше задоволявал да купува тайно пощенски картички с нейния лик в магазините за туристи и да ги крие между страниците на своите юридически книги като някакво срамно съкровище. Много пъти бе отивал до улицата при Площада на Обединението, където се намираше чайната на майка ѝ, за да я зърне отдалече; бе провел също така дискретно разузнаване с помощта на кочияша, който всеки ден ходеше дотам, за да купи сладкиши за леля му Паулина, но нито веднъж не се бе осмелил да се яви лично пред Елайза Съмърс и да ѝ поиска разрешение да посети дъщеря ѝ. Всяко преднамерено действие му се струваше непоправима измяна към неговата нежна и вечна годеница Нивеа. Съвсем различно би било, ако срещнеше Лин случайно, мислеше той, тъй като тогава щеше да бъде прищявка на съдбата и никой не би имал основание да го укорява. И през ум не му минаваше, че щеше да я види в студиото на братовчед си Матиас при такива необикновени обстоятелства.

Лин Съмърс беше продукт на сполучливо съчетание на раси. Трябваше да се нарича Лин Циен, но родителите ѝ бяха решили да англиканизират имената на децата си и да ги запишат с фамилията на майка им — Съмърс, за да улеснят тяхното съществуване в Съединените щати, където към китайците се отнасяха като към кучета. Големият син бяха нарекли Ебанизер в чест на един стар приятел на баща му, но всички му викаха Лъки — късметлията — защото нямаше друго дете в Китайския квартал, на което толкова много да му вървеше. Малката дъщеря, дошла на бял свят шест години по-късно, бяха назовали Лин в чест на първата жена на баща ѝ, която почиваше в мир в Хонконг от доста години, ала при записването бяха използвали правилата на английския правопис. Първата жена на Дао Циен, дала името си на момичето, бе кротко създание с малки, пристегнати в калъп стъпала, която се бе радвала на обожание от страна на съпруга си, но бе угаснала много млада. Елайза Съмърс бе свикнала да съжителства с незаличимия спомен за Лин, която с времето се бе превърнала в още един член на семейството, нещо като невидима покровителка, бдяща над благополучието на техния дом. Преди двайсет години, когато разбрала, че отново е бременна, тя помолила Лин да ѝ помогне да износи докрай бременността си, тъй като вече била загубила няколко рожби, преди да ги роди, и не хранела особени надежди, че изтощеното ѝ тяло ще успее да задържи детето. Точно това обяснила на Дао Циен, който при нужда бе поставял уменията си на джун и в услуга на жена си, но освен това я водеше и при най-добрите специалисти по западна медицина в Калифорния.

— Този път ще се роди здраво момиченце — го бе уверила Елайза.

— Откъде знаеш? — попитал мъжът ѝ.

— Помолих се на Лин.

Елайза непоклонимо вярваше, че първата съпруга я бе подкрепяла по време на бременността, бе ѝ дала сили да роди дъщеря си и след това като добра орисница се бе надвесила над люлката на детето, за да я дари с красота. „Ще се нарича Лин“, бе обявила изтощената майка, когато за пръв път бе поела дъщеря си в ръце; Дао Циен се изплашил: не било добро предзнаменование да я нарекат на името на жена, която бе умряла толкова млада. Накрая се споразумели да променят изписването, за да не предизвикват злата съдба.

„Произнася се по едни и същи начин и това е важното“, заключила Елайза.

По майчина линия във вените на Лин Съмърс течеше английска и чилийска кръв, а по бащина тя носеше гените на високите китайци от север. Дядото на Дао Циен, скромен знахар, бе завещал на потомците си от мъжки пол своите познания за лековити билки и вълшебни заклинания против различни болести на тялото и душата. Дао Циен, последен в това родословие, бе обогатил бащиното наследство, като бе овладял занаята на джун и при един мъдрец в Кантон и като бе изучавал през целия си живот не само традиционната китайска медицина, но и всичко, което му попаднеше подръка от западната медицинска наука. Беше си завоювал солидна репутация в Сан Франсиско — към него се обръщаха за съвет американски лекари — и имаше пациенти от различни раси, ала не му позволяваха да работи в болници и практикуването на уменията му се ограничаваше в Китайския квартал, където бе купил голяма къща, в която първият етаж му служеше за клиника, а вторият — за жилище на неговото семейство. Доброто му име го бранеше и никой не се месеше в неговата дейност със *sing song girls* както наричаха в Китайския квартал клетите робини на пазара на плътта — всички до една малолетни момичета. Дао Циен се бе нагърбил с мисията да спаси от вертепите колкото може повече от тези момичета. *Тонгу*, бандите, които контролираха, следяха и продаваха покровителството си в китайската общност, знаеха, че той купува малките проститутки, за да им даде шанс да променят живота си далече от Калифорния. Няколко пъти го бяха заплашвали, но не предприемаха по-драстични мерки, защото рано или късно на всеки един от тях можеше да му дотрябват услугите на прочутия джун и. Дотогава, докато Дао Циен не се обръщаше към американските власти, действаше без много шум и спасяваше момичетата едно по едно, с упорития труд на мравка, можеха да го толерират, защото не накърняваше огромните печалби на бизнеса. Една-единствена жена виждаше в лицето на Дао Циен обществено опасна личност и това бе А Той — най-преуспяващата сводница в Сан Франсиско и собственичка на няколко специализирани салона с азиатски момиченца. Самата тя внасяше стотици момичета годишно пред невъзмутимия поглед на подкупените както си му е редът чиновници янки. А Той ненавиждаше Дао Циен и както

многократно бе заявявала, предпочиташе да умре, но не и да го посети отново като лекар. Бе го направила веднъж, измъчвана от кашлица, но още тогава и двамата мълком бяха разбрали, че завинаги ще си останат смъртни врагове. Всяко *sing song girl*, спасено от Дао Циен, представляваше трън, забит под ноктите на А Той, дори и да не беше нейна собственост. Както за нея, така и за него това беше въпрос на принципи.

Дао Циен ставаше рано сутрин и излизаше в градината, където изпълняваше упражненията си по източни бойни изкуства, за да поддържа тялото си във форма, а ума си — бистър. След това медитираше половин час и после стъкваше огъня за чайника. Събуждаше Елайза с целувка и чаша зелен чай, който тя бавно сърбаше в леглото. Това бяха свещени мигове и за двамата: чашата чай, която изпиваха заедно, запечатваше нощта, която споделяха прегърнати. Това, което ставаше между тях зад затворената врата на спалнята, беше възнаграждение за всички усилия през деня. Любовта им бе започнала като нежно приятелство и сръчно бе изтъкана сред плетеница от препятствия, като се започне с необходимостта да се разбират на английски и да превъзмогнат расовите и културните предразсъдъци и се стигне до разликата във възрастта. Бяха живели и работили заедно под един и същи покрив в продължение на повече от три години, преди да се осмелят да прекратят невидимата граница, която ги разделяше. Бе необходимо Елайза да обикаля в един омагьосан кръг, който се бе стапял пред нея като сянка; бе нужно в края на дългите странствания да скъса с раздраното си минало и със своята невинност, и да се отрече от своята натрапчива идея, застанала очи в очи с отрязаната и наkisната в джин глава на легендарния бандит Хоакин Муриета, за да осъзнае, че съдбата ѝ е да бъде с Дао Циен. Той, от своя страна, бе разбрал това много преди нея и я бе чакал с мълчаливата упоритост на една зряла любов.

Нощта, в която Елайза най-сетне се бе претрашила да измине осемметровия коридор, който делеше стаята ѝ от тази на Дао Циен, бе променила изцяло техния живот, като че ли миналото им бе отсечено с брадва до корен. След тази пламенна нощ не съществуваше ни най-малка възможност, нито дори изкушение за връщане назад, бе им останало единствено предизвикателството да си извоюват място в един свят, който не търпеше смесването на раси. Елайза бе дошла боса, по нощница, и опипом в тъмнината бе бутнала вратата на Дао Циен уверена, че тя ще е отворена, защото се бе догаждала, че той я желае толкова, колкото и тя него. Независимо от тази сигурност, тя бе изплашена от непоправимостта на своето решение. Дълго се бе колебала, преди да направи тази крачка, защото *джун* и бе неин покровител, баща, брат, най-добрият ѝ приятел, единственият близък човек в тази чужда земя. Страхувала се бе, че може да загуби всичко

това, ако стане негова любовница, но застанала на прага на стаята му, жаждата да го докосне надделяла над доводите на разума. Влязла в стаята и на светлината на една свещ върху масата го видяла да седи с кръстосани по турски крака на леглото, със свободна риза и панталон от бял памучен плат — чакал нея. Елайза не успяла да се запита колко ли нощи той бе прекарал така, вслушвайки се да долови стъпките ѝ по коридора, тъй като била замаяна от собствената си дързост и треперела от срам и предусещане. Дао Циен не ѝ дал време да отстъпи. Тръгнал към нея, разперил ръце и тя пристъпила слепешката и се блъснала в гърдите му, заровила глава и вдъхвайки така познатия мирис на този мъж — солени мириси на морска вода, — сграбчила с две ръце блузата му, защото краката ѝ се подкосявали, докато порой от обяснения неудържимо напирали в устните ѝ и се смесвали с любовните слова на китайски, които той мълвял. Усетила как ръцете му я повдигат и нежно я поставят на леглото, почувствала влажния му дъх във врата си и ръцете му, които я държали; в този миг я обзела непреодолима тревожност и тя започнала да трепери, разкаяна и уплашена.

Откакто жена му бе починала в Хонконг, Дао Циен се бе утешавал епизодично в припрените прегръдки на платени жени. Повече от шест години не бе любил с любов, но въпреки това не позволил на припряността да го надвие. Толкова пъти бе преброждал тялото на Елайза в мислите си и я познавал така добре, че му се сторило, че върви по меките ѝ падини и леки възвишения като по карта. Тя смятала, че е опознала любовта в ръцете на първия си любовник, но близостта с Дао Циен разкрила размерите на нейното невежество. Страстта, която я бе разтърсила на шестнайсет години и заради която бе прекосила половината свят и неколkokратно бе рискувала живота си, бе само един мираж, който сега ѝ се струваше абсурден. Бе се влюбила в любовта, задоволявайки се с трохите, които ѝ бе давал онзи мъж, желаещ по-скоро да си тръгне, отколкото да остане с нея. Бе го търсила цели четири години убедена, че младият идеалист, с когото се бе запознала в Чили, в Калифорния се бе превърнал в приказен бандит на име Хоакин Муриета. През това време Дао Циен я бе чакал с пословичното си спокойствие, сигурен, че рано или късно тя щяла да прекрачи прага, който ги разделяше. Той я бе придружил, когато бяха изложили на показ главата на Хоакин Муриета за развлечение на американците и за назидание на испаноезичните.

Бил убеден, че Елайза няма да понесе гледката на онзи противен трофей, но тя застанала пред стъкленицата, в която киснела главата на предполагаемия престъпник, и я загледала невъзмутимо, сякаш това било пиле в сос, докато не се уверила напълно, че това не е мъжът, когото тя бе преследвала толкова години. Всъщност самоличността му нямала вече никакво значение, защото през дългото пътуване в търсене на една невъзможна любов Елайза бе спечелила нещо толкова ценно, колкото самата любов — свободата. „Вече съм свободна“, единствено промълвила тя при вида на главата. Дао Циен разбрал, че най-сетне тя се бе отърсила от предишния любовник, че ѝ бе все едно дали той е жив, или бе загинал в търсене на злато в полите на Сиера Невада; с една дума, нямало повече да се мъчи да го открие и ако някой ден този мъж се появил, тя щяла да е способна да го види в истинското му измерение. Дао Циен я хванал за ръка и излезли от зловещата експозиция. Навън вдъхнали чист въздух и закрачили спокойни, готови да започнат нов етап в живота си.

Нощта, когато Елайза влязла в стаята на Дао Циен, била съвсем различна от тайните и забързани прегръдки с нейния първи любовник в Чили. В тази нощ тя открила някои от многобройните възможности за наслада и се гмурнала в дълбините на една любов, която щяла да остане единствена до края на живота ѝ. С много търпение Дао Циен започнал да маха от нея наслоените страхове и безполезни спомени, галел я с неуморно постоянство, докато тя престанала да трепери и отворила очи, докато се отпуснала под умелите му пръсти, докато той я усетил да се извива, да се отваря, да се изпълва със светлина, чул я да стене, да го вика, да го умолява, видял я победена и влажна, готова да се отдаде и да го приеме с цялото си същество, докато и двамата загубили представа къде са, кои са, къде свършва той и къде започва тя. Дао Циен я отвел отвъд оргазма, в едно тайнствено измерение, където любовта и смъртта си приличат. Усетили, че душите им се изпълват, че желанията и споменът изчезват, че пропадат във всепоглъщаща ярка светлина. Прегърнали се в това необикновено пространство и се познали, защото може би се били срещали в предишни животи и щели да са заедно още много пъти в бъдещите си съществувания, предположил Дао Циен. Били вечните любовници — да се търсят и откриват всеки път било тяхната карма, казал развълнувано, но Елайза отвърнала през смях, че не ставало дума за

нищо толкова велико като кармата, а чисто и просто за желание да се любят, че ако трябвало да бъде искрена, от няколко години умираше от желание да го направи с него и се надявала, че отсега нататък на Дао нямало да му липсва ентусиазъм, защото това щяло да се превърне в първостепенно занимание в живота ѝ. Позабавлявали се в онази нощ и през голяма част от следващия ден, докато гладът и жаждата не ги принудили да излязат от стаята, олюлявайки се, опиянени и щастливи, без да пускат ръцете си от страх да не се събудят внезапно и да не открият, че са били в плен на някаква халюцинация.

Страстта, която ги свързвала от онази нощ и която те подхранвали извънредно грижливо, ги подкрепяла и закриляла в неизбежните трудни моменти от техния живот, с времето тази страст се бе настанила в тяхната нежност и смях; те престанали да изпробват двеста двайсет и двата начина за любов, защото три-четири им били достатъчни и вече не било нужно да си готвят взаимни изненади. Колкото повече се опознавали, толкова по-силно се привързвали един към друг. От тази първа любовна нощ спели с преплетени тела, дишайки един и същ въздух и сънувайки едни и същи сънища, но животът им не бил лесен — прекарвали трийсет години в един свят, където нямало място за двойки като тяхната. С годините тази дребна белокожа жена и високият китаец станали обичайна гледка в Китайския квартал, ала никога не ги приели напълно. Те свикнали да не се докосват на публични места, да седат отделно в театъра и да вървят по улицата на няколко крачки разстояние един от друг. В някои ресторанти и хотели не могли да влизат заедно и на път за Англия, тя — за да посети своята осиновителка Роуз Съмърс, а той — за да изнася лекции по иглотерапия в клиниката „Хобс“, не могли да пътуват в първа класа, нито да съжителстват в неговата каюта, въпреки че нощем тя тайно се промъквала при него. Оженили се дискретно според будисткия ритуал, но връзката им не била узаконена. Лъки и Лин бяха записани като незаконородени деца, припознати от бащата. Дао Циен успял да получи гражданство след дълги формалности и много подкупи и бил сред малцината, успели да заобиколят Акта за изключване на китайците — поредна дискриминационна разпоредба в Калифорния. Неговото възхищение и лоялност към втората му родина били безусловни, както самият той доказал по време на Гражданската война, когато прекосил континента, за да застане доброволец на фронта

и да работи като фелдшер с американските лекари през всичките четири години на конфликта; при все това дълбоко в себе си се чувствал чужденец и желаел, макар че бил прекарал целия си живот в Америка, да бъде погребан в Хонконг.

Семейството на Елайза Съмърс и Дао Циен живееше в просторна и удобна къща, която бе по-солидна и по-добре построена от останалите къщи в Китайския квартал. Навсякъде около нея се говореше на кантонски и всичко — от храната до вестниците — беше китайско. През няколко преки беше разположена Мисията — испаноезичният квартал, където Елайза Съмърс обичаше да се скита заради удоволствието да слуша испанска реч, но обикновено дните ѝ минаваха сред американци в близост до Площада на Обединението, където се намираше нейният елегантен салон за чай. От самото начало нейните сладкиши помагаха за издръжката на семейството, тъй като голяма част от доходите на Дао Циен отиваха другаде и това, което останеше от помощите за бедни китайски работници, пострадали от болест или нещастие, се харчеше за нелегалното откупване на момичета робини. Спасяването на тези момичета от недостойния живот се бе превърнало в свещена мисия за Дао Циен — така разбра това Елайза Съмърс от самото начало и го прие като поредната особеност на съпруга си и като още една допълнителна причина за обичта ѝ към него. Организира своя сладкарски бизнес, за да не го безпокои, искайки му пари; нужна ѝ бе финансова независимост, за да даде най-доброто американско образование на децата си, защото желаше те напълно да се влеят в обществото на Съединените щати и да живеят без ограничения, налагани на китайци и испаноезични. Намеренията ѝ се увенчаха с успех при Лин, ала претърпяха провал по отношение на Лъки, защото момчето се гордееше с произхода си и нямаше желание да напусне Китайския квартал.

Лин обожаваше баща си — невъзможно бе да не обича този нежен и великодушен човек, — но се срамуваше от своята раса. От малка разбра, че за китайците има място единствено в техния квартал и навсякъде другаде в града ги мразеха. Любимо занимание на белокожите момчета бе да замерят с камъни „поднебесните“ или да им режат плитките, след като ги пребиеха с тояги. Подобно на майка си, Лин живееше раздвоена между Китай и Съединените щати и двете говореха само английски и се решеха и обличаха като американки, въпреки че вкъщи носеха свободна блуза и панталони от коприна. Лин не бе взела много от баща си — освен по издължените кости и азиатските очи по нищо не приличаше на него; приликата с майка ѝ бе още по-малка и за всички си оставаше загадка откъде се беше взела

невероятната ѝ хубост. Не ѝ разрешаваха да играе на улицата като брат ѝ Лъки, защото в Китайския квартал жените и дъщерите от заможните семейства водеха напълно затворен живот. В редките случаи, когато излизаше навън, вървеше хваната за ръката на баща си и с поглед забит в земята, за да не изкушава множеството, съставено почти изцяло от мъже. И двамата привличаха погледите: тя — с красотата си, а той — защото се обличаше като янки. От години Дао Циен се бе отказал от характерната за сънародниците му плитка и ходеше късо подстриган, със сресана назад и намазана с брилянтин коса; носеше безупречен черен костюм, риза с колосана яка и бомбе. Извън Китайския квартал обаче Лин се движеше напълно свободно, като бяло момиче. Получи образованието си в презвитерианско училище, където изучи основите на християнската вяра, която в съчетание с будистките практики на баща ѝ в крайна сметка изгради у нея убеждението, че Христос е превъплъщение на Буда. Ходеше сама на пазар, на уроци по пиано и на гости у съученичките си; следобед сядаше в салона за чай на майка си и си пишеше домашните или пък се забавляваше да препрочита любовни романи, закупени за десет сентавос, или изпратени ѝ от баба ѝ Роуз от Лондон. Напразни останаха усилията на Елайза Съмърс да запали у нея интерес към готварството или към друго домакинско занимание — дъщеря ѝ като че ли не бе създадена да върши тези всекидневни дейности.

С израстването Лин запази неземната хубост на ангелското си лице, а тялото ѝ се наля и заобли влудяващо. В продължение на години нейните снимки се бяха продавали, но без особени последствия. Ала нещата се промениха, когато тя навърши петнайсет години и тялото ѝ окончателно се оформи, а тя самата осъзна опустошителната сила, с която привличаше мъжете. Ужасена от възможните последици на тази страховита мощ, майка ѝ се опита да овладее прелъстителния порив на дъщеря си, втълпявайки ѝ скромност и учейки я да върви като войник, без да движи раменете и ханша си. Но всичко бе напразно — мъжете, независимо от своята възраст, раса и социална принадлежност, се извъръщаха да я съзерцават. Разбрала предимствата, които ѝ носеше нейната красота, Лин престана да я проклина, както бе правила това като дете, и реши да стане модел за известно време — в очакване да се яви принцът на крилат кон и да я отведе в щастливите селения на семейното огнище. Родителите ѝ бяха изтърпели като невинен каприз

нейните снимки в свят от феи и люлки, но прецениха, че поемат огромен риск, ако ѝ позволят да излага пред фотоапаратите новата си външност на завършена жена. „Позирането не е порядъчен занаят, а истинско падение“, отбеляза тъжно Елайза Съмърс, защото разбра, че не ще успее да извади дъщеря си от заблудата, нито да я опази от клопката на красотата. Разкри тревогите си пред Дао Циен в един от онези свършени мигове на отдых, след като се бяха любили, а той ѝ обясни, че всеки имал своя карма и не било възможно да се направлява животът на другите, можело единствено да се изменя посоката на собствения живот, и то само понякога, но Елайза не беше склонна да позволи нещастieto да я изненада поради разсеяност. Неотклонно бе съпровождала Лин при фотографите, бдейки за строго спазване на благоприличието — никакво откриване на глезена под предлог, че изкуството повелява — и сега, когато девойката беше на деветнайсет години, бе решена да удвои своята бдителност.

— Някакъв художник не оставя Лин на мира. Настоява да позира за образа на Саломе — съобщи тя един ден на мъжа си.

— На кого? — попита Дао Циен, едва вдигайки поглед от Енциклопедията по медицина.

— Саломе, онази със седемте воала, Дао. Трябва да прочетеш Библията.

— Щом е от Библията, предполагам, че няма причина за безпокойство — промърмори разсеяно той.

— Имаш ли представа каква е била модата по времето на Йоан Кръстител? Ако не си отварям очите на четири, ще нарисуват дъщеря ми с разголена гръд!

— Отваряй си ги тогава — усмихна се Дао, като прегърна жена си през кръста и я постави да седне върху огромната книга, разтворена на коленете му, съветвайки я да не позволява на въображението ѝ да се развихря и да я изпълва със страх.

— Ох, Дао! Какво ще правим с Лин?

— Нищо, Елайза, ще се омъжи и ще ни дари с внуци.

— Но тя е още дете!

— В Китай щеше вече да е прехвърлила възрастта за сгодяване.

— Живеем в Америка и тя няма да се омъжи за китаец — отсече Елайза.

— Защо? Не ти ли допадат китайците? — пошегува се джун и.

— Няма втори като теб, Дао, но смятам, че Лин ще се омъжи за белокож.

— Говори се, че американците не умеят да се любят.

— Може би ти би могъл да ги научиш — изчерви се Елайза, свряла нос във врата на мъжа си.

Лин позира за образа на Саломе с копринен корсаж в телесен цвят под воалите и под неуморния поглед на майка си. Елайза не успя обаче да се съпротивлява със същата твърдост, когато на дъщеря ѝ предложиха огромната чест да стане модел за статуята на Републиката, която щеше да бъде издигната в средата на Площада на Обединението. Кампанията за събиране на средства бе продължила месеци и хората даряваха кой каквото може: учащите — по няколко сентавос, вдовиците — по няколко долара, а магнатите като Фелисиано Родригес де Санта Крус — тлъсти чекове. Всеки ден вестниците съобщаваха сумата, достигната предишния ден, докато най-сетне се събраха достатъчно средства, за да може паметникът да бъде поръчан на един прочут скулптор, доведен специално от Филадельфия за този амбициозен проект. Най-личните семейства в града се надпреварваха да устройват празненства и балове, за да дадат възможност на артиста да избере техните дъщери. Ясно бе, че моделът за статуята на Републиката ще се превърне в символ на Сан Франсиско и затова всички девойки се стремяха към това отличие. Човек с модерни възгледи и дръзки идеи, скулпторът прекара няколко седмици в търсене на подходящо момиче, но нито едно не го удовлетвори. За да изобразял възхода на американската нация, съставена от храбри преселници, дошли от четирите краища на света, той се нуждаел от девойка, в която се смесвали различни раси, обясни. Това хвърли в страх градските власти и тези, които финансираха проекта. Белите не можеха да приемат, че цветнокожите също са човешки същества и не искаха и да чуят за възможността някаква мулатка да се възправи над града, покачена на обелиска на Площада на Обединението, както си въобразяваше този човек. Калифорния се нареждаше в световния авангард станеше ли дума за изкуство, но да им налагат цветнокожа беше наистина прекалено. Скулпторът беше на път да се поддаде на натиска и да избере една млада американка, потомка на деди датчани, когато случайно се отби в сладкарницата на Елайза Съмърс с намерението да се утеши с един шоколадов *еклер* и съзря Лин. Пред

него стоеше жената, която толкова дълго бе дирил за своята статуя — стройна, прекрасно изваяна, със съвършени пропорции, тя притежаваше не само достойната осанка на императрица и лице с класически профил, но и екзотичния оттенък, който той толкова търсеше. Тя излъчваше нещо повече от хармоничност, нещо несравнимо, някаква смесица от източно и западно, от чувственост и непорочност, от сила и крехкост, които напълно го покориша. Щом обаче съобщи на майката, че е избрал дъщеря ѝ за модел, убеден, че оказва необикновена чест на това скромно семейство сладкари, се сблъска с твърда съпротива. На Елайза Съмърс ѝ беше дошло до гуша да пилее времето си, охранявайки Лин в ателиетата на разни фотографии, чиято единствена работа бе да натискат с пръст едно копче. Мисълта, че ще трябва да я съпровожда и при това дребно човече, което възнамеряваше да изработи бронзова статуя, висока няколко метра, просто я съсипваше. Ала Лин бе толкова горда от перспективата да въплъти Републиката, че Елайза не събра смелост да откаже. Скулпторът употреби много усилия, за да убеди майката, че една къса туника е най-подходящото облекло за случая, тъй като Елайза така и не можеше да разбере връзката между американската република и одеждите на древните гърци и накрая се споразумяха Лин да позира с голи крака и ръце, но с покрита гръд.

Лин дори не забелязваше колко е загрижена майка ѝ около опазване на нейната непорочност и живееше потопена в своя свят на романтични мечтания. Като се изключи вълнуващата ѝ външност, тя по нищо не се различаваше от другите девойки; като всяка от тях преписваше стихове в тетрадки с розови корици и колекционираше порцеланови фигурки. Зад нейната отмала не се криеше изисканост, а мързел; нейната меланхолия не изразяваше загадъчност, а пустота. „Оставете я на мира, докато аз съм жив, нищо няма да липсва на Лин“, обещаваха Лъки, защото единствено той си даваше напълно сметка за глупостта на сестра си.

Той беше с няколко години по-голям от нея и живееше като истински китаец, с изключение на редките случаи, когато се налагаше да отиде по работа във връзка с правни дела или да се снима, той ходеше облечен в свободна блуза, широки панталони, стегнати с пояс на кръста, и платненки с дървени подметки, но неизменно с каубойска шапка. У него нямаше нищо от изтънчеността на баща му, изящството на майка му, пито пък от красотата на сестра му. Беше нисък, късокрак, с четвъртитата глава и зеленикав тен на кожата; при все това неустоимата му усмивка и заразителният му оптимизъм, породен от увереността, че е галеник на съдбата, го правеха привлекателен. Невъзможно бе нещо лошо да го сполети, мислеше той, щастието и късметът му бяха осигурени по рождение. Бе открил този дар на деветгодишна възраст, докато играеше *фан-тан* на улицата с другите момчета; в онзи ден се прибра вкъщи, оповестявайки, че занапред ще се зове Лъки вместо Ебанизер — и не отвърщаше на онези, които го наричаха другояче. Късметът го съпровождаше навсякъде, печелеше във всички възможни хазартни игри и въпреки че беше буен и дързък, никога не срещна проблеми с *тонги*, нито с официалните власти. Дори ирландските полицаи омекваха пред добродушната му природа и докато събратята му ги налагаха с тояги, той се измъкваше от затрудненията с помощта на някой виц или с някой от безбройните фокуси, които умееше да прави с жонгльорската сръчност на истински маг. Дао Циен не можеше да се примири с факта, че единственият му син е развейпрах и проклинаше звездата, която му спестяваше присъщите за обикновените смъртни усилия. Не щастие бленуваше той за него, а възвишеност. Натъжаваше се, докато гледаше как синът му си живее като волна птичка, защото с това поведение само съсипваше своята

карма. Вярваше, че душата се въздига към небесата посредством съчувствие и страдание, като преодолява трудностите с достойнство и великодушие, но ако пътят на Лъки винаги бе лек, как щеше да израсне той духом? Страхуваше се, че в бъдеще ще се прероди в червей. Дао Циен желаше първородният му син, на когото се падаше задължението да се грижи за него на старини и да почита паметта му след неговата смърт, да продължи благородната семейна лечителска традиция; мечтаеше дори синът му да стане първият дипломиран лекар с китайско-американски произход. Ала Лъки се ужасяваше при вида на зловонните отвари и на иглите за акупунктура; нищо не го отвращаваше повече от хорските болести и недоумяваше по какъв начин един възпален пикочен мехур или пламнало в циреи лице пораждаха сладостно вълнение у неговия баща. Докато навърши шестнайсет години и се втурна в света навън, Лъки трябваше да помага в кабинета, където баща му му набиваше в главата имената на различни церове и тяхното приложение; мъчеше се да го посвети в неясното изкуство на долавяне на разни видове пулс, на уравновесяване на енергиите и на определяне на настроенятия — всички тези умения обаче влизаха през едното и излизаха през другото ухо на младежа, но поне не го измъчваха като научните писания по западна медицина, които баща му упорито изучаваше. Илюстрациите, където човешки тела без кожа излагаха мускули, вени и кости на показ, но в замяна на това носеха долни гащи, както и описаните с най-жестоки подробности хирургически операции, го изпълваха с ужас. Често намираше извинения, за да стои далеч от кабинета, но затова пък винаги бе на разположение, когато се налагаше да скрият някое от онези клетки *sing song girls*, които баща му водеше вкъщи. Това тайно и опасно занимание му беше по сърце. Нямаше по-добър от него, щом ставаше дума да се измъкне поредното от тези издъхващи момичета под носа на *тонгите* нямаше по-сръчен от него, когато бе необходимо да изведат едва окопитилото се девойче от квартала и нямаше по-изобретателен от него, ако трябваше момичето да изчезне завинаги в безкрая на свободата. Той не вършеше всичко това, обладан от състрадание, както Дао Циен, а вдъхновен от желанието да си поиграе с опасността и да изпробва късмета си.

Още преди да навърши деветнайсет години, Лин Съмърс бе отхвърлила няколко кандидата и бе свикнала с мъжките ласкателства,

които приемаше с царствено презрение, тъй като нито един от обожателите ѝ не съвпаднаше с нейните представи за вълшебния принц, нито един не изричаше словата, които баба ѝ Роуз Съмърс пишеше в своите романи — всички бяха, по нейна преценка, прекалено незначителни и недостойни за нея. Повярва, че е намерила възвишената съдба, която ѝ бе отредена, когато срещна единствения мъж, който не благоволи да я погледне втори път — Матиас Родригес де Санта Крус. Беше го виждала няколко пъти отдалеч на улицата или в колата с Паулина дел Валие, но не бяха разменяли нито една дума: той беше доста по-възрастен от нея, движеше се в среди, до които Лин нямаше достъп и ако не беше статуята на Републиката, пътищата им вероятно никога нямаше да се кръстосат.

Под предлог, че наглеждат работата по скъпия проект, в студиото на скулптора си даваха среща политиците и магнатите, които бяха допринесли за финансиране на начинанието. Артистът обичаше славата и веселия живот — докато работеше, привидно погълнат от модела, по който щеше да се направи бронзовата отливка, той се радваше на сплотената мъжка компания, бутилките шампанско, пресните стриди и ароматните пури, които носеха посетителите. Върху подиум, осветен от капандура в тавана, през която се процеждаше дневна светлина, Лин Съмърс се стараеше да пази равновесие, изправена на пръсти и с вдигнати ръце, в поза, която бе невъзможно да задържи повече от няколко минути — в едната си ръка държеше лавров венец, а в другата — пергамент с американската конституция, а от едното ѝ рамо до коленете падаше на дипли лека туника, която разкриваше тялото точно толкова, колкото го и прикриваше. Сан Франсиско беше добър пазар за женската голота: всички барове бяха закичени с картини на закръглени одалиски, снимки на куртизанки с разголени задни части и гипсови фрески с нимфи, преследвани от неуморими сатири. Напълно гол модел би предизвикал по-малко любопитство, отколкото това момиче, което отказваше да свали дрехите си и не се отделяше от зоркия поглед на майка си. Облечена в тъмни дрехи и седнала сковано на стола до подиума, където позираше дъщеря ѝ, Елайза Съмърс бдеше, като отказваше стридите и шампанското, с които се опитваха да отвлекат вниманието ѝ. Тези старчоци идваха тук, водени от сластолюбие, а не от любов към изкуството, това беше ясно като бял ден. Елайза нямаше власт да

попречи на присъствието им, но поне можеше да е сигурна, че дъщеря ѝ не приема покани и доколкото това бе възможно, не се смее на шегите, нито отвърща на неуместните въпроси. „Нищо не се дава даром на този свят. Може да се наложи да платиш много скъпо за тези дреболии“, я предупреждаваше, когато момичето се цупеше, принудено за пореден път да откаже някой подарък. Позирането за статуята се оказа безкраен и тягостен процес, при който краката на Лин настръхваха от студ и тя цялата се вкочаняваше. Януари беше в началото си и печките по ъглите не смогваха да пречупят въздуха в това помещение с високи тавани, непрестанно продухвано от въздушни течения. Скулпторът работеше с палто и с мудност, която можеше да накара човек да полудее, разваляйки днес сътвореното вчера, сякаш въпреки стотиците скици на статуята на Републиката, разлепени по стените из града, му липсваше завършена идея.

Един мразовит следобед в студиото се появи Фелисиано Родригес де Сайта Крус със сина си Матиас. Мълвата за екзотичния модел бе стигнала до ушите му и той бе наумил да се запознае с девойката, преди да издигнат паметника на площада, да публикуват името ѝ в пресата и момичето да се превърне в непостижима плячка, в случай че статуята изобщо бъдеше издигната. Както вървяха нещата, бе напълно възможно още преди да е готова бронзовата отливка, противниците на проекта да спечелят битката и всичко да се изпари като дим — мнозина не бяха съгласни с мисълта за република, която да не е англосаксонска. Застаряващото блудно сърце на Фелисиано още се вълнуваше от вкуса на победата и точно затова той бе дошъл тук. Беше прехвърлил шейсетте, ала обстоятелството, че момичето още не бе навършило двацет години, не му се струваше непреодолима пречка, понеже той твърдо вярваше, че почти няма нещо, което парите да не могат да купят. Един миг му бе достатъчен, за да прецени обстановката: от една страна Лин — млада и беззащитна на подиума, трепереща под неприличната туника, а от друга — ателието, препълнено с готови да я сграбчат мъжкар. Ала не съчувствието към момичето, нито страхът от съперничество с тези човекоядци възпря първоначалния му порив да я завладее — истинската причина бе Елайза Съмърс. Разпозна я веднага, при все че я бе виждал само няколко пъти. Не подозираше, че моделът, който разпалваше толкова коментари, е дъщеря на приятелка на жена му.

Лин Съмърс забеляза присъствието на Матиас едва половин час по-късно, когато скулпторът обяви сеанса за приключил и тя се освободи от лавровия венец и от пергамента и слезе от подиума. Майка ѝ я наметна с едно одеяло и ѝ поднесе чаша горещ шоколад, а сетне я отведе към паравана, за да се облече. Матиас стоеше до прозореца и наблюдаваше улицата, вгълбен в себе си. В този момент единствено неговите очи не бяха вперени в нея. Лин мигом съзря мъжествената му красота, младост и родословие, изисканите му дрехи, гордата осанка, кестениявия кичур, паднал в грижливо безредие на челото му, свършените му ръце със златни пръстени на кутретата. Учудена, че я пренебрегват по този начин, тя нарочно се спъна, за да привлече вниманието му. Няколко чифта ръце се протегнаха, за да я подхванат, с изключение на младия денди до прозореца, чийто поглед, напълно безразличен, мина през нея, сякаш тя бе част от мебелировката. Тогава Лин, отпусайки юздите на въображението си, реши, без каквато и да е разумна причина, за която да се залови, че това е рицарят, за когото от толкова години насам ѝ нашепваха любовните романи — най-сетне бе открила съдбата си. Докато се обличаше зад паравана, усети, че зърната на гърдите ѝ са се втвърдили като малки камъчета.

Безразличието на Матиас не бе престорено — той наистина не забеляза девойката, тъй като беше тук по причина, съвсем различна от похотта: налагаше се да разговаря с баща си за пари и не бе намерил друг повод да стори това. Беше затънал до гуша и се нуждаеше незабавно от чек, за да покрие дълга си от хазарт в един вертеп в Китайския квартал. Баща му го бе предупредил, че няма намерение да продължава да финансира подобни забавления и ако въпросът не беше на живот и смърт, както ясно му бяха показали заемодателите, той щеше да уреди нещата така, че лека-полека да изкопчи необходимата сума от майка си. В този случай обаче „поднебесните“ не бяха склонни да чакат и Матиас правилно прецени, че посещението при скулптора, повдигайки настроението на баща му, щеше да го улесни да получи това, към което се стремеше. Няколко дни след тази случка, в гуляй с разпуснатите си приятели, той узна, че е бил при Лин Съмърс — най-желаната девойка в този момент. Нужно му бе усилие, за да си я спомни и дори се усъмни дали ще я познае, ако я срещне на улицата. Когато започнаха обзалаганията за това кой пръв ще я прелъсти, той

заяви участието си по инерция, а сетне, с привичното си безочие, обяви, че ще стори това на три етапа. В първия щял да я накара да отиде сама в *гарсьоньер*, за да я представи на другарите си; във втория щял да я склони да позира гола пред тях и накрая щял да стане неин любовник — и всичко това в рамките на един месец. Когато в следобед на онази сряда покани братовчед си Северо дел Валие да се запознае с най-красивата жена в Сан Франсиско, той привеждаше в действие първата част от облога. Оказало се бе лесно да повика Лин с дискретен знак през прозореца на салона за чай на майка ѝ, да я изчака на ъгъла, докато тя излезе под някакъв измислен предлог, да повърви няколко преки с нея, да ѝ нашепне няколко комплимент, които биха породили смях у жена с повече опит, и да ѝ определи среща в студиото си, предупреждавайки я да отиде сама. Испита разочарование, защото очакваше, че предизвикателството ще бъде по-възбуждащо. Преди срещата в сряда дори не се наложи да се потруди особено, за да я омае, достатъчни бяха няколко влажни погледа, леко докосване на бузата ѝ с устни, няколко изтъркани фрази, нашепнати в ухото ѝ, за да обезоръжи това момиче, което трепереше пред него, готово да му даде любовта си. На Матиас тази женска готовност да се отдадеш и да страдаш му се струваше жалка, точно това най-много мразеше у жените и точно затова се разбираше така добре с Аманда Лоуъл, която споделяше неговата безцеремонност по отношение на чувствата и неговото благоговение пред насладата. Омагьосана като мишка пред кобра, Лин най-сетне имаше някого, на когото да изпраща захаросани любовни писма и картички с унесени девици и поръсени с брилянтин кавалери. Не подозираше, че Матиас споделя тези романтични писания с вулгарните си приятели. Когато Матиас понечи да ги покаже на Северо дел Валие, той отказа. Все още не знаеше, че подателят им е Лин Съмърс, но самата мисъл да се подиграе с чувствата на едно невинно момиче го отвращаваше „Очевидно продължаваш да си мъж на честта, братовчедо, но не се безпокой, това се лекува толкова лесно, колкото и девствеността“, отбеляза Матиас.

В онази паметна сряда Северо дел Валие се отзова на поканата на своя братовчед да се запознае с най-красивата жена в Сан Франсиско, както я бе окачествил, и разбра, че не е единственият повикан за случая. Завари поне половин дузина разгулници, които пиеха и пушеха в *гарсоньер*; там бе и онази червенокоса жена, която за секунди бе зърнал преди няколко години, когато отиде с Уилямс да спасява Матиас в пушалнята за опиум. Знаеше коя е тя, защото неговият братовчед му бе говорил за нея, а името ѝ често се споменава в света на леконравните спектакли и нощния живот. Това бе Аманда Лоуъл, добра приятелка на Матиас, с която последният шумно се шегуваше по повод на скандала, който бе устроила по времето, когато била любовница на Фелисиано Родригес де Санта Крус. Матиас ѝ бе обещал, че след смъртта на родителите си ще ѝ подари леглото с изображението на Нептун, което Паулина дел Валие бе поръчала от Флоренция в пристъп на озлобление. Малко бе останало от куртизанката у Лоуъл. Достигнала зрелостта, тя бе разбрала колко суетни и досадни са повечето мъже, ала с Матиас я свързваше дълбоко сходство въпреки принципните различия между тях. В онази сряда тя стоеше настрана, излегната на един диван, и отпиваше шампанско с пълното съзнание, че както никога досега тя не бе център на вниманието. Бе поканена, за да не се почувства Лин Съмърс сама сред толкова мъже на тази първа среща и за да не се отдръпне изплашена.

Скоро на вратата се похлопа и се появи прочутият модел на Републиката, увит в пелерина от топла вълна с качулка на главата. Докато сваляше наметалото, пред очите им се разкри лице на девица, обрамчено с черна, разделена на път в средата и прибрана в прост кок назад коса. Северо дел Валие усети как сърцето му се блъска в гърдите и как цялата кръв приижда в главата му, тупкайки в слепоочията му като полкови барабан. И през ум не му бе дошло, че жертвата на облога на неговия братовчед е Лин Съмърс. Не смогна да продума, дори не я поздрави като другите, свря се в един ъгъл и остана там, докато момичето си тръгна, заковал очи в нея, скован от мъка. За него нямаше капка съмнение относно резултата от облога, сключен между тези мъже. Лин Съмърс му приличаше на агне, тръгнало на заколение, без да подозира какво му готви съдбата. Вълна на омраза към Матиас и побратимите му се надигна в него, примесена с тъп гняв срещу Лин.

Недоумяваше как момичето не разбира какво става, как не вижда клопката в тези двусмислени ласкателства, в чашата, която час по час доливаха с шампанско, в съвършената червена роза, която Матиас затъкна в косите ѝ — всичко бе толкова предсказуемо и вулгарно, че на човек му се повдигаше. „Трябва да е безнадеждна глупачка“, си помисли, отвратен както от нея, така и от другите, но в плен на своята непобедена любов, която в продължение на години бе чакала възможност да покълне и сега се отприщваше и го замайваше.

— Да не би да ти прилоша, братовчеде? — пошегува се Матиас и му подаде една чаша.

Не може да му отговори и трябваше да извърне лице, за да прикрие желанието си да го убие, ала братовчед му бе отгатнал неговите чувства и реши да отиде по-далеч в шегата си. Когато Лин Съмърс обяви, че си тръгва, и обеща, че идващата седмица пак ще дойде, за да позира пред фотоапаратите на тези „артисти“, Матиас помоли братовчед си да я изпрати. Така Северо дел Валие се озова насаме с жената, която бе успяла да обуздае упоритата любов на Нивеа. Извървя с Лин малкото преки, които отделяха студиото на Матиас от салона за чай на Елайза Съмърс, но бе така объркан, че не знаеше как да подхване един банален разговор. Бе късно да ѝ разкрие облога, разбираше, че Лин е влюбена в Матиас със същото ужасяващо заслепление, с което той обичаше нея. Нямаше да му повярва, щеше да се почувства оскърбена и дори и да ѝ обяснеше, че за Матиас тя е просто играчка, щеше да продължи към жертвения камък, заслепена от любов. Вместо него тя разчупи неловкото мълчание, като го попита дали той е чилийският братовчед, когото Матиас бе споменал. Северо си даде сметка, че девойката до него не пази никакъв спомен за първата им среща преди няколко години, когато тя лепеше картички в албума си на светлината на стъклописите на един прозорец. Тя не подозираше, че от онзи миг той я бе обичал с настойчивостта на първата любов, нито бе забелязала, че той се навърза около сладкарницата и често я пресреща на улицата. Очите ѝ изобщо не го бяха регистрирали. На раздяла той ѝ подаде визитната си картичка, наведе се в поклон, като че ли да ѝ целуне ръка, и изпелтечи, че ако някога има нужда от него, моля, изобщо да не се колебае и да го повика. От този ден нататък започна да избягва Матиас, като се затвори в студиото си и се вгълби в работа, за да прогони от ума си

Лин Съмърс и унизителния облог. Когато братовчед му го покани една седмица по-късно за втория сеанс, предвиждащ момичето да застане пред публиката без дрехи, той го наруга. В продължение на няколко седмици не писа на Нивеа, нито пък чете писмата ѝ, трупайки ги неразпечатани, смазан от чувство за вина. Чувстваше се като подлец, сякаш самият той участваше в омерзителния план за опетняване честта на Лин Съмърс.

Матиас Родригес де Санта Крус спечели облога без усилие, но междувременно цинизмът му се пропука и неволно той се видя омотан в това, от което най-много се страхуваше — сантиментална връзка. Не съумя да се влюби в прекрасната Лин Съмърс, но безусловната любов и невинността, с която тя му се отдаде, успяха да го трогнат. Девојката се хвърли в ръцете му с пълно доверие, готова да изпълни всичко, което ѝ каже, без да съди намеренията му, нито да мисли за последиците. Матиас осъзна абсолютната власт, която упражняваше над нея, когато я видя разсъблечена в неговата мансарда, почервеняла от смущение, мъчейки се да прикрие с ръце пубиса и гърдите си, заобиколена от приятелите му, които се правеха, че я фотографират, без да крият възбудата си на настървени песове, която този безсърдечен номер пораждаше у тях. Тялото на Лин нямаше формата на пясъчен часовник, така модерна по онова време, никакви пищни бедра и гърди, пресечени от невъзможно тънка талия — тя бе слаба, но прекрасно изваяна, имаше дълги крака и заоблена гърд с тъмни зърна; кожата ѝ беше с цвета на плод през лятото, а наметка от черна и гладка коса се разстилаше до средата на гърба ѝ. Матиас ѝ се полюбува като на поредно творение на изкуството в неговата колекция, каза си, че е изящна, но доволен установи, че тя изобщо не го привлича. Без да помисли за нея, воден единствено от желанието да блесне пред приятелите си и от жестокост, той ѝ направи знак да махне ръцете си. Лин остана няколко секунди вперила поглед в него и сетне бавно се подчини, ала по страните ѝ започнаха да се стичат сълзи на срам. При вида на този неочакван плач в стаята настъпи ледена тишина, мъжете отклониха погледите си и зачакаха с апаратите в ръка, без да знаят какво да сторят в продължение на известно време, което на всички се стори безкрайно дълго. Тогава Матиас, изпаднал в смущение за пръв път в живота си, взе едно палто и наметна Лин, обгръщайки я с ръце.

„Вървете си! Край на всичко това!“, заповяда на гостите, които объркано се заоттегляха един след друг.

Останал насаме с нея, Матиас я настави на коленете си и започна да я люлее като дете, искайки ѝ прошка наум, но безсилен да промълви каквото и да е, а в това време девойката продължаваше безмълвно да плаче. Най-сетне той нежно я отведе зад паравана до леглото и легна до нея, като я прегръщаше като брат, милвайки я по главата, целувайки челото ѝ, завладян от непознато и всепоглъщащо чувство, което не смогваше да назове. Не я желаше, искаше само да я закриля и да ѝ върне неопетнена невинността, ала неустоимата мекота на кожата на Лин, живата ѝ коса, която го обгръщаше, и нейният аромат на ябълка го сломиха. Безрезервната отдаденост на това узряло за любов тяло, което се разтваряше при допира на ръцете му, успя да го заинтригува и неусетно, за своя собствена изненада, той започна да я изследва, да я целува с копнеж, какъвто никоя жена не бе пораждала у него преди, въвираше езика си в устата ѝ, в ушите, навсякъде, смазваше я под себе си, проникваше в нея във въртоп от неудържима страст, яхваше я без милост, заслепен, необуздан, докато накрая не избухна в нея в опустошителен оргазъм. За част от секундата те се преселиха в друго измерение, без маски, с разголено тяло и душа. В миг на прозрение Матиас долови съществуването на една абсолютна близост, която дотогава бе избягвал, без дори да подозира, че я има, премина отвъд една последна граница и се озова от другата страна, лишен от волята си. Бе имал повече любовници — жени и мъже, — отколкото бе редно да пази в паметта си, но никога не бе губил контрол като този път, никога не се бе отърсвал от иронията, дистанцията, усещането за недосегаемост в най-дълбоката си същност, за да се слее напълно с друго човешко същество. В известен смисъл той също отдаде девствеността си в тази прегръдка. Това прозрение го осени за един нищожен отрязък от време, но напълно достатъчен, за да го изпълни с ужас, и той се завърна в отмалялото си тяло и се укрепи в бронята на обичайната си хапливост. Когато Лин отвори очи, той вече не бе същият мъж, с когото се бе любила, а онзи отпреди, но на нея ѝ липсваше опитност, за да го проумее. Разранена, разкъравена и щастлива, тя се отдаде на измамния мираж на една въображаема любов, докато Матиас продължаваше да я държи в прегръдките си, ала духът му отдавна се бе зареял нейде далеч. Останаха така, докато

светлината зад прозореца не угасна напълно и тя осъзна, че трябва да се връща при майка си. Матиас ѝ помогна да се облече и я придружи почти до салона за чай. „Чакай ме утре по същото време“, пошушна тя на раздяла.

Северо дел Валие научи за случилото се в този ден и за последвалите събития чак три месеца по-късно. През 1879 г. Чили обяви война на съседите си Перу и Боливия заради територии, селитра и от надменност. Бе избухнала Тихоокеанската война. Когато вестта за нея пристигна в Сан Франсиско, Северо се яви пред леля си и чичо си и им съобщи, че заминава за фронта.

— Не бяхме ли се разбрали кракът ти никога повече да не стъпва в казарма? — припомни леля му.

— Това е друго, отечеството ми е в опасност.

— Но ти си цивилен.

— Сержант от запаса съм — обясни той.

— Войната ще е свършила, преди да успееш да се прибереш в Чили. Да видим какво казват вестниците и какво мисли семейството ти. Не прибързвай — посъветва го лелята.

— Това е мой дълг — отвърна Северо, замислен за дядо си Агустин дел Валие, патриарха в семейството, който наскоро бе починал, смален до размерите на шимпанзе, но запазил непокътнат злия си нрав.

— Твоят дълг е тук при мен. Войната е добре дошла за сделки. Сега е моментът за спекула със захар.

— Захар?

— Нито една от трите страни, въввлечени във войната, не произвежда захар, а в тежки времена хората ядат повече сладко — увери го Паулина.

— Откъде знаете, лельо?

— От личен опит, момчето ми.

Северо се оттегли, за да опакова куфарите си, ала не тръгна с кораба, който отплава на юг няколко дни по-късно, както възнамеряваше, а чак в края на октомври. Тази вечер леля му съобщи, че очаквали странно посещение и тя се надявала той да е до нея, тъй като мъжът ѝ беше заминал, а въпросът можеше да изисква съвет от добър адвокат. В седем вечерта Уилямс, с презрителност, която показваше винаги когато му се налагаше да обслужва хора с по-долно социално положение, въведе висок китаец с прошарени коси, облечен целия в черно, и една дребна женица с младежки и безобиден вид, но излъчваща толкова високомерие, колкото самият Уилямс. Дао Циен и Елайза Съмърс се озоваха в салона на зверовете, както го наричаха,

сред лъвовете, слонове и други африкански животни, които ги наблюдаваха от позлатени рамки по стените. Паулина често се виждаше с Елайза в сладкарницата, но никога не се бяха срещали на друго място, тъй като принадлежаха на два отделни свята. Паулина не познаваше този „поднебесен“, който, ако се съди по начина, по който държеше Елайза под ръка, вероятно бе нейният съпруг или любовник. Почувства се смешна в двореца си с четирийсет и пет стаи, облечена в черно кадифе и отрупана с диаманти пред тази скромна двойка, която я поздрави с неподправеност, спазвайки дистанцията. Забеляза, че синът ѝ Матиас ги посрещна смутен с кимване на главата, но без да им подаде ръка, и остана настрана от групата зад писалището от хакаранда^[1], привидно погълнат от почистване на лулата си. Северодел Валие, от своя страна, отгатна без капка съмнение причината за посещението на родителите на Лин Съмърс в дома и съжали, че не се намира на хиляди левги оттам. Заинтригувана и наострила пипала, Паулина реши да не губи време в предлагане на напитки и направи знак на Уилямс да се оттегли и да затвори вратата. „Какво мога да направя за вас?“, ги попита. Тогава Дао Циен заобяснява невъзмутимо, че дъщеря им Лин е бременна, че оскърбителят е Матиас и че очакват единственото възможно обезщетение. За пръв път в живота си „матриархът“ Дел Валие изгуби дар слово. Застина, както беше седнала, със зейнала уста като кит на сухо и когато най-сетне гласът ѝ се върна, едва смогна да изграчи нещо неразбираемо.

— Майко, нямам нищо общо с тези хора. Не ги познавам и не зная за какво говорят — обади се Матиас иззад писалището, държейки в ръка лулата си от изящно изработена слонова кост.

— Лин ни разказа всичко прекъсна го Елайза, като се изправи, с треперещ глас, но без сълзи.

— Ако сте дошли за пари... — започна Матиас, но майка му го срязва с кръвнишки поглед.

— Моля за извинение — обърна се към Дао Циен и Елайза Съмърс. — Синът ми е толкова изненадан, колкото и аз. Сигурна съм, че ще успеем да уредим всичко като порядъчни хора, както се полага.

— Лин, естествено, желае да се омъжи. Каза ни, че се обичате — намеси се Дао Циен, който също се бе изправил и обърнал към Матиас, ала последният отвърна с кратък кикот, който отекна като кучешки лай.

— Изглеждате почтени хора — каза Матиас. — Дъщеря ви обаче не е и всеки един от приятелите ми може да потвърди това. Нямам представа кой от тях е отговорен за нейното злочестие, но със сигурност не съм аз.

Цветът от лицето на Елайза Съмърс бе изчезнал напълно и тя, пребледняла като гипс, трепереше, готова всеки миг да се строполи на пода. Дао Циен твърдо я хвана под ръка и като я придържаше, сякаш бе саката, я отведе към вратата. Северо дел Валие усети, че умира от мъка и срам, сякаш точно той бе виновен за случилото се. Отиде да им отвори и ги придружи до портата, където ги чакаше наета кола. Не намери какво да им каже. Когато се върна в салона, завари края на кавгата.

— Не възнамерявам да търпя никакви копелета с моя кръв във вените им! — крещеше Паулина.

— Решете коя страна да вземете, майко. На кого ще вярвате — на собствения си син или на една сладкарка и някакъв китаец? — сърдито каза Матиас и излезе, като затръшна вратата.

В онази вечер Северо дел Валие се опълчи срещу Матиас. Разполагаше с достатъчно информация, за да изведе фактите, и възнамеряваше да постави братовчед си натясно посредством дълъг разпит, ала не се наложи, защото той сам веднага разкри всичко. Чувствал се притиснат в абсурдно положение, за което не носел никаква отговорност. Лин Съмърс го преследвала и сама се предложила на тепсия, той всъщност нямал намерение да я прелъстява, облогът бил просто перчене. От два месеца се мъчел да се откопчи от нея, без да я нарани, страхувал се тя да не извърши някоя глупост, понеже била от онези истерични девойчета, дето от любов и в морето можели да се хвърлят, заобяснява. Съгласи се, че Лин беше още дете и че бе дошла честна в обятията му, с глава пълна със захаросани стихове и в пълно неведение относно въпросите на секса, но повтори, че не изпитвал никакво задължение спрямо нея, че никога не ѝ бе говорил за любов и още по-малко за брак. Момичета като нея винаги предизвиквали усложнения, добави, затова ги избягвал като чума. За миг не допускал, че кратката му среща с Лин ще породии такива последствия. Били заедно броени пъти, добави, и той я съветвал да си прави промивки с оцет и горчица, как можел да допусне, че е така удивително плодovита. Във всеки случай бил готов да поеме разходите

по отглеждане на детето, парите били най-малкото нещо, но не смятал да му даде името си, защото нямал никакво доказателство, че то наистина е негово. „Не ще се ожения нито сега, нито когато и да било, Северо. Познаваш ли някой друг, който повече от мен да е лишен от призвание за дребнобуржоазно живуркане?“ — завърши.

Една седмица по-късно Северо дел Валие се яви в клиниката на Дао Циен след дълго премисляне на трудната мисия, с която го бе натоварил братовчед му. *Джун* и тъкмо бе прегледал последния пациент за деня и го посрещна насаме в малката чакалня на първия етаж. Изслуша невъзмутимо предложението на Северо.

— Лин не се нуждае от пари, има си родители за това — каза, без да издава чувствата си. — Все пак благодаря за вашата загриженост, господин дел Валие.

— Как е госпожица Съмърс? — запита Северо, изпитващ унижение пред достойнството на събеседника си.

— Дъщеря ми все още вярва, че има някакво недоразумение. Уверена е, че скоро господин Родригес де Санта Крус ще дойде да поиска ръката ѝ не по задължение, а по любов.

— Господин Циен, какво не бих дал, за да променя нещата. Истината е, че братовчед ми не е в добро здраве и не може да се ожени. Безкрайно съжалявам... — промълви Северо дел Валие.

— Ние съжаляваме още повече. За вашия братовчед Лин е само развлечение, а за Лин той е целият живот — меко каза Дао Циен.

— Бих искал да дам някои обяснения на дъщеря ви, господин Циен. Мога ли да я видя, ако разрешите?

— Трябва да попитам Лин. Засега не желае да се среща с никого, ала ще ви уведомя, ако промени решението си — отвърна *джун* и го изпроводи до вратата.

---

[1] Декоративно дърво, което се отглежда по паркове и градини в тропическите райони на Южна Америка. — Б.пр. ↑

Северо дел Валие изчака три седмици, без да получи никакви известия от Лин, и тъй като не можеше повече да сдържа нетърпението си, отиде в салона за чай с намерението да измоли разрешение от Елайза Съмърс да разговаря с дъщеря ѝ. Очакваше да се сблъска с непробиваема съпротива, ала тя го посрещна обвита в обичайния аромат на захар и ванилия и със същото спокойствие, с което го бе приел и Дао Циен. В началото Елайза хвърли вината за случилото се върху себе си: не била достатъчно бдителна, не успяла да предпази дъщеря си и сега животът ѝ бил погубен. Дълго ридала в обятията на мъжа си и накрая той ѝ припомнил, че на шестнайсет години самата тя била преживяла нещо подобно — опустошителна любов, в която любимият я изоставил, а сетне бременност и ужас. За разлика от нея обаче Лин не била сама, не било нужно да бяга от дома и да прекосява половината свят в трюмовете на някакъв кораб по дирите на един недостоеен мъж, както сторила тя самата. Лин се обърнала към родителите си и те трябвало да се чувстват безкрайно щастливи, че са в състояние да ѝ помогнат, смятал Дао Циен. В Китай или в Чили дъщеря им щяла да е загубена, обществото нямало да има милост над нея, ала в Калифорния, където не съществували традиции, за всеки се намирало място. Джун ѝ събрал малкото си семейство и обяснил, че бебето било дар от небесата и трябвало да го посрещнат с радост, че сълзите не носели нищо добро за кармата и увреждали малкото създание в утробата на майка му, обричайки го на несигурен живот. Това малко момченце или момиченце било добре дошло; чичо му Лъки и самият той, дядо му, щели достойно да заместят липсващия баща. Колкото до нещастната любов на Лин, щели да обмислят този въпрос по-късно. Изглеждал толкова развълнуван при мисълта, че ще става дядо, че Елайза се засрамила от нравоучителните си терзания, избърсала сълзите си и престанала да се самообвинява. Ако за Дао Циен съчувствието към дъщеря им било по-важно от семейната чест, тя трябвало да възприеме същото поведение, решила; неин дълг било да закриля Лин и останалото било маловажно. Обясни любезно всичко това на Северо дел Валие в онзи ден, когато той я потърси в салона за чай. Не разбираше защо чилиецът толкова настоява да разговаря с дъщеря ѝ, но се застъпи за него и накрая Лин склони да го приеме. Спомняше си съвсем бегло за него, ала го посрещна с надеждата, че идва по заръка на Матиас.

През следващите месеци посещенията на Северо дел Валие в дома на семейство Циен станаха обичайни. Пристигаше привечер след работа, връзваше коня си при вратата и влизаше с шапка в едната ръка и с подарък в другата — така стаята на Лин постепенно се напълни с играчки и бебешки дрешки. Дао Циен го научи да играе *ма-джун* и заедно с Елайза и Лин прекарваха часове, местейки красивите фигурки от слонова кост. Лъки не участваше в тези игри, защото за него игра без залози бе чиста загуба на време; затова пък Дао Циен играеше само у дома си, тъй като на младини се бе зарекъл да не го прави за пари и вярваше, че ако измени на това обещание, щеше да го сполети нещастие. Семейството на Дао Циен така свикна с присъствието на Северо, че ако се случеше той да закъснее, започваха разтревожени да гледат часовниците си. Елайза Съмърс се възползваше от посещенията му, за да упражнява испанския си език и да си припомня за тази далечна държава Чили, където кракът ѝ не бе стъпвал повече от трийсет години, но още обичаше като своя родина. Обсъждаха злободневни теми от войната и настъпващите политически промени — след като в продължение на няколко десетилетия на власт бяха консерваторите, сега либералите бяха победили и борбата за разгромяване на църквата и за реформи внасяше разделение във всеки дом. Болшинството мъже, макар и убедени католици, копнееха за модернизация на страната, ала жените, далеч по-религиозни, се обръщаха срещу бащите и съпрузите си в защита на църквата. Ако се съди по писмата на Нивеа, колкото и либерално да бе правителството, бедните влачеха все същата съдба и както и дотогава дамите от високопоставените класи и духовенството дърпаха конците на властта. Зад гърба на фамилията дел Валие, която не търпеше подобни идеи, момичето пишеше, че отделянето на църквата от държавата безспорно представлявало важна стъпка напред, ала все същите семейства владеели положението. „Трябва да основем нова партия, Северо, която да се стреми към справедливост и равенство“, пишеше девойката, вдъхновена от тайните си разговори със сестра Мария Ескапуларио.

Тихоокеанската война продължаваше да бушува в южните части на континента, като се ожесточаваше все повече и повече, а чилийските войски се готвеха да предприемат офанзива в пустинята на север, където природата бе сурова и негостоприемна като на луната и снабдяването на военните части с храни и боеприпаси изискваше

титанични усилия. Единственият път, през който можеха да прехвърлят войниците до бъдещия театър на бойните действия, бе по море, но перуанският военен флот не бе склонен да позволи това. Северо дел Валие смяташе, че във войната Чили взема превес благодарение на непобедимата си организираност и настървеност. Не само оръжието и бойният дух щели да решат развързката в тази война, обясняваше той на Елайза Съмърс, но и примерът на шепа героични мъже, които бяха успели да възпламенят достойнството в душата на нацията.

— Струва ми се, че изходът на войната се реши през май, госпожо, в морската битка край пристанището в Икике. Там една овехтяла чилийска фрегата се сражава срещу една перуанска бойна единица, която я превъзхождаше. Начело бе Артуро Прат, млад, дълбоко религиозен и доста стеснителен капитан, за когото се говори, че стоял настрана от шумните увеселения и неблагоприятия, характерни за военните среди, и до такава степен с нищо не се откроявал, че висшестоящите му дори се съмнявали в неговата храброст. В онзи ден обаче той се превърна в герой, който изпълни с плам душите на всички чилийци.

Елайза бе осведомена за подробностите, тъй като ги бе прочела в един закъснял брой на лондонския „Таймс“, където въпросният епизод бе описан като „... една от най-славните битки на всички времена, в която един овехтял дървен кораб, готов всеки миг да се разпадне, издържа в бой повече от три часа и половина срещу една наземна батарея и срещу могъщ броненосец, и накрая достойно свърши дните си с развян на мачтата флаг.“ Докато перуанският кораб под командването на адмирал Мигел Грау, който бе национален герой на своя народ, промушил с пълна пара чилийската фрегата с тарана^[1], капитан Прат, последван от един от хората си, се възползвал, за да скочи на бордаж. И двамата загинали, простреляни на неприятелската палуба броени минути по-късно. При второто пробождање още неколцина от войните на Прат, подражавайки на неговия пример, скочили срещу противника и също издъхнали, превърнати в решето, накрая три четвърти от екипажа се предали, преди фрегатата да потъне. Този безразсъден героизъм вдъхнал смелост у сънародниците им и разтърсил така силно врага, че адмирал Грау слисано повтарял: „Как само се бият тези чилийци!“

— Грау е достоен мъж. Лично взел меча и дрехите на Прат и ги предал на вдовицата му — разказа Северо и добави, че след тази битка свещеният призив в Чили гласял: „Да се бием до победа или смърт“, по примера на онези сърцати войни.

— А вие, Северо, не възнамерявате ли да идете на фронта? — го запита веднъж Елайза.

— Да, съвсем скоро — отвърна засрамено момъкът, питайки се какво чака, за да изпълни дълга си. Междувременно Лин се закръгляше, без това ни най-малко да помрачаваше нейното изящество и хубост. Замени роклите, които вече не ѝ бяха по мярка с удобните и свежи копринени блузони, закупени в Китайския квартал. Излизаше малко, въпреки че баща ѝ настояваше да се движи. Понякога Северо дел Валие я взимаше с кола и я извеждаше на разходка в парка или на плажа, където, удобно настанени върху някой шал, те похапваха или четяха: той — вестниците си и книгите със закони, а тя — любовните романи, в чиито истории бе престанала да вярва, но в които продължаваше да намира убежище. Северо живееше ден за ден, от посещение на посещение в дома на семейство Циен и с една-едничка цел — да се среща с Лин. Отдавна не бе писал на Нивеа. Няколко пъти бе посягал към перото, за да признае, че обича друга, но унищожаваше писмата, преди да ги е изпратил, защото не съумяваше да намери думи да скъса с годеницата си, без да я нарани до смърт. А и Лин не му даваше никакъв знак, за да започне той да си представя някакво общо бъдеще с нея. Не споменаваха Матиас, така както и той никога не отронваше дума за Лин, но въпросът тегнеше непрестанно във въздуха. Северо предпазливо скри от леля си и чичо си своето ново приятелство със семейство Циен и реши, че никой не подозира за него, с изключение на горделивия иконом Уилямс, на когото не се наложи нищо да казва, тъй като той сам узна, както узнаваше всичко останало в дома на дел Валие. От два месеца вече Северо се прибираше късно, с отнесен вид и глуповата усмивка, изписана на лицето му, когато една вечер Уилямс го заведе на тавана и на светлината на една спиртна лампа му посочи някакъв предмет, увит в чаршафи. Като го откри, стана ясно, че е лъскава бебешка люлка.

— Изработена е от сребро, сребро от мините на господарите в Чили, в нея са спали всички деца от това семейство. Ако искате, вземете я — каза.

---

[1] Островърха здрава издатура на военен кораб за нанасяне удар на неприятелски кораб. — Б.пр. ↑

Дълбоко засрамена, Паулина не се мярна повече в салона за чай, тъй като се усещаше неспособна да залепи хилядите парченца, на които се бе разбило дългогодишното ѝ приятелство с Елайза Съмърс. Наложиха се да се откаже от чилийските сладкиши, които толкова години бяха нейна слабост, и да се примири с френските сладки на своя готвач. Така полезна, когато ставаше дума да помита препятствия и да постига цели, настъпателната ѝ сила сега се обръщаше против самата нея и спъната в бездействие, тя чезнеше от нетърпение, а сърцето ѝ се блъскаше в гърдите. „Нервите ме съсипват, Уилямс“, оплакваше се тя — хленчейки както никога досега като някаква болнава жена. Даваше си сметка, че с един неверен мъж и с трима синове глупаци беше твърде вероятно по различни краища на света да съществуват немалко незаконородени деца, носещи нейната кръв, така че нямаше причина да се вълнува толкова; все пак тези предполагаеми копелдачета нямаша име, нито образ, докато това тук беше под носа ѝ. Ако поне не ставаше дума за Лин Съмърс! Не можеше да забрави посещението на Елайза Съмърс и нейния китаец, чието име все ѝ убягваше. Споменът за тази излъчваща достойнство двойка в нейния салон я изпълваше с тягостно чувство. Матиас бе прельстил девойката — никакви увъртания на логическата еквилибристика и на здравия разум не бяха способни да опровергават тази истина, която с интуицията си тя долови още в първия момент. Отричането и хапливите забележки на нейния син по адрес на съмнителната добродетелност на Лин само затвърдиха нейното убеждение. Детето, което тази млада жена носеше в утробата си, пораждаше у нея буря от противоречиви чувства — от една страна, тъп гняв срещу Матиас и, от друга — неизбежна нежност към това първо внуче. Едва дочака Фелисиано да се завърне от пътуването, за да му разкаже за случилото се.

— Подобни неща се случват всеки ден, Паулина, няма защо да ги превръщаш в трагедия. Половината дечица в Калифорния не знаят кой е баща им. Важното е да избегнем скандала и да се сплотим около Матиас. Семейството преди всичко — отсъди Фелисиано.

— Но това дете е част от нашето семейство — опита се да възрази тя.

— Още не се е родило, а ти го причисляваш към нашето семейство! Познавам тази Лин Съмърс. Видях я да позира почти гола в

ателието на един скулптор, излагаше се без свян пред погледите на група мъже и всеки един от тях би могъл да бъде неин любовник. Не го ли разбираш?

— Ти си този, който не разбира, Фелисиано.

— Тази история може да се превърне в едно безкрайно изнудване. Забранявам ти всякакви връзки с тези хора, а ако се осмелят да припарят тук, аз ще се разправам с тях — отсече Фелисиано, без да се замисли.

От този ден Паулина не заговори повече за това пред сина си, нито пред мъжа си, но понеже не можеше да се сдържа, взе да излива тревогите си пред Уилямс, който притежаваше уменията да я изслушва докрай, без да изказва мнение, освен ако не му го поискаше. Ако можела да помогне на Лин Съмърс, би почувствала облекчение, твърдеше тя, но за пръв път парите ѝ не вършеха работа.

Последвалите месеци бяха мъчителни за Матиас. Не само бъркотията с Лин го терзаеше, но и заболяването на ставите му толкова се изостри, че вече не можеше да тренира фехтовка, а се наложи да изостави и други спортове. Събуждаше се с такива силни болки, че се питаше дали не е настъпил моментът за обмисляне на самоубийството — тази мисъл започна да го спохожда от мига, в който узна името на своето страдание, но станеше ли от леглото и раздвижеше ли се, започваше да се чувства по-добре и желанието му за живот се завръщаше с обновена сила. Китките и коленете му се подуваха, ръцете му трепереха и от развлечение в Китайския квартал опиумът се превърна в необходимост. Аманда Лоуъл, негова вярна другарка във веселбите и единствена довереница, го посвети в предимствата на инжекциите с морфин — по-ефикасни, по-чисти и по-елегантни от лулата с опиум, — една нищожна доза, и в миг тревожността отстъпваше пред покоя. Скандалът с незаконното дете, което бе на път да се роди, напълно срази духа му и по средата на лятото той изневиделица обяви, че заминава за Европа в опит да облекчи симптомите на болестта със смяна на въздуха, минерални бани в Италия и консултации с английски лекари. Не добави, че възнамерява да се срещне с Аманда Лоуъл в Ню Йорк, за да продължат презокеанското пътуване заедно, тъй като името ѝ никога не се изричаше в семейството, където споменът за червенокосата шотландка предизвикваше стомашно разстройство у Фелисиано и глух бяс у

Паулина. Болешките и желанието да е далеч от Лин Съмърс не бяха единствената причина за внезапното заминаване на Матиас, а и нови дългове от хазарт, както това стана известно малко след заминаването му, когато няколко подозрителни китайци посетиха кантората на Фелисиано и съвсем любезно го уведомиха, че или трябва да плати сумата, дължима от сина му заедно със съответните лихви, или нещо наистина неприятно щеше да сполети някой от членовете на почитаемото му семейство. В отговор магнатът ги изхвърли от кабинета си на улицата и сетне повика журналиста Джейкъб Фриймънт, вещ в подземния свят на града. Човекът го изслуша добронамерено, защото беше близък приятел на Матиас, и незабавно го заведе при полицейския комисар — австралиец със съмнителна слава, на когото бе правил услуги, и го помоли да разреши въпроса по най-добрия според него начин. „Единственият ми познат начин е да платите“, отвърна офицерът и заобяснява как никой не се опълчвал срещу *тонгите* от Китайския квартал. Случвало му се да събира трупове, разпрани от глава до пети и с вътрешности, прилежно опаковани в кутия до тях. Ставало дума, естествено, за отмъщения между „поднебесни“, уточни; когато се отнасяло до бели, се стараели работата да изглежда като злополука. Не се ли е замислял господинът колко хора умираха овъглени в пожари, за които нямаше никакво обяснение, или прегазени от конски копита по безлюдни улици, или удавени в спокойните води на залива, или пък смазани от тухли, които по непонятни причини падаха от някой строеж? Фелисиано Родригес де Санта Крус плати дълга.

Когато Северо дел Валие съобщи на Лин, че Матиас е заминал за Европа с намерение да не се връща скоро, тя избухна в плач и не се утеши пет дни въпреки успокоителните лекарства, изписани от Дао Циен, докато накрая майка ѝ не ѝ зашлеви две плесници и не я принуди да приеме нещата такива, каквито бяха. Била постъпила неблагоприятно и сега не ѝ оставало нищо друго, освен да плати с последствията; вече не е дете, скоро ще стане майка и трябва да е благодарна, че има семейство, готово да ѝ помага, тъй като други момичета в нейното положение свършват изгонени на улицата, принудени да припечелват хляба си по недостоеен начин, а децата им отиват в сиропиталища; настъпил е часът да приеме, че любовникът ѝ е изчезнал без следа и тя трябва да бъде и майка, и баща на своето дете

и най-сетне да поумнее, защото в този дом им е дошло до гуша да понасят каппризите ѝ; двайсет години само е взимала с пълни шепи; хич да не си и помисля, че ще прекара живота си на легло и във вайкане; моментално да си издуха носа и да се облече, защото ще излязат на разходка и това ще се повтаря по два пъти всеки божи ден независимо дали вали, или треци навън, чува ли добре? Да, Лин бе изслушала всичко от начало до край с очи, готови да изхвъркнат от орбитите от изненада и с пламнали от първите в живота ѝ плесници страни. Облече се и се подчини безмълвно. От този момент се вразуми веднъж завинаги и прие съдбата си с удивително спокойствие; не се оплака повече, изпи лекарствата на Дао Циен, правеше дълги разходки с майка си и дори се смя с глас, когато научи, че проектът със статуята на Републиката е отишъл по дяволите, както разказа брат ѝ Лъки, но не само заради липсата на модел, а и защото скулпторът избягал с парите в Бразилия. В края на август Северо дел Валие най-сетне събра смелост да разкрие чувствата си пред Лин Съмърс. По това време тя беше натежала като слон и сама не можеше да се разпознае в огледалото, ала в очите на Северо бе по-красива от всякога. Връщаха се един ден сгорещени от разходка и той извади носната си кърпичка, за да ѝ избърше челото и шията, но не смогна да довърши жеста си. Незнайно как се озова приведен над нея, придържащ я твърдо за раменете и целувайки я по устата наред улицата. Помоли я да се ожени за него, а тя простичко му обясни, че никога не ще обикне друг мъж, освен Матиас Родригес де Сайта Крус.

— Не ви моля да ме обичате, Лин, моята любов към вас стига и за двама ни — отвърна Северо церемониално, както винаги се държеше с нея. — Бебето се нуждае от баща. Дайте ми възможност да закрилям и двама ви и ви обещавам, че с времето ще стана достоен за вашата любов.

— Баща ми казва, че в Китай двойките се женят, без да се познават и впоследствие се научават да изпитват обич един към друг, ала аз съм сигурна, че това няма да се случи с мен, Северо. Съжалявам много... — отвърна тя.

— Не сте длъжна да живеете с мен, Лин. Щом родите, ще се върна в Чили. Моето отечество е във война и прекалено дълго отлагах своя дълг.

— А ако не се върнете от фронта?

— Детето ви поне ще носи моето име и ще разполага с наследството от моя баща, което все още притежавам. Не е много, но ще стигне за образованието му. А вие, скъпа Лин, ще запазите честта си...

Същата вечер Северо дел Валие написа на Нивеа писмото, което дотогава бе отлагал. Съобщи ѝ новината с четири изречения, без въведение и извинения, защото знаеше, че тя няма да го понесе по друг начин. Дори не се осмели да ѝ поиска прошка за пропиляната любов и време, които техният писмовен годеж, проточил се четири години, означаваха за нея, тъй като такива дребнави сметчици бяха недостойни за великодушното сърце на неговата братовчедка. Поръча на един прислужник да занесе писмото в пощата на другия ден. Един месец по-късно Северо дел Валие и Лин Съмърс се ожениха с кратка церемония в присъствието на нейното семейство и на Уилямс, който бе единственият човек от дома, когото Северо покани. Знаеше, че икономът ще разкаже на леля му Паулина, и реши да изчака тя първа да го заразпитва. Не съобщи за сватбата на никого, защото Лин го бе помолила за пълна дискретност до раждането на детето и докато тя не възвърнела предишния си вид: нямала смелост да се показва сега с този тумбест корем и с петна по лицето, му обясни. Вечерта Северо се сбогува с невестата си, целувайки я по челото, и както всеки път отиде да спи в ергенската си стая.

Същата седмица във водите на Тихия океан се разрази нова битка и чилийската ескадра обезвреди два неприятелски броненосца. Перуанският адмирал Мигел Грау, същият достоен мъж, който няколко месеца по-рано бе предал меча на капитан Прат на вдовицата му, загина така героично, както чилийският герой. За Перу това бе катастрофа, защото, губейки контрол по море, комуникациите се прекъсваха и перуанските войски оставаха раздробени и в изолация. Чилийците, превърнали се в господари на морето, успяха да прехвърлят бойните си части до невралгичните точки на север и да приведат в действие своя план за настъпление по суша на вражеска територия и за завладяване на Лима. Северо дел Валие следеше новините със същата страст както всички останали негови сънародници в Съединените щати, ала любовта му към Лин превъзхождаше неколkokратно неговия патриотизъм и той не бързаше със завръщането си в родината.

В утрото на втория понеделник на месец октомври Лин осъмна с подгизнала нощница и нададе вик на ужас, защото помисли, че се е изпуснала в леглото. „Лоша работа, мехурът се спуска твърде рано“, сподели Дао Циен с жена си, но застана усмихнат и спокоен пред дъщеря си. Десет часа по-късно, когато за контракции едва ли можеше да се говори и семейството беше изтощено от игра на *ма-джун* за развлечение на Лин, Дао Циен реши да прибегне до помощта на своите треви. Бъдещата майка предизвикателно се шегуваше: това ли били прословутите родилни болки, с които толкова я плашели. Та те се понасяли по-леко, отколкото стомашните присвивания, причинени понякога от китайската храна, каза тя. Чувстваше се по-скоро отегчена, отколкото неразположена, и изпитваше глад, ала баща ѝ ѝ позволи да пийне само вода и билков чай, докато ѝ прилагаше акупунктура, за да ускори раждането. Съчетанието от лековити треви и златни игли оказа своето въздействие и привечер, когато Северо дел Валие се появи за обичайното си посещение, завари Лъки онемял на вратата, а къщата — разтърсвана от стоновете на Лин и врявата на една китайска акушерка, която се разпореждаше на висок пас и се суетеше с кърпи и кани с вода. Дао Циен търпеше тази жена, защото в своята си област, тя бе поопитна от него, но не ѝ позволи да измъчва Лин, като я възсяда или пък налага с юмруци по корема, както тя се гласеше да стори. Северо дел Валие остана в салона, плътно прилепен до стената в усилие да не бъде забелязан. Всяко стенание на Лин дълбаеше душата му като със свредел; искаше му се да избяга далеч оттам, ала не можеше да мръдне от мястото си, нито да обели дума. В това време се появи Дао Циен невъзмутим и облечен с обичайната си безупречна спретнатост.

— Мога ли да изчакам тук? Да не би да преча? С какво да помогна? — изломоти Северо, като изтриваше потта, стекла се по врата му.

— Изобщо не пречите, младежо, ала няма как да помогнете на Лин, трябва сама да свърши работата си. Но затова пък можете да подкрепите Елайза, която е малко объркана.

Елайза Съмърс бе преживяла мъките на раждането и като всяка жена знаеше, че то е праг към смъртта. Познаваше усиленото и тайнствено пътуване, в което тялото се разтваря, за да направи път на нов живот. Спомняше си мига, когато започваше шеметно търкаляне по един склон надолу в неудържими напъни и тласъци, спомняше си

ужаса, страданието и невероятната изненада, когато детето най-сетне успяваше да се отдели и излизаше на бял свят. Въпреки цялата си мъдрост на *джун* и на Дао Циен му бе нужно повече време, отколкото на Елайза, за да разбере, че с Лин нещата не вървяха както трябва. Средствата на китайската медицина бяха предизвикали силни контракции, но детето беше неправилно разположено и се намираще заклещено в тялото на майка си. Раждането било сухо и трудно, обясни Дао Циен, ала Лин била силна и само от нея зависело да запази спокойствие и да не се преуморява излишно; ставало дума за изпитание по издръжливост, а не по бързина, добави той. В момент на отдых Елайза Съмърс, която бе толкова изтощена, колкото и самата Лин, излезе от стаята и срещна Северо в коридора. Направи му знак и той объркан я последва към малката стаичка с олтар, в която не бе влизал никога дотогава. На ниска масичка имаше обикновен кръст, малка статуя на Куан Ин — китайска богиня на състраданието, а в средата — една нескъпосана рисунка с мастило на жена, пременена в зелена роба и със закичени зад ушите цветя. Видя и няколко запалени свещи и панички с вода, ориз и листенца от цъфнали цветя. Елайза коленичи пред олтара на възглавничка от оранжева коприна и се помоли на Христос, на Буда и на духа на Лин — първата жена на Дао — да помогнат на дъщеря ѝ да роди. Северо застана прав отзад и зашепна, без да мисли, католическите молитви, наизустени в детството му. Останаха така известно време, свързани от страха и от обичта към Лин, докато Дао Циен не извика жена си да му помага, тъй като бе отпратил акушерката и възнамеряваше да извърти детето и да го издърпа с ръце. Северо остана да пуши с Лъки на вратата, а в това време Китайският квартал започна постепенно да се събужда.

Детето се роди във вторник призори. Окъпана в пот и разтреперана, майката се бореше, ала вече не викаше, а само се задъхваше, стараейки се да изпълнява напътствията на баща си. Накрая стисна зъби, вкопчи се в железните прегради на леглото и се напъна със свирепа решителност — тогава се показа кичур черна коса. Дао Циен подхвана главата и задърпа здраво и внимателно, докато не се показаха раменете; след това извъртя телцето и го измъкна ловко, с едно движение, а с другата ръка отстрани лилавата връв усукана около вратлето. Елайза Съмърс пое малкото вързопче, оцапано в кръв — беше едно съвсем дребно момиченце със сплескано лице и посиняла

кожа. Докато Дао Циен прерязваше връвта и довършваше работата около раждането, бабата изми внучката с гъба и я потупа по гърба, за да може тя да поеме въздух. След като отекна викът, оповестяваш появата на детето на този свят и след като се увери, че бебето започва да порозовява, Елайза постави рожбата до сърцето на майката. Изтощена, Лин се надигна на лакът да я поеме, а тялото ѝ не спираше да пулсира. Постави я на гърдите си, обсипвайки я с целувки и приветствайки я на смесица от английски, испански, китайски и с думи от някакъв измислен език. Един час по-късно Елайза повика Северо и Лъки да се запознаят с момиченцето. Завариха я спокойно заспала в люлката от изваяно сребро, която бе принадлежала на семейство Родригес де Санта Крус, пременена в жълта коприна и червена шапчица, които ѝ придаваха вид на малко духче. Лин лежеше унесена, пребледняла и спокойна върху чисти чаршафи, а седнал до нея, Дао Циен следеше пулса ѝ.

— Как ще я наречете? — запита с вълнение Северо дел Валие.

— Вие с Лин ще решите — отвърна Елайза.

— Аз?

— Нали вие сте бащата? — намигна му шеговито Дао Циен.

— Ще се зове Аурора, защото дойде със зората — промълви Лин, без да отваря очи.

— На китайски името ѝ е Лай-Минг — разсъмване — каза Дао Циен.

— Добре дошла на този свят, Лай-Минг, Аурора дел Валие... — усмихна се Северо и целуна момиченцето по челото, убеден, че това е най-щастливият ден в живота му и че това набръчкано същество, облечено като китайска кукла, е толкова негова дъщеря, колкото ако действително в телцето ѝ течеше негова кръв. Лъки пое племенничката си в ръце и започна да духа в лицето ѝ с дъх на тютюн и соев сос.

— Какво правиш! — възкликна бабата и понечи да я изтръгне от ръцете му.

— Поднасям ѝ дъха си, за да я орисам с щастлива съдба. Нима има нещо друго по-ценно, което бих могъл да даря на Лай-Минг — засмя се вуйчото.

Когато Северо дел Валие се прибра в дома в Ноб Хил за вечеря с вестта, че преди една седмица се бе оженил за Лин Съмърс и че същия ден се бе родила дъщеря му, вцепенението на леля му и чичо му бе толкова голямо, като че ли бе хвърлил мъртво куче на масата за хранене.

— А всички виняха Матиас! Винаги съм знаел, че не той е бащата, но за миг не съм помислял, че си ти — избълва Фелисиано едва опомнил се от смайването си.

— Не съм бащата в биологически смисъл, но съм баща пред закона. Момиченцето се казва Аурора дел Валие — поясни Северо.

— Това е непростима дързост! Ти предаде семейството, което те прие като син! — изрева чичо му.

— Не съм предал никого. Ожених се по любов.

— Но нима тази жена не бе влюбена в Матиас?

— Тази жена се нарича Лин Съмърс и е моя съпруга, настоявам да се отнасяте към нея с нужното уважение — отвърна сухо Северо и се изправи.

— Ти си глупак, Северо, кръгъл глупак! — наруга го Фелисиано и с гневни стъпки напусна трапезарията.

Непроницаемият Уилямс, който в този момент влезе, за да проследи поднасянето на десерта, с мъка прикри съучастническата си усмивка, преди дискретно да се оттегли. Паулина недоверчиво изслуша обясненията на Северо, че след няколко дни заминавал да се бие в Чили, че Лин оставала да живее при родителите си в Китайския квартал и че ако всичко се развивало както трябва, по-късно щял да се върне и да поеме ролята си на съпруг и баща.

— Седни, племеннико, и да поговорим като хората. Матиас е бащата на това момиченце, нали?

— Питайте него, лельо.

— Ясно. Оженил си се, за да измиеш срама от лицето на Матиас. Синът ми е циник, а пък ти си мечтател... Да погубваш живота си заради някакви си донкихотовщини! — възкликна Паулина.

— Грешите, лельо. Не съм погубил живота си — напротив, смятам, че само така ще бъда щастлив.

— С жена, която обича друг? С дъщеря, която не е твоя?

— Времето ще ми помогне. Ако се върна от фронта, Лин ще съумее да ме обикне, а момичето ще ме приема за свой баща.

— Матиас може да се върне преди теб — отбеляза лелята.

— Това нищо не променя.

— Само с една дума Матиас може да накара Лин да го последва накрай света.

— Това е неизбежен риск — отвърна Северо.

— Изгубил си си главата, племеннико. Тези хора не са от нашето тесто — постанови Паулина дел Валие.

— Това е най-почтеното семейство, което познавам, лельо — увери я Северо.

— Виждам, че нищо не си научил край мен. За да се издигнеш в този свят, трябва първо да мериш, а сетне да кроиш. Ти си адвокат с блестящо бъдеще и си потомък на един от най-старите родове в Чили. Вярваш ли, че обществото ще приеме жена ти? А твоята братовчедка Нивеа, тя не те ли чака още? — попита Паулина.

— Това приключи — каза Северо.

— Добре, затънал си до гуша, Северо, и май е късно за разказание. Нека се опитаме да закърпим нещата колкото можем. Парите и социалното положение са много важни както тук, така и в Чили. Ще ти помогна с каквото мога, ненапразно съм баба на това момиченце, как точно се казваше то?

— Аурора, но баба й и дядо й я наричат Лай-Минг.

— Носи името Дел Валие и мой дълг е да й помогна, още повече че Матиас си изми ръцете в тази зловеща случка.

— Не е необходимо, лельо. Разпоредил съм се така, че Лин да получи парите от моето наследство.

— Допълнителни средства никога не са в повече. Поне ще мога да видя внучката си, нали?

— Ще попитаме Лин и родителите й — обеща Северо дел Валие.

Бяха още в трапезарията, когато Уилямс донесе спешна вест, че Лин получила кръвоизлив, животът й бил в опасност и Северо трябвало незабавно да отиде там. Той хукна като изстрелян към Китайския квартал. В дома на Дао Циен завари малкото семейство застанало край леглото на Лин в такова мълчание, сякаш позираха за някаква трагична сцена. За миг го озари безумна надежда, понеже видя всичко чисто и подредено, без следи от раждането, без изцапани кърпи, нито мирис на кръв, но после съзря болката по лицата на Дао, Елайза и Лъки. Въздухът в стаята като че се бе разредил — Северо пое

дълбоко дъх, задушавайки се като на висок планински връх. Пристъпи разтреперан към леглото и видя Лин просната, с ръце скръстени на гърдите, със затворени очи и с прозрачна кожа — приличаше на прекрасна статуя от алабастр с цвят на пепел. Взе ръката ѝ, твърда и хладна като лед, надвеси се и установи, че една диша, че устните и пръстите ѝ са сини. Целуна дланта ѝ, задържайки безкрайно дълго ръката ѝ в своята и мокрейки я със сълзите си, завладян от скръбта. Тя с мъка успя да изрече името на Матиас, сетне въздъхна няколко пъти и си отиде със същата лекота, с която се бе носила из този свят.

Пълна тишина посрещна тайнството на смъртта и за известно време — бе невъзможно да се измери колко — почакаха неподвижни духът на Лин да се възнесе. Северо усети един протяжен вой, надигащ се из недрата на самата земя, пронизващ го от петите до устата, но неспособен да се излее навън. Викът завладя дълбините на съществуването му, изпълни го целия и избухна мълчаливо в главата му. Застина, коленичил до леглото, зовейки Лин без глас, невярващ на съдбата, която в един миг му бе отнела бленуваната толкова години жена, отнасяйки я точно тогава, когато той вярваше, че тя най-сетне е негова. Цяла вечност по-късно усети, че някой докосва рамото му и видя помръкналите очи на Дао Циен — „хайде, хайде“, стори му се, че мълви той, а зад него съзря Елайза и Лъки, които ридяха прегърнати си каза, че е като натрапник в скръбта на това семейство. Сетне се сети за момиченцето. Олюлявайки се като пиян, тръгна към сребърната люлка, взе малката Аурора в ръце, отнесе я до леглото и я доближи до лицето на Лин, за да се сбогува с майка си. После седна, като я държеше в скута си и безутешно я залюля.

Като разбра, че Лин Съмърс е издъхнала, Паулина дел Валие изпита прилив на радост и нададе победоносен вик, който срамът от подобно недостойно веселие бързо охлади. Винаги бе желала дъщеря. Още през първата си бременност бе мечтала за момиче, което да носи нейното име, Паулина, и да се превърне в най-добрата ѝ приятелка и другарка. След появата на всеки един от тримата ѝ синове се бе чувствала измамена, ала сега, достигнала зрелостта, мечтаният дар ѝ се поднасяше наготово — внучка, която щеше да отгледа като дъщеря, създание, на което щеше да поднесе всички блага, които обичта и парите могат да осигурят, мислеше тя, някой, който щеше да бъде до нея на старини. След като Лин Съмърс бе излязла от играта, тя можеше да получи детето от името на Матиас. Празнуваше този непредвиден щастлив обрат на съдбата с чаша горещ шоколад и три сметанови сладки, когато Уилямс ѝ напомни, че по закон малката се води дъщеря на Северо дел Валие и той единствен има право да решава нейното бъдеще. Още по-добре, заключи Паулина, защото племенникът ѝ поне е тук, докато да докара Матиас от Европа и да го убеди да изиска дъщеря си, бе задача, за която бе потребно много време. И за миг не бе помислила, че реакцията на Северо, когато му изложи плановете си, може да бъде различна от очакваната.

— По закон ти си бащата и още утре можеш да донесеш момиченцето вкъщи — каза Паулина.

— Не ще го сторя, лельо. Докато съм на фронта, детето ще остане при родителите на Лин — искат да се грижат за нея и аз съм съгласен с тях — отвърна племенникът с тон, нетърпящ възражение, който лелята за пръв път чуваше от него.

— Да не си полудял! Не можем да оставим моята внучка в ръцете на Елайза Съмърс и онзи китаец! — възкликна Паулина.

— Защо да не може? Те са нейни баба и дядо.

— Нима искаш да израсне в Китайския квартал? Ние можем да ѝ дадем образование, възможности, разкош, име в обществото. Те са неспособни да ѝ предложат всичко това.

— Ще ѝ дадат любов — възрази Северо.

— Аз също. Не забравяй, че си ми длъжник, племеннико. Ето случай да ми се отплатиш и да направиш нещо за това момиченце.

— Съжалявам, лельо, вече е решено. Аурора ще остане при родителите на майка си.

Паулина дел Валие изпадна в бяс за пореден път в своя живот. Не можеше да повярва, че племенникът, когото смяташе за свой безусловен съюзник, когото тя бе обикнала като син, може да я предаде по такъв подъл начин. Толкова дълго продължиха нейните крясъци, ругатни и напразни увещания, че накрая започна да се задушава и Уилямс се видя принуден да извика лекар, който да предпише съответстваща на размерите ѝ доза успокоителни и да я приспи за известно, не съвсем кратко време. Като се събуди трийсет часа по-късно, племенникът ѝ вече бе на борда на кораба, който го откарваше в Чили. Със съвместни усилия мъжът ѝ и Уилямс успяха да я убедят да си избие от главата насилственото изтръгване на детето, което тя планираше да извърши, тъй като, колкото и подкупно да било правосъдието в Сан Франсиско, не съществувала правна основа за отнемането на бебе от родителите на майка му, още повече че този, който се водеше негов баща, писмено бе дал съгласието си. Посъветваха я да не пуска в действие и друго изтъркано средство — пари в замяна на детето, — защото това можело да се обърне срещу нея и да ѝ нанесе силен челен удар. Единственият начин бил дипломатията, докато Северо дел Валие не се върнел и не постигнели споразумение, убеждаваха я те, ала тя не искаше да се вслуша в никакви доводи и след два дни отиде в салона за чай на Елайза Съмърс с предложение, което — уверена бе в това — другата баба нямаше как да отхвърли. Елайза я посрещна в траурно облекло заради загубата на дъщеря си, но озарена от утехата, че внучката ѝ кротко спи до нея. При вида на сребърната люлка, в която синовете ѝ бяха спали като невръстни деца, а сега бе разположена до прозореца на Елайза, Паулина замалко не подскочи, но мигом си спомни, че бе позволила на Уилямс да я даде на Северо, и прехапа устни, защото не бе дошла тук да се кара за някаква си люлка, колкото и скъпа да бе тя, а да преговаря за своята внучка. „Печели не този, който има право, а този, който добре умее да се пазари“, обичаше да казва тя. А в този случай, освен че беше права — за нея това бе очевидно — тя нямаше равна в изкуството на пазарлъка.

Елайза вдигна детето от люлката и ѝ го подаде. Паулина пое мъничкото вързопче — то бе толкова леко, че приличаше на връзка дрехи — и ѝ се стори, че сърцето ѝ ще се спуска от едно непознато дотогава чувство. „Боже мой, Боже мой“, заповтаря тя при вида на това

крехко телце, което караше коленете ѝ да се огъват и изтръгваше ридание от гърдите ѝ. Седна в едно кресло с внучката си, която почти се загуби в огромния ѝ скут и започна да я люлее, докато Елайза Съмърс поръчваше чая и сладкишите, които преди ѝ бе поднасяла — във времето, когато тя още бе най-редовната клиентка в сладкарницата. Междувременно Паулина дел Валие успя да дойде на себе си от вълнението и да подготви артилерията за настъпление. Започна със съболезнования по повод смърт на Лин и премина към потвърждаване на несъмненото бащинство на Матиас — достатъчно било да се погледне детето, било досущ като всички останали Родригес де Санта Крус и дел Валие. Безкрайно съжелявала, че по здравословни причини синът ѝ се намирал в Европа и не бил в състояние веднага да дойде и да вземе момиченцето. Сетне изказа желание тя да поеме грижите за бебето, понеже Елайза била много заета с работа, разполагала с малко време и с недостатъчни средства, безсъмнено щяло да ѝ бъде невъзможно да предложи на Аурора начина на живот, какъвто тя би имала в нейния дом в Ноб Хил. Каза това с тон на човек, който прави услуга, като прикриваше нетърпението, което караше гърлото ѝ да се свива, а ръцете ѝ да треперят. Елайза Съмърс благодари за това великодушно предложение, но добави, че била убедена, че с Дао Циен са в състояние да се погрижат за Лай-Минг така, както Лин ги бе помолила в предсмъртния си час. Естествено, добави, Паулина винаги щяла да бъде добре дошла в живота на детето.

— Нека не бъркаме нещата около бащинството на Лай-Минг — каза още Елайза Съмърс. — Както и двамата с вашия син ни уверихте преди няколко месеца, той не е имал нищо общо с Лин. Сигурно си спомняте, че синът ви ясно заяви, че баща на детето би могъл да бъде всеки един от неговите приятели.

— Такива неща се изричат в разгорещени спорове, Елайза. Матиас го каза, без да мисли... — запъна се Паулина.

— Фактът, че Лин се омъжи за господин Северо дел Валие доказва, че синът ви е казал истината, Паулина. Внучката ми няма кръвна връзка с вас, но пак ви казвам, че можете да я виждате, когато пожелаете. Колкото повече хора ѝ показват обичта си, толкова по-добре за нея.

В последвалия половин час двете жени се опълчиха една срещу друга като гладиаторки, всяка със свой собствен стил. Паулина дел

Валие започна с ласкателства, премина през злобна хапливост, после го удари на молба, а сетне прибегна до отчаяната помощ на подкупа и когато всичките ѝ средства се изчерпах без успех, тя пусна в действие заплахите, като с това не накара другата баба да отстъпи дори на сантиметър от позициите си, с изключение на това, че Елайза внимателно взе момиченцето и го положи отново в люлката. Паулина не усети как гневът се качва в главата ѝ, загуби напълно контрол над положението и се разкрещя, че Елайза Съмърс щяла да види кои са Родригес де Санта Крус, колко много власт имат в този град и как можели да я разорят, да съсипят жалката ѝ търговийка със сладкиши и нейния китаец също, как тежко му на всеки, който се превърнел във враг на Паулина дел Валие и как рано или късно тя щяла да ѝ отнеме детето, можела да бъде напълно сигурна в това, защото не се бил родил човекът, способен да ѝ излезе насреща. С един замах на ръката си помете изящните порцеланови чаши и чилийските сладкиши, които тупнаха на земята в облак от фина захар, която изглеждаше напълно нематериална, и излезе, като пуфтеше досущ като бик в корида. Строполи се в каретата и с пулсиращи слепоочия и със сърце, готово да изхвъркне изпод напластените слоеве мазнина, пристегнати в корсета, тя се разрида така безутешно, както не бе плакала от деня, в който бе залостила с резе вратата си и бе останала сама в огромното митологично легло. Както и тогава, най-доброто ѝ оръжие — талантът ловко да се пазари като арабски търговец, който бе увенчал с безспорен успех толкова други начинания в нейния живот, сега ѝ бе изменило. Заради прекадената си амбиция тя бе загубила всичко.

ВТОРА ЧАСТ

1880–1896

Запазила се е моя снимка от три или четиригодишна възраст и тя е единствената, надживяла превратностите на съдбата и решимостта на Паулина дел Валие да заличи моя произход. Представлява овехтяло парче картон и една от онези непретенциозни остарели рамки, изработени от кадифе и метал, които били на мода през 19-и век и са напълно изпаднали от употреба днес. На снимката се вижда малко момиченце, пременено в стил китайска булка с дълга роба от бродиран сатен и панталон в друг цвят под нея; обуто е в изящни платнени обувчици с подметка от бяло сукно, облепено за по-голяма здравина с тънка дървена подметка; тъмната коса е събрана в кок, несъразмерно висок за ръста ѝ и прихванат с две дебели, вероятно сребърни или златни игли, свързани помежду си с късичък гирлянд от цветя. Момиченцето държи разперено ветрило в ръка и може би се усмихва, ала чертите на лицето едва могат да се различат — то прилича на светла луна, а очите — на две черни петна. Зад момичето се забелязва главата на голям книжен дракон и блесналите звезди от фойерверки. Снимката е направена при посрещането на една китайска Нова година в Сан Франсиско. Нямам спомен за този момент, нито пък успявам да разпозная момичето от този единствен портрет.

В замяна на това майка ми Лин Съмърс може да се види на множество снимки, които успях да изтръгна от забравата с упорство и с помощта на добри приятели. Преди няколко години отидох в Сан Франсиско, за да се запозная с вуйчо ми Лъки и тръгнах да обикалям стари книжарници и фотографски ателиета в търсене на календари и пощенски картички, за които тя бе позирала; вуйчо ми Лъки продължава и досега да ми изпраща от тях всеки път, когато открие някои нови фотографии. Майка ми е била много красива — това е всичко, което мога да кажа, тъй като и нея не разпознавам на тези снимки. Естествено е да не си я спомням, защото е издъхнала при моето раждане, ала жената от календарите ми е съвсем чужда, не съм

взела нищо от нея, не успявам да си я представя като моя майка, а единствено като игра на светлини и сенки върху хартията. Човек трудно би повярвал също, че тя е сестра на вуйчо ми Лъки — той е късокрак китаец с едра глава и простоват вид, но е много добър човек. Аз приличам повече на баща си, наследила съм неговите испански черти и за съжаление съм взела много малко от расата на моя невероятен дядо Дао Циен. Ако той не беше най-ясният и траен спомен в моя живот, най-старата любов, в която се разбиват всички мъже, които по-късно познах, тъй като никой не може да се сравни с него, нямаше да повярвам, че във вените ми тече китайска кръв. Дао Циен винаги живее в мен. И сега го виждам: строен, напет, винаги безупречно облечен, с посивяла коса, кръгли очила и дръпнати очи, излъчващи безгранична доброта. В спомените ми е неизменно засмян, а понякога го чувам да пее на китайски. Той е край мен и с мен, напътства ме, както е поръчал на баба Елайза да върши това след неговата смърт. Има техен дагеротип от младостта им, преди да се оженят — тя е седнала на стол с висока облегалка, а той стои изправен зад нея; и двамата са облечени по американската мода от онези времена и гледат втренчено във фотоапарата пред тях с едва доловима сянка на страх. Тази снимка, която най-сетне успях да открия, за да я съхраня, седи на нощното ми шкафче и е последното, което виждат очите ми, преди да изгася вечер лампата, ала съжалявам, че тя не беше с мен в детството ми, когато толкова силно се нуждаех от присъствието на тези мои баба и дядо.

Откакто се помня, ме измъчва един кошмар. Картините от този натрапчив сън измъчват съзнанието ми с часове, вгорчавайки дните и душата ми. Повтарят се в една неизменна последователност — аз вървя по безлюдните улици на непознат екзотичен град, хваната за някого, чието лице така и не успявам да зърна, виждам единствено краката му и върховете на лъснатите обувки. Изведнъж ни връхлита ръката на рояк деца, облечени в черни пижами, които заиграват свирепо хоро около нас. Тъмно петно, може би кръв, се разстила по паважа, а кръгът от деца неумолимо и все по-заплашително се стеснява около човека, който ме води за ръка. Те ни притискат, блъскат, дърпат, разделят — аз търся приятелската ръка, ала напипвам празно пространство. Викам без глас, свличам се безшумно и тогава се събуждам с обезумяло сърце. Понякога прекарвам цели дни в

мълчание, изтерзана от спомена за съня, мъчейки се да проникна в напластената тайна, която го обгръща, с надеждата да открия някоя дребна, незабелязана дотогава подробност и тя да ми даде ключ към неговия смисъл. В такива дни страдам от своеобразна студена треска, която сковава тялото и ума ми като в леден затвор. Точно в това състояние на парализа съм прекарала първите седмици в дома на Паулина дел Валие. Била съм на пет години, когато ме отведи в голямата къща в Ноб Хил, без никой да си направи труда да ми обясни защо така и изведнъж животът ми се преобръща толкова драматично, къде са баба ми Елайза и дядо Дао, коя е тази внушителна госпожа, отрупана с накити, която просълзена ме наблюдава от своя трон. Тичешком съм се скрила под една маса и съм останала свряна там като пребито куче, ми разказаха по-късно. По това време Уилямс бил иконом на семейство Родригес де Санта Крус — трудно е да си го представя сега — и на следващия ден му хрумнало решение — поставили храна за мен в поднос, вързан с въже за единия край и издърпвали подноса малко по малко, а аз съм се влачела след него, докато гладът ми надделял и те успели да ме измъкнат от убежището ми. Ала всеки път, когато съм осъмвала с кошмара, отново съм се скривала под масата. Това продължило една година, докато сме се преместили в Чили — покрай бъркотията около пътуването и настаняването ни в Сантяго тези видения изчезнали.

Кошмарът ми е в черно и бяло, тих и безмилостен, непобедим във вечността. Допускам, че вече разполагам с достатъчно информация, за да разбуля загадката на скрития му смисъл, но той не престана да ме измъчва. Заради сънища си аз съм различна така, както някои хора, които, поради вродено страдание или недъг, трябва да полагат постоянно усилие, за да водят нормален живот. При тях белезите са видими, при мен те са недоловими за окото, но съществуват, мога да сравня кошмара си с пристъпи на епилепсия, които връхлитат болния внезапно и го разстройват. Вечер си лягам със страх, не знам какъв ще бъде сънят ми, нито как ще се събудя на сутринта. Опитах различни средства срещу нощните демони — от портокалов ликьор, подсилен с няколко капки опиум, до хипноза и други чародейства, но нищо не е в състояние да ми осигури спокоен сън, с изключение на обичан човек до мен. Да спя в нечий любящи прегръдки, е единственият сигурен лек, открит досега. Трябвало да се

оженя, ме съветват всички, но веднъж го сторих и се провалих, не мога отново да изкушавам съдбата. Трийсетгодишна и без съпруг — аз съм нещо като призрак, към когото приятелките изпитват съжаление, при все че вероятно някои завиждат на моята независимост. Не съм сама, имам тайна любов без обвързаности и условности, която би породила скандал навсякъде, и особено много в тази страна, където съдбата ни е отредила да живеем. Не съм стара мома, нито вдовица, нито разведена, живея в неопределеното пространство на „разделилите се със съпруга си“, където се озовават злочестите жени, предпочели да понесат присъдата на обществото пред живота с мъж, когото не обичат. А и как иначе би могло да бъде в Чили, където бракът е вечен и неумолим? Понякога, в някоя от онези възхитителни утрини, когато тялото на моя любим и моето, влажни от пот и лениво отпуснати в споделения сън, още лежат в онова полусъзнателно състояние на всепроникваща нежност, щастливи и доверчиви като заспали деца, се изкушаваме да говорим как ще се оженим и ще заминем някъде, в Съединените щати например, където има толкова място и никой не ни познава, за да заживеем заедно като всяка нормална двойка, ала после слънцето, напекло в прозореца, ни събужда и ние не споменаваме повече за това, защото знаем, че няма да можем да живеем другаде, освен в това Чили на геологически катаклизми и човешки несъвършенства, но и на сурови вулкани и заснежени върхове, на вековечни езера, осеяни с изумруди, на пенливи реки и дъхави гори — страна, издължена като лента, отечество на бедни и все още чистосърдечни хора въпреки многобройните злоупотреби от всякакъв вид, на които са били подлагани. Нито то може да си отиде, нито аз ще се изморя да го снимам. Бих искала да имам деца, не отричам, но най-сетне се примирих с мисълта, че никога няма да стана майка — не съм безплодна, плодовита съм в друг смисъл. Нивеа дел Валие смята, че хората не се определят според възпроизводителната им способност — звучи иронично точно в нейните уста, тъй като тя е родила над дузина деца на този свят. Но тук не е мястото да говоря за мен, нито за моя любим, а за събитията, които са ме направили такава. Разбирам, че записвайки моите спомени, върша предателство спрямо други хора, но това е неизбежно. „Помни, че мръсните ризи не се излагат на показ“, повтаря Северо дел Валие, който, като всички нас, е израснал с тази повеля. „Пиши честно и не се притеснявай за чувствата на другите,

защото, каквото и да напишеш, ще те мразят“, ме съветва от своя страна Нивеа. И така, да продължим.

Безсилна да надвия кошмара си, поне се опитвам да извлека полза от него. Забелязала съм, че след неспокойна нощ съм някак замаяна и същевременно с изострена чувствителност — най-благодатното състояние за творчество. Най-хубавите си снимки съм направила в такива дни, когато единственото ми желание е да се скрия под масата както в първите дни от живота ми в дома на баба Паулина. Сънят с децата в черни пижами ме отведе до фотографията — сигурна съм в това. Когато Северо дел Валие ми подари фотоапарат, първото нещо, което ми хрумна, бе, че ако успея да снимам моите демони, щях да съм способна и да ги сразя. На тринайсет години направих много опити в тази насока. Изобретих сложни системи от колелца и шнурове с цел да се задейства апаратът, докато аз спя, ала накрая приех очевидното: тези зловещи създания бяха недосегаеми за напредъка на техниката. Наблюдаван със задълбочено внимание, и най-обикновеният предмет или тяло се превръщат в нещо свято. Фотоапаратът е способен да разкрие тайни, които невъоръженото око или умът не успяват да доловят, всичко е преходно, с изключение на това, което е запечатано в кадър. Фотографията е упражнение на способността за наблюдение, а резултатът е винаги въпрос на късмет — сред десетките хиляди негативи, издули няколко кашона в моето студио, има съвсем малко с изключителна стойност. Вуйчо ми Лъки Циен би почувствал разочарование, ако узнаеше, че неговият дъх ми е донесъл толкова малко късмет в работата. Фотоапаратът е прост уред, дори и човек без дарба е в състояние да работи с него; предизвикателството се състои в това: с апарата да се създаде онова съчетание от истина и красота, наречено изкуство. Това дирене е преди всичко духовно. Аз търся истина и красота в прозрачността на есенен лист, в съвършените очертания на някоя раковина на плажа, в извивките на женския гръб, в тъканта на стар дървесен ствол, но също и в други, изплъзващи ни се проявления на действителността. Понякога, докато проявявам някоя сцена в тъмната стаичка, се разкрива душата на даден човек, чувствата от някое събитие или пък изначалната същност на някой предмет — тогава благодарност избликва от гърдите ми и аз давам воля на сълзите си, неспособна да устоя. Ето, към такова проявление се стреми моят занаят.

Докато траеше плаването, Северо дел Валие имаше няколко седмици на разположение да оплаква смъртта на Лин Съмърс и да размишлява за това как щеше да живее занапред. Чувстваше се отговорен за малката Аурора и преди да се качи на кораба, остави завещание, в което ѝ приписа дребното наследство, получено от баща му, и неговите спестявания в случай на смърт. Междувременно всеки месец тя щеше да получава лихвите. Беше сигурен, че родителите на Лин ще се грижат за нея по-добре, от когото и да е друг и предполагаше, че колкото и могъща да беше, леля му Паулина нямаше да реши да им я отнеме силom, тъй като мъжът ѝ не би позволил този въпрос да се превърне в публичен скандал.

Седнал при носа на кораба и зареял взор в безбрежната морска шир, Северо стигна до извода, че никога не ще се утеши за загубата на Лин. Животът му нямаше смисъл без нея. Да загине в бой — това би било най-хубавият дар, който бъдещето можеше да му отреди, — да издъхне скоро и бързо — ето единственото му желание. Месеци наред любовта към Лин и решимостта му да ѝ помага заемаха времето и съзнанието му и затова бе отлагал ден след ден завръщането си, докато в това време всички чилийци на негова възраст отиваха във войската, за да воюват. На борда пътуваха неколцина младежи, запътили се като него към фронта — да сложат униформата, бе въпрос на чест за тях, — и те заедно обсъждаха вестите от войната, предавани чрез телеграфа. За четирите години, прекарани в Калифорния, Северо се бе откъснал от страната си и бе отвърнал на бойния призив като на начин да се оттегли в траур, ала всъщност не изпитваше ни най-малък борчески плам. При все това, колкото повече плаваше корабът на юг, толкова повече се заразяваше от въодушевлението на останалите си сънародници на борда. Отново го обзе желание да служи на Чили както в ученическите си години, когато спореше за политика в кафенетата със свои съученици. Предполагаше, че тогавашните му другари от месеци вече воюваха, докато той се шляеше из Сан Франсиско в чакане да дойде време за посещение у Лин Съмърс и за игра на *ма-джун*. Как щеше да оправдае подобна подлост пред близки и приятели? Образът на Нивеа го връхлиташе при тези размисли. Братовчедка му нямаше да разбере закъснението, с което се завръщаше, за да брани отечеството, защото — бе сигурен в това, — ако тя беше мъж, първа щеше да е заминала за фронта. Добре поне, че

не трябваше да се обяснява с нея — надяваше се да умре прострелян, преди да я види отново; много повече храброст бе нужна, за да се изправи пред Нивеа след всичко, което ѝ причини, отколкото, за да се бие срещу най-кръвожадния противник. Корабът напредваше отчайващо бавно, с това темпо щеше да пристигне в Чили, след като войната вече е приключила, пресмяташе нетърпеливо. Сигурен бе, че победата ще е на тяхна страна въпреки численото предимство на врага и безсрамната некомпетентност на върховното чилийско командване. Главнокомандващият войската и адмиралът на ескадрата бяха двама старчоци, които не можеха да постигнат съгласие по най-обикновената стратегия, но чилийците в замяна на това имаха много по-добра военна дисциплина от перуанците и боливийците. „Трябваше Лин да умре, за да взема решение да се върна в Чили и да изпълня своя патриотичен дълг, каква отрепка съм само“, натякваше засрамено Северо сам на себе си.

Когато параходът хвърли котва в залива, пристанището на Валпараисо бе огряно от лъчезарна декемврийска светлина. Докато навлизаха в териториалните води на Чили и Перу, забелязаха маневриращи бойни кораби на двете страни, но чак когато пристигнаха във Валпараисо, почувстваха осезаемо войната. Пристанището беше доста различно от това, което Северо бе запомнил. Присъствието на военни бе доминираща характеристика на града — струпани войски очакваха да бъдат транспортирани, чилийското знаме се вееше по сградите и около няколко плавателни съда на армадата се суетяха в голямо оживление лодки и влекачи, докато пътнически кораби почти не се виждаха. Младежът бе съобщил на майка си датата на пристигането, ала не очакваше да я види на пристанището, защото от няколко години тя живееше в Сантяго с по-малките си синове и пътуването от столицата дотук бе много трудно. По тази причина той не си направи труда да потърси на кея познати лица, както правеха това повечето пътници. Взе куфарчето си, даде няколко дребни монети на един моряк, за да се погрижи за денковете му, и слезе по трапа, като вдъхваше с пълни гърди соления въздух на своя роден град. Докато вървеше, се олюляваше като пиян — през неколкоседмичното плаване бе свикнал с издигането и спускането на вълните и сега с трудност пристъпваше на твърда земя. С едно изсвирване повика хамалин за багажа и затърси кола, която да го закара до къщата на баба му

Емилия, където възнамеряваше да отседне за няколко дни, докато го вземат във войската. В този момент някой докосна ръката му. Обърна се изненадан и застана очи в очи с последния човек, когото очакваше да види на това място — братовчедка му Нивеа. Нужни му бяха няколко секунди, за да я познае и да се съвземе от първото впечатление. Девојката от преди четири години се бе превърнала в непозната жена, все така нисичка, но много по-слаба и с добре оформено тяло. Непроменено бе останало само интелигентното и съсредоточено изражение на лицето ѝ. Носеше лятна рокля от синя тафта и сламена шапка с голяма панделка от бяло органди^[1], вързана под брадичката ѝ и открояваща овалното ѝ лице с нежни черти, на което блестяха чифт живи и палави черни очи. Беше сама. Северо дори не се сети да я поздрави, остана загледан в нея със зяпнала уста, докато се окопити и смутен я попита дали е получила последното му писмо — имаше предвид това, в което ѝ съобщаваше за брака си с Лин Съмърс. Понеже не ѝ бе писал оттогава, предположи, че не подозира нищо за смъртта на Лин, нито за раждането на Аурора; братовчедка му нямаше как да знае, че той бе станал баща и вдовец, без никога да е бил съпруг.

— За това ще говорим по-късно, засега ме остави да те посрещна с „добре дошъл“. Чака ни кола — прекъсна го тя.

Щом нагласиха багажа в колесницата, Нивеа нареди на кочияша да кара бавно по крайбрежната улица, така щяха да имат време да си поговорят, преди да стигнат до къщата, където цялото семейство го очакваше.

— Държах се жестоко с теб, Нивеа. За свое оправдание мога единствено да кажа, че никога не съм искал да страдаш — промълви Северо, не смеейки да я погледне.

— Признавам, че направо побеснях, Северо, с мъка си прехапах езика, за да не те прокълна, но вече не ти се сърдя. Мисля, че си страдал повече от мен. Искрено съжалявам за случилото се с жена ти.

— Откъде знаеш какво се е случило?

— Получих телеграма, беше подписана от някой си Уилямс.

Първата реакция на Северо дел Валие бе на гняв: как си позволяваше този иконом да се меси в личния му живот, ала сетне го обзе чувство на благодарност, защото телеграмата му спестяваше болезнени обяснения.

— Не се надявам да ми простиш, единствено — да ме забравиш, Нивеа. Повече от когото и да е друг ти заслужаваш да бъдеш щастлива...

— Кой ти е казал, че желая да бъда щастлива, Северо? Надали бих използвала тази дума, за да опиша бъдещето, към което се стремя. Мечтая за интересен живот, изпълнен с приключения, различен, увлекателен, с една дума, за всичко друго, но не и за щастлив живот.

— Ах, чудесно е, че почти не си се променила, братовчедке! Така или иначе, след няколко дни ще марширувам с войската към Перу и, да си кажа правото, се надявам да умра както съм с униформата, защото животът ми вече няма смисъл.

— А дъщеря ти?

— Виждам, че Уилямс те е осведомил за всички подробности. Каза ли ти също, че не аз съм бащата на това момиченце? — попита Северо.

— Кой е той?

— Няма значение. Пред закона тя е моя дъщеря. Дядо ѝ и баба ѝ се грижат за нея и няма да ѝ липсват пари, погрижил съм се да е добре осигурена.

— Как се казва?

— Аурора.

— Аурора дел Валие... хубаво име. Постарай се да се върнеш невредим от фронта, Северо, защото, когато се оженим, това момиченце с положителност ще се превърне в първата ни дъщеря — каза Нивеа, изчервявайки се.

— Какво каза?

— Чакала съм те през целия си живот и мога още да почакам. Няма защо да бързаме. Имам още доста неща да свърша, преди да се ожения. Аз работя.

— Работиш? Но защо? — възкликна възмутено Северо, защото нито една жена в неговото и в семействата, които познаваше, не работеше.

— За да се уча. Вуйчо ми Хосе Франсиско ме нае, за да подреда библиотеката му и ми разрешава да чета всичко, което пожелае. Спомняш ли си за него?

— Познавам го бегло, той ли се бе оженил за жена с наследство и живее в дворец във Виня дел Мар?

— Той е, роднина е на майка ми. Не познавам по-учен и по-добър мъж от него, въпреки че ти си още по-добър — засмя се тя.

— Не ми се подигравай, Нивеа.

— Красива ли бе жена ти? — запита тя.

— Много красива.

— Ще трябва да преживееш траура, Северо. Войната може да ти помогне. Казват, че красивите жени не се забравят, но се надявам да свикнеш да живееш без нея, дори и без да успееш да я изтриеш от паметта си. Ще се моля отново да се влюбиш и дано да бъде в мен... — промърмори Нивеа и взе ръката му.

Тогава Северо дел Валие усети непоносима болка в гръдния кош, сякаш копие прободеше ребрата му и от устните му се изтръгна ридание, последвано от неудържим плач, който го разтърсваше целия, докато, хълцайки, той повтаряше името на Лин, Лин, хиляда пъти Лин. Нивеа го притисна до гърдите си, сплела слабите си ръце около него, и започна утешително да го потупва по гърба като малко дете.

---

[1] Лек памучен плат. — Б.пр. ↑

Започнала по море, Тихоокеанската война се прехвърли и на сушата в ръкопашен бой, с натъкнати щикове и със саби в най-безводната и безмилостна пустиня на света, в районите, които днес образуват Северно Чили, но преди бяха принадлежали на Перу и Боливия. Перуанската и боливийската армии бяха слабо подготвени за такава война, бяха малочислени, зле оборудвани, а снабдяването им толкова издишаше, че някои битки и стълкновения се решаваха от само себе си поради липса на питейна вода или пък, защото колелата на каруците, натоварени със сандъци с патрони, затъваха в пясъка. Чили беше страна с експанзионистични амбиции, със здрава икономика, с най-добрата ескадра в Южна Америка и с над седемдесетхилядна армия. Славеше се с гражданско управление в един континент, където владееха необразовани каудильоси, системна корупция и кървави революции. Твърдят чилийски характер и здравите институции будеха завист у съседните държави; чилийските училища и университети привличаха чуждестранни преподаватели и студенти. Влиянието на английски, немски и испански преселници бе пооблагородило невъздържания креолски темперамент. Войската се възпитаваше в прусашки дух и не знаеше що е мир, тъй като в годините преди Тихоокеанската война с оръжие в ръка бе воювала срещу индианците на юг, в областта, наречена Ла Фронтера, понеже дотам бе стигнала цивилизаторската ръка, а отвъд тази граница се простираше непредвидимата територия на коренните жители, където доскоро се бяха осмелявали да припарят единствено мисионерите йезуити. Храбрите араукански бойци, борещи се без отдых още от времето на Конкистата, не се огъваха пред куршумите, нито пред най-ужасните жестокости, но падаха безпомощно покосени от алкохола. В битките с тях чилийските войници се бяха тренирали в жестокост. Те бързо взеха страха на перуанци и боливийци, тъй като се прочуха като кръвожаден враг, чийто нож и дъжд от куршуми не знаеше пощада дори за ранените и пленниците. Там, където минеа, чилийците сееха такъв ужас и омраза, че предизвикваха международната ненавист, отприщвайки безкрайна серия от призови и дипломатически спорове и пораждайки настървена решимост у противника да се съпротивлява до смърт, понеже и да се предадеше, нямаше да има милост за него.

Перуанските и боливийските бойни редици бяха съставени от шепа офицери, от контингент от редовни и зле въоръжени войници и

от значителен брой туземци, докарани силом във войската, които нямаха представа за какво воюват и дезертираха при първия удобен случай. Чилийската армия в замяна на това наброяваше в болшинството си цивилни, които бяха толкова ожесточени, колкото и военните, сражаваха се с родолюбива страст и не се предаваха. Условията често бяха адски. По време на пустинния поход с мъка влачеха краката си сред облак солен прах, изнемогващи от жажда, потънали в пясъка до над глезените, под безмилостното и заслепяващо слънце, оцъклено над главите им, превити под товара на раниците и боеприпасите, сграбчили пушки, отчаяни. Вариолата, тифът и треската ги поразяваха — във военните болници лежах повече болни, отколкото ранени в бой. Когато Северо дел Валие се включи във войската, сънародниците му държаха в окупация Антофагаста — единствената морска провинция на Боливия — и перуанските области Тарапака, Арика и Акна. През 1880 година почина в разгара на пустинните бойни действия, покосен от мозъчен удар, чилийският министър на войната и на флота, с което в правителството настъпи пълно объркване. В крайна сметка президентът назначи на негово място цивилен — дон Хосе Франсиско Вергара, вуйчото на Нивеа, който бе неуморен пътешественик и ненаситен читател, и на когото съдбата отреди на четирийсет и шест годишна възраст да грабне меч и да застане начело на военните действия. Той бе един от малцината, които първи осъзнаха, че докато Чили напредваше в завоевателните си стремежи на север, на юг Аржентина тихомълком им отмъкваше Патагония, незабелязана от никого, защото тези територии се смятаха за толкова ненужни, колкото и луната. Вергара беше блестящ, с елегантни обноски и великолепна памет, с всестранни интереси — от ботаниката до поезията; беше неподкупен и напълно лишен от политически амбиции. Начерта военната стратегия със същата прецизност, с която управляваше сделките си. За всеобща изненада и въпреки скептицизма на униформените поведе чилийските войски право към Лима. Както каза неговата племенница Нивеа: „Войната е прекалено сериозно нещо, за да се поверява на военни“. Тази фраза излезе от семейния кръг и се превърна в един от онези бисери, които образуват съкровищницата от военни анекдоти на всяка страна.

В края на същата година чилийците се подготвиха за окончателно щурмуване на Лима. Северо дел Валие воюваше вече

единайсет месеца, затънал в кал, кръв и безчовечна диващина. През това време споменът за Лин Съмърс бе избледнял, вече не сънуваше нея, а насечените тела на бойците, с които бе споделял дажбата си предишния ден. Войната беше преди всичко дълъг марш и търпение; миговете на бой носеха почти облекчение наред с тягостното очакване в бойна готовност. Паднеше ли се сгоден случай да седне и изпуши една цигара, той използваше момента да драсне няколко реда на Нивеа в обичайния приятелски тон, с който винаги се обръщаше към нея. Не говореше за любов, но постепенно си даваше сметка, че тя ще бъде единствената жена в живота му и че Лин Съмърс не бе нищо повече от една дълго продължила илюзия. Нивеа му пишеше редовно, въпреки че не всичките ѝ писма стигаха до него: разказваше му за семейството, за живота в града, за редките срещи с вуйчо ѝ Хосе Франсиско и за книгите, които той ѝ препоръчвал. Говореше му също за духовното преобразуване, което я разтърсвало цялата, как се отдръпвала от някои католически ритуали, струващи ѝ се проява на езичничество, и как търсела корените на една по-скоро философска, отколкото догматична християнска вяра. Безпокояла се, че захвърлен в един груб и жесток свят, Северо можел да изгуби връзка с душата си и да стане неузнаваем. Не можела да понесе мисълта, че го принуждавали да убива. Мъчела се да не мисли за това, ала разказите за пронизани с нож войници, за обезглавени трупове, за поругани жени и за деца, набучени на щикове, не се забравяли. Дали Северо участвал в тези издевателства? Дали един мъж, който бил станал свидетел на такива жестокости, щеше да е способен да се върне към мирния живот, да се превърне в съпруг и баща на семейство? Дали тя щеше да може да го обича въпреки всичко? Северо дел Валие си задаваше същите въпроси, докато полкът му се стягаше за атака на няколко километра от столицата на Перу. В края на декември чилийските сили бяха готови за действие в една долина южно от Лима. Бяха се подготвили старателно с многобройни попълнения, мулета, коне, боеприпаси, провизии и вода, с няколко ветрохода за прехвърляне на частите и освен това с четири пътуващи лазарета с шестстотин легла и с два кораба, превърнати в лечебници под флага на Червения кръст. Един от командирите пристигна пеш, запазил бригадата си невредима, след като я бе превел през безкрайни тресавища и планински върхари; яви се като могулски княз, съпроводен от свита от хиляда и петстотин

китайци с техните жени, деца и добитък. При вида им Северо дел Валие реши, че е в плен на видение, в което целият Китайски квартал се бе изнесъл от Сан Франсиско, за да се погуби в тази война заедно с него. Живописният командир бе събирал тези китайци по пътя — ставаше дума за преселници, които работеха в условията на робство и озовали се между два огъня и без определени пристрастия към нито една от враждуващите страни, бяха решили да се присъединят към частите на чилийците. Докато за християните се отслужи литургия преди боя, азиатците организираха своя церемония, а след това военните капелани поръсиха всички със светена вода. „Като че ли участваме в някакъв гротесков спектакъл“, написа този ден Северо на Нивеа, неподозирайки, че това е последното му писмо. Като окуражаваше войниците и лично ръководеше работите по натоварването на десетки хиляди мъже, животни, оръдия и провизии, министър Вергара прекара деня на крак от шест сутринта, сетне под палещото слънце и чак до късна нощ.

Перуанците бяха изградили две отбранителни линии на няколко километра от града на труднодостъпни за нападателя места. Бяха подсилили стръмните и пясъчливи възвишения с укрепления, заграждения, артилерия и с окопи за стрелците, защитени от чували с пясък. Освен това бяха поставили мини с детонатори, които се взривяваха при допир. Двете отбранителни линии бяха свързани помежду си и с град Лима посредством железница, която щеше да осигури транспортирането на военни части, на ранени и на провизии. Както Северо дел Валие, така и другарите му осъзнаваха още преди щурма в средата на януари 1881 г., че победата — ако изобщо се стигнеше до нея — щеше да бъде извоювана с цената на многобройни жертви.

В онази януарска вечер войската бе готова за атака срещу столицата на Перу. След като изядоха дажбата си и развалиха лагера, те изгориха дъските, служили им за подслон, и се разделиха на три групи с намерението да щурмуват отбранителните позиции на врага изненадващо, под прикритието на гъстата мъгла.

Придвижваха се мълком, всеки понесъл тежкото бойно снаряжение на гръб и със заредена пушка, готови да нападнат „фронтално и по чилийски“, според решението на генералите, които съзнаваха, че най-силното оръжие, с което разполагаха, бяха куражът и свирепостта на опиянените от насилие войници. Северо дел Валие видя как събратята му си подават от ръка на ръка манерки, пълни с ракия и барут — истинска запалителна смес, която подпалваше червата, но разпалваше също и неукротима храброст. Бе я опитал веднъж, ала след това прекара два дни, измъчван от повръщане и главоболие и оттогава предпочиташе да влиза в боя на сухо. Безшумният вървеж в мрака на прерията му се стори безкраен въпреки кратките мигове на почивка. След полунощ огромната човешка маса спря за едночасов отдых. Възнамеряваха преди разсъмване да нанесат удар върху едно вилно селище в близост до Лима, но противоречивите заповеди и объркаността на командирите провалиха този план. Оскъдни бяха сведенията за редиците на авангарда, където битката като че ли бе започнала, затова изнемощелите войници продължиха без отдых. По примера на останалите Северо захвърли раницата, одеялото и останалото си оборудване, натъкна щика на пушката си и слепешката се втурна напред, крещейки с пълни гърди като разярен звяр, защото никой не мислеше вече да изненадва врага, а да го подплаши. Перуанците ги очакваха и едва приближили на нужното разстояние до тях, стовариха върху им оловен залп. Пушилката и прахолякът се смесиха с мъглата, затулвайки хоризонта с непробиваема завеса, а въздухът взе да натежава от страх с всеки призив на корнетите за зареждане, с ругатните и бойните крясъци, с воя на ранените, цвиленето на оседланите и на товарните животни, с рева на оръдейните изстрели. Земята беше осеяна с мини, ала чилийците напредваха с дивашкия вик „На нож!“ на уста. Северо дел Валие видя как се пръсват на парчета двама от другарите му, стъпили на мина на няколко метра от него. Не осъзна, че следващият взрив може да го засегне, нямаше време за мислене, защото първите атакуващи вече се

нахвърляха върху противниковите траншеи, сгромолясваха се в окопите с натъкнати щикове и стиснали саби между зъбите, убиваха и загиваха сред потоци шуртяща кръв. Оцелелите перуанци заотстъпваха и нападателите взеха да се катерят нагоре по възвишенията, като форсираха укрепленията, разположени стъпаловидно по склоновете. Обезумял, Северо дел Валие се видя да размахва сабя и да съсича един мъж, а сетне да застрелва в упор в тила друг, който бягаше. Бяс и ужас владееха цялото му същество; както всички останали, и той се бе превърнал в звяр. Униформата му бе разкъсана и нацапана с кръв, парчета от нечий вътрешности висяха от единия му ръкав, не му беше останал глас от крясъци и проклетия, бе изгубил страх и памет, беше един автомат убиец, който раздаваше удари напосоки, завладял единствено от стремежа да се изкатери нагоре по хълма.

В седем часа сутринта, след двучасов бой, първото чилийско знаме се развя на едно от възвишенията и Северо, застанал на колене на върха, видя как множество перуански войници отстъпват в безпорядък и се озовават в двора на някакво имение, където върху им се стоварват челно изстрелите на чилийската кавалерия. За броени минути настъпи ад. Северо дел Валие, който тичаше натам, виждаше проблясването на сабите във въздуха, чуваше грохота на стрелбата и писъците от болка. Когато стигна до имението, неприятелят отново беше обърнат в бягство, преследван от чилийските части. Тогава до него стигна гласът на командира му със заповед да събере хората от своя отряд и да нападне селището. В кратката пауза за престрояване на редиците той си пое дъх; свлече се ничком, долепил чело до земята, задъхан, разтреперан, вкопчен в оръжието си. Осъзна, че да се продължава напред беше лудост, защото отрядът му сам нямаше да може да надделее над многобройните неприятелски части, укрити в къщи и постройки; щеше да се наложи да се бият за всяка къща, но задачата му не беше да мисли, а да изпълнява заповедите на висшестоящите и да превърне перуанското селище в развалини, пепел и обител на смъртта. Няколко минути по-късно тичаше начело на отряда си, а куршумите свиреха край ушите му. Влязоха в селището в две колони — по една от всяка страна на главната улица. По-голямата част от обитателите бяха избягали при вика „Чилийците идат!“, ала останалите бяха решени да се бият с каквото им попаднеше подръка — от кухненски ножове до врящо олио, което изсипваха от балконите.

Отрядът на Северо имаше заповед да влиза от къща в къща, докато опразни селото; нелека задача, като се има предвид, че то беше пълно с перуански войници, укриващи се по покривите, по дърветата, зад прозорците и вратите. Гърлото на Северо бе пресъхнало, а очите му бяха възпалени и едва виждаше на един метър разстояние; сгъстен от пушек и прах, въздухът не можеше да се диша, а суматоката бе толкова голяма, че никой не знаеше какво да прави, всеки просто следваше вървящия пред него. Внезапно наоколо се изсипа град от куршуми и той разбра, че повече не може да продължава по улицата, а трябва да потърси прикритие. С удар на приклада блъсна най-близката врата и нахлу в едно жилище, размахал сабя, заслепен от рязката смяна между яркото слънце навън и полумрака в помещението. Трябваше му няколко минути да зареди пушката си, но не успя да го стори; един оглушителен вик го накара да замръзне от изненада и сетне съзря една фигура, която се бе спотайвала в ъгъла, но сега се втурваше срещу него с брадва в ръка. Успя да предпази главата си с ръце и да отдръпне тялото си назад. Бравата светкавично се стовари върху лявото му стъпало, приковавайки го към пода. Без да разбере какво се бе случило, Северо дел Валие реагира, воден от инстинкта си, с цялата тежест на своето тяло натисна пушката си с натъкнат щик и промуши нападателя в корема, а сетне издърпа щика нагоре с нечовешко усилие. Струя кръв го опръска право в лицето. Тогава разбра, че неприятелят е девойка. Беше я разрязал по средата и тя, свлечена на колене, придържаше вътрешностите, които започнаха да се изсипват на дъсчения под. Очите на двамата се кръстосаха в безкраен поглед — учудени, те се запитаха в безмълвието на този безконечен миг кои бяха, защо воюваха един срещу друг, защо проливаха кръвта си, защо трябваше да умрат. Северо понечи да я подхване, ала не можа да помръдне и за пръв път усети ужасната болка в стъпалото, която като огнен език пълзеше от крака му към гърдите. В този миг друг чилийски войник нахълта в къщата, с един поглед прецени обстановката и без колебание стреля в упор срещу жената, която и без това вече бе мъртва, сетне хвана брадата и като я дръпна с все сила, освободи Северо. „Хайде, лейтенанте, да се махаме оттук, артилерията всеки момент ще открие стрелба!“, подкани го той, но Северо губеше много кръв, изпадаше в несвяст, после идваше на себе си за няколко мига и сетне отново пропадеше в мрак. Войникът пхна гърлото на манерката си в устата

му и го застави да изпие голяма глътка от запалителното питие, сетне пристегна крака му с кърпа под коляното, за да спре кръвта, метна ранения на гръб и го изнесе от къщата, като го влачеше. Навън му помогнаха още ръце и четирийсет минути по-късно, докато стрелбата на чилийската артилерия сриваше тихото летовническо селище, оставяйки на мястото му развалини, Северо лежеше в двора на лазарета заедно със стотици посечени тела и хиляди ранени сред локви кръв, измъчвани от мухите, очаквайки да дойде смъртта или някакво чудо да ги спаси. Болката и страхът го замайваха, на моменти потъваше в милостива безпаметност, а щом се свестеше, виждаше как небето над него отново почернява. Жарката топлина през деня отстъпи място на влажния хлад на гъстата мъгла *каманчака*, която обгърна нощта в плътния си плащ. Когато идваше на себе си, той си спомняше молитвите, научени в детството, и се молеше смъртта да дойде бързо, а образът на Нивеа му се явяваше като ангел, струваше му се, че я вижда надвесена над него — подкрепя го, изтрива челото му с мокра кърпа и мълви нежни слова. Повтаряше името на Нивеа и без глас умоляваше за чаша вода.

Битката за Лима завърши в шест вечерта. През следващите дни, когато стана възможно да се преброят загиналите и ранените, стана ясно, че дваисет процента от войниците и от двете страни бяха загубили живота си в онези часове. Мнозина още щяха да намерят смъртта вследствие на инфектирани рани. Пригодиха набързо лазарети в едно училище и в палатки, пръснати в околността. Вятърът разнасяше миризмата на разложение на километри разстояние. Изтощени до краен предел, лекарите и фелдшерите преглеждаха новопристигащите, доколкото силите им позволяваха, но имаше над две хиляди и петстотин ранени в чилийските редици и най-малко седем хиляди от перуанските части. Струпваха ранените по коридорите и на двора, като ги оставяха да лежат направо на земята, докато дойдеше редът им. Най-тежките случаи минаваха първи, но понеже Северо дел Валие още не бе изпаднал в агония въпреки огромната загуба на сила, кръв и надежда, хората с носилките на няколко пъти го отминаваха, за да занесат други преди него. Същият войник, който го бе довял на рамо до болницата, разреза ботуша му с ножа си, свали мократа му от пот риза и с нея пригоди своеобразен тампон за раненото ходило, защото не се намираха под ръка нито бинтове, нито лекарства, нито фенол за дезинфекция, нито опиум, нито хлороформ — всичко се бе изчерпало или затрило в суматохата на боя. „Разхлабвайте от време на време превръзката, за да не гангрения кракът, лейтенанте“, посъветва го войникът. На раздяла му пожела късмет и му подари най-ценните си притежания: пакет тютюн и манерката с остатъка ракия. Северо дел Валие така и не разбра колко време прекара в онзи двор — може би един ден или пък два. Когато най-сетне го взеха, за да го занесат при доктора, беше в несвяст и обезводнен, но като го размърдаха, болката бе толкова силна, че начаса дойде в съзнание и силно изохка. „Потърпете, лейтенанте, най-страшното тепърва предстои“, рече един от тези, които го носеха. Озова се в голяма зала с посипан с пясък под, където от време на време няколко ординареца изсипваха още кофи пясък, за да попие кръвта, и пак в същите кофи отнасяха ампутираните крайници, за да ги изгорят навън на огромна клада, която изпълваше долината с мирис на изгоряло месо. Върху четири дървени маси, покрити с метални плоскости, се извършваха операциите на злочестите войници; на земята се виждаха съдини с обагрена в кръв вода, където изплакваха

струпаните парцали, съдрани на ленти за превръзки — всичко бе покрито с мръсотия, пясък и стърготини. На една странична маса бяха разпръснати инструменти като за мъчение — клещи, ножици, триони, игли, — изцапани със засъхнала кръв. Виковете на оперираните отекваха наоколо и бе невъзможно да се диша от мириса на разлагаща се плът, повръщано и изпражнения. Лекарят се оказа преселник от Балканите, който излъчваше твърдостта, увереността и бързината на опитен хирург. Не се бе бръснал от два дни, очите му бяха зачервени от умора и беше препасал дебела кожена престилка, опръскана с прясна кръв. Той махна набързо скалъпената превръзка от крака на Северо и от пръв поглед установи, че има инфекция и взе решение за ампутация. Безсъмнено през тези дни бе отрязал много крайници, тъй като не трепна.

— Намира ли ви се алкохол, войнико? — запита с подчертан чуждестранен акцент.

— Вода... — примоли се Северо дел Валие с пресъхнал език.

— После ще пийнете вода. Сега ви е нужно нещо, което да ви замае, но тук не ни остана и капка алкохол — отвърна лекарят.

Северо посочи манерката. Лекарят го накара да изпие три големи глътки и в това време му обясни, че не разполага с упойка; с останалата течност поръси няколко парчета плат и почисти инструментите си, сетне направи знак на ординарците, които застанаха от двете страни на масата, за да държат пациента. Това е часът на истината за мен, успя да си каже Северо и се помъчи да извика образа на Нивеа в съзнанието си, та да не се пренесе в отвъдното със спомена за момичето, което бе изтърбушил с щик. Един фелдшер постави турникет и хвана здраво крака на височината на пресеца. Хирургът взе един скалпел, заби го на двацет сантиметра под коляното и с ловко кръгово движение срязва месото до големия и малкия пищял. Северо дел Валие изрева от болка и припадна, ала ординарците не го пуснаха, а го приковаха с още по-голяма решителност към масата, докато лекарят с пръсти подвиваше нагоре месото, кожата и мускулите, оголвайки костите; после взе един трион и с три точни движения ги отрязва. Фелдшерът издърпа прерязаните кръвоносни съдове от чукана и лекарят взе да ги връзва с невероятна сръчност, сетне постепенно разхлаби турникета и се зае да покрива с месо и кожа ампутираната кост, като зашиваше раната. Накрая превързаха набързо мястото и

пренесоха Северо на ръце в един ъгъл, за да направят място на друг ранен, който виеше, докато го слагаха на операционната маса. Цялата операция бе продължила по-малко от шест минути.

В дните, последвали битката, чилийските войски влязоха в Лима. Според официалните известия, публикувани в чилийските вестници, това се извършило в пълен ред; по спомените на жителите на Лима обаче ставало дума за истинска касапница, която се притурила към безчестията на самите перуански войници, които били побеснели от поражението и се чувствали предадени от своите командири. Част от цивилното население бе избягало, а заможните семейства потърсили сигурно убежище на корабите, закотвени на пристанището, в чуждестранните консулства и на един плаж, охраняван от чуждоземен флот, където дипломатическият корпус бе оборудвал палатки, за да посрещне бежанците под неутрален флаг. Онези, които бяха останали да бранят имуществото си, щели до края на дните си да си спомнят за адските издевателства на пияната и обезумяла от насилие войнишка сган. Ограбвали и опожарявали къщи, изнасилвали, пребивали и убивали тези, които им се изпречвали на пътя, включително жени, деца и старци. Накрая част от перуанските части хвърлили оръжието и се предали, а много войници се втурнали в безпорядък към планините. Два дни по-късно перуанският генерал Андрес Касерес напуснал окупирания град със счупен крак, подпомаган от съпругата си и няколко верни офицери, и потънал в потайните планински дебри. Бил се заклел, че докато още диша, щял да продължи да воюва.

В пристанището в Каляо перуанските капитани наредиха на екипажите да напуснат корабите и да ги взривят, потапяйки целия флот. Експлозиите събудиха Северо дел Валие и той се видя да лежи в един ъгъл, на отвратителния пясък в операционната, редом с други мъже, които като него наскоро бяха понесли мъчителната ампутация. Някой беше метнал отгоре му одеяло и поставил до главата му манерка с вода. Той протегна ръка, но трепереше така силно, че не успя да я отпусне и застина, стиснал я до гърдите си, стенещ, докато една млада сестра не се приближи, отвори манерката и му помогна да я доближи до пресъхналите си устни. Той изпи цялото съдържание на един дъх и сетне, по съвета на тази жена, която в продължение на месеци бе воювала рамо до рамо с мъжете и умееше да се грижи за болните като истински лекар, той напъха шепа тютюн в уста и жадно задъвка, за да

облекчи следоперационните болки. „Да убиваш, е лесно, трудното е да оцелееш, братче. Отпуснеш ли се, смъртта ще те отнесе, без да усетиш“, го предупреди жената. „Страх ме е“, понечи да каже Северо и тя вероятно не чу брътвежа му, ала отгатна неговия ужас, защото свали едно сребърно медальонче от шията си и го постави в ръцете му. „Нека Света Богородица те закриля“, прошепна и като се наведе, бързо го целуна по устните и си тръгна. Северо остана да лежи със спомена за докосването на устните ѝ, здраво стиснал медальона в длан. Трепереше, зъбите му тракаха и изгаряше в треска. Ту се унасяше, ту изпадаше в несвяст, а когато идваше в съзнание, болката го пронизваше. Няколко часа по-късно същата сестра с кестеняви плитки отново дойде и му подаде влажни кърпи, за да си избърше потта и засъхналата кръв; остави месингово канче с царевична каша, парче твърд хляб и чаша кафе от цикория — хладка, тъмна течност, които той така и не докосна, защото слабостта и гаденето му попречиха. Свря глава под одеялото, сломен от страданието и отчаянието и започна да стене и да плаче като дете, докато най-сетне не заспа отново. „Изгубил си много кръв, синко, ако не се храниш, ще умреш“, събуди го един капелан, който се отбиваше при всички, давайки утеха на ранените и последно причастие на умиращите. Тогава Северо дел Валие си спомни, че бе дошъл на фронта, за да умре. Това бе целта му, след като загуби Лин Съмърс, ала сега, когато смъртта кръжеше като лешояд над него и изчакваше случай, за да нанесе последния си удар, инстинктът за живот го разтърси. Желанието да се спаси беше по-силно от изгарящата болка, която го пронизваше от крака до последната клетка на тялото му, по-силно от мъката, несигурността и ужаса. Разбра, че съвсем не иска да се предаде на смъртта, а напротив — отчаяно желае да остане на този свят, да живее в каквото и да е състояние — куц, победен — само и само да продължи да живее. Като всеки войник знаеше, че само един на десет с ампутации превъзмогва загубата на кръв и гангрената и всичко беше въпрос на късмет. Реши, че той ще бъде един от оцелелите. Каза си, че неговата възхитителна братовчедка Нивеа заслужава здрав мъж, а не сакат, не искаше да го види превърнат в дрипа, не би понесъл състраданието ѝ. Ала щом затвори очи, отново видя убитото момиче пред себе си, сетне съзря Нивеа, незасегната от жестокостите на войната и от всичко грозно в света, наведена над него със своето умно лице, черни очи и закачлива усмивка — тогава

гордостта му се разтвори като сол във вода. Не му остана и капка съмнение, че с половин крак по-малко тя щеше да го обича толкова, колкото го бе обичала и преди. Сграбчи лъжицата със сгърчени пръсти, постара се да овладее треперенето, заповяда на устата си да се отвори и погълна една хапка от противната, вече изстинала и оплюта от мухи царевична каша.

След като чилийските войски победоносно влязоха в Лима през януари 1881 г., те се опитаха да наложат мир на претърпялото поражение Перу. Когато се поуталожиха варварските погроми от първите седмици, надменните победители оставиха контингент от десет хиляди души, за да контролират окупираната държава, а останалите се отправиха на юг, за да се закичат със заслужени лаври, пренебрегвайки с олимпийско безгрижие хилядите победени войници, които бяха успели да се укрият в планините, възнамерявайки оттам да продължат да воюват. Победата бе толкова съкрушителна, че генералите не допускаха, че перуанците ще продължат да ги държат в напрежение още цели три години.

Душа на тази упорита съпротива бе легендарният генерал Касерес, който по чудо бе избегнал смъртта и се бе оттеглил с люта рана в планините, за да възкреси здравите кълнове на доблест у една дрипава армия от войници призрци и насила събрани индианци и за да открие ожесточена партизанска война със засади и кървави схватки. Воините на Касерес — с парцаливи униформи, често боси и отчаяни, се биеха с ножове, копия, тояги, камъни и няколко старомодни пушки, но имаха предимството да познават терена. Добре бяха избрали бойното поле, където да се опълчат срещу дисциплинирания и въоръжен, въпреки че невинаги снабден с достатъчно провизии, противник, тъй като достъпът до тези стръмни зъбери бе по силите единствено на кондора. Криеха се по заснежените върхове, в пещери и падини, по брулени от вятъра бърда, където атмосферата бе толкова разреждана, а самотата така необятна, че само те — чеда на планините — можеха да понесат трудностите. На чилийските войници им течеше кръв от ушите, припадаха поради недостиг на кислород и замръзваха в ледените урви на Андите. Докато те с мъка се изкачваха, защото сърцата им не бяха в състояние да понесат това усилие, индианците, родени във високите плата, се катереха като лами, метнали товар, равен на собственото им тегло, на гърба си, хранейки се единствено с горчивото месо на орлите и със зелена топка листа от кока, която предъвкваха в уста. Тази тригодишна война протече без примирия и военнопленници, но с десетки хиляди жертви. Перуанските сили спечелиха само една битка лице в лице с врага в едно село без стратегическо значение, отбранявано от седемдесет и седем чилийски войници, мнозина от тях болни от тиф. Защитниците на селото

разполагали само със сто патрона на човек, но цяла нощ воювали с такава храброст срещу стотици перуански войни и индианци, че в безнадеждната утрин, когато били оцелели само трима стрелци, перуанските офицери взели да ги молят да се предадат, защото им се струвало недостойно да ги убият. Те не отстъпили, продължили да стрелят и загинали с щикове в ръка и с името на родината в уста. С тях имало три жени, които гланта туземци довлякла до окървавения площад, изнасилила и насякла на парчета. Една от жените била родила предната нощ в църквата, докато мъжът ѝ се сражавал — накълцали и новороденото. Обезобразили труповете, разрязали коремите им, извадили вътрешностите и индианците ги изяли опечени на шиш, говореше се в Сантяго. Това зверство не бе нещо необичайно: варварщината се развихри еднакво в двете противникови страни на тази партизанска война. Окончателната победа на Чили и подписването на мирен договор станаха през октомври 1883 г., след разгром на частите на Касерес в една последна битка — по-точно сеч с ножове и щикове, която остави над хиляда убити на бойното поле. Чили отне три провинции от Перу. Боливия загуби единствения си излаз на море и бе принудена да подпише примирие с неопределен срок, което щеше да продължи двацет години, преди да се подпише мирният договор.

Заедно с хиляди други ранени Северо дел Валие бе откаран с кораб до Чили. Докато мнозина умираха от гангрена или вследствие на тиф и дизентерия в импровизирани военни линейки, той можа да се възстанови благодарение на Нивеа, която, щом разбра какво се бе случило, се свърза с вуйчо си, министър Вергара, и не го остави на мира, докато той не се разпореда да издирят Северо, измъкна го от една болница, където редом с хиляди болни се намираще в бедствено състояние, и го транспортира при първа възможност до Валпараисо. Освен това той издаде специално разрешение на своята племенничка да влезе в заетия от военни район на пристанището и изпрати един лейтенант да ѝ окаже помощ. Когато смъкнаха Северо дел Валие на носилка от кораба, тя не можа да го познае — беше отслабнал с двацет килограма, потънал в мръсотия, приличаше на прежълтял труп с щръкнала коса, небръснат от няколко седмици, а в очите му се четеше ужас и безумие като у някой луд. Нивеа преодоля уплахата с онази воля на амазонка, която я подкрепяше за всичко в живота ѝ, и го

поздрави весело с думите: „Здравей, братовчеде, радвам се да те видя!“, на които Северо не успя да отвърне. При вида ѝ почувства такова облекчение, че покри лицето си с ръце, за да не види тя сълзите му. Лейтенантът беше уредил транспорта и изпълнявайки предварително получената заповед, закара ранения и Нивеа направо в къщата на министъра на улица Виня дел Мар, където съпругата му бе приготвила стая. „Мъжът ми каза, че ще останеш тук, докато се изправиш на крака, синко“, уведоми го тя. Семейният лекар на министъра пусна в действие всички средства на медицината, за да го излекува, ала когато месец по-късно раната все не зарастваше, а Северо продължаваше да се бори срещу пристъпите на треска, Нивеа разбра, че душата му е болна от ужасите на войната и че единственият лек срещу многобройните угризения, които го измъчваха, бе любовта. Тогава тя реши да прибегне до крайни мерки.

— Ще поискам разрешение от родителите си да се омъжа за теб — съобщи тя на Северо.

— Но аз умирам, Нивеа — въздъхна той.

— Винаги намираш извинения, Северо! Агонията не може да бъде пречка човек да се ожени.

— Искаш да овдолеееш, преди да си станала съпруга? Не искам с теб да се случи това, което стана с мен и Лин.

— Няма да овдовея, защото ти ще живееш. Не можеш ли смирено да ме попиташ дали искам да се омъжа за теб, братовчеде? Да ми кажеш например, че съм жената на твоя живот, твой ангел, муза, или нещо подобно. Измисли нещо, човече! Кажи, че не можеш да живееш без мен — това поне е вярно, нали? Признавам, че не ми е приятно аз да съм единствената влюбена от двама ни.

— Да не си полудяла, Нивеа. Та аз дори не съм здрав мъж, а един сакат клетник.

— Нима ти липсва още нещо освен част от крака? — запита тя разтревожено.

— Това малко ли ти се струва?

— Ако всичко друго си е на мястото, мисля, че не е кой знае каква загуба, Северо — засмя се тя.

— Тогава, моля те, омъжи се за мен — промълви той с дълбоко облекчение и ридание, което заседна в гърлото му; беше прекалено слаб, за да я прегърне.

— Не плачи, братовчеде, целуни ме, за това не ти е нужен кракът — отвърна тя и се надвеси над него така, както толкова пъти я бе виждал в бълнуванията си.

Три дни по-късно се ожениха с кратка церемония в един от салоните на резиденцията на министъра в присъствието на двете семейства. Поради особените обстоятелства сватбата бе отпразнувана в тесен кръг, но макар и най-близки роднини, гостите наброяваха деветдесет и четири. Северо беше пребледнял и отслабнал, с подстригана в стил Байрон коса, гладко избръснат и празнично пременен в риза с висока яка и копринена вратовръзка; беше в инвалидна количка. Не бе стигнало времето за подобаваща булчинска рокля и чеиз на Нивеа, ала сестрите и братовчедките й напълниха два сандъка със спално бельо, покривки, пердета и други неща за дома, които в продължение на години собственоръчно бяха бродирали за собствените си чеизи. Тя бе облечена в рокля от бял сатен и диадема с перли и диаманти, които съпругата на вуйчо й й даде назаем. На сватбената снимка Нивеа стои щастливо усмихната до количката на съпруга си. Вечерта се състоя семейна вечеря, на която Северо дел Валие не присъства, защото вълненията през деня го бяха изтозили. След като гостите се оттеглиха, лелята придружи Нивеа до стаята, която бе подготвена за нея. „Много съжалявам, че ще прекараш първата си брачна нощ така...“, смотолеви благородната жена и поруменя. „Не се безпокойте, лельо, ще се утешавам с молитви“, отвърна момичето. Изчака къщата да потъне в сън и когато се убеди, че нямаше други будни, освен соления морски вятър в клоните на дърветата в градината, Нивеа стана, по нощница прекоси дългите коридори в чуждия дом и отиде в стаята на Северо. Наетата да бди над съня на болния монахиня спеше дълбоко, излетната, с разтворени крака, на едно кресло; Северо обаче беше буден и я чакаше. Тя му направи знак с пръст да пази тишина, изгаси газената лампа и се пъкна в леглото.

Нивеа бе получила образование при монахини и произхождаше от род, в който се спазваха старовремските обичаи и никога не се споменаваха функциите на човешкото тяло и още по-малко тези, свързани с възпроизводството. Но тя беше на двайсет години, притежаваше горещо сърце и силна памет. Спомняше си много добре тайните игри в тъмните ъгълчета с братовчед й, формите на неговото

тяло, непрестанния копнеж, породен от незадоволеното желание, очарованието на греха. В онези времена свянт и чувството за вина ги възпираха и те излизаха от забранените ъгълчета разтреперани, отмалели и с пламнали сетива. През годините на раздяла тя бе имала достатъчно време да преживее отново всеки миг, споделен с братовчед си, и да превърне детското любопитство в дълбока любов. Освен това бе се възползвала пълноценно от библиотеката на вуйчо си Хосе Франсиско Вергара — мъж с либерално и модерно мислене, който не понасяше никакви ограничения пред интелектуалните си търсения и още по-малко приемаше религиозната цензура. Докато Нивеа подреждаше книгите за наука, изкуство и военни въпроси, случайно откри таен рафт, където смаяно откри внушително количество романи от черния списък на църквата и еротични текстове, между които една забавна сбирка от японски и китайски рисунки, в които навирили крака двойки се виждаха изобразени в невъзможни от анатомична гледна точка пози, но затова пък бяха в състояние да вдъхновят и най-заклетия аскет, да не говорим за личност с такова живо въображение като нея. Най-поучителни от всичко обаче бяха порнографските романи на някаква *Анонимна Дама*, преведени безобразно от английски на испански, които девойката скришом отнасяше една по една, задълбочено прочиташе и връщаше внимателно на предишното им място — ненужна предпазливост, защото вуйчо ѝ беше зает с войната, а никой друг в двореца му не влизаше в библиотеката. Под ръководството на тези книги тя разучи собственото си тяло, усвои основите на най-древното човешко изкуство и се подготви за деня, когато щеше да може да приложи теорията на практика. Знаеше, естествено, че върши непростим грях — та нали всяко удоволствие е грях, — но се въздържа от обсъждане на въпроса с изповедника си, защото прецени, че заради насладата, която си доставяше и щеше да си доставя в бъдеще, си струваше да поеме риска да се озове в ада. Молеше се смъртта да не я връхлети внезапно и преди да е издъхнала да не успее да изповяда сладостта, която тези книги ѝ носеха. През ум не ѝ бе минавало, че тези тренировки на сухо щяха да ѝ послужат да върне към живота любимия мъж и още по-малко, че щеше да прилага на практика наученото само на три метра разстояние от една спяща монахиня. След първата нощ със Северо Нивеа не пропускаше да занесе чаша горещ шоколад с няколко бисквитки на божията

служителка, когато отиваше да каже лека нощ на съпруга си, преди да се оттегли в своята стая. Шоколадът съдържаше доза валериан, способна да приспи камила. Северо дел Валие не би могъл да допусне, че непорочната му братовчедка е способна на такива и на толкова изумителни дързости. Раната на крака, която пораждаше пробождаща болка, треска и отпадналост, го обричаше на пасивна роля, ала силата, която липсваше нему, биваше заменена от нейната предприемчивост и познания. Северо не бе предполагал, че тези стойки са възможни и бе убеден, че не са християнски, но това не му пречеше да им се наслаждава с цялото си същество. Ако не познаваше Нивеа от дете, можеше да си помисли, че тя бе събирала знания в турски харем, ала дори и да недоумяваше как точно тази девица бе усвоила такива умения на жена със съмнителна репутация, прояви благоразумие и не я попита. Последва я покорно в странстването на сетивата, доколкото тялото му позволяваше, и по пътя отдаде и най-последните твърдини на душата си. Търсеха се под чаршафа с похватите, описани от порнографските автори в библиотеката на почитаемия военен министър и с други, изобретени от самите тях под напора на желанието и любовта, но ограничени отчасти заради осакатения и превързан крак и отчасти заради хъркащата в креслото монахиня. Зората ги заварваше със сплетени и трескави тела, слели устни в общ дъх и щом първият светлик на утрото докоснеше прозореца, Нивеа се изнизваше като сянка към стаята си. Игрите от тяхното детство се превръщаха в истински маратони на сластолюбие — милваха се с неутолима жажда, целуваха се, ближеха се и проникваха един в друг отвсякъде; и всичко това в тъмнина и в пълна тишина, преглъщайки въздишките и хапейки възглавниците, за да задушат ликуващото сладострастие, което ги запращаше в небесата пак, и пак в онези безумно кратки нощи. Часовете като че ли летяха: едва появила се като призрак в стаята и пъхнала се в леглото на Северо, Нивеа виждаше как зората се разпуква и си тръгваше. Никой от двамата не мигваше, не можеха да изпуснат и минута от тези благословени срещи. На другия ден той спеше като новороден до обед, ала тя ставаше рано с вид на замаян сомнамбул и се отдаваше на обичайните си занимания. Следобед Северо дел Валие си почиваше в инвалидната количка на терасата, загледан в залеза над морето, а до него съпругата му заспиваше над покривчиците, които бродираше. Пред другите се

държаха един с друг като брат и сестра, не се докосваха и почти не разменяха погледи, но въздухът край тях беше натежал от копнеж. Денем брояха часовете, очаквайки с пламенно бленуване часа, когато отново щяха да се прегърнат в леглото. Случващото се нощем би ужасило лекаря, двете семейства, цялото общество, да не говорим за монахинята. Междувременно всички близки и приятели обсъждаха себеотрицанието на Нивеа — тази възхитително чиста девойка, изпълнена с католическа вяра и обречена на платонична любов — и моралната сила на Северо, който бе загубил единия си крак и погубил живота си, защитавайки отечеството. Сплетниците разпространяваха мълвата, че на бойното поле освен крака, той бе загубил и своята мъжественост. „Клетите“, шепнеха и въздишаха, неподозирайки колко добре се забавлява разюзданата двойка. След като една седмица упояваха монахинята с шоколад и правиха любов по специални рецепти, раната от ампутацията зарасна и треската отшумя. След по-малко от два месеца Северо дел Валие проходи с помощта на патерици и заговори за дървен крак, а Нивеа заповръща червата си, редувайки една по една всичките двайсет и три бани на вуйчовия си дворец. Когато стана невъзможно да крият от семейството, че е бременна, всеобщата изненада бе толкова голяма, че бременността ѝ се възприе като истинско чудо. Най-скандализирана бе, естествено, монахинята, при все че Нивеа и Северо през цялото време бяха живели с подозрението, че въпреки прекомерната доза валериан, святата жена бе имала щастлив случай да научи доста неща и се бе преструвала, че спи, за да не се лишава от удоволствието да ги шпионира. Единственият човек, който успя да си представи как е станало всичко и който приветства ловкостта на двойката с гръмогласен смях, бе министър Вергара. Когато Северо направи първите си стъпки с изкуствения крак, а коремът на Нивеа видимо нарасна, той им помогна да се настанят в друга къща и назначи на работа Северо дел Валие. „Държавата и либералната партия имат нужда от храбри мъже като теб“, каза той, въпреки че ако трябва да сме честни, храбрата бе Нивеа.

Не познавам дядо ми Фелисиано Родригес де Санта Крус — бе починал няколко месеца преди аз да отида да живея в дома му. Получил апоплектичен удар, докато седял начело на масата по време на банкет в Ноб Хил вследствие на задавяне с еленов пай и френско червено вино. С общи усилия го вдигнали от земята и го положили в предсмъртна агония на един диван, с глава, красива като на арабски принц, отпусната в скута на Паулина дел Валие, която, за да му вдъхне кураж, повтаряла: „Не умирай, Фелисиано, помисли си само — вдовиците никой не ги кани... Хайде, дишай, човече? Ако дишаш, обещавам още днес да махна резето от вратата на моята стая.“ Разказват, че Фелисиано успял да се усмихне, преди сърцето му да се пръсне, обляно в кръв. Запазили са се многобройни портрети на този чилийски здравеняк с весел нрав и затова е лесно човек да си го представи приживе, защото никъде не позира за художника или фотографа — навсякъде изглежда като че ли е бил изненадан в несприятелски жест. Смеел се широко, откривайки хищни като на акула зъби, ръкомахал, докато говорел, походката му била уверена и самонадеяна като на пират. След смъртта му Паулина дел Валие рухнала — повалила я такава депресия, че не могла да присъства нито на погребението, нито на многобройните събирания в почит на паметта му, организирани в града. Понеже и тримата им синове отсъствали, икономът Уилямс и семейните адвокати се заели с уреждането на погребалните формалности. Двамата по-малки синове пристигнали една седмица по-късно, ала Матиас се подвизавал в Германия и с извинения, свързани със здравето му, не се появил дори за да утеши майка си. За пръв път в живота си Паулина изгубила своето кокетство, апетита си и интереса към счетоводните книги; престанала да излиза и прекарвала дните си в леглото. Не допускала никой да я вижда в това състояние. Единствените свидетели на нейния плач били камериерките й и Уилямс, който се правел, че нищо не забелязва, и се ограничавал да бди над нея от благоразумно разстояние, за да може да й помогне, ако тя го призове. Един следобед тя случайно спряла пред голямото позлатено огледало, заемащо половин стена в нейната баня, и видяла отражението си. Била се превърнала в дебела и развлечена вещица със сбръчкано като на костенурка лице, обрамчено от несресана, посивяла коса. Извикала ужасено. Нито един мъж в света, и още по-малко Фелисиано заслужавал такава преданост,

отсъдила тя. Била стигнала дъното и вече било време да се оттласне и да се издигне отново на повърхността. Залюляла камбанката, повикала камериерките си и им наредила да ѝ приготвят банята и да доведат фризьора ѝ. От този ден започнала да се съвзема от траура с желязна воля и без никаква чужда помощ, освен купищата сладкиши и продължителни вани. Нощта я заварвала с пълна уста във ваната, ала тя повече не заплакала. По Коледа излязла от уединението си с няколко килограма отгоре, но съвършено издокарана. С изненада установила, че в нейно отсъствие светът се е въртял и тя никому не е липсвала и това още повече я подтикнало окончателно да се възстанови. Нямало да позволи да я пренебрегват, решила, наскоро била навършила шейсет години и възнамерявала да живее още трийсет дори само за да лази по нервите на себеподобните си. Щяла да носи траур няколко месеца, това било най-малкото, което можела да направи в памет на Фелисиано, но и той самият не би одобрил, ако тя се превърнела в една от онези гръцки вдовици, които се самопогребвали зачернени в траур до края на дните си. Заела се да обмисля как да обнови гардероба си в пастелни тонове за следващия сезон и запланирувана развлекателно пътешествие из Европа. Винаги била мечтала да посети Египет, но Фелисиано смятал, че в тази страна на пясъци и мумии всичко интересно се било случило преди три хиляди години. Сега, останала сама, тя можела да осъществи мечтата си. Скоро обаче си дала сметка за това колко променен бил животът ѝ и колко малко я ценяло обществото в Сан Франсиско; цялото ѝ състояние не стигало, за да изкупи вината си, че била с испаноезичен произход и акцентът ѝ бил като на перачка. Както на шега бе предвиждала, никой не я канел вече, престанала да бъде първата в списъка на гостите за всички тържества, не я търсели да открива болници или паметници, името ѝ не се споменавало повече из светските хроники, а в операта почти никой не я поздравявал. Били я изключили. От друга страна, било доста трудно да разширява бизнеса, защото без мъжа ѝ нямало кой да я представлява във финансовите среди. Пресметнала съвсем точно авоарите си и установила, че синовете ѝ харчели по-бързо, отколкото тя печелела, имала неизброими дългове, а преди смъртта си Фелисиано бил направил няколко неуспешни вложения, без да се посъветва с нея. Не била толкова богата, колкото мислела, но нямала никакво намерение да се предава. Повикала Уилямс и му наредила да наеме

дизайнер, който да поднови салоните, майстор готвач — за да обсъди с него поредица банкети, които възнамерявала да даде по случай Нова година, туристически агент — за организиране на пътешествието до Египет, и шивач — за новите ѝ тоалети. Била изцяло погълната от тези спешни мерки, насочени да я изведат от уплахата пред вдовството, когато в къщата се появило момиченце, облечено в рокличка от бял поплин, с дантелено боне и лачени обувки, хванато за ръката на една облечена в траур жена. Това били Елайза Съмърс и нейната внучка Аурора, която Паулина дел Валие не бе виждала от пет години.

— Водя ви момичето както пожелавате, Паулина — казала тъжно Елайза.

— Боже мили, какво се е случило? — възкликнала изненадано Паулина дел Валие.

— Съпругът ми почина.

— Значи и двете сме вдовици... — промълвила Паулина.

Елайза Съмърс ѝ обяснила, че повече не била в състояние да се грижи за внучката си, защото трябвало да пренесе трупа на Дао Циен в Китай, както му била обещала. Паулина дел Валие повикала Уилямс и му наредила да придружи детето до градината и да му покаже пауните, докато те двете разговаряли.

— Кога смятате да се върнете, Елайза? — попитала Паулина.

— Това пътуване може да се окаже много дълго.

— Не искам да се привързва към момичето и след няколко месеца да трябва да ви го връщам. Сърцето ми би се скъсало от мъка.

— Обещавам ви, че това няма да се случи, Паулина. Вие може да предложите на внучката ми много по-добър живот от мен. Аз нямам нийде дом. Без Дао Циен е безсмислено да продължавам да живея в Китайския квартал; сред американците също не съм своя, както и нищо не ме свързва с Чили. Навсякъде съм чужда, но искам Лай-Минг да има корени, семейство и добро възпитание. Северо дел Валие — нейният баща пред закона — би трябвало да поеме грижите за нея, ала той е много далеч и има други деца. Понеже вие винаги сте искали детето да е при вас, помислих, че...

— Чудесно сте направили, Елайза — прекъснала я Паулина.

Паулина дел Валие изслушала докрай трагедията, сполетяла Елайза Съмърс и разпитала за всички подробности, свързани с Аурора, включително за ролята, която се очаквало от Северо в нейната съдба.

Незнайно как се изпарили омразата и гордостта и тя развълнувано запрегръщала жената, която миг преди това смятала за най-големия си враг, благодарейки ѝ за невероятното великодушие, с което ѝ поверявала внучката си и кълнейки ѝ се, че щяла да бъде истинска баба, със сигурност не така добра както положително са били те с Дао Циен, но готова да посвети остатъка от живота си в грижи за внучката и с намерението да направи Аурора щастлива. Това щяла да бъде нейната главна задача на този свят.

— Лай-Минг е умно момиче. Скоро ще се поинтересува кой е баща ѝ. До неотдавна мислеше, че баща ѝ, дядо ѝ, най-добрият ѝ приятел и Бог са едно и също лице: Дао Циен — казала Елайза.

— Какво да ѝ кажа, ако ме попита? — попитала Паулина.

— Кажете ѝ истината — тя винаги най-лесно се приема — посъветвала я Елайза.

— Че синът ми Матиас е биологическият ѝ баща, а племенникът ми Северо — законният — така ли?

— Защо не? Кажете ѝ също, че майка ѝ се е казвала Лин Съмърс и е била добра и красива — промълвила Елайза и гласът ѝ се разтреперил.

Двете баби се споразумели, за да не объркват допълнително детето, да го отделят завинаги от близките по майчина линия, то да престане да говори на китайски и да прекъсне връзката си с миналото. На пет години човек още не се е осъзнал, заключили; с времето малката Лай-Минг щяла да забрави произхода си, а така също травмата от загубата на дядо си и последвалите я събития. Елайза Съмърс се задължила да не опитва по никакъв начин да се свързва с детето, а Паулина дел Валие обещала да я боготвори така, както би го сторила с дъщерята, за която цял живот бе мечтала, но не бе получила. Сбогували се с кратка прегръдка и Елайза излязла от входа за прислугата, за да не види момиченцето как тя си тръгва.

Искрено съжалявам, че тези две добри госпожи, моите баби — Елайза Съмърс и Паулина дел Валие — са се разпоредили със съдбата ми, без да ми дадат възможност и аз да изразя отношението си по този въпрос. Със същата огромна решителност, с която на осемнайсетгодишна възраст бе избягала от метоха с избръсната глава, за да последва годеника си, и на двайсет и осем години бе направила състояние, превозвайки праисторически лед в кораби, моята баба Паулина се зае да заличи моя произход. И ако не беше една шега на съдбата, която в последния момент обърка планове й, тя наистина щеше да успее. Спомням си много ясно първото ми впечатление от нея. Виждам се как влизам в кацнал на един хълм дворец, как прекосявам градини с водни огледала и грижливо оформени храсти; пред мен изникват мраморни стъпала с бронзови лъвове в естествен ръст от двете страни, влизам през двукрила порта от тъмно дърво и се озовавам в огромен хол, осветен от цветни стъклописи, изрисувани на един величествен купол, който увенчава тавана. Никога преди не бях попадала на подобно място и изпитах едновременно изумление и страх. Сетне се озовах пред позлатен стол с облегалка във формата на медальон, където Паулина дел Валие седеше като кралица на своя трон. Тъй като много пъти съм я виждала удобно настанена в този стол, не ми е трудно да възкреса образа й от онзи първи ден — богато пременена в количества плат, които биха стигнали да се ушийт завеси, с пищни накити, внушителна. Всички изглеждаха незабележими до нея. Имаше приятен глас, вродено изящество и бели, равни зъби — продукт на порцеланова протеза. По онова време косата й положително е била вече прошарена, ала тя я боядисваше в естествения й кестеняв цвят от младини и й придаваше обем с умело разположени изкуствени подплънки, които придаваха на кока й вид на кула. Не бях виждала преди това създание с подобни размери, съответстващи отлично на пропорциите и великолепието на нейния дом — палат. Сега, когато най-сетне зная какво се бе случило в дните, предшествали този момент, си давам сметка, че е несправедливо да отдавам уплахата си единствено на тази величава баба — когато ме отведоха в дома й, страхът вече бе част от багажа ми наред с малкия куфар и китайската кукла, които здраво стисках в ръка. След като се поразходих из градината и поседях в една грамадна и празна трапезария пред купичка сладолед, Уилямс ме заведе в стаята на

акварелите, където предполагах, че ме очаква баба Елайза, но вместо нея заварих Паулина дел Валие, която предпазливо се доближи, сякаш се мъчеше да улови изплъзваща ѝ се котка, каза ми, че много ме обича и че занапред ще живея в нейната голяма къща и ще имам много кукли, а също и едно пони с малка карета.

— Аз съм твоята баба — поясни тя.

— Къде е истинската ми баба? — казват, че съм попитала.

— Аз съм истинската ти баба, Аурора. Другата ти баба замина задълго — ми обяснила Паулина.

Помня, че се втурнах да бягам, прекосих салона с купола, загубих се в библиотеката, попаднах в трапезарията и се пхнах под масата, онемяла и объркана. Тя беше огромна, с плот от зелен мрамор и крака, резбовани с фигури на кариатиди, която никой не беше в състояние да помръдне. Скоро дотичаха Паулина дел Валие, Уилямс и няколко прислужници, решени с мили думи да ме накарат да се измъкна оттам, ала аз се стрелвах като невестулка, щом някоя ръка успееше да ме докопа. „Оставете я, госпожо, сама ще излезе“, предложи Уилямс, но след като минаха няколко часа и аз продължих да се укривам под масата, донесоха още един поднос със сладолед, една възглавница и едно одеяло. „Като заспи, ще я измъкнем оттам“, каза Паулина дел Валие, но аз не заспах, в замяна на това се изпиках клекнала, напълно осъзнаваща, че върша нещо нередно, но прекалено изплашена, за да потърся тоалетна. Останах под масата дори докато траеше вечерята на Паулина и от укреплението си виждах пълните ѝ крака, малките пантофи от сатен, тесни за стъпалата, преливащи на гънки извън тях, и черните панталони на прислужниците, които сервираха. С неимоверно усилие тя се наведе няколко пъти и ми намигна, на което аз отвърнах, като сврях лице в коленете си. Умирах от глад, умора и желание да отида до тоалетната, ала бях толкова горда, колкото самата Паулина дел Валие и не се предадох лесно. Малко по-късно Уилямс подбутна към мен поднос с трети сладолед, бисквити и голямо парче шоколадов сладкиш. Изчаках го да се отдалечи и като се почувствах в безопасност, понечих да хапна, но колкото повече протягах ръка, толкова повече се отдалечаваше подносът, придърпван от иконома с помощта на един шнур. Когато най-сетне успях да си взема бисквита, се озовах извън убежището си, но тъй като в трапезарията нямаше никого, успях да изгълтам

лакомствата на спокойствие и мигом да се върна под масата, щом чух шум. Същото се повтори няколко часа по-късно, на загоряване, докато, преследвайки движещия се поднос, не стигнах до вратата, където ме очакваше Паулина дел Валие с жълтеникаво кученце, което положи в ръцете ми.

— Вземи, за теб е, Аурора. Това кученце също се чувства само и изплашено ми каза.

— Казвам се Лай-Минг.

— Името ти е Аурора дел Валие — отвърна тя твърдо.

— Къде е тоалетната? — попитах тихо, стискайки кръстосаните си крака.

Така започнаха отношенията ми с тази грамадна баба, която съдбата ми бе отредила. Настани ме в стая до нейната и ми разреши да спя с кученцето, което нарекох Карамело заради неговия цвят. През нощта се събудих от кошмара с децата в черни пижами и без да помисля, на два пъти се завтекох към легендарното легло на Паулина дел Валие по същия начин, по който бях върхлитала преди в леглото на моя дядо, за да се сгуша до него. Бях свикнала да ме посрещат здравите ръце на Дао Циен и нищо не ме успокояваше така, както неговият мирис на море и напевните китайски слова, с които ме успокояваше в полусън. Нямах представа, че обикновените деца не престъпват прага на спалнята на възрастните и още по-малко, че не се пъхат в леглата им; бях отраснала в тесен физически контакт, галена и целувана до безкрай от баба ми и дядо ми по майчина линия; не познавах друга утеха или отмора, освен прегръдката. Като ме видя, Паулина дел Валие ме изгони възмутено, а аз тихичко заскимтах и клетото кученце ми заприглася; сигурно сме изглеждали много нещастни, защото тя ни направи знак да приближим. Скочих в леглото ѝ и сврях глава под чаршафа. Предполагам, че мигновено съм заспала, във всеки случай се събудих сгушена до едрите ѝ гърди, излъчващи ухание на гардения, а кученцето спеше свито в краката ми. Със събуждането си сред флорентинските делфини и нимфи попитах къде са баба Елайза и дядо Дао. Търсих ги из цялата къща и в градината, сетне застанах до вратата в очакване да дойдат и да ме вземат. Това се повтаряше през цялата седмица въпреки подаръците, разходките и глезенето от страна на Паулина. В събота избягах. Никога не бях излизала сама на улицата и не можех да се ориентирам, ала инстинктът

ми подсказа, че трябва да се спусна надолу по хълма и така стигнах до центъра на Сан Франсиско, където изплашена бродих в продължение на няколко часа, докато не съзрях неколцина китайци с каручка, натоварена с дрехи за пране, и не ги последвах на благоразумно разстояние, защото ми заприличаха на вуйчо ми Лъки. Вървях към Китайския квартал — целият град даваше прането си там — и щом влязохме из познати места, се успокоих, въпреки че не знаех имената на улиците, нито адреса на баба ми и дядо ми. Бях стеснителна и прекалено изплашена, за да потърся помощ, и продължих да вървя без посока, водена от мириса на храна, звученето на познатата реч и вида на стотиците малки дюкянчета, покрай които толкова пъти бях минавала, хваната за ръката на дядо ми Дао Циен. По едно време умората ме повали, приседнах на прага на някаква стара сграда и заспах. Събудих се от разтърсването и ръмжащия глас на една старица с тънки, изрисувани с въглен вежди по средата на челото ѝ, които придаваха на лицето ѝ вид на маска. Извиках ужасена, но бе късно да се изплъзна, защото тя вече ме беше сграбчила с двете си ръце. Вдигна ме във въздуха, въпреки че аз се съпротивлявах, ритайки, и ме затвори в някаква противна стаичка. Там вонеше страшно и на мен ми призля от страх и от глад и започнах да повръщам. Нямах представа къде съм. Щом се посъвзех от повръщането, завиках дядо си с пълно гърло, а жената отново се появи и ми зашлеви две плесници, които ме оставиха без дъх; никога не ме бяха удряли и мисля, че изненадата ми бе по-голяма, отколкото самата болка. Заповяда ми на кантонски да си затварям устата или щяла да ме нашиба с бамбукова пръчка, сетне ме съблече, разгледа ме внимателно, особено устата, ушите и гениталиите, облече ми чиста риза и отнесе изцапаните ми дрехи. Останах отново сама в стаичката, която започна да потъва в мрак с помръкването на светлината в единствения отвор за проветряване.

Мисля, че това преживяване остави траен отпечатък у мен, защото и сега, двайсет и пет години по-късно, се разтрепервам при спомена за онези безкрайни часове. По онова време момичетата не излизаха сами в Китайския квартал, семействата им грижливо ги пазеха, защото при най-малкото невнимание можеха да потънат безследно в лабиринтите на детската проституция. Бях прекалено малка, но често се случваше да отвлечат или купят момиче на моята възраст, за да го научат от ранно детство на всякакви извращения.

Жената се завърна няколко часа по-късно, когато съвсем се бе стъмнило, с някакъв по-млад мъж. Разгледаха ме на светлината на една лампа и взеха разгорещено да обсъждат нещо на своя език, който аз говорех, но в онзи момент почти нищо не разбрах, защото бях примряла от изтощение и от болка. Стори ми се, че няколко пъти чух името на дядо ми Дао Циен. Отидоха си и аз отново останах сама, разтреперана от студ и ужас и без да мога да определя колко дълго. Когато вратата се отвори за пореден път, светлината на лампата ме заслепи, чух някой да произнася името ми на китайски — Лай-Минг — и познах невъзможния да бъде сбъркан с нечий друг глас на вуйчо ми Лъки. Ръцете му ме вдигнаха и повече нищо не помня, защото облекчението ме замая напълно. Не си спомням пътуването в колата, нито момента, в който отново съм се озовала пред баба ми Паулина в къщата в Ноб Хил. Не помня нищо и от последвалите седмици, защото хванах варицела и бях много болна — бяха смутни времена, изпълнени с много промени и превратности.

Сега, като се опитвам да прозра в миналото си, мога да кажа без никакво съмнение, че ме е спасила щастливата звезда на вуйчо ми Лъки. Жената, която ме отвлякла на улицата, се обърнала за съвет към представител на нейния *тонг*, тъй като нищо не се случваше в Китайския квартал без знанието и одобрението на тези банди. Цялата китайска общност бе разпределена в различни *тонги*. Затворени и ревностно пазещи членовете си, тези братства изискваха лоялност и комисиони в замяна на тяхното покровителство, на помощта, която оказваха при намирането на работа и на обещанието, че ще закарат телата на своите членове в Китай, ако се случеше да умрат на американска земя. Човекът често ме бил виждал хваната за ръка с дядо ми и по една щастлива случайност принадлежал към *тонга* на Дао Циен. Затова довел вуйчо ми. Първата мисъл на Лъки била да ме отведе в дома си при новопристигналата му съпруга, поръчана по каталог от Китай, която да се погрижела за мен, но сетне осъзнал, че трябвало да уважи желанието на родителите си. След като ме предала в ръцете на Паулина дел Валие, баба ми Елайза бе заминала с балсамираното тяло на съпруга си, за да го погребе в Хонконг. Както тя, така и той, непрестанно повтаряли, че Китайският квартал бил тесен за мен и желаели аз да се приобща към останалото гражданство на Съединените щати. Въпреки че не споделял тяхното мнение, Лъки

Циен не можел да пренебрегне волята на родителите си, затова изплатил договорената сума на моите похитители и ме завел обратно в дома на Паулина дел Валие. Щях да го видя едва двацет години по-късно, когато го потърсих, за да уточня последните подробности на моята история.

Гордото семейство на баба ми и дядо ми по бащина линия живяло трийсет и шест години в Сан Франсиско, без да остави кой знае каква следа. Опитах се да намеря повече дири. Днес къщата дворец в Ноб Хил е превърната в хотел и никой не си спомня кои са били първите собственици на тази сграда. Докато преглеждах стари вестници в библиотеката, многократно попадах на името на семейството, което често се споменаваше в светските хроники, както и на историята на статуята на Републиката и на името на моята майка. Видях и кратко съобщение за смъртта на моя дядо Дао Циен — едно похвално погребално слово, подписано от някакъв си Джейкъб Фриймънт, както и скръбна вест от Медицинското дружество, в която се изказваха благодарности за приноса на джун и Дао Циен към западната медицина. Това е истинска рядкост за онези времена, тъй като тогава китайското население не е било забелязвано — раждало се е, живеело е и е умирало, без да присъства в американската действителност, ала признанието към Дао Циен надхвърлило границите на Китайския квартал и на Калифорния и стигнало дори до Англия, където той изнесъл няколко лекции по иглотерапия. Без тези печатни свидетелства болшинството от действащите лица в тази история щяха да са изчезнали, отнесени от късопаветни ветрове.

Бягството ми в Китайския квартал в търсене на баба ми и дядо ми, редом с още други причини, накарало Паулина дел Валие да се завърне в Чили. Тя разбрала, че нито пищни празненства, нито каквото и да било показно разхищение на средства били в състояние да ѝ възвърнат общественото положение, на което се радвала, докато съпругът ѝ бил жив. Била обречена да остарява в самота, далеч от синовете си, близките си, от майчиния език и родната земя. Парите, които ѝ били останали, не стигали, за да ѝ осигурят предишния живот в нейния палат от четирийсет и пет стаи, но представлявали невероятно състояние в Чили, където всичко било много по-евтино. Освен това на главата ѝ се стоварила и тази непозната внучка, чието китайско минало тя трябвало да изкорени напълно, ако искала да я

отгледа като истинска чилийска госпожица. Паулина не можела да понесе мисълта, че на мен отново може да ми скимне да избягам, и наела английска бавачка, за да бди над мен денонощно. Отказала се от планираното пътешествие до Египет и от банкетите по случай Нова година, ала пришпорила шивача за новия си гардероб и сетне пристъпила към методично разпределяне на парите си между Съединените щати и Америка, като изпратила в Чили само най-необходимото за настаняването, понеже политическата обстановка ѝ се струвала нестабилна. Написала дълго писмо на племенника си Северо дел Валие, в което изразила желание да се сдобри с него, разказала му какво се било случило с Дао Циен и за решението на Елайза Съмърс да ѝ даде внучката и му обяснила обстойно предимствата на факта, че тя щяла да се грижи отсега нататък за мен. Северо дел Валие се отнесъл с разбиране към нейните доводи и приел предложението ѝ, защото вече имал две свои деца, а жена му очаквала трето, но отказал да ѝ прехвърли законното си опекунство над мен, както тя настоявала.

Адвокатите помогнали на Паулина да уреди финансовите си дела и да продаде голямата къща, а икономът Уилямс се заел с работата по организиране пренасянето на семейството в южните ширини на земното кълбо и по опаковането на всички притежания на господарката си, защото тя не пожелала нищичко да продаде да не би злите езици да заговорели, че е изпаднала в нужда. Според заплануваното Паулина щяла да прекоси морето с мен, бавачката и неколцина други доверени прислужници, а в това време Уилямс щял да натовари багажа за Чили и сетне щял да бъде освободен от длъжност, получавайки в отплата тлъста сума в английски лири. Това щяло да бъде последното му задължение в служба на неговата господарка. Една седмица преди нейното заминаване икономът поискал разрешение да разговаря с нея насаме.

— Извинете, госпожо, мога ли да ви запитам с какво загубих вашата благосклонност?

— За какво говорите, Уилямс! Знаете колко ви ценя и колко съм ви благодарна за службата ви при мен.

— И все пак не ме взимате с вас в Чили...

— За Бога, човече! И през ум не ми е минало. Какво би правил един британски иконом в Чили? Би бил единственият там. Всички биха ни се подигравали. Погледнали ли сте картата? Тази страна е

много далеч оттук и никой там не говори английски; животът ви би бил доста неприятен. Нямам право да искам подобна жертва от вас, Уилямс.

— Ако ми разрешите, госпожо, раздялата с вас би означавала по-голяма жертва за мен.

Паулина дел Валие се втренчила с ококорени от изненада очи в своя служител. За пръв път осъзнала, че Уилямс е нещо повече от автомат с черен фрак и бели ръкавици. Пред себе си видяла мъж на около петдесетгодишна възраст, с широки плещи и приятно лице, с гъста черна коса и дълбоки очи; ръцете му били груби като на хамалин, а зъбите му — пожълтели от никотин, въпреки че нито веднъж не го била видяла да пуши или да дъвче тютюневи листа. Останали загледани един в друг безкрайно дълго — тя го разглеждала, а той отвърщал на погледа ѝ, без да трепне.

— Госпожо, не мога да не си дам сметка за трудностите, на които ви подлага вдовството. — Прекъснал най-сетне мълчанието Уилямс с присъщия си заобиколен начин на изразяване.

— Подигравате ли се с мен? — усмихнала се Паулина.

— Намеренията ми далеч не са такива, госпожо.

— Аха — рекла тя дрезгаво след дълга пауза, последвала думите на иконома ѝ.

— Сигурно се чудите накъде бия с всичко това — продължил той.

— Да кажем, че успяхте да събудите любопитството ми, Уилямс.

— Мисля си, че след като не мога да замина за Чили като ваш иконом, може би не би било зле да отида там като ваш съпруг.

На Паулина дел Валие ѝ се сторило, че земята се разтваря под краката ѝ и тя шеметно потъва надолу с все стола и с всичко останало. Първата ѝ мисъл била, че на клетия мъж му се е разхлопала някоя дъска в главата, нямало друго обяснение, но при вида на увереното и достойно изражение на иконома си, тя премълчала обидите, които напирали на устните ѝ.

— Позволете да ви обясня, госпожо — добавил Уилямс. — Не възнамерявам, естествено, да изпълнявам функциите на съпруг в сантиментален план. Нямам претенции и към вашето състояние, което ще е в пълна безопасност и вие ще предприемете необходимите законни мерки в тази връзка. Ролята ми до вас всъщност ще си остане

същата — ще ви помагам във всичко, доколкото мога и в пълна дискретност. Предполагам, че в Чили, както и навсякъде по света, една самотна жена се сблъсква с много неудобства. За мен ще бъде чест да ви бъда опора.

— А какво ще спечелите от това интересно споразумение? — запита Паулина, нескривайки язвителния си тон.

— От една страна, ще си спечеля уважение. От друга, признавам, че мисълта, че повече няма да ви видя, ме измъчва от мига, в който започнахте да кроите планове да заминете. Прекарах половината си живот край вас и съм свикнал с това.

Паулина останала безмълвна още безкрайно дълго време, прехвърляйки необикновеното предложение на своя прислужник в главата си. Така представено, имало вид на добра сделка с печалба и за двамата — той щял да се сдобие с положение в обществото и охотен живот, какъвто по никакъв друг начин не би могъл да постигне, а тя щяла да се облекне на рамото на един мъж, който, ако се вгледал човек, имал доста изискана външност. Всъщност приличал на истински английски благородник. Само при мисълта за реакцията на роднините си в Чили и за завистта на сестрите си, шумно се разсмяла.

— Но вие сте поне с десет години по-млад и с трийсет килограма по-лек от мен, не се ли боите, че ще ви се смеят? — подметнала тя, разтърсвана от смях.

— Ни най-малко. А вас не ви ли плаши мисълта да ви виждат в компанията на човек с моето положение?

— Нищо не ме плаши в този живот и обожавам да скандализирам околните. Какво е малкото ви име, Уилямс?

— Фредерик.

— Фредерик Уилямс... Чудесно име, направо аристократично.

— Съжалявам, но то е единственото аристократично нещо у мен, госпожо — отбелязал с усмивка икономът.

Една седмица по-късно баба ми Паулина дел Валие, новоизлюпеният ѝ съпруг, фризьорът, бавачката, камериерките, един лакей, един прислужник и аз потеглихме с влак за Ню Йорк, съпроводени от всякакви багажери и оттам започна презокеанското ни пътешествие под британски флаг. С нас беше и Карамело, който преминаваше през онзи особен период от кучешкото развитие, когато тези животни се отъркват с любовен плам във всичко по пътя си — в

случая — лисичата кожа на баба ми. Пелерината ѝ беше обшита с лисичи опашки по цялата дължина и Карамело, смутен от безразличието, с което тези опашки отвърщаха на влюбените му пориви, ги разпердушини със зъби. В изблик на ярост Паулина за малко да изхвърли и кучето, и пелерината през борда, но аз изпаднах в такава нервна криза от страх, че и двамата отърваха кожата. Баба ми обитаваше апартамент с три стаи, а Уилямс — друг такъв на отсрещната страна на коридора. Денем за развлечение тя не преставаше да яде, сменяше си тоалетите по всякакъв повод, обучаваше ме по аритметика, за да мога в бъдеще да се грижа за счетоводните ѝ книги и ми разказваше историята на семейството, за да науча произхода си, без обаче нито веднъж да ми обясни кой точно бе баща ми, все едно се бях пръкнала в рода Дел Валие от въздуха. Попитах ли я за майка ми и баща ми, ме пресичаше, че са починали и че това няма значение, защото баба като нея ми е достатъчна. В това време Фредерик Уилямс играеше бридж и четеше английски вестници досущ като останалите господа, пътуващи в първа класа. Беше си пуснал бакенбарди и буен мустак, чиито краища засукваше нагоре с помощта на брилянтин за повече тежест, и пушеше лула и кубински пури. Призна пред баба ми, че бил заклет пушач и че най-трудното в работата му като иконом било да се сдържа да не пуши пред хора; сега най-сетне можел да се наслаждава несмуцаван на тютюна и да изхвърли на боклука ментовите бонбони, които купувал на едро и които направили на решето стомаха му. В онези времена, когато мъжете с положение имаха коремче и двойна брадичка, спортната и по-скоро слаба фигура на Уилямс бе рядкост във висшето общество, въпреки че безупречните му обноски бяха къде-къде по-убедителни от тези на баба ми. Вечер, преди да се запътят заедно към салона за танци, се отбиваха за лека нощ в каютата, която деляхме с бавачката. Представляваха незабравима гледка: тя — с прическа и грим, дело на фризьора ѝ, празнично пременена, искряща от бижута като някакъв напращял идол, а той предрешен като изискан принц съпруг. Понякога надничах в салона и ги шпионирах омагьосана: Фредерик Уилямс успяваше да маневрира по дансинга с Паулина дел Валие с увереността на човек, свикнал да премества тежки товари.

Пристигнахме в Чили една година по-късно, когато разклатеното материално състояние на баба ми отново се бе възправило на крака благодарение на спекулата със захар, осъществена от нея по време на Тихоокеанската война. Теорията ѝ се бе оказала вярна: хората консумират повече захар в трудни времена. Пристигането ни съвпадна с гостуването на ненадминатата Сара Бернар в най-прочутата ѝ роля — „Дамата с камелиите“. Знаменитата актриса обаче не успя да развълнува публиката така, както в останалите цивилизовани страни, тъй като лъже-набожното чилийско общество не се трогна пред туберкулозната куртизанка — всички приеха за съвсем нормална нейната жертва за любимия в името на благоприличието пред общественото мнение; така и не разбраха защо бе нужно толкова да се драматизират нещата и за какво беше тази посърнала камелия. Прославената актриса си тръгна с убеждението, че е посетила страна на безнадеждни глупаци — мнение, което Паулина дел Валие споделяше напълно. Баба ми се развява със свитата си из различни европейски градове, ала не осъществи мечтата си да посети Египет, тъй като с основание предположи, че няма да се намери камила, която да издържи тежестта ѝ и щеше да ѝ се наложи да обходи пирамидите пешком под слънце от течна лава. През 1886 бях на шест години, говорех на някаква смесица от китайски, английски и испански, но владеех четирите аритметични действия и бях невероятно веща в превръщането на френски франкове в английски лири, сетне в германски марки и накрая в италиански лирети. Бях престанала да хлипам по всяко време за дядо Дао и баба Елайза, но продължаваха редовно да ме спохождат мъчителните и необясними кошмари. В паметта ми имаше черна дупка — нещо опасно, което не смогвах да определя, непрестанно ме дебнеше; нещо непознато ме изпълваше с ужас особено на тъмно или сред много хора. Не понасях да съм заобиколена от човешка навалица, втурвах се да крещя като обсебена от нечестивия, а баба ми трябваше да ме приласкае в мечата си прегръдка, за да се успокоя. Щом се събудех изплашена, търсех спасение в леглото ѝ и така помежду ни разцъфна близост, която — сигурна съм в това — ме избави от безумието и ужаса, в които иначе бих се погубила. Принудена да ме утешава, Паулина дел Валие неусетно се промени с всички, с изключение на Фредерик Уилямс. Постепенно стана по-търпелива и мила и дори свали няколко

килограма, защото тичаше подире ми и бе толкова заета покрай мен, че забравяше за сладкишите. Мисля, че ме обожаваше. Няма защо да проявявам излишна скромност, тъй като тя ми е давала множество доказателства за това — помогна ми да израсна толкова свободна, колкото това бе възможно в онези времена, разпалвайки въображението ми и показвайки ми света. Не допускаше сантименталности и хленч — „не поглеждай назад“ бе един от нейните девизи. Правеше си шеги с мен — понякога доста неприятни, но аз се научих да ѝ отвърщам достойно — и те придаваха цвят на нашите отношения. Един ден намерих в двора премазан от кола гущер, който бе престоял на слънцето няколко дни и се бе вкаменил, замръзнал завинаги в тъжния си вид на изтърбушено влечуго. Вдигнах го и го прибрах, без да знам защо, ала накрая му намерих прекрасно приложение. Бях седнала пред писалището и правех домашното си по аритметика, когато баба ми разсеяно влезе в стаята. Престорих се, че се давя в неудържима кашлица и тя приближи, за да ме потупа по гърба. Превих се на две, покрила лице с длани, и за ужас на клетата жена „изплюх“ гущера, който тупна в полата ми. Баба ми така се изплаши от гадинката, изскокнала от дробовете ми, че се олюля и седна, ала после се смя от сърце заедно с мен и скъта за спомен изсушеното животинче между страниците на една книга. Недоумявам защо тази толкова силна жена се боеше да ми каже истината за моето минало. Мисля си, че въпреки предизвикателното си отношение към условностите, тя така и не успя да превъзмогне предразсъдъците на своята класа. За да ме предпази от едно общество, което би могло да ме отхвърли, тя грижливо криеше, че една четвърт от кръвта във вените ми беше китайска, че майка ми произхождаше от нисшите класи и че всъщност аз бях незаконородено дете. Това е единственото нещо, за което бих могла да упрекна моята исполинска баба.

В Европа се запознах с Матиас Родригес де Санта Крус и дел Валие. Паулина не спази уговорката с баба Елайза Съмърс да бъде честна с мен и вместо да го представи като мой баща, каза, че е поредният чичо, един от многото, които всяко чилийско дете притежава, тъй като всеки родственик или приятел на семейството на достатъчна възраст, за да носи това прозвище с достойнство, автоматично бива наричан чичо или леля и затова аз винаги съм се обръщала с чичо Фредерик към добрия Уилямс. Узнах, че Матиас ми е

баща няколко години по-късно, когато той се върна, за да издъхне в Чили, и сам ми го съобщи. Той не произведе особено впечатление върху мен — беше слаб, блед и добродушен; имаше младежки вид, когато седеше, но се състаряваше, щом опитахе да се раздвижи. Придвижваше се облегнат на бастун и винаги го придружаваше прислужник, който отваряше вратите пред него, обличаше му палтото, палеше cigarите му и му подаваше чашата с вода от масичката до леглото, тъй като му беше изключително трудно да си протегне ръката. Баба Паулина ми обясни, че този мой чичо страдал от артрит — мъчителна болест, която го правела крехък като стъкло, каза тя, и че трябвало изключително много да внимавам, когато съм близо до него. Години по-късно баба ми щеше да легне в гроба, без изобщо да разбере, че това, от което боледуваше най-големият ѝ син, не беше артрит, а сифилис.

Вцепенението на семейство Дел Валие при пристигането на баба ми в Сантяго бе неопишимо. Прекосихме Аржентина по суша от Буенос Айрес до Чили в едно истинско сафари, като се има предвид количеството багаж, пристигнал от Европа, и добавените към него единайсет куфара с покупки от Буенос Айрес. Пътувахме с карети, а товарът ни бе пренесен от стадо мулета под съпровода на въоръжени пазачи, оглавявани от чичо Фредерик, понеже от двете страни на границата имаше разбойници, които за съжаление не ни нападнаха и пристигнахме в Чили, без да можем да разкажем нищо интересно за прекосяването на Андите. По пътя загубихме бавачката, която се влюби в някакъв аржентинец и предпочете да му пристане, както и една прислужничка, която бе отнесена от тиф. Ала чичо Фредерик намираше начин да осигурява необходимата прислуга през всички етапи на нашето преселение. Паулина бе решила да се настани в столицата Сантяго, защото след толкова години живот в Съединените щати ѝ се струваше, че малкият ѝ роден пристанищен Валпараисо ще ѝ бъде прекалено тесен. Освен това бе привикнала да е далеч от роднините си и мисълта, че ще трябва всеки ден да се вижда с тях — страховит обичай за многострадалните чилийски семейства, — я плашеше. Ала и в Сантяго тя не можа да избегне това, защото няколко нейни сестри се бяха оженили за „преуспяващи хора“, както се зовяха помежду си представителите на висшите класи, причислявайки всички останали към категорията на „неудачниците“. Племенникът ѝ Северо

дел Валие, който също обитаваше столицата, придружаван от жена си, дойде да ни поздрави с „добре дошли“ веднага щом пристигнахме. Споменът от първата ми среща с тях е по-ярък от този с баща ми в Европа, тъй като те ме заляха с пресилен изблик на обич, който направо ме изплаши. Най-забележителното у Северо бе, че въпреки недъга си и бастуна, приличаше на принц от книжка с приказки — рядко съм срещала толкова красив мъж, — а отличителното у Нивеа бе нейният изпъкнал корем. По онова време създаването на потомство се смяташе за неприлично и в средите на буржоазията бременните жени се затваряха вкъщи, ала Нивеа не се опитваше да крие състоянието си, а го излагаше на показ, безразлична към неудобството, което то предизвикваше у другите. По улиците хората извъръщаха поглед, като че ли беше уродлива или гола. Аз не бях виждала подобна жена преди и когато попитах баба ми какво ѝ има на тази госпожа, тя ми отвърна, че клетата била глътнала цяла диня. До напетия си съпруг Нивеа приличаше на попарена мишка, но достатъчни бяха само няколко минути разговор с нея, за да изпадне човек в плен на нейното очарование и изумителна енергия.

Сантяго бе красив град, разположен в плодородна долина, лете заобиколена от теменужени, а зиме — от заснежени планини. Това бе спокоен и сънлив град, ухаещ на смесица от разцъфнали градини и конски фъшкии. Напомняше с нещо френските градове с вековни дървета, площади, водоскоци в мавритански стил, порти и малки улички, елегантни жени, изискани магазини, където се продаваха най-изящните стоки, донесени от Европа и от Ориента, с алеи и булеварди, където богатите се перчеха с каретите и великолепните си коне. По улиците се суетяха амбулантни търговци, които хвалеха скромната си стока, понесена в кошове, тичаха глутници бездомни кучета, а под стрехите виеха гнезда гълъби и врабци. Църковните камбани отброяваха часовете един по един, с изключение на времето за сиеста, когато улиците опустяваха и всичко замираще в покой. Градът излъчваше достопетие и бе много различен от Сан Франсиско, който носеше неповторимия отпечатък на погранично космополитно селище със своеобразен колорит. Паулина дел Валие купи голяма къща на най-аристократичната улица на Армията Освободителка, близо до Булеварда на Насладата, откъдето всяка пролет минаваха колесницата в наполеоновски стил с нагиздени коне и почетната гвардия на

президента на републиката на път за военния парад в чест на националния празник, провеждащ се в Парка на Марс. Къщата не можеше да се сравни с разкоша на двореца в Сан Франсиско, но за Сантяго бе неприлично пищна. Въпреки това не показното демонстриране на благосъстояние, нито липсата на такт накараха малкото столично общество да занемее, а съпругът с „родословие“, когото Паулина дел Валие „си бе купила“, както шушукаха, и слуховете за огромното позлатено легло с митологични изображения на морски създания, където тази застаряваща двойка се отдавала на неописуеми грехове. Прикачиха на Уилямс благороднически титли и долни помисли. Какво ли бе подтикнало този толкова елегантен и красив британски лорд да се ожени за жена с всеизвестно зъл нрав и значително по-стара от него? Нямамо съмнение, че той бил разорен граф, впуснал се да дири състояние и решен да си присвои парите ѝ, а после да я зарече. В дъното на сърцето си всички желяеха да се случи точно това, та дано рухне кокът на моята високомерна баба. Въпреки това, верни на традиционното чилийско гостоприемство към чужденците, всички засвидетелстваха уважение към нейния съпруг. А и самият Фредерик Уилямс си спечели всеобща почит с безупречните си обноски, с практичното отношение към живота и с монархическите си идеи — той вярваше, че всички злини в обществото се коренят в липсата на дисциплина и незачитане на йерархията. Девизът на този човек, упражнявал толкова години занаята на прислужник, бе „всеки на своето място и място всекому“. Превръщайки се в съпруг на моята баба, той влезе в ролята си на олигарх също толкова естествено, колкото преди бе изпълнявал обязаностите си на слуга — така, както преди не бе опитвал да се смесва с висшестоящите, сега не влизаше в съприкосновение със стоящите под него; разделението на класи според него бе задължително условие за избягване на хаоса и вулгарността. В това семейство на сърцати дебелаци, каквито бяха Дел Валие, Уилямс предизвикваше изненада и възхищение с прекомерната си любезност и каменна непроницаемост, с които го бе белязала дългогодишната му служба на иконом. Не можеше да каже и четири думи на кръст на испански и принудителното му мълчание се приемаше като проява на мъдрост, гордост и загадъчност. Единственият, способен да разобличи този самозван британски лорд, бе Северо дел Валие, ала той не го стори, защото ценеше верния прислужник и се възхищаваше от тази

своя леля, която се подиграваше с целия свят, перчейки се с надутия си съпруг.

Баба ми Паулина се отдаде на обществена благотворителност, за да задуши завистта и злословието, породени от нейното богатство. Бе веща в това, тъй като най-ранното си възпитание бе получила в тази страна, където помощта към нуждаещите се е дълг за всяка състоятелна дама. Колкото по-големи жертви правеха за бедните, посещавайки болници, старчески домове, сиропиталища и бедняшки квартали, толкова повече уважение печелеха тези дами в обществото и точно затова се хвалеха наляво и надясно с милостивите си дела. И обратното — пренебрегването на този дълг предизвикваше толкова осъждащи погледи и укоризнени свещенически проповеди, че дори и Паулина дел Валие не бе способна да понесе чувството за вина и страхът от божие възмездие. И мен обучи в тези акции на състрадателност, но признавам, че всеки път изпитвах неудобство, щом пристигнехме с лъскавата си, препълнена с храна карета в някой беден квартал и двамата лакеи започваха да раздават подаръци на онези дрипави създания, които ни благодаряха с привидно смирение, ала в очите им гореше силна омраза.

На баба ми се наложи да организира образованието ми в домашни условия, тъй като аз изоставях с бягство всички религиозни училища, в които ме записваше. Роднините от семейство Дел Валие многократно я убеждаваха, че пансионът е единственото място, където щях да заприличам на нормален човек; твърдяха, че се нуждая от общуване с други деца, за да превъзмогна болезнената си стеснителност, и от твърдата ръка на монахините, за да се науча на покорство. „Доста си разглезила това момиченце, Паулина, нищо няма да излезе от нея“, казваха и баба ми най-сетне повярва в очевидното. Спях с Карамело до мен в леглото, четях и ядях каквото ми сърце пожелаеше, дните ми се изнизваха във фантазиране, без особен ред, тъй като никой край мен не си правеше труда да ми го наложи — с една дума казано, радвах се на едно доста щастливо детство. Не ми понасяха пансионите с мустакати монахини и рояк униформени девойчета, тъй като ми напомняха за моите тревожни кошмари с деца в черни пижами; не успях да изтърпя и строгите правила, еднообразния режим и студа в тези колониални манастири. Не помня вече колко пъти все една и съща история се повтаряше от начало до край — Паулина дел Валие ме обличаше от глава до пети в бяло, със заплашителен тон ми изпяваше напътствията си, отнасяше ме почти на ръце и ме поверяваше с всичките ми багажи в ръцете на някоя яка послушница, сетне бегом се изнизваше толкова бързо, колкото теглото ѝ позволяваше, пришпорена от угризения. Това бяха колежи за богаташки дъщери, където властваха подчинението и грозотата, а заветната цел бе да получим някакво образование, колкото да не сме съвсем боси, понеже лъже-фасадата на култура се ценеше на брачния пазар, но това образование не биваше в никакъв случай да е задълбочено, току-виж сме почнали да задаваме въпроси. Ставаше дума за огъване на личната воля в името на общото благо, за изграждане на добри католички, самоотвержени майки и послушни съпруги. Монахините започваха с дисциплиниране на телата ни — извор на суета и на други прегрешения — и не ни позволяваха да се смеем, да тичаме, нито да играем на въздух. Къпехме се веднъж месечно, покрити с дълги ризи, за да не излагаме срамотиите си пред очите на Бог, който бе навсякъде. Те изхождаха от вярването, че възпитание се вкоренява без милост и не пестяха суровост. Втълпяваха ни страх от Бога, от дявола, от всички възрастни, от дългата линия, с

която ни удряха през пръстите, от остриите камъчета, върху които трябваше да коленичим за разкаяние, от собствените ни мисли и желания, страх от самия страх. Никога не получавахме похвала, да не би да си вирнем носа, ала не жалеа наказанията, предназначени уж да закалят характера ни. Между дебелите зидове оцелявах някак си моите униформени другарки, които носеха плитките си до болка изопнати и понякога скалпът им започваше да кърви така, както напуканите им от вечния студ ръце. Контрастът с домовете им, където им угаждаха като на принцеси през ваканциите вероятно ги е влудявал. Аз обаче не можех да понеса всичко това. Веднъж, със съучастничеството на градинаря, прескочих оградата и избягах. Не зная как стигнах сама до улицата на Армията Освободителка, където Карамело ме посрещна пощурял от радост, но Паулина дел Валие едва не получи инфаркт, щом ме видя с изкаляна рокля и подути очи. Прекарах няколко месеца у дома, докато под външен натиск баба ми не реши да повтори експеримента. Втория път се спотайвах цяла нощ в храстите на двора с намерение да умра от студ и глад. Представях си лицата на монахините и на семейството ми, когато открият моя труп, и плачех от жал за самата себе си — клетото момиче, мъченица на такава крехка възраст. На другия ден колежът извести Паулина дел Валие за моето изчезване и тя влетя като ураган да иска обяснения. Докато една послушница с пламнало лице ги отвеждаше двамата с Фредерик към кабинета на игуменката, аз се промъкнах от моето прикритие в храстите до каретата, която чакаше на двора, покатерих се, без да ме види кочияшът, и се свих под седалката. С общи усилия Фредерик Уилямс, кочияшът и игуменката успяха да покачат баба ми в колата — не спираше да крещи, че ако не съм се появила, щели да видят те коя е Паулина дел Валие. Когато излязох от убежището си, преди да пристигнем вкъщи, забрави за безутешните си сълзи, хвана ме за врата и ми хвърли един пердах, дето се проточи няколко пресечки. Добре че най-сетне Фредерик смогна да я успокои. Ала дисциплината не беше силната страна на баба ми и при мисълта, че не съм яла от предния ден и съм прекарала нощта на студа под открито небе, тя ме обсипа с целувки и ме заведе да ме почерпи със сладолед. В третия колеж, където се нахрани да ме записва, веднага ме изгониха, защото в събеседването с директорката я уверих, че съм виждала дявола и че той има зелени копита. Накрая баба ми се призна за победена. Северо

дел Валие я убеди, че няма защо да ме подлага на изтезания, тъй като можех и вкъщи да получа нужното образование с частни учители. В детството ми взеха да нахлуват подред английски, френски и немски преподавателки, които една след друга бяха поваляни от замърсената вода в Чили и от безпричинните избухвания на Паулина дел Валие; злочестите жени се завръщаха в родните си страни с хронична диария и с лоши спомени. Образованието ми бе доста нередовно, докато в живота ми не влезе една изключителна чилийска учителка — госпожица Матилде Пинеда, която ме научи на всичко важно, което знае и досега, с изключение на здрав разум, тъй като самата тя бе лишена от такъв. Беше страстна идеалистка, пишеше философски стихове, които така и не успя да публикува, страдаше от нестихваща жажда за знания и притежаваше непримиримост към чуждите слабости, често присъща на силно интелигентните хора. Не търпеше мързела; изразът „не мога“ бе забранен в нейно присъствие. Баба ми я нае, защото се представяше като агностичка, социалистка и привърженичка на правото на глас за жените — три причини, поради които нито едно учебно заведение не я искаше. „Да видим дали ще поразклатите консервативната и патриархална лъже-набожност в това семейство“, изложи ѝ очакванията си Паулина дел Валие, подкрепяна от Фредерик Уилямс и Северо дел Валие, които единствени съзряха дарованието на госпожица Пинеда, тъй като всички останали предричаха, че тя още повече щяла да подхрани чудовището, което вече растяло в мен. Лелите ми я окачествиха като „високомерна неудачница“ и предупредиха баба ми да държи настрана тази жена от долна класа, която искала да се родее с високопоставените особи, за каквито те самите се мислеха. Затова пък Уилямс, най-ожесточеният защитник на класовото разделение, когото съм познавала, не скри симпатиите си към нея. Шест дни в седмицата, без изключение, учителката се явяваше в седем часа сутринта на вратата на бабината ми къща, където я очаквах стегната в бели колосани дрехи, с изрязани нокти и току-що сплетени плитки. Закусвахме в малката трапезария, където се хранехме всеки ден, за разлика от голямата, използвана само при тържествени поводи, обсъждахме важните новини от вестниците, сетне провеждахме няколко часа редовни учебни занятия, а през остатъка от деня обикаляхме музеите или се отбивахме в книжарницата „Златен век“, където купувахме книги или пиехме чай с

книжаря дон Педро Тей, посещавахме хора на изкуството, излизахме за наблюдение сред природата, извършвахме химически опити, четяхме приказки, пишехме стихове и поставяхме класически театрални пиеси, в които персонажите бяха фигури, изрязани от картон. Госпожица Пинеда подхвърли на баба ми идеята да основе дамски клуб, с който да се сложи ред в благотворителността и вместо на бедните да се даряват стари дрехи или излишъците от богаташките кухни, да се създаде фонд, управляван като банка, който да отпуска заеми на нуждаещите се жени, за да могат те да захванат малък бизнес — отглеждане на кокошки, шивашко ателие, обществена пералня с няколко корита, превоз на стоки с каруца — с една дума, да им се помогне да излязат от пълната нищета, в която тънеха те и децата им. На мъжете да не се отпускат заеми, каза госпожица Пинеда, защото те щели да ги прахосат за пиене, а и социалните мерки на правителството предвиждали помощи за мъжете, докато никой не се грижел сериозно за жените и децата. „Хората не искат подаръци, а да печелят достойно хляба си“, обясни учителката ми и Паулина дел Валие мигом я разбра и се отдаде на този проект със същия ентузиазъм, с който прегръщаше най-примамливите начинания, осигуряващи й още по-големи печалби. „С едната ръка здраво стискам каквото докопам, а с другата давам — така с един куршум убивам два заека — забавлявам се и умилювам небесата“, кикотеше се гръмогласно моята живописна баба. Тя доразви идеята на госпожица Пинеда като не само основа Дамския клуб, който ръководеше с обичайната си деловитост, а финансира и училища, амбулантни здравни консултации и дори организира система за събиране на залежалите, но все още годни за консумация продукти от пазара и от хлебарниците, и разпределянето им в сиропиталища и старчески домове.

Когато Нивеа ни идваше на гости — всеки път бременна и в съпровод на цяла сюрия невръстни деца в ръцете на съответните бавачки, госпожица Матилде Пинеда се отдръпваше от черната дъска и докато прислужничките се заемаха с детския рояк, ние пиехме чай, а те двете се отдаваха на планове за едно по-справедливо и благородно общество. Въпреки че Нивеа не разполагаше с излишно време и средства, тя беше най-младата и най-активна измежду всички дами, членуващи в клуба на баба ми. Понякога посещавахме бившата й учителка, сестра Мария Ескапуларио, която управляваше приют за

стари монахини, тъй като ѝ бяха отнели правото да работи като възпитателка — професия, която тя така страстно обичаше, — понеже училищното настоятелство бе решило, че напредничавите ѝ идеи не са препоръчителни за колежанките и че ще нанася по-малко вреда, като се грижи за изветрели старици, вместо да сее бунтарство в девическите умове. Сестра Мария Ескапуларио обитаваше малка килия в една стара паянтова сграда с прекрасна градина и тя винаги ни посрещаше там с благодарност, защото обичаше интелектуалните разговори, а в този приют те бяха невъзможно удоволствие. Носехме ѝ книгите, които тя ни поръчваше и които купувахме от прашните рафтове в книжарницата „Златен век“. Подарявахме ѝ също бисквити или сладкиши за чая, който тя приготвяше на преносим парафинен котлон и сервираше в нацърбени чаши. Зиме стояхме в килията; сестрата седнаше на единствения стол. Нивеа и госпожица Матилде се настаняваха на неудобното легло, а аз присядах на земята, но ако времето беше подходящо, се разхождахме из чудната градина сред вековни дървета, вити жасминови и розови храсти, камелии и всевъзможни други цветя, които растяха в такъв безпорядък, че смесването на аромати ме замайваше. Не изпусках и дума от разговорите им, при все че със сигурност едва ли съм разбирала много нещо от тях, ала никога по-късно в живота си не съм присъствала на толкова разгорещени дискусии. Шушукаха си някакви тайни, превиваха се от смях и говореха за всичко, освен за религия — от уважение към идеите на госпожица Матилде Пинеда, която твърдеше, че Бог е творение на хората, което им помага да държат в подчинение някои от себеподобните им и преди всичко жените. Сестра Мария Ескапуларио и Нивеа бяха католички, но нито едната, нито другата беше фанатично набожна, за разлика от болшинството хора край мен в онези времена. В Съединените щати религията почти не се споменава, затова пък в Чили тя присъстваше дори и на масата за хранене. Баба ми и чичо Фредерик ме водеха на църква от време на време, за да ни видят хората, понеже дори Паулина дел Валие с цялата си дързост и състояние не си позволяваше лукса да пропусне служба. Семейството и обществото не биха допуснали това.

— Католичка ли си, бабо? — я питах всеки път, когато отчаяно се опитвах да удължа разходката или четенето на книга и да отложа ходенето на църква.

— Смяташ ли, че в Чили е възможно човек да не е католик? — отвръщаше тя.

— Госпожица Пинеда не ходи на църква.

— И виж докъде е стигнала. С нейния ум можеше да е директор на училище, ако ходеше редовно на църква...

Противно на всички очаквания, Фредерик Уилямс свикна лесно с многолюдното семейство Дел Валие и с Чили. Червата му сигурно бяха от стомана, защото само в неговия корем не се завъдиха паразити от питейната вода и само той беше в състояние да изгълта няколко емпанадас^[1], без да се раздразни стомахът му. Нито един от познатите чилийци, с изключение на Северо дел Валие и дон Хосе Франсиско Вергара, не говореше английски — като чужд език образованите хора тук говореха френски, въпреки че в пристанищния град Валпараисо живееше многобройна британска колония. Затова на Уилямс не му остана нищо друго освен да научи испански. Госпожица Пинеда се зае да му дава уроци и след няколко месеца той вече можеше, макар и с усилие, да изразява мислите си на един завален, но разбираем испански език, беше в състояние да чете вестници и да общува в клуб „Единство“, където ходеше да играе бридж в компанията на Патрик Егон — американски дипломат, управляващ легацията на своята страна. Баба ми уреди да го приемат в клуба, тактично споменавайки аристократичния му произход, свързан с английския двор, който никога така и не си направи труд да проверява, понеже благородническите титли бяха премахнати още от времето на завоюването на независимостта и освен това достатъчно бе само да го погледне човек, за да повярва в родословието му. По принцип членовете на клуб „Единство“ принадлежаха на „известни семейства“ и бяха „хора с положение“; жените обаче нямаха право да прекращават прага му. Ако самоличността на Фредерик Уилямс бъдеше разкрита, всеки един от онези достопочтени господа би му обявил дуел, за да измие срама, че е бил направен за посмешище от един бивш калифорнийски иконом, превъплътен в най-изискания, елегантен и начетен член на клуба, най-изкусния играч на бридж и несъмнено, един от най-богатите сред тях.

Уилямс следеше отблизо бизнеса, за да може да съветва баба ми Паулина, и политиката, защото тя бе задължителна тема в светските разговори. Обявяваше се за консерватор, както почти всички в семейството, и изразяваше съжаление, че в Чили не съществува

монархия както във Великобритания, защото демокрацията му се струваше простонародна и неефективна система на управление. По време на задължителните неделни обеда в дома на баба ми той спореше с Нивеа и Северо, които бяха единствените либерали в рода. При все че възгледите им се разминаваха, тримата питаеха взаимно уважение и мисля, че тайно се подиграваха на останалите членове на назадничавото семейство Дел Валие. В редките случаи, когато се срещаше с дон Хосе Франсиско Вергара, с когото би могъл да разговаря на английски, Фредерик Уилямс се държеше на почтително разстояние — това беше единственият човек, пред когото изпитваше боязън заради интелектуалното му превъзходство и вероятно единственият, който само за миг би могъл да разкрие предишното му битие на слуга. Предполагам, че мнозина се питаха коя съм аз и защо Паулина ме е осиновила, но пред мен тази тема не се обсъждаше; на семейните неделни обеда се събираха двайсетина братовчеди на различни възрасти и никой нито веднъж не ме попита кои са родителите ми — стигаше им това, че нося тяхната фамилия, за да ме приемат.

---

[1] Тестени изделия в Чили с разнообразни, понякога доста пикантни плънки. — Б.пр. ↑

За баба ми се оказа по-трудно да свикне с Чили, отколкото за съпруга ѝ, въпреки че нейното име и състояние ѝ отваряха всички врати. Задушаваша я тесногърдието и фалша на това общество, тъгуваше по предишната свобода — неслучайно бе живяла над трийсет години в Калифорния, — но едва отворила за хора вратите на къщата си, тя застана начело на светския живот в Сантяго, защото действаше с класа и с много такт, тъй като ѝ бе известно с колко омраза се гледаше в Чили на богатите, особено когато те демонстрираха надменност. Сбогува се с лакеите в ливрея, каквито имаше в Сан Франсиско, и се обгради единствено със скромни прислужници, облечени в черни рокли с бели престилки. Сложи край на всякакви изхвърляния с фараоновски пиршества и се ограничи в уреждането на скромни тържества в семеен дух, за да не я обвинят в парвенющина или, не дай си, боже, да ѝ лепнат етикета на новобогаташка — нямаше по-неприятно прозвище от това. Разполагаше, естествено, с великолепни каляски, с прекрасни коне и с частна лежа в Градския театър, даваща ѝ достъп до зала и бюфет, където на отбраните гости сервираха сладолед и шампанско. Независимо от възрастта и от пълнотата си Паулина дел Валие налагаше модата, тъй като беше дошла направо от Европа и се предполагаше, че е на „ти“ с модния стил и тенденции. В това строго и затворено общество тя стана проводник на чуждоземните влияния: бе единствена в средата си, която говореше английски, получаваше книги и списания от Ню Йорк и Париж, поръчваше платове, обувки и шапки направо от Лондон и пушеше на публични места същите египетски цигари като сина си Матиас. Купуваше произведения на изкуството и поднасяше на гостите си невиждани блюда, защото дори и най-високопоставените семейства продължаваха да се хранят като недодяланите капитани от епохата на Конкистата: супи, яхнии, печено, боб и тежки колониални десерти. Първия път, в който баба ми поднесе гъши пастет и плато със сирена асорт, внесени от Франция, само господата, пребивавали в Европа, можаха да хапнат. При миризмата на *камамбер* и *порт-сало*^[1], на една госпожа ѝ се повдигна и трябваше да се изстреля тичешком към банята. В дома на баба ми си даваха среща хора на изкуството и млади писатели, мъже и жени, които представяха творбите си, разбира се, в рамките на обичайното класово деление, тъй като, ако съответното дарование не принадлежеше на бялата раса и не носеше известна

фамилия, му трябваше изключителен талант, за да бъде поканено, тъй като в това отношение Паулина не се отличавахе от останалото чилийско знатно общество. В Сантяго интелектуалните вечеринки се провеждаха по кафенета и клубове в присъствието само на мъже, понеже се ширеше разбирането, че призванието на жените е да бъркат супата, а не да пишат поезия, с включването на жени творци в своя салон, баба ми въведе едно доста своеволно новаторство.

Животът ми се промени в къщата на улицата на Армията Освободителка. За пръв път след смъртта на дядо ми Дао Циен изпитвах стабилност, имах дом и постоянно местожителство, нещо подобно на крепост със здрави темели в земята. Превзех цялата тази крепост с взлом и не оставих неизследвано и незавладяно нито едно потайно кътче или ъгълче — не пренебрегнах дори покрива, където прекарвах часове, наблюдавайки гълъбите, нито слугинските помещения, въпреки изричната забрана кракът ми да стъпва там. Къщата заемаше огромна площ и имаше два входа от две различни улици — главният беше откъм улицата на Армията Освободителка, а този за прислугата — откъм гърба. Имаше няколко десетки салони, стаи, градини тераси, тайници, тавани и стълби. Имаше червен, син и златен салон, които се използваша само при тържествени поводи, а животът на семейството протичаше в една прекрасна кристална галерия със саксии от китайски порцелан, папрати и клетки с канарчета. В главната трапезария имаше стенописи в помпейски стил, които се разпростираха върху четирите стени; множество шкафове, където бяха изложени порцеланови и сребърни сервизи; свещник, който ронеше кристални сълзи, и широк прозорец, зад който окото намираще отмора в шадраван от мозайка в испански стил от времето на владичеството на маврите с непрестанно бълбукаща в него вода.

След като баба ми се отказа от опитите да ме изпрати в пансион и моите занимания с госпожица Пинеда добиха редовен характер, аз се почувствах много щастлива. Зададох ли въпрос, тази великолепна учителка, вместо да ми даде отговора, ми показваше как сама да го намеря. Научи ме да слагам ред в мислите си, да изследвам, да чета и да слушам, да търся алтернативни възможности, да решавам стари задачи по нов начин, да влагам логика във всеки спор. Научи ме, на първо място, да не се доверявам слепешката, да се съмнявам и да питам дори тогава, когато истината изглежда необорима, както

например в случая с превъзходството на мъжа над жената, или на една социална класа над друга — идеите ѝ бяха новаторски в тази патриархална страна, където индианците изобщо не се споменаваха, а слизането на човек само с едно стъпало надолу в обществената йерархия означаваше заличаването му от колективната памет. Тя беше първата интелектуалка, с която ме срещна животът, с цялата си интелигентност и образованост, Нивеа не можеше да се мери и на малкия пръст на моята учителка, тъй като, въпреки че се отличаваше с интуиция и великодушие и беше изпреварила с половин век своето време, тя никога не се представяше за интелектуалка, нито дори на прочутите вечеринки, организирани от баба ми, където привличаше вниманието със страстните си речи в защита на правото на жените на глас и с богословските си съмнения. Във външността си госпожица Пинеда съчетаваха всичко характерно за чилийската раса: това кръстосване на испански и индиански черти, което ражда ниски жени с широк ханш, чернооки, с тъмни коси, с високи скули и с тежка походка, като че ли стъпалата им са заковани за земята и те с усилие ги отлепват. Умът ѝ беше рядкост за онова време и за жена с нейното социално положение — бе родена в южните райони, в отрудено семейство; баща ѝ бил железничар и от осемте деца единствено тя завършила училище. Беше ученичка и приятелка на дон Педро Тей, собственика на книжарницата „Златен век“. Каталонец с груби обноски, но добродушно сърце, той я насочваше в четивата ѝ и ѝ заемаше или подаряваше книги, тъй като не беше по силите ѝ да си ги купува. Във всяка размяна на мнения, колкото и банална да бе тя — Тей ѝ противоречеше. Веднъж го чух да твърди например, че южноамериканците са гуляйджии — дай им само да прахосват, да се веселят и да лентяйстват, — но достатъчно бе госпожица Пинеда да се съгласи с него, за да вземе той незабавно противоположната страна и да уточни, че поне били по-добри от неговите сънародници, които ходели винаги навъсени и за най-малката дреболия се биели на дуел. При все че вечно споряха, двамата се разбираха отлично. Дон Педро Тей трябва да е бил с поне двацет години по-възрастен от учителката ми, ала когато заговореха, разликата във възрастта се заличаваше — той се подмладяваше от жар, а тя ставаше по-изискана и по-мъдра.

За десет години Северо и Нивеа дел Валие дадоха на света шест деца и щяха да продължават да се плодят, докато броят на отрочетата

им не достигнеше петнайсет. Познавам Нивеа от повече от двайсет години, през които съм я виждала неизменно с бебе в ръце; плодовитостта ѝ би била истинско проклятие, ако тя не обичаше толкова много децата. „Какво ли не бих дала вие да образовате рожбите ми!“ — въздишаше Нивеа при срещите си с госпожица Матилде Пинеда. „Много са, госпожо Нивеа, а Аурора ми е предостатъчна“, отвърщаше моята учителка. Северо бе станал известен адвокат, един от най-младите изтъкнати представители на обществото и именит член на либералната партия. Не бе съгласен с политиката на президента — също либерал — по много въпроси и понеже не скриваше критиките си, не го поканиха да участва в правителството. Особеното му мнение го подтикна да основе след време дисидентска група, която през Гражданската война застана в опозиция, също като Матилде Пинеда и нейният приятел книжар от „Златен век“. Чичо ми имаше по-специално отношение към мен в сравнение с дузините други племенници край него — наричаше ме „осиновена дъщеря“ и ми разказваше как той ми е дал името Дел Валие, но когато го питах дали знае кой е истинският ми баща, ми отвърщаше уклончив: „все едно че съм аз“. Баба ми получаваше главоболие, щом се заговореше на тази тема, а обърнех ли се към Нивеа, тя ме препращаше към Северо. Нямаше излизане от този кръг.

— Бабо, не мога да живея с толкова тайни — казах веднъж на Паулина дел Валие.

— Защо? Децата с трудно детство стават велики личности — отвърна тя.

— Или се побъркват... — подметнах аз.

— В рода Дел Валие не е имало луди за връзване, Аурора — само чудаци като във всяко уважаващо себе си семейство — увери ме тя.

Госпожица Матилде Пинеда се закле, че не знае нищо за родителите ми и добави, че не си струва да се кося за това, защото не било важно откъде идва човек на тази земя, а къде отива, но когато ми преподаваше генетиката на Мендел, призна, че съществуват разумни причини да търсим кои са предците ни. А ако баща ми е бил някакъв луд и се е забавлявал да обезглавява момиченца?

---

[1] Видове френски сирена. — Б.пр. ↑

Революцията започна точно в деня, когато влязох в пубертета. Събудих се с нощница, изцапана с нещо като шоколад, затворих се засрамена в банята, за да се измия, и открих, че не става дума за аки, както мислех, а за кръв между краката ми. Хукнах ужасена да съобщя новината на баба ми, но както никога не я открих в царственото ѝ легло — нещо странно за човек като нея, който ставаше обикновено по обяд. Затичах се надолу по стълбите, следвана от Карамело, който лаеше зад мен, нахълтах като подплашен кон в кабинета ѝ и налетях на Северо и Паулина дел Валие — той бе облечен като за път, а тя носеше халат от лилав сатен, който ѝ придаваше вид на епископ по време на страстната седмица.

— Умирам! — извиках и се хвърлих към нея.

— Моментът съвсем не е подходящ — отвърна баба ми сухо.

Вече години наред хората се оплакваха от управлението на страната, а от месеци насам се носеха слухове, че президентът Балмасада се гласи да стане диктатор, като сложи край на едно петдесет и седем годишно зачитане на конституцията. Тази конституция бе създадена от аристократите с намерението да управляват вечно и даваше широки правомощия на правителството; когато властта се оказва обаче в ръцете на човек с различни идеи, висшите класи възроптаха. Всъщност Балмасада бе светла личност с модерно мислене и съвсем не управляваше зле. При него образованието бе постигнало невиджан дотогава напредък; бе успял да запази чилийската селитра от чуждите компании, бе открил болници, разгърнал общественото строителство и особено това на железопътни линии, при все че се захващаше с повече неща, отколкото беше в състояние да завърши. Чили се беше утвърдила като всепризната военна и военноморска сила и се славеше като преуспяваща държава с най-стабилната монетна единица в Латинска Америка. Въпреки това аристокрацията не можеше да му прости, че е издигнал средната класа и възнамерява да управлява с нея, а пък духовенството не можеше да понесе отделянето на църквата от държавата, гражданския брак, заместил църковния, и закона, позволяващ в гробищата да се погребват покойници от всички вероизповедания. Преди хората не знаеха как да постъпват с телата на не-католиците, атеистите и самоубийците и много често ги и хвърляха в някое дере или в морето. Заради тези нововъведения жените масово се отдръпнаха от президента. Въпреки

че нямаха политическа власт, управляваха в домовете си и упражняваха силно влияние. Средната класа, която Балмаседа бе покровителствал, също му обърна гръб, а той ѝ отвърна с надменност, тъй като бе свикнал да командва и да му се подчиняват като всеки земевладелец по онова време. Семейството му притежаваше необятни земи, цяла провинция с всичките ѝ гари, железопътни линии, села и стотици селяни. Мъжете от неговия род не се славеха като добродушни господари, а като тирани с желязна ръка, които спяха с оръжие под възглавницата и изискваха сляпо покорство от подчинените си. Може би по тази причина той се опита да управлява страната, сякаш тя беше негово собствено имение. Беше висок, снажен и мъжествен, с открито лице и благородна осанка, рожба на романтична любов, отраснал на коня с камшик в едната ръка и с пистолет — в другата. Беше учил в семинарията, но расото не му подходеше; беше пламенен и суетен. Наричаха го „Рошавия“, защото често менеше прическата си, мустаците и бакенбардите. Хората злословеха по адрес на прекалено елегантните дрехи, които си поръчваше чак от Лондон. Вземаха на подбив високопарните му слова и изявленията за ревностна любов към Чили, мълвяха, че дотолкова се идентифицирал с отечеството, че не можел да си го представи управлявано от друг, и му приписваха думите „моя или ничия!“, когато говорел за родината. Годиците, в които бе на власт, го бяха поставили в изолация и накрая той загуби своята уравновесеност и започна да се мятта между двете крайности на маниакалността и на депресията. Но дори и сред най-големите си противници той се ползваше с името на добър държавник и на човек с безупречна честност, както повечето чилийски президенти, които, за разлика от тираните в други латиноамерикански страни, напускаха управлението по-бедни, отколкото го поемаха. Гледаше напред в бъдещето, мечтаеше да изгради велика нация, но съдбата му отреди да живее в края на една епоха и в упадъка на една партия, която прекалено дълго бе държала властта. Страната и светът се променяха, а либералният режим се бе корумпирал. Президентите сами определяха своя заместник, а гражданските и военните власти манипулираха изборите — управляващата партия неизменно печелеше благодарение на сполучливо наречената по този начин брутална сила. Гласуваха дори покойниците и разни мъртви души, и то винаги за кандидата, издигнат от управляващата партия, купуваха се избиратели,

а тези, които се колебаеха, биваха сплашвани с тояги. Президентът се сблъскваше с безжалостна опозиция от страна на консерваторите, на някои дисидентски групи сред самите либерали, на духовенството в своята съвкупност и на преобладаващата част от пресата. За пръв път двете крайни сили в политическия спектър се обединиха в обща кауза: сваляне на правителството. Всеки ден на Оръжейния площад се събираха демонстранти от опозицията, които конната полиция разпръсваше с побой, а по време на последната обиколка на президента из провинциите войниците му трябваше да го бранят със саби от разгорещените тълпи, които го освиркваха и замеряха със зеленчуци. Посрещаше невъзмутимо тези прояви на недоволство срещу него, сякаш не съзнаваше, че нацията потъва в хаос. Според Северо дел Валие и госпожица Матилде Пинеда осемдесет процента от хората изпитваха омраза към правителството и най-разумното бе президентът да подаде оставка, защото напрежението ставаше непоносимо и всеки момент можеше да изригне като вулкан. Така и стана в онази януарска утрин на 1891 г., когато флотът обяви бунт, а Конгресът свали президента от власт.

— Ще се развихрят страховити репресии лельо — чух да казва Северо дел Валие. — Отивам да се бия на север. Моля ви да закриляте Нивеа и децата, защото един господ знае колко време няма да съм в състояние аз да го сторя.

— Вече загуби единия си крак във войната, Северо, ако загубиш и другия, ще заприличаш на джудже.

— Нямам избор, в Сантяго просто ще ме убият.

— Хайде, без сълзи, не сме в операта.

Ала Северо дел Валие бе по-добре осведомен от леля си, както стана ясно няколко дни след това, когато терорът забушува. В отговор президентът разпусна Конгреса, провъзгласи се за диктатор и назначи някакъв си Хоакин Годой да ръководи репресиите. Той беше садист, който изповядваше вярата, че „богатите трябва да заплатят за богатството си, бедните — за нищетата си, а духовенството трябва да бъде и изтрепано до крак“! Войската остана вярна на правителството и първоначалните политически размирици прераснаха в ужасяваща гражданска война, когато се сблъскаха двете противоположни направления във въоръжените сили. С решаващата подкрепа на военномандващите Годой пристъпи към арести и хвърляне в затвора

на опозиционерите от Конгреса. Бяха потъпкани гражданските права и неприкосновеността на домовете, изтезанията се превърнаха в ежедневие, а в това време президентът се оттегли в двореца си, отворен от тези методи, но убеден, че не съществуват други способни да разгромят политическите му врагове. „Не искам и да знам какви средства се използват“ повтаряше той. На улицата, където се намираше книжарницата „Златен век“ бе невъзможно нощем да се спи, а денем да се минава заради виковете на изтезаваните. Разбира се, всичко това се пазеше в тайна от детските уши, ала аз се осведомявах за всичко, тъй като познавах и най-малките цепнатини в къщата и се забавлявах да подслушвам разговорите на възрастните, понеже и без това нямаше какво друго особено да се прави през всичките онези месеци. Докато навън вилнееше войната, ние живеехме в луксозно отшелничество. Баба Паулина даде подслон на Нивеа и цялата сюриса дечурлига, кърмачки и бавачки, и залости портата с дебели греди, уверена, че никой няма да дръзне да нападне дама с нейното положение, омъжена за британски гражданин. За всеки случай Фредерик Уилямс забучи английското знаме на покрива и грижливо смаза оръжието си.

Северо дел Валие тръгна на бой точно навреме, защото на другия ден нахлуха в дома му и ако го бяха заварили, щеше да се озове в килиите на политическата полиция, където изтезаваха еднакво бедни и богати. Както и съпруга си, Нивеа бе първоначално поддръжник на либералното правителство, ала се бе превърнала в ожесточен опозиционер, когато президентът с измама се опита да наложи свой заместник и да смаже Конгреса. През месеците на Революцията, докато носеше в утробата си двама близнаци и се грижеше за шест деца, тя намери време и дух да работи за опозицията по начин, който можеше да й струва живота, ако я бяха заловили. Вършеше това скришом от баба ми Паулина, която беше издала категорична заповед да се спотайваме, за да не привличаме вниманието на властите, но с пълното знание на Уилямс. Госпожица Матилде Пинеда беше на абсолютно противоположни позиции с Фредерик Уилямс, понеже беше толкова убедена социалистка, колкото той бе заклет монархист, но ненавистта към правителството ги свързваше. В една от задните стаи, където баба ми никога не влизаше, оборудваха малка печатница с помощта на дон Педро Тей, където печатаха революционни пасквили и памфлети, а госпожица Матилде Пинеда ги отнасяше скрити под

наметалото си и ги носеше от врата на врата. Заклеха ме на никого дума да не казвам за това, което ставаше в стаята, и аз ги послушах, защото в тази тайна съзрях очарователна игра, при все че не се догаждах за опасността, надвиснала над семейството ни. В края на войната разбрах, че тази опасност бе реална, защото въпреки положението на Паулина дел Валие никой не бе застрахован от дългата ръка на политическата полиция. Домът на баба ми не бе недосегаем, както смятахме, и обстоятелството, че бе заможна вдовица с връзки и знатна фамилия, не би я спасило от обиск и дори от затвор. В наша полза работеше хаосът през онези месеци и фактът, че по-голямата част от населението се бе обърнала срещу правителството, правеше невъзможна задачата да се контролират всички. Дори сред полицейските среди имаше защитници на революцията, които помагаша на застрашените от арест да избягат. Навсякъде, където госпожица Пинеда похлопаше с поредния памфлет, я посрещаха с отворени обятия.

Както никога досега Северо и роднините му бяха на една и съща страна, защото в конфликта консерваторите се обединиха с една част от либералите.

Останалите членове на фамилията Дел Валие се оттеглиха в именията си далеч от Сантяго, а младите мъже от рода отидоха да воюват на север, където бе сформиран контингент от доброволци, подкрепяни от въстаналия флот. Вярната на правителството войска възнамеряваше за броени дни да срази цивилните бунтовници и за миг не си представи съпротивата, с която ѝ предстоеше да се сблъска. Ескадрата и революционерите се отправиха на север с намерението да завладеят селитрените находища, които бяха най-доходоносният отрасъл на страната и където бяха струпани полкове на редовната войска. В първия сериозен сблъсък завоюваха победа правителствените войски и след битката ранените и пленените бяха подложени на избиване по същия начин, както десет години преди това по време на Тихоокеанската война. Зверското изстребление така възпламени духа на революционерите, че когато враждуващите страни отново се срещнаха, те завоюваха смазваща победа.

Сега настана техният ред да колят и бесят противника. В края на март конгресистите, както наричаха бунтовниците, контролираха пет северни провинции и бяха съставили Хунта, а на юг президентът

Балмаседа губеше привърженици с всяка изминала минута. Останалите му верни части на север бяха изтеглени на юг, за да подкрепят войската там. Петнайсет хиляди войници прекосиха Андите, влязоха в Боливия, сетне в Аржентина и накрая отново прехвърлиха планината, за да пристигнат в Сантяго. Влязоха в столицата пребити от умора, брадясали и дрипави; бяха извървели хиляди километри сред безмилостна природа, пресичайки долини и изкачвайки върхове в адски пек и вечни ледове, присъединявайки към редиците си по пътя ламии и викуни^[1] от високите платата, тикви и щитоносци^[2] от пампата и птици от извисените в небесата върхове. Бяха посрещнати като герои. Подобен подвиг не бе се повтарял от далечните и жестоки времена на испанските конквистадори. Ала далеч не всички участваха в посрещането, защото опозицията бе нараснала като неудържима лавина. Нашият дом си остана със спуснати кепенци и баба ми се разпореди никой да не си показва носа на улицата, но аз не можех да сдържа любопитството си и се покатерих на прозореца да видя маршируващите войници.

Арестите, грабежите, изтезанията и обиските държаха опозиционерите на тръни. Семействата бяха разделени, страхът владееше всички. Войската организираше хайки за набиране на войници — пристигаха изневиделица на погребения, сватби, по поля и фабрики, арестуваха мъжете, способни да носят оръжие, и насила ги отвеждаха. Земеделието и промишлеността бяха парализирани заради липса на работна ръка. Неограничената власт на военните стана непоносима и президентът разбра, че трябва да я пресече, но когато най-сетне се реши на това, бе късно, войниците се бяха самозабравили и съществуваше опасност да го свалят от власт и да наложат военна диктатура, хиляди пъти по-ужасна от репресиите на политическата полиция на Годой. „Няма нищо по-опасно от ненаказуемата власт“, предупреждаваше ни Нивеа. Запитах госпожица Матилде Пинеда по какво се различаваха правителствените поборници и революционерите и отговорът и бе, че както едните, така и другите се борят за законност. На същия въпрос баба ми отговори, че няма разлика, защото всички били негодници от един дол дренки.

---

[1] Преживни бозайни животни с мека вълна от семейството на камилите, които лесно се опитомяват и се отглеждат като домашни

животни в Южна Америка; познати са още под името „перуанска овца“. — Б.пр. [↑](#)

[\[2\]](#) Беззъб бозайник от Южна Америка. — Б.пр. [↑](#)

Терорът похлопа и на нашата врата, когато палачите арестуваха дон Педро Тей и го отведоха в злоещите килии на Годой. Подозираха с право, че е замесен в разпространяването на антиправителствените политически памфлети, които като по чудо проникваха навсякъде. Бе една юнска нощ, от онези, в които небето като че ли се е продънило и не спира да вали досаден дъжд, съпроводен с вероломен вятър. Ние вечеряхме в трапезарията за всеки ден, когато вратата внезапно се отвори и без всякакво предизвестие вътре се втурна госпожица Матилде Пинеда — беше премряла от страх, пребледняла като мъртвец и с подгизнала пелерина.

— Какво има? — попита баба ми, раздразнена от непочтителното нахлуване на учителката.

Госпожица Пинеда изстреля в упор, че ония кучи синове на Годой нахълтали в книжарницата „Златен век“, нанесли побой на намиращите се там и откарали дон Педро Тей в закрыта кола. Баба ми застина с вилица във въздуха, очаквайки още нещо, което да оправдае скандалната поява на жената — почти не познаваше господин Тей и не проумяваше защо новината е толкова спешна. Нямахме ни най-малка представа, че книжарят се промъкваше всеки ден в дома ѝ през задната врата и печаташе революционните си памфлети на машина, скрита под нейния покрив. Затова пък Нивеа, Уилямс и госпожица Пинеда мигом се досетиха за последствията от скорошните признания на клетия Тей, тъй като рано или късно щяха със сила да му ги изтръгнат, понеже методите на Годой не оставяха и капка съмнение за това. Видях ги да си разменят отчаяни погледи и при все че не осъзнавах значимостта на случващото се, се досетих за причината.

— Заради машината в задната стаичка ли е всичко това? — попитах.

— Каква машина? — възкликна баба ми.

— Никаква — отвърнах, спомнила си за тайното споразумение, ала Паулина дел Валие не ме остави да довърша, сграбчи ме за ухото и ме разтърси с необичайно за нея настървение.

— Попитах те каква машина, сополиво дяволско изчадие! — изкрещя ми тя.

— Оставете детето, Паулина. То няма нищо общо с това. Става дума за една печатарска машина... — рече Фредерик Уилямс.

— Печатарска машина? Тук, в моя дом? — изрева баба ми.

— Боя се, че да, лелю — промълви Нивеа.

— Проклятие! Какви ще ги сърбаме сега! — „матриархът“ се свлече на стола, хванала главата си между двете ръце, мърморейки, че собственото ѝ семейство я е предало, че щели сме да заплатим за такова неவிждано безразсъдство, че сме били кръгли глупаци, че била приела Нивеа с отворени обятия, а вижте как ѝ се отплащала тя, и не знаел ли Фредерик, че това можело да ни струва главите, това тук не било нито Англия, нито Калифорния, кога щял да се научи най-сетне как стоят нещата в Чили, и че не искала никога повече в живота си да види госпожица Пинеда и ѝ забранявала да стъпва в дома ѝ и да разговаря с внучката ѝ.

Фредерик Уилямс заръча да приготвят кола и оповести, че отива „да реши проблема“, което не само че не успокои баба ми, но още повече увеличи страховете ѝ. Госпожица Матилде Пинеда ми направи знак за сбогом, излезе и аз я видях отново едва много години по-късно. Уилямс се отправи тутакси към американската легация, където пожелал да разговаря с господин Патрик Егон, негов приятел и партньор на бридж, който в този момент седял начело на официален банкет в присъствието на други представители на дипломатическия корпус. Егон подкрепяше правителството, но същевременно беше убеден демократ, както почти всички янки, и изпитваше отвращение към методите на Годой. Изслушал това, което Фредерик Уилямс му разкрил на четири очи, и без отлагане пристъпил към действие, уреждайки си среща с министъра на вътрешните работи, който го приел същата вечер, ала му обяснил, че не било в правомощията му да се застъпва за затворника. Все пак издействал среща с президента в ранните часове на другия ден. Това бе най-дългата нощ в дома на баба ми. Никой не си легна. Аз прекарах времето свита с Карамело на едно кресло в преддверието, където се суетяха прислугата с куфари и вързопи, бавачките и кърмачките с децата на Нивеа, заспали в ръцете им, готвачките с кошници с храни. Дори един кафез с любимите птички на баба ми бе натоварен в колите. Уилямс заедно с градинаря, който беше доверен човек, разглобиха печатарската машина, заровиха частите в третия двор и изгориха всички разобличаващи книжа. Призори двете семейни колесници и четирима въоръжени прислужници на коне ни чакаха, готови да ни изведат от Сантяго. Останалата част от прислугата бе потърсила убежище в най-близката

църква, откъдето други коли щяха да ги вземат малко по-късно. Фредерик Уилямс не пожела да ни придружи.

— Виновен съм за случилото се и ще остана да браня къщата — каза.

— Животът ви с много по-ценен от тази къща и всичките ми притежания, моля ви, елате с нас — умоляваше го Паулина дел Валие.

— Не ще дръзнат да ме докоснат, британски гражданин съм.

— Не ставайте смешен, Фредерик, повярвайте, никой не е в безопасност в тези времена.

Ала нищо не успя да го убеди. Лепна няколко целувки на бузата ми, дълго държа ръцете на баба ми в своите и се сбогува с Нивеа, която дишаше като рак на сухо — така и не разбрах дали от страх, или чисто и просто от бременността. Потеглихме, когато слънцето свенливо огряваше заснежените планински върхове, дъждът бе престанал, а небето се очертаваше чисто, но духаше студен вятър, който проникваше между цепките на колите. Баба ми здраво ме държеше в скута си, увита в наметката от лисичи кожи — същата, чиито опашки Карамело бе разнищил в изблик на сладострастие. Стиснала устни от гняв и страх, тя не бе забравила за кошниците със закуски и едва излезли от Сантяго и упътили се на юг, ги отвори, за да открие угощението с печени пилета, твърдо сварени яйца, баници, сирена, погачи, вино и бадемово мляко, на което щеше да се отдаде през остатъка от пътя.

Роднините Дел Валие, които се бяха укрили на село със започването на януарския бунт, ни посрещнаха очаровани, защото идвахме да прекъснем седеммесечното им неизлечимо отегчение и носехме новини. Те бяха лоши, ала без тях беше още по-зле. Събрах се отново с братовчедите си и онези дни, така напрегнати за възрастните, бяха прекрасна ваканция за нас, децата. Пиехме до насита току-що издоено мляко, тъпчехме се с прясно сирене и консерви, приготвени през лятото, яздехме на коне, джапахме в разкаляната пръст под дъжда, играехме в оборите и из таванските помещения, поставяхме театрални пиеси и създадохме един доста окаян хор, тъй като всички до един бяхме лишени от музикални заложби. До къщата се стигаше по път с високи тополи от двете страни, който се виеше в пустееща равнина, където едва се забелязваха следи от рало, а конските пасбища имаха вид на запуснати. От време на време се виждаха редици изсъхнали и

проядени от болест пръчки, които според баба ми представляваха лозя. Попаднем ли на селянин по пътя, той сваляше сламената си шапка и забил поглед в земята поздравяваше господарите, наричаше ни „ваша милост“. Баба ми пристигна изморена и в лошо настроение на село, но само след няколко дни се въоръжи с един чадър и заедно с Карамело подире ѝ обходи околността с голямо любопитство. Видях я да разглежда внимателно извитите стебла на лозниците и да взима моистри от пръстта, които прибираше в тайнствени торбички. Къщата имаше формата на буквата „П“ и беше строена от кирпич и печени тухли. Имаше тромав и солиден вид, бе лишена от всякакво изящество, но пропита с очарованието на стени, които бяха свидетели на дългогодишна история. Лете тук беше истински рай от натежали от сладък плод дървета, многоцветно ухание, кръшни птичи трели и усърдно жужение на пчели, ала зиме, под студения дъжд и схлупеното небе, къщата заприличваше на стара мърморана. Денят започваше в ранни зори и завършваше по залез-слънце, когато се прибирахме в огромните и зле осветени от свещи и газени лампи стаи. Беше студено, ала ние се нареждахме около кръгли маси, покрити с грубо платно, под които слагаха мангали, за да се топят краката ни. Пиехме червено вино, кипнато със захар, портокалови кори и канела, тъй като само така можехме да го погълнем. Чичовците дел Валие произвеждаха това кисело вино за домашна консумация, но баба ми твърдеше, че не е направено за човешко гърло, а за бояджийски цели. Всяко уважаващо себе си имение отглеждаше лозя и произвеждаше собствено вино — кое хубаво, кое не, но нашето бе необикновено тръпчиво. По резбованите тавани паяците заплитаха нежните си дантели, а плъховете се гонеха с леко сърце, защото домашните котки не смогваха да се изкатерят толкова нависоко. Варосаните или боядисани в индиговосиньо стени бяха голи, но отвсякъде надничаха релефни изображения на светци и разпятия. При входната врата се мъдреше фигура с глава, ръце и крака от дърво, с очи — от синьо стъкло и с човешка коса, която изобразяваше Дева Мария и я държахме винаги украсена със свежи цветя и запалено кандило, пред което се кръстехме всеки път — нито влизахме, нито излизахме, без да се поклоним на Мадоната. Веднъж седмично ѝ сменяха дрехите — имаше цял шкаф, пълен с одежди от Ренесанса, а за процесиите я гиздеха с накити и с избеляла от годините хермелинова наметка. Хранехме се по четири

пъти на ден с продължителен ритуал, след който, едва свършил, идваше време за следващия, така че баба ми ставаше от масата само за спане и когато настъпваше часът за молитва. В седем сутрин се събирахме за служба и причастие при отец Теодоро Риеско — доста възрастен свещеник, който живееше при чичовците ми и когото Бог бе дарил с толерантност. Не съществуваше непростим грях за него, с изключение на предателството на Юда. Според този свещеник дори ужасният Годой можеше да намери утеха в божията милост. „Това е недопустимо, отче, ако има прошка за Годой, предпочитам да горя в ада с все Юда и всичките ми деца“, възмущаваше се Нивеа. След залез-слънце семейството, заедно с децата, прислугата и селяните от имението отново се събирахме за молитва. Вървахме в колона, понесли запалена свещ в ръка, към селския параклис, разположен в южния край на къщата. Привързах се към тези ежедневни ритуали, които отброяваха дните, сезоните и човешкия живот. Забавлявах се да подреждам цветята при олтара и да почиствам златните купи. Свещените слова се превръщаха в поезия:

*Не зове ме Бог да те обичам,
Нито пък небето обещава,
Не и адът толкоз страшен
Възпира ме да те обиждам.*

*Ти, Господи, зовеш ме; твоят лик
на кръста прикован, охулен;
зове ме твоята снага ранена;
обидите и твойта смърт зоват ме.*

*Зове ме твоята любов, и то така,
че и да нямаше небе, бих те обичал,
и ад да нямаше, бих те почитал.*

*От теб не искам нищо затуй, че те обичам,
Защото и да не чаках туй, което чакам,
Обичал те бих, както те обичам.*

Мисля, че коравото сърце на баба ми се смекчи някак си, защото след този престой на село тя се доближи до религията, започна да ходи на църква с желание, а не единствено, за да я видят хората, престана да проклина духовенството, както го правеше преди по навик, и щом се завърнахме в Сантяго, заръча да построят красив параклис с цветни стъклописи в дома ѝ на улицата на Армията Освободителка, където се молеше по свой начин. Католическата вяра не ѝ беше угодна и затова я нагаждаше по себе си. След вечерната молитва се връщахме със свещите в големия салон и пиехме кафе с мляко, а жените плетяха или бродираха, докато ние, децата, вцепенени от ужас, слушахме разказите за духове, които чичовците ни разправяха. Най-много се плашихме от *имбунче* — зло създание от индианската митология. Говореше се, че индианците крадели новородени деца, за да ги превръщат в *имбунче*. Зашивали клепачите и ануса им, отглеждали ги в пещери, хранели ги с кръв, чупели им краката, извивали им главата назад и им зашивали едната ръка под кожата на гърба — така придобивали различни свръхестествени способности. От страх да не послужим за храна на някое *имбунче*, не показвахме носа си навън след залез-слънце, а някои, включително и аз спяхме, пъхнали глави под одеялото, измъчвани от страховити кошмари. „Колко си суеверна, Аурора! *Имбунче* не съществуват. Мислиш ли, че има дете, способно да издържи на такива мъчения?“, опитваше се да ме вразуми баба ми, но никакви доводи не бяха в състояние да накарат зъбите ми да престанат да тракат.

Понеже животът ѝ преминаваше в непрекъснато състояние на бременност, Нивеа не си водеше сметки и изчисляваше наближаването на всяко раждане по това колко често ѝ се налагаше да ходи по нужда. Когато две нощи подред става по тринайсет пъти, на закуска обяви, че е време да потърсят лекар, и наистина, контракциите започнаха още същия ден. Не се намираха доктори по тези места и затова някой подметка да повикат бабата акушерка от най-близкото село, която се оказа живописна стрина, индианка от племето мапуче, чиято възраст никой не би могъл да определи. Тъмнокафява от глава до пети — кожата, плитките и дори дрехите ѝ, багрени в растителни бои, бяха в кафеникави тонове. Пристигна на кон, загърната в наметало, прикрепено на гърдите ѝ с внушителна сребърна брошка, изработена от старинни колониални монети, и донесе цяла торба с треви, масла и лековити сиропи. Лелите се стъписаха, понеже бабата акушерка имаше вид на току-що пръкнала се от дебрите на Араукания, ала Нивеа я посрещна без признаци на безпокойство; изпитанието не я плашеше, тъй като вече шест пъти го бе преодолявала. Индианката говореше слабо испански, но изглежда, че владееше занаята си, и щом си свали наметката, видяхме, че е спретната. По традиция в стаята на родилката не влизаха незаченали жени и затова младите жени и децата се оттеглиха в другия край на къщата, а мъжете се събраха в залата за билиард на игри, напитки и цигари. Отведоха Нивеа в най-хубавата стая, съпроводена от индианката и от няколко възрастни жени от фамилията, които се редуваха да се молят и помагат. Сложиха да се варят две черни кокошки за подхранващ бульон и родилката преди и след раждането, кипнаха отвари с треви против затруднено дишане и сърдечна умора. Любопитството надделя над бабините заплахи, че ще ме напердаши, ако ме пипне да обикалям около Нивеа, и аз се измъкнах от отдалечените стаи и отидох да шпионирам. Видях прислужници да носят бели кърпи и легени с топла вода, а също и масло от лайка за масажирание на корема, одеяла и възглавници за мангалите, защото нямаше нищо по-страшно от вкочанясал корем и простуда по време на раждане. Чувах неспирния шум от разговори и смехове. Не можеше да се каже, че от другата страна на вратата цари болка и страдание — напротив, звучеше като празнична женска веселба. Тъй като нищо не виждах от скривалището си и призрачният сумрак на коридорите караше косата ми да настръхва, скоро се отегчих

и отидох да играя с братовчедите си, но вечерта, когато семейството се събра в параклиса, отново се приближих към стаята на родилката. Гласовете бяха утихнали и ясно се чуваха стенанията на измъчената Нивеа, тихо нашепваните молитви и барабаненето на дъжда по покрива. Спотайвах се в една чупка на коридора, разтреперана от страх, че индианците ще дойдат да отмъкнат бебето на Нивеа... ами ако бабата акушерка бе от онези вещици, които превръщаха новородени в *имбунче*? Как не бе хрумнала тази ужасяваща възможност на Нивеа? Тъкмо се канех бегом да се върна в параклиса, на светло и сред хора, когато една от жените излезе да донесе нещо, остави вратата откритата и аз успях да надзърна в стаята. Никой не ме видя, понеже коридорът бе тъмен, затова пък в стаята щедро пръскаха светлина два лоени светилника и поставени на много места свещи. Три мангала в ъглите поддържаха тази стая много по-топла от другите, а тенджерата с врящи евкалиптови листа насищаше въздуха със свежо горско ухание. Облечена в къса риза, елек и дебели вълнени чорапи, Нивеа клечеше върху едно одеяло, вкопчена с ръце в две дебели въжета, захванати за гредите на тавана; откъм гърба я придържаше акушерката, която си мънкаше под носа думи на някакъв друг език. Изпъкналият и нашарен със сини вени корем на родилката изглеждаше ужасно на мъждукащата светлина на свещите, сякаш не беше част от тялото ѝ и не принадлежеше на човешко същество. Нивеа се напъваше, обляна в пот, със сплъстена на челото коса, със затворени очи, потънали в лилави кръгове и с подпухнали устни. Една от лелите ми се молеше на колене пред масичка с малка статуя на Свети Роман — покровител на родилките, понеже единствен между светците не бе дошъл както си му е редът и като повечето хора на този свят, а се наложило да го извадят, след като разрязали корема на майка му. Друга моя леля седеше до индианката с леген с топла вода и с купчина чисти кърпи до себе си. Последва кратка пауза, в която Нивеа си пое дъх, а бабата акушерка застана отпред и взе да ѝ разтрива корема с едрите си ръце, сякаш наместваше бебето вътре. Изведнъж струя кървава течност напои одеялото. Акушерката попи кръвта с кърпа, която мигом подгизна, сетне с друга и с още една. „Боже, благослови. Боже, благослови, Боже, благослови“, чух, че изрича индианката на испански. Нивеа се хвана здраво за въжетата и се напъна с такава сила, че жилите на врата ѝ и вените на челото като че ли всеки момент щяха

да се пръснат. Глухо ръмжене излезе от устите ѝ и тогава нещо се показва между краката ѝ, нещо, което бабата нежно пое и задържа за миг, докато Нивеа си пое дъх, напъна се отново и детето излезе цялото. Помислих си, че ще припадна от ужас и отвращение и отстъпих, олюлявайки се по дългия и зловещ коридор.

Един час по-късно, докато прислужничките прибираха мръсните кърпи и всичко останало от раждането, за да го изгорят — смяташе се, че така се предотвратяват кръвоизливи, — а акушерката увиваше плацентата и пъпната връв, за да ги зарови под една смокиня, според обичая по тези места, останалите членове на семейството се събраха в салона край отец Теодоро Риеско, за да въздадат благодарност Богу за раждането на две мъжки отрочета близначета, които с чест щели да носят името дел Валие, както пророкува свещеникът. Две лели държаха новородените в ръце, бебетата бяха хубаво увити във вълнени пелени, с плетени шапчици на главичките, а всички от семейството се изреждаха един след друг, целуваха ги по челцата и изричаха „Бог до го пази“ срещу неволни уроки. Аз не можах да поздравя новопоявилите се братовчеди като всички останали, защото ми приличаха на противни грозни червеи, а споменът за синкавия корем на Нивеа, изхвърлящ ги като кърваво кълбо, щеше още дълго да ме мъчи.

През втората седмица на август Фредерик Уилямс дойде да ни вземе. Беше както винаги безупречно елегантен и напълно спокоен, като че ли опасността от попадане в ръцете на политическата полиция бе само наша колективна халюцинация. Баба ми посрещна съпруга си като млада невеста със светнали очи и поруменели от вълнение бузи; протегна му ръцете си и той ги целуна с нещо повече от уважение. За пръв път проумях, че тази необикновена двойка бе свързана с чувства, които доста наподобяваха обич. По онова време тя ще да е била на около шейсет и пет години — възраст, на която другите жени бяха сломени от няколко последователни траура и от негодите на земното съществуване, ала Паулина дел Валие изглеждаше несразима. Боядисваше си косата, за разлика от всички дами в нейния кръг, за които това бе недопустимо, изкуствено придаваше обем на кока си, въпреки пълнотата си се обличаше с обичайната си суетност и се гримираше толкова изкусно, че никой не се съмняваше в естествената руменина на страните ѝ, нито в лъскавината на нейните мигли. Фредерик Уилямс беше видимо по-млад и по всичко личеше, че жените го намират за привлекателен, защото в негово присъствие оживено вееха ветрила и изпускаха носни кърпички. Нито веднъж обаче не го видях да отвърща на тези задявки и по всяко време изглеждаше напълно предан на своята съпруга. Много пъти съм се питала дали връзката между Фредерик Уилямс и Паулина дел Валие бе просто една изгодна сделка, дали бе така платоническа, както се предполагаше, или съществуваше истинско привличане между тях. Дали са се обичали? Никой не ще узнае това, защото той и дума не обелва на тази тема, а баба ми, която накрая споделяше с мен най-съкровени неща, отнесе отговора на този въпрос в отвъдното.

От чичо Фредерик разбрахме, че с личната намеса на президента бяха освободили Педро Тей преди Годой да успее да изтръгне признания от него, така че нищо не ни спираше да се върнем у дома в Сантяго, защото името на семейството ни всъщност никога не бе влизало в полицейските списъци. Девет години по-късно, когато баба Паулина почина и аз отново се срещнах с госпожица Пинеда и дон Педро Тей, научих повече подробности около случилото се, които добрият Фредерик Уилямс ни бе спестил. След като нахълтали в книжарницата, пребили служителите, струпали стотици книги на пода и ги подпалили, отвели книжаря каталонец в зловещите казарми и го

подложили на обичайната процедура. В края на мъченията Тей изпаднал в несвяст, но нищо не разкрил, тогава изсипали отгоре му кофа с вода и изпражнения, завързали го за един стол и го държали така през цялата нощ. На другия ден, тъкмо го повели отново към палачите, пристигнал американският пълномощен министър Патрик Егон с един президентски адютант и изискал затворникът да бъде освободен. Пуснали го да си върви, след като го предупредили, че кажел ли и една дума за преживяното през онази нощ, щели да го разстрелят. Докато го водели към колата на пълномощния министър, където го очаквали Фредерик Уилямс и един лекар, от него се стичали кръв и лайна. Откарали го в легацията на Съединените щати, където му дали убежище. Един месец след това правителството паднало и дон Педро Тей напуснал легацията, за да отстъпи място на семейството на сваления президент, който също потърсил закрила под американски флаг. Книжарят се чувствал няколко месеца като развалина, докато най-сетне раните от камшиците зараснали, костите на раменете му възвърнали гъвкавостта си и той успял да възстанови книжната си търговия. Понесените зверства не го уплашили — и през ум не му минало да се завърне в Каталония — и продължил да е в опозиция, независимо от характера на поредното правителство. Когато години по-късно му благодарих за ужасните мъки, които бе понесъл, за да запази семейството ни, той отвърна, че не го бил направил за нас, а заради госпожица Матилде Пинеда.

Баба Паулина искаше да останем на село до края на революцията, ала Фредерик Уилямс я убеди, че конфликтът можеше да се проточи с години и че не биваше да изоставяме положението си в Сантяго; истината бе, че имението с покорните селяни, безкрайни сиести и пълни с фъшкии и мухи обори му изглеждаше по-страшно и от най-страшната килия за изтезание.

— Гражданската война в Съединените щати трая четири години и тук може да се проточи толкова — каза той.

— Четири години? Дотогава няма да остане жив чилиец. Племенникът ми Северо твърди, че за толкова малко месеци почти десет хиляди са загинали в бой, а още хиляда са падналите в засада — възрази баба ми.

Нивеа пожела да се върне с нас в Сантяго, въпреки че още не се бе възстановила напълно след изтощителното двойно раждане.

Настояваше толкова упорито, че накрая баба ми отстъпи. В началото тя не говореше на Нивеа заради печатарската машина, ала щом на бял свят се появиха близнаците, бързо ѝ прости. И така, скоро се отправихме на път към столицата с всички багажлъци, с които няколко седмици преди това бяхме пристигнали тук и с още две новородени близначета отгоре, но без птичките, които бяха издъхнали от страх по пътя. Носехме неизброими кошници с храна и една стомна със специална напитка против малокръвие за Нивеа — противна смес от старо вино и кръв от прясно заклано малаче. Вече няколко месеца Нивеа нямаше известия от мъжа си и в един момент на слабост сподели, че вече започвала да се тревожи. Не се съмняваше, че Северо дел Валие ще се върне жив и здрав от войната, понеже имаше някакво вътрешно прозрение за собствената си съдба. Така както винаги бе знаела, че ще стане негова съпруга дори когато ѝ бе съобщил, че се е оженил за друга жена в Сан Франсиско, бе сигурна, че ще загинат заедно при катастрофа. Много пъти съм я чувала да го казва на всички от семейството. Страхуваше се да остане на село, защото там мъжът ѝ по-трудно можеше да се свърже с нея, понеже покрай неуредиците на войната пощата се губеше и това важеше особено за селските райони.

Откак започнала любовта ѝ със Северо и излязла наяве необичайната ѝ плодовитост, Нивеа разбрала, че ако се подчинява на обичайните правила за благоприличие и се затваря вкъщи с всяка бременност и раждане, би се обрекла на затвор до края на дните си и тогава решила да не обвива в тайнственост майчинството си и точно така, както излагаше на показ изпъкналия си корем, подобно на безочлива селяндурка за ужас на отбраното общество, раждаше без превземки, оттегляйки се в тридневно, вместо четирийсетдневно усамотение, както препоръчваше лекарят, и не спираше да ходи навсякъде, дори и на суфражистките митинги, съпроводждана от свита невръстни дечица и бавачки. Тези последните бяха млади девойки от село, които веднъж наети, бяха обречени да слугуват цял живот, освен ако не забременееха или не се омъжеха, но това се случваше много рядко. Тези предани девици разцъфваха, прецъфтяваха и умираха в дома, спяха в мръсни стаи без прозорци и се хранеха с остатъците от господарската трапеза; обожаваша рожбите, които поверяваха на грижите им, особено ако бяха мъжки, а когато женската челяд в семейството се задомяваше, те тръгваха с нея като част от зестрата, за

да продължат службата при следващото поколение. Във времена, когато всичко свързано с майчинството се криеше в тайна, съжителството с Нивеа ме посвети още на единайсетгодишна възраст във въпроси, по които всяко друго момиче от моята среда се намираше в пълно неведение. На село, когато животните се чифтосваха или раждаха, нас, момичетата, ни затваряха вкъщи със залостени кепенци, защото се изхождаше от вярването, че тези дейности нараняват крехките ни души и посяват развратни мисли в главите ни. Имаха право, тъй като в чифлика на братовчедите ми неволно бях станала свидетел на една сладострастна сцена, в която буен жребец бе яхнал една кобила, и споменът за тази гледка още запалва пожар в кръвта ми. Днес, вече в 1910 година, когато разликата от двайсет години във възрастта между мен и Нивеа вече се е стопила и тя ми е не толкова леля, колкото приятелка, знаей, че ражданията никога не са били каквато и да е пречка за нея бременна или не, тя без свян палувала с мъжа си. В един такъв поверителен разговор я запитах защо има толкова много деца — петнайсет, от които единайсет живи — и тя ми обясни, че не могла да го предотврати, нито една от уж доказаните хитрости на френските матрони не била проработила. От пълно физическо изхабяване я беше спасило неизчерпаемото ѝ здраве и това, че нищо не си слагаше на сърце и не се оплиташе в сантименталности. За отглеждане на рожбите си прилагаше същия метод както при изпълнение на домакинските обязанности — възлагаше ги на друг. Едва-що родила, си пристягаше гърдите с превръзки и поверяваше детето на кърмачка; в къщата ѝ те бяха толкова, колкото и децата. Лекотата, с която раждаше, доброто ѝ здраве и отбиването на децата бяха спасили интимната ѝ връзка със Северо — от пръв поглед се забелязваше страстната обич, която ги свързваше. Разказвала ми е, че забранените книги, които тя прилежно изучила в библиотеката на вуйчо си, ѝ показали невероятните възможности на любовта, някои от които съвсем спокойни, предназначени за любовници с ограничени акробатически способности, какъвто бе техният случай — той — заради крака си, а тя — заради изпъкналия си корем през бременностите. Нямам представа кои са любимите им пози, но си мисля, че и досега най-сладостни си остават вероятно моментите, когато се забавляват на тъмно, без никакъв шум, сякаш в стаята седи

монахиня, раздвоена между полудрямката с привкус на шоколад и валериан и желанието да прегреши.

Вестите, свързани с революцията, минаваха през строгата цензура на правителството, но въпреки това всичко ставаше публично достояние още преди да се е случило. Узнахме за заговора от един от по-големите ни братовчеди, който тайно се промъкна вкъщи, придружен от някакъв селянин от имението, който беше едновременно прислужник и телохранител. След вечеря той се затвори задълго в кабинета с Фредерик Уилямс и баба ми, докато в един ъгъл аз се преструвах, че чета, без да изпускам и думичка от разговора им. Братовчед ми бе русолав и напет момък с къдрици и очи като на момиче; бе буен и приветлив. Отраснал на село, беше ловък в обзядването на коне, само това си спомням за него. Обясни, че група младежи, сред които и той самият, възнамерявали да вдигнат във въздуха няколко моста, за да подразнят правителството.

— В чия глава се пръкна тази блестяща идея? Имате ли си водач?
— заинтересува се с присмех баба ми.

— Още си нямаме, като се съберем, ще изберем.

— Колко сте, синко?

— Стотина, ала не зная колко ще дойдат. Не всички знаят за какво ги викаме, сетне ще им кажем, за по-голяма сигурност, нали разбирате, лельо?

— Разбирам. Всички ли са господарски синчета като теб? — осведоми се все по-разтревожена баба ми.

— Има занаятчий, работници, селски хора и също някои от приятелите ми.

— С какво оръжие разполагате? — попита Фредерик Уилямс.

— Саби, ножове и като че ли няколко карабини. Ще трябва да намерим барут, естествено.

— Това ми се струва... — избухна баба ми.

Заеха се да го разубеждават и той ги изслуша с престорено търпение, но явно решението бе взето и беше късно за промяна на намеренията. Тръгна си с една торба, в която се мъдреха няколко огнестрелни оръжия от колекцията на Фредерик Уилямс. Два дни по-късно научихме какво се бе случило с конспираторите на няколко километра от Сантяго. През целия ден бунтовниците пристигали един след друг в къщурката на един кравар, смятайки, че там са в безопасност, обсъждали с часове, но предвид недостатъчното оръжие и калпавия план, дето издишал отвсякъде, решили да отменят

замисленото и да се повеселят през нощта, а на другия ден да си тръгнат кой откъдето бил дошъл. Не подозирали, че някой ги бил предал. В четири часа призори врѣхлетели деветдесет кавалеристи и четирийсет пехотинци от правителствените войски и провели такава умела и сполучлива маневра, че обкрѣжените били лишени от възможност за отбрана и се предали. Били уверени, че са в безопасност, защото още не били извършили нищо престъпно, като се изключи това, че се били събрали без позволение. Подполковникът начело на отряда си изгубил ума в бъркотията и заслепен от гняв, повалил първия пленник и го направил на решето с куршуми и с шика си; после избрал напосоки още осмина и ги разстрелял в грѣб; така продължили с побои и сеч, докато накрая осъмнали с шестнайсет раздробени тела. Подполковникът отворил избите на имението, а сетне предал селянките на пияната и окуражена от своята ненаказуемост паплач. Подпалили къщата, а управителят измѣчвали така зверски, че трябвало да го застрелят седнал, понеже не можел да се държи на краката си. Междувременно идвали нареждания от Сантяго, после ги отменяли, но чакането не уталожило духовете на обезумялата войнишка сган, а разпалило още повече треската на насилието. На другия ден, след безкрайни часове на сатанински изстъпления, пристигнала заповед, собственорѣчно подписана от един генерал. „Всички незабавно да бѣдат езекутирани!“ Така и сторили. Нахвърляли трупове в пет каруци с намерението да ги заровят в общ гроб, но се вдигнала такава врява, че накрая ги дали на семействата им.

Привечер донесоха тялото на братовчед ми, което баба бе изискала, използвайки положението и влиянието си. Беше увит в окървавено одеяло; положили го внимателно в една стая, за да го пооправят малко, преди да го видят майка му и сестрите му. Скрита на стълбите, видях как пристигна един господин с черен сюртук и куфарче и се затвори в стаята с трупа. Слугините си шушукаха, че е опитен балсаматор, който с подходящ грим, пълнеж и губерка като на дюшекчия, щял да заличи следите от разстрела. Фредерик Уилямс и баба ми бяха превърнали златния салон в ярко осветен параклис с набързо пригоден олтар и жълти свещи във високи свещници. Когато на другата сутрин заприиждаха коли с роднини и приятели, къщата ги посрещна отрупана с цветя, а братовчед ми чист, пременен и без следа

от мъченията, почиваше в красив махагонен ковчег със сребърни пирони. Облечени в строго траурно облекло, жените седяха в две редици около ковчега разплакани и отдадени на молитви, а мъжете се бяха събрали в златния салон и планираха отмъщението. Прислужничките сервираха сандвичи, като че ли бяхме на пикник, а ние, децата, облечени също в черно, си играехме на разстрели и се превивахме от смях. Докато в продължение на три дни се провеждаха бдения за братовчед ми и за някои от неговите другари по домовете им, църковните камбани непрестанно биеха на умряло за убитите младежи. Властите не дръзнаха да се намесят. Въпреки строгата цензура не остана човек в страната, който да не узнае за случилото се — новината хвъркна като барутен погреб, а ужасът разтърси еднакво привържениците на правителството и революционерите. Президентът не пожела да чуе подробностите и отхвърли каквато и да било отговорност, също както по повод настъпленията от страна на други военни и на страховития Годой.

— Изтрепаха ги, без да им мигне окото, с настървение, като зверове. Та какво друго може да се очаква, кръвожадно племе сме си, и толкоз — отбеляза Нивеа по-скоро с гняв, отколкото с тъга, и заобяснява как от началото на века сме водили вече пет войни, как ние чилийците сме изглеждали безобидни и сме се славили като плашливи, на всичко сме слагали умалителни имена като например *много ви моля, бихте ли ми дали чашица водичка*, но при първия сгоден случай сме се превръщали в канибали. Трябвало да си спомним откъде сме произлезли, за да проумеем свирепата жилка у нас, каза още, прадедите ни били най-войнствените и безсърдечни испански конквистадори и те единствени се претрашили да дойдат пеш до Чили с нажежени до червено от пустинното слънце доспехи, побеждавайки най-непреодолимите природни препятствия. Смесици се с арауканите^[1], дето били храбри колкото тях и единствено те на континента нивга не били покорявани. Индианците изяждали пленниците си, а техните вождове, *токи*, носели церемониални маски, направени от изсушената кожа на своите врагове — за предпочитане били онези с брада и мустаци, защото самите туземци били голобради. Така отмъщавали на белите, които на свой ред изгаряли индианците живи, набучвали ги на пиките си, отсичали ръцете им и им изтръгвали

очите. „Стига! Забранявам ти да говориш такива варварщини пред моята внучка“, я прекъсна баба ми.

Кървавата разправа с младите затворници отприщи боевете от последната фаза на Гражданската война. През следващите дни с кораби пристигна деветхилядна революционна армия, подкрепяна от морската артилерия, която настъпи към пристанището във Валпараисо с устрем и в привиден безпорядък, подобно на орда хуни. Но в този хаос имаше ясен план, защото след няколко часа врагът бе смазан. Правителствените части загубиха по трима на всеки десет души, революционната армия завзе Валпараисо и оттам се приготви да настъпи към Сантяго и да завладее останалата част от страната. Междувременно президентът ръководеше войната от кабинета си посредством телеграфа и телефона, но съобщенията, достигащи до него, бяха неверни, а неговите заповеди се изгубваха в неясната мъглявина на радиовълните, тъй като повечето телефонистки бяха на страната на революционерите. Президентът чу вестта за поражението, докато вечеряше. Свърши невъзмутимо да се храни, сетне нареди на семейството си да потърси убежище в американската легация, взе си шала, палтото и шапката и се упъти пеш, съпроводен от свой приятел, към посолството на Аржентина, което се намираше на няколко преки от президентския дворец. Там бе потърсил закрила един от опозиционните членове на Конгреса, с когото замалко не се сблъска на вратата — единият влизаше победен, докато другият си тръгваше тържествуващ. Палачът се бе превърнал в жертва.

Революционерите влязоха в столицата, посрещнати от радостните възгласи на същата онази тълпа, която преди няколко месеца бе приветствала правителствените войски. За няколко часа жителите на Сантяго се стекоха на улиците с червени ленти на ръкавите си. Повечето празнуваха, други се криеха в очакване на най-лошото, на което бяха способни разюзданите военни и възгорделия се народ. Новите управници излязоха с призив всички да помогнат за установяването на ред и спокойствие, който тълпата изтълкува по свой начин. Бяха образувани банди с по един командир, които тръгнаха да грабят из града със списъци в ръка, на които бе посочено точното местонахождение и адрес на къщите. По-късно стана ясно, че въпросните списъци уж били изготвени от високопоставени дами, водени от злоба и чувство за мъст. Може и така да е било, но ми се

струва, че Паулина дел Валие и Нивеа не бяха способни на такава низост, въпреки че изпитваха ненавист към сваленото правителство. Точно обратното — укрива в къщата няколко преследвани семейства, докато народният гняв поутихна и се възцари отново отегчителното спокойствие от времето преди революцията, по което всички бяхме закопнели. От дистанцията на времето грабежите в Сантяго изглеждат като една съвършено организирана и дори забавна акция. Начело на „комисията“ — с този евфемизъм се назоваваха бандите — вървеше командирът, дрънкаше с едно звънче и даваше заповеди: „тук можете да крадете, но не чупете нищо, момчета“, „тук запазете документите и после драснете клечката на цялата къща“, „тук взимайте де що ви е по мерак и чупете на воля“. „Комисията“ покорно изпълняваше нарежданията, а оказаха ли се стопаните вкъщи, ги поздравяваше учтиво и сетне пристъпваше към обира в шумна веселба, като празнуващи деца. Ровеха из бюрата, изсипваха книжа и лични документи и ги даваха на командира, сетне насичаха мебелите с брадви, отнасяха, което им харесаше и накрая поръсваха стените с парафин и подпалваха всичко. От стаята си в аржентинското посолство сваленият президент Балмаседа слушаше грохота на уличните размирици и след като написа политическото си завещание и изпълнен със страх, че семейството му може да заплати за всеобщата омраза, си пусна един куршум в слепоочието. Прислужничката, занесла му вечеря, последна го видя жив. В осем сутринта го намериха на леглото, напълно облечен, с глава отпусната върху окървавената възглавница. Въпросният куршум мигновено го превърна в мъченик и през следващите години той щеше да стане символ на свободата и демокрацията и да се ползва с уважението дори и на най-ожесточените си врагове. Както баба ми правилно отбеляза, Чили е страна със слаба памет. През няколкото месеца на революцията загинаха толкова чилийци, колкото през четирите години на Тихоокеанската война.

В разгара на тази бъркотия в къщата се появи Северо дел Валие. Брадясал и потънал в кал, бе дошъл да търси жена си, която не бе виждал от януари. Огромна беше изненадата му, като я видя с още две наскоро родени деца, защото покрай бурните събития около революцията тя бе забравила да му съобщи, че е бременна, когато той бе тръгнал на бой. Близначетата започваха да се поотърсват и за няколко седмици бяха добили донякъде човешки вид — вече не бяха

онези сбръчкани лилави червеи от раждането си. Нивеа се хвърли на шията на мъжа си и тогава за пръв път в живота ми се удаде да стана свидетел на продължителна целувка по устата. Смутена, баба ми се опита да отвлече вниманието ми, ала не успя, и аз още помня разтърсващото въздействие, което тази целувка оказа над мен. Тя беляза началото на вулканичните промени през моето съзряване. За няколко месеца се отчуждих от самата себе си — не можех да се позная в самовглъбеното момиче, в което се превръщах, чувствах се в плен на едно разбунтувано и възискателно тяло, което растеше, утвърждаваше се, страдаше и тръпнеше. Струваше ми се, че съм просто някакво своеобразно продължение на утробата ми и си я представях като пещера, като кървава кухня, където ферментираха настрояния и разцъфваше някаква непозната и страшна флора. Не можех да забравя смущаващата сцена, в която на светлината на свещи Нивеа раждаше клекнала, а коремът ѝ с изпъкнал в средата пъп беше огромен и тя вкопчено се държеше за едни въжета, захванати за тавана. Без видима причина почвах да плача или изпадах в невъздържан гняв, или пък се събуждах толкова отпаднала, че няхах сили да стана. Сънищата с децата в черни пижами отново взеха да ме спохождат, и то по-често и по-страшни. Сънувах и някакъв нежен мъж с мирис на море, който ме прегръщаше. Събуждах се, сграбчила възглавницата, обзета от отчаяно желание някой да ме целува така, както Северо дел Валие бе целунал жена си. Потях се отвън, а отвътре направо измръзвах; вече няхах покой, за да чета или да уча, тичах из градината и обикалях като обладана от нечестивия, само и само да възпра желанието да вия; влизах с дрехите си в малкото езеро, като тъпчех лилиите и хвърлях в бяг червеноперките, с които баба ми толкова се гордееше. Скоро открих най-чувствителните места по тялото си и започнах скришом да се галя, недоумявайки защо това, което се считаше за грях, ме успокоява. Сигурно полудявам като толкова други момичета, които накрая изпадат в истерия, заключих ужасена, но ме събрах смелост да разговарям за това с баба ми. Паулина дел Валие също се променяше. Докато моето тяло разцъфваше, нейното съхнеше, попарено от тайнствена болест, за която тя с никого не говореше, дори и с лекаря, понеже беше вярна на разбирането си, че бе достатъчно да върви изправена и да не издава шумове, характерни за старици, за да държи старостта надалеч от себе си. Пълнотата я мъчеше, по краката

си имаше разширени вени, боляха я костите, не и достигаше въздух и се изпускаше на капчици по малка нужда. Аз долових всички тези мъки по някои дребни признаци, които тя пазеше в строга тайна. Госпожица Матилде Пинеда сигурно много би ми помогнала в тези трудни дни на моето юношество, ала бе изчезнала напълно от живота ми, прогонена от баба. Нивеа също си тръгна с мъжа си, децата и бавачките толкова безгрижна, колкото беше когато бе дошла, и остави ужасна празнота в къщата. Имаше стаи в излишък, но липсваше живот. Без нея и децата огромната къща на баба ми заприлича на мавзолей.

Сантяго отпразнува свалянето на правителството с безкрайна поредица от шествия, празненства, танци и банкети. Баба ми не остана назад, отвори вратите на къщата си и се опита да поднови светските занимания и вечеринки. Ала самият въздух беше някак тягостен и дори прекрасната септемврийска пролет не успя да го освежи. Хилядите убити, предателствата и грабежите тегнеха еднакво в сърцата на победителите и на победените. Бяхме изпълнени със срам — Гражданската война бе една кървава оргия.

---

[1] Индианско население, обитавало териториите на днешно Чили преди завладяването им от испанците. — Б.пр. ↑

Това бе необикновен период в живота ми — тялото ми се промени, душата ми се отвори и започнах сериозно да се питам коя съм и откъде съм дошла. За детонатор на тези мои вълнения послужи пристигането на Матиас Родригес де Санта Крус, моят баща, въпреки че аз още не знаех това. Посрещнах го като *чичо* Матиас, с когото се бях запознала няколко години преди това в Европа. Още тогава ми се беше сторил крехък, но когато отново го видях, едва го познах — приличаше на недохранена птица в инвалидната си количка. Доведе го една красива жена в зряла възраст, пищна, с млечнобяла кожа, облечена в обикновен поплинен костюм с цвят на горчица и наметната с избелял шал, чиято единствена забележителност бяха разпръснатите по него непокорни, къдрави и заплетени посивели коси, прихванати на тила с тънка панделка. Жената приличаше на древна скандинавска царица в изгнание; лесно можеше да си я представи човек на носа на викингски кораб, проправящ си път сред ледници.

Паулина дел Валие получи телеграма, която я известяваше, че най-големият ѝ син пристига с кораб във Валпараисо и мигом уреди пътуването до пристанищния град с чичо Фредерик, мен и обичайната свита. Натоварихме се в специален вагон, който английският управител на железниците лично постави на наше разположение. Беше облицован с ламперия от лакирано дърво, закована с гладки бронзови пирони, а седалките бяха от кадифе с цвят на бича кръв. Двама влакови служители в униформи ни обслужваха, сякаш бяхме кралски величия. Настанихме се в един хотел до морето и се приготвихме да посрещнем кораба, който трябваше да пристигне на другия ден. Отидохме на кея, издокарани като за сватба — твърдя го съвсем уверено, защото се е запазила една снимка, направена на площада малко преди корабът да акостира. Паулина дел Валие е облечена в светла коприна с безброй волани, дипли и нанизы от перли. На главата си има монументална шапка с широка периферия, увенчана с изобилие от пера, спускащи се на каскади към челото, а в ръката си държи отворен чадър, който ѝ пази сянка. Съпругът ѝ Фредерик Уилямс е в черен костюм, с бомбе на главата и бастун в ръка. Аз съм цялата в бяло, а на главата ми се кипри панделка от органди — приличам на пакетирани подарък за рожден ден. Спуснаха корабното мостче и лично капитанът ни покани да се качим на борда и с почести ни отведе до каютата на дон Матиас Родригес де Санта Крус.

Последното нещо, което баба ми очакваше тук, бе да се изправи очи в очи с Аманда Лоуъл. Неприятната изненада едва не я покоси. Присъствието на отколешната ѝ съперница я разтърси много по-силно, отколкото окаяното състояние на сина ѝ. По онова време аз, разбира се, не разполагах с достатъчно информация, за да мога да разбера поведението на баба ми, и реших, че ѝ е прилязло от горещината. На мудния Фредерик Уилямс обаче не му трепна лицето при вида на Лоуъл — поздрави я с кратък, но любезен жест и сетне се зае да настани баба ми на едно кресло и да ѝ даде вода, докато Матиас, развеселен, наблюдаваше сцената.

— Какво търси тази жена тук! — изломоти баба ми, щом си възвърна дишането.

— Предполагам, че предпочитате да се видите в семеен кръг и затова ще ида малко на въздух — рече викингската царица и излезе с непокътнато достойнство.

— Госпожица Лоуъл е моя приятелка, по-точно единствената ми приятелка, майко. Съпроводи ме дотук, лятото без нея нямаше да съм в състояние да пътувам. Тя настоя да се завърна в Чили, тъй като смята, че за мен е по-добре да издъхна сред близките си, отколкото изоставен в някоя парижка болница — изрече Матиас на завален испански с някакъв странен франко-саксонски акцент.

Чак тогава Паулина дел Валие го погледна и осъзна, че от сина ѝ бе останал само един скелет, покрит с набръчкана като на смок кожа; очите му имаха стъклен блясък и бяха хлътнали в черепа, а бузите му бяха толкова измършавели, че зъбите прозираха през кожата. Седеше отпуснат в едно кресло, подпрян на възглавници, и един шал покриваше краката му. Приличаше на безпомощен и тъжен старец, въпреки че трябва да е бил на около четирийсет години.

— Господи, Матиас, какво е станало с теб? — попита изтръпнала от ужас баба ми.

— Нищо, което може да бъде излекувано, майко. Сигурно схващате, че имам напълно основателни причини да се завърна тук.

— Тази жена...

— Знам всичко за Аманда Лоуъл и баща ми — случило се е преди трийсет години на другия край на света. Не можете ли да сложите кръст на враждата? Всички сме вече на възраст, когато трябва да изхвърлим зад борда ненужните чувства и да запазим само онези,

които ни помагат да живеем. Търпимостта е едно от тях, майко. Дължа много на госпожица Лоуъл, вече повече от петнайсет години е моя приятелка...

— Приятелка? Какво означава това?

— Това, което чухте — приятелка. Не е моя болногледачка, нито моя съпруга и вече не ми е любовница. Придружава ме в пътуванията, в живота, а сега, както сама виждате, е с мен и в смъртта.

— Не говори така! Ти не ще умреш, сине, тук ще се грижим за теб както подобава и скоро ще оздравееш и ще си добре... — го увери Паулина дел Валие, ала гласът ѝ се разтрепери и не можа да продължи.

Бяха изминали три десетилетия, откак дядо ми Фелисиано Родригес де Санта Крус бе въртял любов с Аманда Лоуъл и въпреки че я бе виждала само няколко пъти, и то отдалеч, баба ми мигновено я разпозна. Неслучайно през всички тези нощи бе спала в театралното легло, което бе поръчала във Флоренция, за да я вбеси. Това вероятно ѝ бе напомняло непрекъснато за гнева ѝ срещу скандалната възлюблена на нейния мъж. Когато пред очите ѝ застана тази остаряла и загубила своята суетност жена, която по нищо не приличаше на онази расова кобила, дето спираше движението в Сан Франсиско, щом минеше по улицата и залюлееше бедра, Паулина не я видя в истинския ѝ вид, а като опасната съперничка, каквато бе в миналото. Гневът срещу Аманда Лоуъл бе дремал в очакване да изплува, но при думите на сина си Паулина затърси в кътчетата на душата си гняв, и не можа да го открие. Затова пък откри майчински инстинкт, с какъвто никога не се бе отличавала кой знае колко и който сега я изпълваше с всепроникващо и болезнено състрадание. Това състрадание не беше насочено единствено към чезнеция ѝ син, а и към жената, която толкова години бе до него, искрено обичайки го, грижейки се за него в злощастията на болестта, а сега го бе съпроводи до другия край на света, за да го доведе у дома му в смъртния час. Внезапно смалена и крехка като старица, Паулина дел Валие продължаваше да седи в креслото, вперила поглед в злочестия си син, и мълчаливи сълзи се застичаха по бузите ѝ, докато аз утешително я потупвах по гърба, без да разбирам какво става. Фредерик Уилямс вероятно отлично е познавал баба ми, защото излезе без шум, намери Аманда Лоуъл и я доведе в каютата.

— Простете ми, госпожице Лоуъл — промълви баба ми от креслото си.

— Вие ми простете, госпожо — отвърна другата жена и с неудобство пристъпи напред и се изправи срещу Паулина дел Валие.

Хванаха се за ръце, както си бяха — едната права, а другата седнала, с плувнали в сълзи очи и постояха така доста дълго, докато аз изведнъж не установих, че раменете на баба ми потръпват и чак тогава проумях, че тя тихичко се смее. Другата жена също взе да се смее — първоначално объркана, закривайки устата си, а сетне, като видя, че съперничката ѝ се киска, се закикоти весело, припявайки на баба ми, и след миг и двете се запревиваха от смях в плен на заразителна, отприщена и истерична веселост, която помиташе с волно кикотене всички тези години на ненужна ревност и правеше на пух и прах омразата, изневярата на съпруга и други противни спомени.

Къщата на улицата на Армията Освободителка даде подслон на много хора през смутните години на революцията, ала нищо не бе за мен толкова сложно и вълнуващо, колкото пристигането на баща ми, за да дочака тук смъртта. След Гражданската война, последвана от дългогодишно управление на либералите, политическата обстановка се успокои. Революционерите въведоха промените, в името на които се бе проляла толкова много кръв — преди правителството налагаше своя кандидат с подкупи и сплашване, с подкрепата на гражданските и военните власти, а сега натискът бе оказван и от работодателите, духовенството и партиите; системата бе по-справедлива, защото, каквото вършеха в единия лагер, бе валидно и за другия и за корупцията не се заплащаше от обществените фондове. На това се казваше свободни избори. Революционерите въведоха също така парламентарна уредба по подобие на Великобритания, ала не ѝ бе съдено да просъществува дълго. „Ние сме англичаните на Америка“, каза веднъж баба ми, а Нивеа мигом отвърна, че англичаните били чилийците на Европа. Във всеки случай парламентарният експеримент нямаше как да има успех в земя на каудильоси^[1]; министрите се сменяха толкова често, че бе невъзможно да им се хване краят. В края на краищата гърчовете на политиката станаха безинтересни за цялото семейство, с изключение на Нивеа, която, за да привлече вниманието към правото на жените на глас, продължи да се връзва с вериги за оградата на сградата на Конгреса заедно с още една-две други също толкова запалени дами, с които ставаха за посмешище на минувачите, вбесяваха полицията и караха съпрузите им да си скубят косите.

— Когато жените получат правото да гласуват, те ще го упражняват като една и тогава ще станем сила, способна да наклони везните на властта и да преобрази тази страна — вярваше Нивеа.

— Греша, Нивеа, жените ще гласуват за този, за когото им заповяда съпругът или свещеникът, те са много по-глупави, отколкото предполагаш. Освен това някои от нас и без това дърпат конците. Видя как съборихме предишното правителство, нали? На мен не ми е нужно право на глас, за да правя каквото поискам — възразяваше баба ми.

— Защото вие имате състояние и сте образована, лельо. Но колцина са като вас? Трябва да се борим за право на глас, от това се започва.

— Чавка ти е изпила ума, Нивеа.

— Още не, лелю, още не...

Настаниха баща ми в един салон на първия стаж, който превърнаха в стая за него, понеже не можеше да изкачва стълбите, и му прикрепиха болногледачка, която се превърна в негова сянка, тъй като бе длъжна да се грижи за него ден и нощ. Семейният лекар постави поетичната диагноза „неизлечима утайка в кръвта“ за пред баба ми, тъй като предпочете да ѝ спести истината, но аз предполагам, че за всички останали бе пределно ясно, че баща ми бе жертва на венерическо заболяване. Намираше се в последния стадий на болестта, когато вече нищо — нито топли компреси, нито пластири, нито парещи инхалации — не беше в състояние да му помогне; етапът, който той се гласеше да избегне на всяка цена, но трябваше да изживее, понеже не му достигна смелост да свърши със себе си по-рано, както бе възнамерявал няколко години преди това. Едва можеше да се движи заради болките в костите, не можеше да ходи и разсъдъкът му изневеряваше. В някои дни блънуваше, без изобщо да се събуди, и шепнеше неразбираеми истории; друг път беше със съвсем бистър ум и когато морфинът притъпяваше страданието му, имаше сили да се смее и се отдаваше на спомени. Тогава ме викаше да седна до него. Прекарваше деня в кресло срещу прозореца, загледан в градината, подпрян на големи възглавници и заобиколен с книги, вестници и подноси с разнообразни лекове. Болногледачката седаше с плетиво край него и бе непрестанно нащрек, мълчалива и враждебно навъсена. Единствено нея търпеше той до себе си, защото не го съжаляваше. Баба ми се стараеше синът ѝ да е заобиколен от ведра обстановка и бе обзавела стаята с кретонени пердета и тапети в жълти тонове, грижеше се по масите винаги да има вази със свежи градински цветя и беше наела струнен квартет, който идваше по няколко пъти в седмицата да изпълнява любимите му класически мелодии. Ала нищо не помагаше срещу мириса на лекарства и срещу непогрешимото усещане, че в тази стая един човек се разлага. В началото този жив труп будеше отвращение у мен, но щом съумях да превъзмогна страха и започнах да го посещавам, принуждавана от баба ми, животът ми се промени. Матиас Родригес де Санта Крус пристигна вкъщи точно когато се пробуждах за пубертета и ми даде това, от което най-много се нуждаех — памет. В един от своите проблисъци под въздействие на лекарствата

изтърси, че ми бил баща, и това разкритие бе оповестено така между другото, че дори не ме изненада.

— Майка ги Лин Съмърс бе най-красивата жена, която познавам. Радвам се, че не си наследила нейната хубост — каза.

— Защо, чичо?

— Не ме наричай чичо, Аурора. Аз съм ти баща. Женската красота е проклетие, защото събужда най-долни страсти у мъжете. Една прекалено хубава жена не може да се спаси от желанието, което поражда.

— Наистина ли сте моят баща?

— Наистина.

— Виж ти! Винаги съм смятала, че чичо Северо ми е баща.

— Северо трябваше да бъде твой баща, той е много по-свестен мъж от мен. Майка ти заслужаваше съпруг като него. Аз винаги съм бил пройдоха и затова сега ме виждаш на такъв хал — истинска развалина. Във всеки случай той може да ти разкаже много повече неща за нея, отколкото аз — добави Матиас.

— Майка ми обичаше ли ви?

— Да, но аз не знаех какво да сторя с тази любов и избягах. Много си малка, за да разбереш тези неща, дъще. Достатъчно е да знаеш, че майка ти бе прекрасна и е цяло нещастие, че почина толкова млада.

Бях съгласна с него, бих искала да позная майка си, но още любопитна бях да узная нещо повече за едни лица от най-ранното ми детство, които ми се явяваха насън или под формата на мъгляви спомени с неясни очертания. В разговорите с баща ми изникваше силуетът на Дао Циен, когото Матиас бе виждал само веднъж. Достатъчно бе да спомене пълното му име и да ми каже, че е бил висок и снажен китаец, за да се отприщят спомените ми като дъждовна стихия. Щом това невидимо присъствие, което ме съпровождаше навсякъде, бе назовано, дядо ми престана да бъде творение на моята фантазия и се превърна в призрак, който доби плът и кръв. Испитах огромно облекчение, като разбрах, че този благ човек с дъх на море, който носех във въображението си, не само че бе съществувал действително, но и ме бе обичал и ако бе изчезнал така внезапно, то не беше, защото бе решил да ме изостави.

— Чух, че Дао Циен бил умрял — поясни баща ми.

— Как е умрял?

— Струва ми се, че при катастрофа, но не съм съвсем сигурен.

— А какво се е случило с баба ми Елайза Съмърс?

— Заминала за Китай. Преценила, че ще е по-добре за теб да живееш с нашето семейство и не е сгрешила. Майка ми винаги е искала да има дъщеря и те гледа с много повече обич, отколкото мен и братята ми — увери ме той.

— Какво означава Лай-Минг?

— Нямам понятие. Защо питаш?

— Понякога ми се струва, че чувам тази дума...

Костите на Матиас бяха съсипани от болестта, изморяваше се бързо и не беше лесно човек да му измъква информация. Губеше се в безкрайни разсъждения, дето нямаха нищо общо с това, което ме интересуваше, но малко по малко аз успях да сглобя откъслечните парчета от моето минало, бод по бод ги съшивах, неизменно зад гърба на баба ми, която беше благодарна, че аз стоя при болния, защото на нея самата не ѝ стигаше смелост да го стори. Отбиваше се в стаята на сина си по няколко пъти на ден, целуваше го бързешком по челото и излизаше, препъвайки се, с насълзени очи. Нито веднъж не ме попита за какво разговаряме и аз, разбира се, нищо не ѝ разказах. Не се осмелих да заговоря за тези неща и със Северо и Нивеа, понеже се опасявах, че и най-малката проява на недискретност от моя страна би сложила край на сладките разговори с баща ми. Без да сме се уговаряли, и двамата съзнавахме, че те трябва да си останат тайна и това ни свързваше в необикновено съзаклятие. Не бих могла да твърдя, че съм обикнала баща си, защото времето не стигна за това, но за броените месеци, в които съжителствахме, той поднесе в ръцете ми истинско съкровище, разкривайки подробности от миналото ми, и особено за моята майка Лин Съмърс. Често ми повтаряше, че във вените ми тече истинска кръв на рода Дел Валие — това сякаш бе много важно за него. По-късно узнах, че по настояване на Фредерик Уилямс, който упражняваше голямо влияние върху всеки обитател на този дом, моят баща приживе ми завещал своя дял от семейното наследство, надеждно съхраняван в различни банкови сметки и борсови книжа за най-голямо разочарование на един свещеник, който ежедневно го посещаваше с надеждата да измъкне нещичко за Църквата. Това беше един вечно намусен старец с дъх на святост,

понеже не се бе къпал, нито преобличал с години. Славеше се с религиозна нетърпимост и необикновен нюх към издъхващи богаташи, които успяваше да убеди да дарят състоянието си за милосърдни дела. В заможните семейства появата му се посрещаше с ужас, защото вещаеше смърт, ала никой не се осмеляваше да затръшне вратата под носа му. Когато баща ми разбрал, че краят наближава, извикал Северо дел Валие, с когото всъщност не си говореше, за да се разберат за мен. Повикали нотариус в къщата и двамата подписали документ, по силата на който Северо се отказал от бащинството си над мен, а Матиас Родригес де Санта Крус ме припознал като своя дъщеря. Така ме защитил от другите двама синове на Паулина, неговите по-малки братя, които след смъртта на баба ми, девет години по-късно, си присвоиха всичко, което можах.

---

[1] Вожд, авторитарен деспот. — Б.пр. ↑

Баба ми се вкопчи в Аманда Лоуъл със суеверна привързаност — вярваше, че докато тя е наблизо, Матиас ще живее. Паулина не допускаше никого близо до себе си, с изключение на мен, и то само в редки случаи. Считаше, че болшинството от хората са непоправими глупаци и го тръбеше наляво и надясно, с което, естествено, беше доста трудно да си спечели приятели. Ала шотландската куртизанка съумя да пробие защитата броня на баба ми. Човек трудно би могъл да си представи две по-различни една от друга жени: Лоуъл нямаше никакви стремежи, живееше ден за ден, без да се привързва към нищо, волна и без страх; не се боеше от бедността, самотата или старостта; приемаше всичко с леко сърце, тъй като земният път представляваше за нея забавно пътешествие, неминуемо завършващо със старост и смърт. Нямало защо да се трупат богатства, защото в гроба ни полагали така, както ни е майка родила, твърдеше тя. Нямаше я вече младата съблазнителка, въвела толкоз мъже от Сан Франсиско в изкушение; в миналото бе останала и красавицата покорителка на Париж — сега мястото им бе заета една петдесетгодишна жена без сянка от кокетство или от угризения. Баба ми не се насищаше да слуша за миналото ѝ и за знаменитостите, които бе познавала; до забравата разлистваха албумите с изрезки от пресата и със снимки, където Аманда беше млада, лъчезарна и в компанията на плътно увита около тялото ѝ боа. „Клетата, умря от морска болест при едно пътуване; влечугите не понасят пътешествия“, поясни Аманда. Благодарение на космополитната си култура и на своя чар — с лекота и съвсем непреднамерено тя сразяваше много по-млади и красиви жени — тя се превърна в душата на бабините вечеринки; внасяше весело настроение в тях на своя ужасен испански и на френския си с шотландски акцент. Нямаше тема, по която да не умееше да се изкаже, книга, която да не бе прочела, значим европейски град, който да не бе посетила. Баща ми, който много я обичаше и също толкова много ѝ дължеше, казваше, че е дилетантка, която знае от всичко по малко и много от нищо, но че имала въображение в излишък, с което допълвала празнините в познанията и опита си. За Аманда Лоуъл Париж бе най-изисканият град, а френското общество — най-изтънченото. Неслучайно единствено там пагубно лишеният от елегантност социализъм нямал никакви шансове за успех. Тук мнението ѝ напълно съвпаднаше с това на Паулина дел Валие. Двете жени откриха, че не само едни и същи

дреболии, сред които бе и митологичното легло, предизвикваха смях и у двете, но и че споделяха единодушно мнението си по много основни въпроси. Един ден, докато пиеха кафе на една мраморна масичка в галерията от ковано желязо и кристал, стигнаха до извода, че е жалко, дето не са се познавали отпреди. Решиха, че със или без Фелисиано и Матиас помежду им, биха били прекрасни приятелки. Паулина направи всичко възможно да задържи Лоуъл в дома си, отрупа я с подаръци и я въведе в обществото като императрица, но другата жена бе волна птичка, за която бе невъзможно да живее затворена в кафез. Постоя няколко месеца, ала накрая признала насаме пред баба ми, че не ѝ достигала смелост да гледа как Матиас гаснел и че не искала да си криви душата и затова признала, че Сантяго ѝ се струвал провинциален град независимо от лукса и показността на висшето общество, което можело напълно да си съперничи с европейската аристокрация. Тук се отегчавала, мястото ѝ било в Париж, където били преминали най-щастливите дни от живота ѝ. В нейна чест баба ми искаше да устрои прощален бал, който да се запомни в Сантяго, въпреки слухове за мъглявото минало на нейната гостенка, но Аманда Лоуъл я убеди, че Матиас е прекалено болен и всяко празненство при тези обстоятелства би било проява на лош вкус, а и нямала какво да облече за такъв изключителен повод. Паулина ѝ предложи тоалетите си с най-добри намерения, без дори през ум да ѝ мине колко много я обижда, като намеква, че двете носят еднакъв размер.

Три седмици след отпътуването на Аманда Лоуъл болногледачката на баща ми вдигна тревога. Незабавно повикаха лекаря; къщата мигом се изпълни с хора, изредиха се приятели на баба ми, високопоставени личности, роднини, безброй монаси и монахини, включително и оръфаният свещеник, дето гледаше как да се докопа до нечие състояние и който сега се увърташе около баба ми с надеждата, че болката по изгубения син бързо ще я изпрати на оня свят. Паулина обаче нямаше никакво намерение да напуска грешната земя, понеже от известно време се бе примирила с трагичната участ на най-големия си син и дори ми се струва, че посрещна края му с облекчение, защото да присъства на продължителите му мъки бе много по-болезнено, отколкото да го погребее. Не ме допуснаха да видя баща си, защото общоприетото вярване бе, че агонията не е гледка за малки момичета,

но аз и бездруго вече се бях сблъскала с достатъчно печал по повод смъртта на братовчед ми и покрай други скорошни жестокости. Все пак успях да си взема сбогом с него, благодарение на Фредерик Уилямс, който ми отвори вратата, избебвайки момент, когато нямаше никого наблизо. Хвана ме за ръка и ме заведе до леглото, където лежеше Матиас Родригес де Санта Крус, от когото не бе останало почти нищо тленно — единствено шепа изтънели до прозрачност кости, погребани между бродирани възглавници и чаршафи. Още дишаше, но духът му вече бродеше из други селения. „Сбогом, татко“, му казах. За пръв път го наричах така. Агонията продължи още два дни и призори на третия ден той издъхна като безпомощно пиленце.

Бях тринайсетгодишна, когато Северо дел Валие ми подари модерен фотоапарат, който работеше с хартия вместо с онези старовремски платки и който вероятно беше един от първите, появили се в Чили. Баща ми бе починал наскоро и кошмарите толкова много ме измъчваха, че отказвах да си легна и нощем бродех из къщата като заблуден призрак, следвана неизменно от клетия Карамело, който до края си остана едно глупаво и лениво куче. Накрая баба ми Паулина се смиляваше над нас и ни пускаше в огромното си позлатено легло. Изпълваше едната половина с едрото си затоплено и парфюмирано тяло, а аз се свивах в противоположния му край, разтреперана от страх, с Карамело в краката ми. „Какво да ви правя вас двамата“, въздишаше баба ми в полусън. Това беше реторичен въпрос, тъй като нито аз, нито кучето имахме бъдеще; семейството бе единодушно, че „нищо добро не можеше да се очаква от мен“. По онова време се бе дипломирала първата жена лекар в Чили, а други бяха приети в университета. Това подсказва на Нивеа възможността и аз да последвам техния пример, па макар и само за да предизвикам семейството и цялото общество, но бе очевидно, че аз не притежавах никакви учебни заложби. Тогава Северо се появи с фотоапарата и го положи в скута ми. Беше красив „Кодак“, изпипан до последното винтче, стилин, лек, перфектен, направен за артист. Още го използвам, от тогава до сега ми е напълно верен. Нямаше друго момиче на моята възраст с такава играчка. Поех апарата с обожание и го загледах без ни най-малка представа как се работи с него. „Да видим дали ще успееш да заснемеш мрачните си кошмари“, подметна Северо дел Валие на шега, без да подозира, че в продължение на месеци това щеше да бъде единствената ми цел и че благодарение на усилието си да разгада моя кошмар щях да се влюбя в света. Баба ми ме заведе на Оръжейния площад в студиото на дон Хуан Рибера, най-добрият фотограф в Сантяго — на вид суховато и съсухрено човече, но с великодушна и нежна душа.

— Водя ви внучката си да чиракува при вас — каза баба ми и остави един чек на масата на артиста, докато с едната си ръка аз не изпусках роклята ѝ, а с другата стисках новичкия си фотоапарат.

Дон Хуан Рибера, който беше с половин глава по-нисък и тежеше двойно по-малко от баба ми, намести очилата на носа си, прочете

внимателно цифрата на чека и сетне ѝ го върна, като я изгледа с безкрайно презрение от глава до пети.

— Сумата не е проблем... вие определете цената — заекна баба ми.

— Не става дума за цена, а за талант, госпожо — отговори той и я поведе към вратата.

През това време аз бях успяла да хвърля един поглед наоколо. Творбите му покриваха стените от край до край — това бяха стотици портрети на хора от всички възрасти. Риберо беше фотографът любимец на висшите класи, той правеше светските хроники, но от стените на студиото ме гледаха не напудрени перуки, нито красиви дебютантки, а индианци, миньори, рибари, перачки, бедни деца, старци, многобройни жени като онези, на които баба ми помагаше със своя Дамски клуб. В студиото му бе представено многоликото и измъчено лице на Чили. Лицата от портретите дълбоко ме разтърсиха, прииска ми се да узная историята на всеки сниман човек, нещо ме притисна в гърдите, прободеше ме и ме обзе непреодолимо желание да плача, но преглъщайки вълнението, аз последвах баба ми с високо вдигната глава. В колата тя се опита да ме утеши: не бивало да се безпокоя, каза, щели сме да намерим друг човек, който да ме научи да работя с апарата, фотографи имало под път и над път, какво си въобразявал този долен дрипльо, та ѝ говорел с такъв арогантен тон на нея, Паулина дел Валие. И продължи в същия дух, но аз не я слушах, защото реших, че точно дон Хуан Риберо и никой друг ще бъде моят учител. На другия ден се измъкнах от къщи, преди баба ми да е станала, казах на кочияша да ме закара в студиото и заех позиция на улицата, готова да чакам цяла вечност, ако се наложи. Дон Хуан Риберо пристигна към единайсет сутринта, завари ме на вратата на студиото си и ми нареди да си вървя вкъщи. Бях срамежлива тогава — и сега съм си същата — и много горда, не бях научена да се моля, защото от раждането ми ме бяха глезили като царкиня, ала решимостта ми трябва да е била много голяма. Не се помръднах. След няколко часа фотографът излезе, хвърли ми гневен поглед и пое надолу по улицата. Като се върна от обяд, ме завари отново закована на същото място, притиснала апарата до гърдите си. „Добре де — промърмори победен, — но ви предупреждавам, девойче, че по никакъв начин няма да сте привилегирована със специално отношение. Който дойде тук, се

подчинява безропотно и учи бързо, разбрано ли е?“ Кимнах утвърдително с глава, защото бях онемяла. Баба ми, майстор в сделките, прие благосклонно фотографската ми страст, при условие че щях да посвещавам не по-малко време и на учебните предмети, които по онова време бяха задължителни в мъжките колежи, включително латински и теология, понеже по нейно мнение това, което ми липсваше, не бяха умствени възможности, а дисциплина.

— Защо не ме запишете в държавно училище? — я помолих, заинтригувана от слуховете около светското девическо образование, което всяваше страх у лелите ми.

— Те не са за момичета от нашата класа и никога не ще позволя да влезеш там — отсече баба ми.

Така че отново се занизаха преподаватели вкъщи — някои от тях бяха свещеници, които с удоволствие ми преподаваха, защото в отплата получаваха тлъсти дарения от баба ми за техните братства. Бях късметлийка — общо взето, се отнасяха снизходително с мен, тъй като никой не очакваше да възприемам толкова, колкото едно момче. Затова пък дон Хуан Рибера изискваше от мен много повече, понеже вярваше, че една жена трябва да полага хилядократно повече усилия от един мъж, за да си извоюва име в интелектуалния и артистичния свят. На него дължа всичките си познания във фотографията — от избора на леци до трудоемкия процес на проявяването и промиването — никога не съм имала друг учител. Когато две години по-късно напуснах студиото му, бяхме станали приятели. Сега е на седемдесет и четири години и от няколко години насам вече не работи, защото изгуби зрението си, но още продължава да ме напътства в колебливите ми стъпки и да ми помага. Сериозност — това е неговият девиз. Животът е неговата страст и слепотата не му пречи както и преди да наблюдава света. Осени го своеобразна проникателност. Така, както други слепци си имат някого да им чете, той има хора, дето наблюдават и му разказват. Неговите ученици, приятелите и децата му го посещават всеки ден и се редуват да му описват какво са видели — някой пейзаж, сцена, лице или пък игра на светлосенки. Всички те са длъжни да овладеят до съвършенство изкуството на наблюдението, за да могат да отговарят на изчерпателния разпит на дон Хуан Рибера. Така животът им се променя, не им е дадено повече безгрижно да се реят по света, защото трябва да гледат с очите на учителя. Аз също често го

посещавам. Посреща ме във вечния полумрак на своя апартамент на Улицата на Монахините, седнал в креслото си срещу прозореца, с котка на коленете, всякога гостоприемен и мъдър. Осведомявам го за последните открития в областта на фотографията, описвам му в подробности всяка картина от книгите, които си поръчвам от Ню Йорк и Париж, обсъждам с него съмненията си. Той е в течение на всичко ново в този занаят, въодушевява се от различните тенденции и теории, знае имената на най-посветените майстори в Европа и Съединените щати. Винаги е бил ожесточен противник на изкуственото позиране, на аранжирания в ателиета сцени, на неясните изображения, постигнати с няколко насложени един върху друг негатива, които бяха много модни преди няколко години. Изповядва схващането, че фотографията е лично откровение, начин да се гледа светът по честен начин и че техниката трябва да бъде използвана за пресъздаване на действителността, а не за нейното изкривяване. Когато в един период се изкуших да снимам момичета в огромни стъклени витрини, той ме попита защо го правя с такова презрение, че зарязах тези експерименти. Ала когато му описах как съм снимала едно бедно семейство на циркови артисти голи и уязвими, той веднага прояви интерес. Бях направила няколко снимки на това семейство пред бедняшката им двуколка, която им служеше едновременно и за транспортно средство, и за жилище, когато от нея изскочи едно четири-петгодишно момиченце, което нямаше никакви дрехи на гърба си. Тогава ми хрумна идеята да ги помоля всички да се съблекат. Изпълниха молбата ми без задни мисли и застанаха пред апарата със същата дълбока съсредоточеност, както когато бяха с дрехи. Това е една от най-хубавите ми снимки и една от малкото, спечелили награди. Скоро стана ясно, че това, което ме привлича, са хората, а не толкова предметите или пейзажите. При направата на портрет се установяват взаимоотношения с модела и те, макар и краткотрайни, са все пак своеобразна връзка. Платката разкрива не само образа, но и взаимните чувства. Дон Хуан Рибера харесваше портретите, които правех и които бяха съвсем различни от неговите. „Вие изпитвате привързаност към моделите си, Аурора, не се стремите да ги подчините на себе си, а да ги разберете, затова успявате да изобразите душата им“, ми казваше той. Окуражаваше ме да напусна студиото и да изляза на улицата, да се движа с камерата, да гледам с широко отворени очи, да превъзможна

своята стеснителност, да се отърся от страха си и да се доближа до хората. Осъзнах, че повечето от тях ме посрещат добронамерено и позират сериозно, въпреки че бях малко момиче — фотоапаратът вдъхваше страхопочитание и доверие и хората се разкриваха и отдаваха. Възрастта ми налагаше ограничения и едва много години по-късно щях да мога да пътувам из страната, да слизам в мините, да се вмъквам сред стачници, да прониквам в болници, в бедняшки колиби, мизерни училища, сиромашки приюти, прашни площади, където влачеха дните си пенсионери, по полята и рибарските селища. „Светлината е езикът на фотографията, душата на света. Няма светлина без сянка, както няма щастие без болка“, ми каза дон Хуан Риберо преди седемнайсет години през първия ни урок в неговото студио на Оръжейния площад. Не съм забравила думите му. Но нека не избързвам. Обещах да разказвам тази история стъпка по стъпка, дума по дума, както си му е редът.

Докато аз се отдавах на увлечението си по фотографията и объркана наблюдавах промените в тялото ми, което придобиваше непознати дотогава за мен форми, баба ми не си губеше времето в съзерцание на своя пъп, а бе впрегнала финикийския си ум в обмисляне на нови сделки. Това ѝ помогна да се съвземе от загубата на сина си Матиас и ѝ вдъхна бодрост на възраст, когато другите хора вече се усещат с единия крак в гроба. Подмлади се, погледът ѝ засия, походката ѝ стана по-гъвкава, бързо свали траура и изпрати съпруга си с тайна мисия в Европа. Верният Фредерик Уилямс отсъства седем месеца и се завърна натоварен с подаръци за нея и за мен, както и със запаси тютюн за себе си — храна за единствения му известен ни порок. В багажа му пристигнаха като контрабандна стока също така хиляди сухи пръчки с дължина петнайсетина сантиметра и с вид на непотребни клечки, но стана ясно, че това са лозови пръчки от Бордо, които баба ми възнамеряваше да засади на чилийска земя, за да започне да произвежда прилично вино. „Ще конкурираме френските вина“, обясни на мъжа си, преди той да се отправи на път. Безполезни се оказаха всичките му възражения, че французите имат на своя страна вековни традиции, че там условията са райски, а Чили е страна на атмосферни и политически катаклизми, и че толкова амбициозен проект ще изисква дългогодишен труд.

— Нито вие, нито аз сме на възраст да жънем плодовете от такъв експеримент — плахо въздъхна той.

— С такива настроения доникъде няма да стигнем, Фредерик. Знаете ли колко поколения строители са били нужни за построяването на една катедрала?

— Паулина, зарежете катедралите. Оттук насетне всеки божи ден може да отдадем богу дух.

— Този век нямаше да е епохален за науката и техниката, ако всеки изобретател се тюхкаше, че е смъртен, не мислите ли? Искам да стана родоначалник на цяла династия и името Дел Валие да се прочуе в света, па макар и от дъното на чашите на знайни и незнайни пияници, дето ще купуват от моето вино — възрази баба ми.

И така англичанинът покорно предприе въпросната експедиция до Франция, докато Паулина дел Валие плетеше кошницата на бъдещото начинание в Чили. Първите чилийски лозя били засадени от мисионерите в колониално време и давали доста добро родно вино; ако

трябва да сме точни, то било толкова добро, че в Испания го забранили, за да не конкурира вината на майката колонизаторка. След независимостта винарската промишленост се разраснала. Паулина не бе единствената, осенена от мисълта да произвежда качествени вина, но докато другите купуваха земи в околностите на Сантяго за по-голямо удобство и на разстояние не повече от един ден път, тя потърси по-далечни терени, и то не единствено защото бяха по-евтини, а защото бяха по-подходящи. Без да издава никому какво ѝ се върти из главата, поръча да изследват почвите, капризите на водата и постоянството на ветровете, като започна със земите, собственост на фамилията Дел Валие. Купи на безценица обширни запуснати площи, които не въодушевяваха никого, защото се напояваха единствено от дъждовете. Най-вкусното грозде, най-сладкото и най-щедротото, даващо живот на вината с отлична плътност и аромат, не вирее по хубавите места, а по каменисти терени. С майчинско упорство растението преодолява препятствия, за да пусне надълбоко корени и да изсмуче всяка капчица вода — така вкусът на гроздето става наситен, ми обясняваше баба.

— Лозето е като човек, Аурора, колкото повече трудности побеждава, толкова по-хубав плод дава. Жалко е, че открих тази проста истина толкова късно, ако я знаех по-отрано, щях да съм ви възпитавала с по-твърда ръка, теб и синовете си.

— С мен опитахте, бабо.

— Прекалено мека бях с теб. Трябваше да те изпратя при монахините.

— За да ме научат на бродерия и молитви? Госпожица Матилде...

— Забранявам ти да споменаваши името на тази жена в къщата ми!

— Добре, бабо, но поне се уча на фотография. С нея ще мога да си изкарвам хляба.

— Как ти хрумна подобна глупост! — възкликна Паулина дел Валие. — Моята внучка никога не ще е принудена да си вади хляба. Всичко, дето ти го преподава Риберо, е за забавление, но не е бъдеще за момиче, носещо името дел Валие. Съдбата ти не е да станеш площаден фотограф, а да се омъжиш за някой от твоята класа и да родиш здрави деца.

— Вие сте направили много повече от това, бабо.

— Омъжих се за Фелисиано и отгледах три деца и една внучка. Всичко останало е покрай другото.

— Не бих казала, че изглежда точно така.

Във Франция Фредерик Уилямс нае експерт, който пристигна малко след него, за да окаже помощ по техническата част. Беше хипохондрично човече, което обикаляше земите на баба ми на велосипед и с носна кърпа, вързана през устата и носа, защото бе убеден, че миризмата на кравешки говна и чилийският прах предизвикват белодробен рак, ала не остави никакви съмнения относно задълбочените си познания по лозарство. Селяните смаяно наблюдаваха този гражданин, плъзгащ се между камънаците възседнал велосипеда и спиращ от време на време, за да подуши пръстта като някакво куче, попаднало на дия. И понеже не разбираха и дума от дългите му словоизлияния на езика на Молиер, лично баба ми, по чехли и слънчобран, следваше велосипеда на французина в продължение на няколко седмици в ролята си на преводач. Първото, което направи впечатление на Паулина, бе, че не всички растения бяха еднакви — имаше смесени от поне три вида. Французинът ѝ обясни, че едните зреят по-рано от другите и по този начин, ако по-нежните загинеха поради климатични неслоди, във всички случаи щеше да има реколта от останалите. Потвърди също така, че начинанието щеше да отнеме години, защото не ставаше дума само да се роди по-хубаво грозде, а да се произведе изискано вино, което да намери пазар в чужбина редом с френските, италианските и испанските вина. Паулина научи всичко, което можеше да ѝ покаже експертът, и когато се почувства сигурна, го изпрати обратно в родината му. Беше на предела на силите си и бе проумяла, че предприятието се нуждае от някой по-млад и по-лесноподвижен човек от нея, някой като Северо дел Валие, нейният любим племенник, на когото можеше да гласува доверие. „Ако продължаваш да пръкваш деца на белия свят, ще ти трябват доста пари, та да ги изхраниш. Като адвокат няма да можеш да събереш достатъчно средства, освен ако не започнеш да скубеш клиентите двойно повече от събратята си, докато с виното мажеш да се превърнеш в богаташ“, изкуши го тя. Точно в същата година на Северо и Нивеа им се беше родило истинско ангелче, по всеобщо мнение, момиченце, красиво като фея от някоя миниатюра, което нарекоха

Роса. Нивеа реши, че всички преждеродивши се деца са били просто една тренировка, докато най-сетне било сътворено това перфектно създание. Може би сега Бог най-сетне бил удовлетворен и щял да престане да им изпраща още челяд, защото вече имали цял рояк. На Северо тая работа с френските вина му се стори лишена от здрав разум, ала бе свикнал да уважава търговския нюх на леля си и реши, че си струва да опита; не подозираше, че само за няколко месеца лозята щяха да преобърнат живота му. Щом се увери, че Северо дел Валие си е загубил ума по гроздето толкова, колкото и тя самата, Паулина взе решение да го направи свой съдружник, да повери полята на неговите грижи и да замине с Уилямс и мен в Европа, защото аз бях навършила вече шестнайсет години и на тази възраст било добре да се сдобия с космополитно лустро и със сватбен чеиз, каза баба ми.

— Но аз не мисля да се женя, бабо.

— Още не, но все трябва да свършиш тази работа, преди да навършиш двайсет години, ако не искаш да си кукуваш като стара мома — постанови тя с тон, който не търпеше възражение.

На никого не каза истинската причина за пътуването. Беше болна и се надяваше, че в Англия ще могат да я оперират. Там хирургията беше отбелязала значителен напредък с откритието на анестезиите и на дезинфектантите. От няколко месеца бе изгубила апетит и за пръв път в живота си страдаше от гадене и болки в корема след по-тежка храна. Бе престанала да яде месо, предпочиташе леки храни — подсладени каши, супи и сладкиши, от които не се отказваше, макар и да натежаваха като камъни в червата ѝ. Бе чула за съществуването на известна клиника, основана от някой си доктор Ебанизер Хобс, починал преди повече от едно десетилетие, където работели най-добрите лекари в Европа. Затова, щом свърши зимата и пътят през Андите отново бе проходим, потеглихме към Буенос Айрес, откъдето щяхме да се натоварим на презокеанския кораб за Лондон. Водехме с нас, както обикновено, свита от прислужници, тонове с багаж и няколко души въоръжена охрана, за да ни бранят от разбойниците, които дебнеха из тези безлюдни места. Този път, уви, Карамело не можа да ни придружи, защото лапите не го държаха прав. Преминаването на планинската верига първо с каруца, после на коне и най-сетне на мулета през урви, зейнали от двете страни подобно на бездънна паст, готова да ни погълне, бе незабравимо. Пътеката

приличаше на безконечен тънък смок, който се виеше сред тези удивителни планини, които представляваха гръбнакът на Америка. Между камънаците надничаха храсти, изложени на безжалостната природа и подхранвани от тънички струйки вода. Водата беше навсякъде — водопади, потоци, разтопен сняг — единственият звук по тези места беше шумът от водата и чаткането на копитата по коравата твърд на Андите. Спряхме ли се за кратък отдих, ни обгръщаше като тежък плащ бездънна тишина; приличахме на неканени посетители, които нарушаваха абсолютното безмълвие на тези висини. Баба ми, която се бореше срещу световъртежа и общото неразположение, което я обзе, щом започнахме изкачването нагоре, се крепеше благодарение на желязната си воля и на грижите на Фредерик Уилямс, който правеше всичко възможно, за да я подкрепя. Беше облечена в тежко палто за път, кожени ръкавици и шапка на пътешественик изследовател с плътни воали, защото нито веднъж в целия ѝ живот слънчев лъч, колкото и плах да бе той, не бе докосвал кожата ѝ, вследствие на което тя се надяваше да отиде в гроба без бръчки. Аз бях заслепена. И преди, на идване в Чили, бяхме изминали този път. Но тогава бях прекалено малка, за да се насладя на тази величествена природа. Товарните животни напредваха стъпка по стъпка на ръба на отвесно изсечена бездънна пропаст от едната им страна и извисяваща се в небесата скалиста стена, обръсната от вятъра и шлифувана от времето — от другата. Въздухът беше рядък като прозрачно було, а небето едно тюркоазеносиньо море, прекосявано от време на време от някой кондор, размахващ величествени крила като абсолютен властелин на тези владения. Щом слънцето слезе в ниското, пейзажът изцяло се преобрази: мирният покой на тази стръмна и тържествена природа изчезна, за да направи място на свят, населен с геометрични сенки, които заплашително се движеха край нас, обкръжаваха ни и ни обгръщаха. Една стъпка накриво, и всички — мулета и ездачи, щяхме да пропаднем на дъното на тези пропасти, но водачът бе премерил отлично разстоянието и нощта ни завари в една паянтова дъсчена колиба, където намираха подслон замръкнали пътници. Разтовариха животните и ние се разположихме на седлата от овча кожа и на одеялата. Напоени в смола фитили ни служеха за осветление, при все че светлина почти не беше нужна, тъй като от дълбокия небесен свод царствено пръскаше лъчите си изгрялата луна, надничаща като звезден

факел иззад високите скали. Носехме дърва с нас и запалиха огън да се сгреем и да кипнем вода за мате; не след дълго си запредавахме от ръка на ръка този чай от зелена трева с горчив вкус, отпивайки от едно и също канче. Чаят възвърна духа и цвета на изстрадалата ми баба, която нареди да ѝ донесат кошниците и се захвана, като веща зеленчукарка наред пазар, да разпределя храната, за да залъжем глада. Заизскачаха бутилки ракия и шампанско, уханни домашни сирена, вкусни домашно приготвени колбаси от свинско месо, хлябове и погачи, увити в белоснежни ленени кърпи. Забелязах, че тя самата яде много малко и не близва алкохол. В това време, чевръсто боравейки с ножовете, мъжете заклаха няколко кози, които бяхме водили с нас зад мулетата, одраха ги и ги сложиха да се пекат разчекнати на два пръта. Така и не усетих кога свърши нощта — потънах в дълбок, непробуден сън и се събудих чак на другата сутрин, когато взеха да разравят жаравата, за да сварят кафе, и насядаха да довършат недоядените остатъци от печеното козе месо. Преди да поемем отново на път, оставихме дърва, торба с боб и няколко бутилки за пътниците след нас.

ТРЕТА ЧАСТ

1896–1910

Клиниката „Хобс“ бе основана от прочутия хирург Ебанизер Хобс в собствената му къща — голяма, солидна на вид и елегантна постройка, разположена в сърцето на квартал „Кенсингтън“, която вследствие на множеството сринати стени, зазидани прозорци и залепени без ред и стил облицовъчни плочки бе заприличала на истинско чудовище. Присъствието ѝ на тази толкова изискана улица дразнела съседите до такава степен, че наследниците на Хобс не срещнали никакви затруднения при закупуването на съседните сгради, за да разширят клиниката, запазвайки — за това поне бяха помислили — фасадите в едуардиански стил, за да не се отличава тя откън по нищо от останалите къщи, наредени в напълно еднотипни редици. Отвътре клиниката представляваше истински лабиринт от стаи, стълбища, коридори и слепи вътрешни прозорци, които не гледаха наникъде. Не беше оборудвана както другите старовремски болници в града с операционна зала с вид на арена за борба с бикове, тоест с централна част, застлана със стърготини или с пясък, и обточена от галерии като за зрители, а с малки хирургически зали, чиито стени и под бяха облицовани с плочи и метални плоскости, подложени веднъж дневно на ожесточено търкане с белина и сапун, понеже покойният доктор Хобс бе един от първите последователи на теорията на Кох за разпространението на инфекциите и също така един от първите, възприел методите на Листер за дезинфекция, докато преобладаващата част от лекарската гилдия все още ги отхвърляше къде от високомерие, къде от мързел. Не беше удобно да се променят стари навици, хигиената бе нещо досадно и пречеше на бързината на опериране, считана по онова време за белег на хирургическа виртуозност, понеже намаляваше риска от изпадане в шок и от загуба на кръв. За разлика от мнозина свои колеги, които смятаха, че инфекциите възникват спонтанно в тялото на пациента, Ебанизер Хобс бързо бе осъзнал, че болестотворните микроорганизми са в околната среда, по ръцете, по

пода, по инструментите и в цялото помещение и затова обилно ръсеше с фенол всичко — като се почне от раните и се стигне до въздуха в операционната зала. Клетият човек бе вдишал такива количества фенол в живота си, че накрая кожата му се бе покрила с язви и той бе издъхнал преждевременно от бъбречно разстройство, което бе дало основание на противниците му още по-здраво да се вкопчат в остарелите си схващания. Учениците на Хобс обаче, изследвали въздуха и установили, че бактериите не прехвърчат из него като невидими грабливи птици, готови изневиделица да се стрелнат върху жертвата, а се натрупват върху замърсени повърхности и инфекциите се пренасят при пряк контакт, така че главното било грижливо да се почиства инструментариумът, да се използват стерилни превързочни материали и хирурзите не само да се мият старателно, но по възможност да употребяват каучукови ръкавици. Не ставаше дума за грубите ръкавици, използвани от анатомите при дисекция на трупове или от хора, работещи с химически вещества, а за едно изделие фино и меко като човешка кожа и произведено в Съединените щати. Произходът на тези ръкавици бе свързан с една романтична история: един лекар, лудо влюбен в медицинска сестра, пожелал да я защити от екземите, причинявани от дезинфекционните препарати, и поръчал първите гумени ръкавици, които по-късно хирурзите възприели при операциите. Паулина дел Валие бе прочела внимателно всичко това в едни научни списания, които ѝ бе дал назаем нейният роднина Хосе Франсиско Вергара, който по онова време се бе оттеглил в двореца си „Виня дел Мар“, понеже не беше добре със сърцето, но бе запазил непокътната своята любознателност. Баба ми не само правилно бе избрала лекаря, който щеше да я оперира, но и месеци преди това се бе свързала с него от Чили, беше поръчала в Балтимор няколко чифта от прословутите гумени ръкавици и ги бе донесла добре опаковани с бельото си.

Паулина дел Валие изпрати Фредерик Уилямс във Франция да проучи от какъв вид дърво са бъчвите, в които отлежава виното, както и да събере сведения за производството на сирена, защото нямало никаква причина чилийските крави да не могат да дават такива вкусни сирена като френските, след като били еднакво глупави като тях. Докато прекосявахме Андите и по-късно, в презокеанския кораб, имах възможност отблизо да наблюдавам баба ми и тогава осъзнах, че нещо

съществено отслабва в нея, и то не беше нито волята ѝ, нито умът, нито алчността, а нейната свирепост. Тя омекна, разнежи се и стана толкова разсеяна, че се разхождаше по палубата на кораба накичена от глава до пети в муселин и перли, ала забравила да сложи изкуственото си чене. Очевидно бе, че прекарва безсънни нощи — под очите ѝ имаше лилави кръгове и беше вечно сънлива. Бе отслабнала значително — когато си махнеше корсета, месата ѝ увисваха. Държеше непрекъснато да съм до нея, „за да не кокетираш с моряците“ — жестока шега от нейна страна, защото на тази възраст аз бях толкова безнадеждно стеснителна, че всеки мъжки поглед, насочен към мен, ме караше да почервениям като варен рак. Истинската причина бе, че Паулина дал Валие се чувстваше незащитна и се нуждаеше от мен, за да пъди смъртта. Не говореше за болестта си — напротив, кроеше планове да прекара няколко дни в Лондон и после да се отправи към Франция по делата, свързани с бъчвите и сирената, но аз още в началото отгатнах, че в ума ѝ е друго, както стана ясно веднага щом пристигнахме в Англия и тя се зае дипломатично да убеждава Фредерик Уилямс да заmine сам, а ние да поостанем, да обиколим магазините и да отидем при него след това. Нямам представа дали Уилямс тръгна, без да заподозре, че жена му е болна, или разбра истината, но от уважение към нейния свян я остави на спокойствие. В крайна сметка ни настаня в хотел „Савой“ и щом се убеди, че имаме всичко необходимо, отплава по Ламанша без голямо въодушевление.

Баба ми не желаше да има свидетели на нейната разруха и се пазеше особено много от Уилямс. Това беше част от кокетството, което я обзе, след като се ожениха и което не бе съществувало, докато той беше неин иконом. Тогава тя не се притесняваше да излага наяве най-лошите черти на характера си и да се явява пред него както и да е; сетне обаче тя гледаше да го омае с всичките си прелести. Тази връзка в есента на нейния живот бе изключително важна за нея и тя бе решена да не допусне разклатеното ѝ здраве да разнебити устойчивата структура на нейната суета. Затова се постара да отпрати мъжа си и ако аз не бях проявила твърдост, щеше да отдалечи и мен. Наложих се да водим истински битки, докато ми позволи да я придружавам по време на посещенията при лекаря, но най-сетне се предаде пред вироглавата ми неотстъпчивост и пред своята слабост. Страдаше от болки и с мъка преглъщаше, но не личеше да е изплашена, при все че се шегуваше с

неудобствата в ада и със скуката в рая. Клиниката „Хобс“ вдъхваше доверие още от прага и преддверието, чиито стени бяха покрити с рафтове, пълни с книги и маслени портрети на хирурзите, които бяха упражнявали занаята си тук. Посрещна ни едра жена с безупречна външност, която ни отведе в кабинета на лекаря — уютна зала с камина, където с пукот горяха дърва и която бе обзаведена с английски дивани от кафява кожа. Външността на доктор Джералд Съфолк впечатляваше толкова, колкото и неговата слава. Имаше вид на едър, червендалест тевтонец, с голям белег на бузата, който не само че не го загрозяваше, но го правеше незабравим за всеки, който се срещнеше с него. На писалището му бяха писмата, разменени с баба ми, заключенията на чилийските лекари, с които тя се бе консултирала и пакетът с гумени ръкавици, който днес сутринта тя му бе изпратила по куриер. Впоследствие разбрахме, че това е била една излишна предпазна мярка, тъй като в клиниката „Хобс“ такива ръкавици се използват от три години насам. Съфолк ни посрещна с добре дошли, сякаш идвахме да му засвидетелстваме внимание и ни поднесе турско кафе, ароматизирано със зрънца кардамон^[1]. Отведе баба ми в съседната стая и след като я прегледа, се върна в кабинета и запрелиства някаква дебела книга, докато тя се обличаше. Пациентката се върна и хирургът потвърди предварителната диагноза на чилийските лекари: баба ми страдеше от гастроинтестинален тумор. Добави, че операцията била малко рискована заради възрастта ѝ и защото този вид хирургически интервенции се намирали все още в експериментална фаза, но той бил разработил отлична техника за подобни случаи и лекари от цял свят идвали да се учат при него. Говореше с такова високомерие, че се сетих за мнението на Хуан Рибера, според когото надутостта е привилегия на неуките; мъдрият е смирен, защото е наясно колко малко знае. Баба ми го помоли подробно да ѝ обясни какво мисли да прави с нея и това го изненада, защото бе свикнал болните да се предават на безусловния авторитет на ръцете му с пуешко примирение, но тутакси се възползва от случая да се разпростре в обстойна лекция, загрижен повече да ни шашне с виртуозния си скалпел, отколкото за състоянието на злочестата си пациентка. Нахвърля рисунка на вътрешности и органи, които имаха вид на някаква безумна машина и ни посочи къде е туморът и как възнамерява да го изреже, като не ни спести дори и вида на шева —

информация, която Паулина дел Валие прие, без да трепне, ала на мен ми призля и трябваше да изляза от кабинета. Седнах в преддверието с портретите и започнах да се моля. Ако трябва да бъдем честни, страхувах се повече за себе си, отколкото за нея — мисълта, че мога да остана сама на този свят, направо ме вледеняваше. Точно когато премислях възможното си осиротяване, мина някакъв мъж и сигурно съм била много бледа, защото той се спря до мен: „Нещо не е наред ли, момиченце?“, запита на испански с чилийски акцент. Поклатих отрицателно глава, без да се осмеля да го погледна в очите, но вероятно съм го разгледала под око, защото успях да видя, че е млад, гладко избръснат, с високи скули, здрава челюст и дръпнати очи — приличаше на изображението на Чингис хан от моя учебник по история, макар и не така свиреп. Всичко у него беше с цвят на мед — косата, очите и кожата, но тонът на гласа му в никакъв случай не би могъл да се определи като меден, когато ми обясни, че е чилиец като нас и че ще асистира на доктор Съфолк по време на операцията.

— Госпожа Дел Валие е в сигурни ръце — каза той без капка скромност.

— Какво ще стане, ако не я оперирате? — запелтечих както винаги, когато ме обхваща силна нервност.

— Туморът ще продължи да расте. Не се безпокой, момиченце; хирургията много е напреднала, баба ти правилно е избрала да дойде при нас — отсече той.

Искаше ми се да разбера какво прави чилиец на това място и защо има вид на татарин — лесно беше да си го представя облечен в кожи и с копие в ръка — но замълчах смутено. Лондон, клиниката, лекарите и драмата на баба ми — всичко това определено бе повече, отколкото можех да понеса без чужда помощ; трудно ми беше да проумея свенливостта на Паулина дел Валие по отношение на нейната болест и основанията ѝ да изпрати Фредерик Уилямс отвъд Ламанша точно когато ни беше нужен най-много. „Чингис хан“ ме потупа снизходително по ръката и си тръгна.

---

[1] Индийско растение, което се употребява като лекарство и подправка на ястия и напитки. — Б.пр. ↑

Противно на всички мои черногледни пророчества, баба ми преживя операцията и като изтече първата седмица, през която температурата ѝ хаотично ту се покачваше, ту спадаше, състоянието ѝ се стабилизира и тя започна да приема твърда храна. Стоях неотлъчно до нея, с изключение на времето, през което набързо отскачах до хотела веднъж дневно, за да се изкъпя и преоблека, тъй като лепкавата и наслоена миризма на упойващи препарати, лекарства и дезинфектанти се напластяваше здраво в кожата. Спях на пресекулки, седнала на стол до баба ми. Въпреки категоричната забрана от нейна страна, изпратих телеграма на Фредерик Уилямс още в деня на операцията и той пристигна трийсет часа след това. Видях как пословицната му непроницаемост се изпари пред леглото, където жена му, просната, замаяна от лекарствата, стенеше при всяко издишване и с пет косъма на главата и нито един зъб в устата приличаше на съсухрена бабичка. Уилямс коленичи до нея и положил чело на безжизнената ръка на Паулина дел Валие, взе да шепне името ѝ; като се изправи, лицето му беше мокро от сълзи. Баба ми, която твърдеше, че младостта не е период в живота, а душевно състояние, и че човек се радва на такова здраве, каквото сам е заслужил, имаше вид на напълно разгромена в това болнично легло. Тази жена, чиято жажда за живот се равняваше на нейната алчност, лежеше с извърнато към стената лице, безразлична за всичко наоколо, затворена в себе си. Неизчерпаемата ѝ воля, нейната жизненост, любознателност, приключенски дух и дори користолюбието ѝ — всичко бе сломено от страданията на нейното тяло.

През тези дни често виждах „Чингис хан“, който следеше състоянието на пациентката и който се оказва, както и трябваше да се очаква, по-достъпен от светилото Съфолк или от строгите матрони в клиниката. Разсейваше притесненията на баба ми не с мъгляви и утешителни слова, а с разумни обяснения; единствено той се грижеше да смекчи мъките ѝ, докато всички останали се интересуваха от зарастването на раната и от температурата, но оставаха глухи за жалбите на болната. „Да не би да се е надявала, че няма да я боли? Я по-добре да млъква и да е благодарна, че изобщо е жива.“ Младият чилийски лекар обаче не пестеше морфин, защото вярваше, както обясни на Уилямс, че продължителните болки сломяват физическата и духовната съпротива на пациента, като забавят и дори пречат на

оздравителния процес. Разбрахме, че името му е Иван Радович и че произхождал от лекарско семейство; баща му емигрирал в Чили от Балканите в края на петдесетте години, оженил се за чилийска учителка от северните райони на страната и им се родили трима синове, двама от които продължили професията на баща си. Каза, че баща му починал от тиф през Тихоокеанската война, където работил като хирург три години, и майка му сама трябвало да поеме грижите за семейството. Наблюдавах персонала в клиниката неограничавана от никого и се наслушах на забележки, които не бяха предназначени за детски уши, защото, като изключим доктор Радович, никой и никога не даде знак, че е забелязал съществуването ми. Скоро щях да навърша шестнайсет години и продължавах да нося косата си вързана с панделка и да нося дрехи, избрани от баба ми, която ми поръчваше смешни рокли като за малко момиченце, предназначени да ме накарат да се чувствам колкото се може по-дълго време дете. Първия път, в който облякох нещо подходящо за възрастта ми, бе, когато Фредерик Уилямс ме заведе в „Уитнейс“ без позволението на баба ми и обяви, че магазинът е на мое разположение. Като се върнахме вкъщи и аз заставах пред нея с прибрана в кок коса и пременена като госпожица, тя не ме позна, но това се случи седмици по-късно. Паулина дел Валие вероятно е била силна като бик — разпраха ѝ корема, извадиха оттам тумор с размер на грейпфрут, зашиха я като стара обувка и няколко месеца след това тя се бе възстановила напълно. От цялото това страховито приключение ѝ остана само един пиратски шев през корема и вълчи глад за живот и от само себе си се разбира, — за храна. Отпътувахме за Франция веднага щом започна да ходи без бастун. Отхвърли напълно препоръчаната от доктор Съфолк диета, защото, както сама каза, не била изминала всичкия този път от задника на географията до Париж, за да яде бебешки кашици. Под предлог, че изучава производството на сирена и френската кулинарна традиция, тя се тъпчеше до насита с всичко, което тази страна бе способна да ѝ предложи.

Щом се настанихме в един малък хотел, който Уилямс нае на булевард Хаусман се свързахме с неповторимата Аманда Лоуъл, която си беше все същата викингска царица в изгнание. В Париж се чувстваше като у дома си, обитаваше занемарена, но уютна мансарда, през чиито прозорчета човек можеше да се любува на гълъбите по

съседните покриви и на безоблачното небе над града. Уверихме се, че в разказите ѝ за бохемския живот и за приятелствата ѝ със знаменитости от света на изкуството нямаше и думичка измислица; благодарение на нея посетихме ателиетата на Сезар, Сисле, Дега, Моне и мнозина други художници. Наложих се Лоуъл да ни научи как да съзерцаваме техните платна, защото окото ни не бе тренирано за импресионизма, но не мина много време и ние бяхме заплениени от него. Баба ми се сдоби с прекрасна сбирка от импресионистични творби, които предизвикаха изблици на подигравателен смях, когато ги окачи в къщата си в Чили — никой не оцени центробежните небеса на Ван Гог, нито изнурените развратници на Лотрек и всеобщото мнение бе, че в Париж са избулдали тази наивна глупачка Паулина дел Валие. Щом видях, че не се отделям от фотоапарата и се затварям с часове в тъмната стаичка, която пригоди надве-натри в хотела, Лоуъл предложи да ме запознае с най-именитите фотографи в Париж. Подобно на учителя ми Хуан Рибера, тя смяташе, че фотографията и живописата не си съперничат, защото по същество са различни — художникът тълкува действителността, а фотографът я пресъздава. Всичко в живописа е измислица, докато фотографията е сбор от външната действителност и от чувствителността на фотографа. Рибера не допускаше сантименталности и показност, нито някаква по-особена подредба на предметите, за да изглеждат като на картина, и отхвърляше нагласените композиции; не ми даваше да манипулирам негативите и отпечатъците и презираше всякакви ефекти на светлосенки или неточно фокусиране, стремеше се към честно и просто изображение, ясно до най-малката подробност. „Ако търсите въздействие като от картина, Аурора, тогава рисувайте. Ала търсите ли истината, научете се да използвате фотоапарата“, не спираше да ми повтаря той. Аманда Лоуъл нито за миг не се отнесе с мен като с дете и от самото начало прие насериозно моето увлечение. Тя самата изпитваше слабост към фотографията, която никой все още не наричаше изкуство и за мнозина беше чисто и просто поредната от многото джунджурии и чудновати измишльотини на този вятърничав век. „Изхабена съм тепърва да се уча на фотография, но ти имаш млади очи, Аурора, ти можеш да видиш света и да накараш хората да го погледнат през твоя взор. Една хубава снимка разказва истории, разкрива места, събития, настроения, по-могъща е от множество изписани страници“, ми казваше тя. Затова

пък баба ми смяташе моята страст към фотоапарата за каприз на подрастващо девойче и мислеше много повече за това как да ме подготви за семеен живот и да спретне чеиза ми. Записа ме в училище за млади госпожици, където всеки ден ни учеха да се качваме и слизахме по стълби с грациозна походка, да сгъваме салфетки за банкет, да изготвяме различни менюта според случая, да организираме салонни занимания и подреждаме букети с цветя — с една дума умения, които според баба ми бяха безпогрешен ключ към едно щастливо брачно битие. Обичаше да прави покупки и прекарвахме цели следобеди, подбирайки парцалащи в бутиците, при все че — убедена съм в това — много по-разумно бих оползотворила тези следобеди, кръстосвайки Париж с фотоапарат в ръка.

Годината неусетно се изниза. Когато Паулина дел Валие напълно се бе възстановила от боледуването, а Фредерик Уилямс се бе превърнал в експерт по бъчви за вино и производства на сирена — от най-вмирисаните до най-надупчените, — се запознахме с Диего Домингес на един бал в чилийската легация в Париж по случай Деня на независимостта 18 септември. Прекарах нескончаеми часове в ръцете на фризьора, който съгради върху главата ми кула от обсипани с перли къдрици и плитчици, извършвайки истински подвиг, като се има предвид, че косата ми се поддаваше на прически колкото конска грива. Роклята ми представляваше подобие на бухнала белтъчена целувка, поръсена със ситни стъклени мъниста, които не спряха да падат през цялата вечер и да се разпръсват по лъскавия мозаечен под на легацията. „Ех, ако можеше баща ти да те види сега“, възкликна с възхищение баба ми, щом се натъкних. Тя бе облечена от глава до пети в тъмнолилаво — любимият ѝ цвят, — с неприлично количество розови перли на шията си, няколко покатерени един върху друг изкуствени кока в подозрителна махагонова гама, изрядни зъби от порцелан и пелерина от черно кадифе, общита с черни кехлибарени зърна от брадичката до нозете. Пристъпи в залата, водена под ръка от Фредерик Уилямс. Мен ме придружаваше един моряк от кораб на чилийската ескадра, който беше на протоколно посещение във Франция. Беше невзрачен младеж, чието лице и име не мога да си спомня и който по своя инициатива се нагърби със задачата да ме посвети в употребата на секстанта^[1] за мореплавателски цели. Затова изпитах истинско облекчение, когато Диего Домингес застана пред баба ми, представи ѝ се с всичките си имена и ѝ поиска разрешение да танцува с мен. Това не е истинското му име, промених го в тези страници, защото искам всичко, отнасящо се до него и семейството му, да остане в тайна. Ще кажа само, че той действително съществува, че историята му е истинска и че аз съм му простила. Очите на Паулина дел Валие блеснаха от въодушевление при вида на Диего Домингес, защото най-сетне пред нас стоеше приемлив потенциален кандидат от уважавано семейство, който положително беше богат, с безупречни обноски и като капак на това — красив. Тя поклати утвърдително глава, той ми поднесе ръката си и се отправихме към нашето плаване. След първия валс господин Домингес взе картоната ми със запазени танци и го изпълни собственоръчно от горе до долу, като с един замах

на перото срази експерта по секстанти и другите кандидати. Тогава го погледнах по-внимателно и трябваше да призная, че не изглеждаше никак зле, излъчваше здраве и сила, беше приятен в лице, със сини очи и мъжествена осанка. Изглеждаше някак неудобно във фрака, ала се движеше уверено и танцуваше добре, е, във всеки случай много по-добре от мен, която се клатех като същинска патица въпреки едногодишното интензивно обучение в училището за млади госпожици. А на всичко отгоре смущението ме правеше още по-непохватна. В онази вечер се влюбих с цялата страст и заслепление на първата любов. Диего Домингес ме водеше със сигурна ръка по дансинга, гледаше ме втренчено и почти в пълно мълчание, понеже всякакви опити от негова страна да завърже някакъв разговор се разбиваха в едносричните ми отговори. Стеснителността ми ме подлагаше на истинско мъчение — не можех да издържам на погледа му и не знаех накъде да отместя своя. Усещах топлия му дъх по бузите си и краката ми се подгъваха; отчаяно се борех срещу изкушението да побягна и да се скрия под някоя маса. Няма никакво съмнение, че изглеждах жалка и този злощастен млад мъж не можеше да се отърве от мен заради глупавото неблагоприятно поведение, с което бе отбелязал името си срещу всички танци в моя картон. По едно време му казах, че не е длъжен да танцува с мен, ако не желае това. Отвърна ми с шумен смях, единствен за цялата вечер, и се поинтересува на колко съм години. Никога мъж не ме бе държал в ръцете си, никога не бях усещала натиска на мъжка длан върху извивката на талията си. Едната ми ръка почиваше на рамото му, а другата — в облечената му с ръкавица ръка, но далеч не с лекотата на див гълъб, както изискваше учителката ми по танци, защото той я стискаше с решителност. През кратките паузи ми поднасяше шампанско, което аз изпивах, тъй като няхах смелост да откажа и вследствие на което — лесно е да се предположи — взех по-често да го настъпвам, докато танцувахме. Когато в края на празненството чилийският пълномощен министър взе думата, за да вдигне на здравица за далечната си родина и за прекрасната Франция, Диего Домингес застана зад мен толкова близо, колкото позволяваше кринолинът на моята рокля — целувка и прошепна в тила ми, че съм била „прелестна“ или нещо подобно.

В следващите дни Паулина дел Валие прибегна до услугите на свои приятели дипломати, за да проучи, без никакви заобикалки,

всичко възможно за семейството и предците на Диего Домингес, преди да даде разрешението си той да ме изведе на разходка с коне по Елисейските полета, през време на която тя и Фредерик Уилямс не ни изпускаха от поглед, следвайки ни на почтително разстояние с карета. По-късно четиримата седнахме под едни чадъри да хапнем сладолед, хвърляхме трохи на патиците и се уговорихме да идем на опера още същата седмица. От разходка на разходка и от сладолед на сладолед — настъпи октомври. Диего бе дошъл в Европа по волята на баща си, за да изживее това задължително приключение за всеки млад чилиец от висшите класи, предназначено да го очовечи. Веднъж пребивавал в няколко града, посетил определен брой музеи и катедрали и гмурнал се в нощния живот със съпровождащите го любовни похождения, които непременно щяха да го излекуват завинаги от този порок и да му дадат повод да се перчи пред приятелчетата си, всеки млад чилийски благородник беше готов да се завърне в Чили с увряла глава, да работи, да се ожени и да гради свой дом. В сравнение със Северо дел Валие, в когото бях влюбена през цялото си детство, Диего Домингес бе грозен, а съпоставен с госпожица Матилде Пинеда беше глупав, но аз не бях в състояние да правя такива сравнения — бях уверена, че съм намерила перфектния мъж и това, че ме бе забелязал, ми се струваше невероятно чудо. Фредерик Уилямс подмета, че би било непредпазливо да се хванем за първия срещнат мъж, била съм много млада и тепърва щели да се надпреварват кандидати за мен, а аз спокойно съм щяла да направя своя избор; баба ми обаче твърдеше, че този млад мъж е най-добрата стока на брачния пазар, въпреки неудобството от факта, че бил земевладелец и живеел на село много далеч от столицата.

— Но с кораб и железница пътуването е лесно — каза.

— Бабо, не бързайте толкова, господин Домингес дори не е намекнал за това, което вие гласите — намесих се изчервена до ушите.

— По-добре да не се мотае дълго, или ще се наложи да го притисна до стената.

— Не! — възкликнах уплашено.

— Няма да позволя да се занасят с внучката ми. Не можем да губим време. Ако този младеж няма сериозни намерения, трябва незабавно да се омиа.

— Закъде бързате толкова, бабо? Едва се познаваме...

— Знаеш ли на колко години съм, Аурора? На седемдесет и шест. Малцина живеят по толкова. Преди да умра, трябва да минеш под венчилото.

— Вие сте безсмъртна, бабо.

— Не, дъще, само така изглеждам — отвърна тя.

Не разбрах дали тя заклеци Диего Домингес, както заплашваше, или той схвана намеците и сам взе решението. Сега, когато мога да погледна на тази случка от дистанцията на времето и с известен хумор, си давам сметка, че той изобщо не се е влюбвал в мен, просто е бил поласкан от моята безусловна любов и вероятно е претеглил предимствата от подобен брак. Може и да ме е желал — и двамата бяхме млади и свободни; може и да е вярвал, че с времето ще ме обикне, може и да ме е взел за своя съпруга, воден от мързел и търсейки удобство. Диего беше добра партия, но и аз не падах по-долу — разполагах с рентата, оставена от баща ми, и се предполагаше, че ще наследя цяло състояние от баба ми. Каквито и да са били мотивите му, важното е, че поиска ръката ми и наниза диамантен пръстен на пръста ми. Предупредителните сигнали са били очевидни за всеки, който умее да си отваря очите, но баба ми беше заслепена от страха да не ме остави сама, а аз си бях изгубила разсъдъка от любов. Тези сигнали не убягнаха обаче на чичо Фредерик, който от самото начало заповтаря, че Диего Домингес не е мъжът, който ми трябва. Но понеже Уилямс не бе одобрил никого, припарил до мен през последните две години, ние не му обърнахме внимание и отдадохме всичко на бащинската му ревност. „Струва ми се, че този младеж е някак студен в държането си“, отбеляза няколко пъти чичо Фредерик, но баба ми всеки път възразяваше с думите, че това не е студенина, а уважение, както подобава на всеки истински чилийски благородник.

Паулина дел Валие се отдаде на френетично пазаруване. В бързината пакетите отиваха неразопаковани направо в багажа и когато в Сантяго видяха бял ден, се оказа, че има по няколко неща от един и същи вид и че половината не са ми по мярка. Щом узна, че Диего Домингес се завръща в Чили, се договори с него да пътуваме в същия кораб и така да сме имали няколко седмици, в които да сме се опознаели по-добре. Фредерик Уилямс помръкна и се помъчи да провали този план, но нямаше сила на този свят, способна да се изпречи на пътя на госпожа баба ми, когато някоя муха ѝ щукнеше в

главата, а в момента тази муха беше сватбата на нейната внучка. Нямам много спомени от пътуването — неясно изплуват в съзнанието ми разходки по палубата, игри на топка и на карти, коктейли и балове до Буенос Айрес, където се разделихме, защото той трябваше да купува бикове за разплод и да ги отведе през пътеките на Южните Анди до бащиното си имение. В много редки случаи оставахме сами и разговаряхме без свидетели; тогава успях да науча главното за неговото двайсет и три годишно минало и за семейството му, но не разбрах почти нищо за вкусовете, убежденията и стремежите му. Баба ми му каза, че баща ми, Матиас Родригес де Санта Крус, бе покойник и че майка ми била американка, която не познаваме, защото починала при раждането, и това се вписваше в истината. Диего не любопитства да узнае нещо повече, както и не прояви интерес към моята фотографска страст и когато му обясних, че не възнамерявам да я изоставя, каза, че нямало никакъв проблем, понеже сестра му рисувала акварели, а жената на брат му бродирала с кръстат бод. През дългото презокеанско пътешествие не смогнахме да се опознаем, но се омотахме в здравата паяжина, която баба ми с най-добри намерения изплете за нас.

В първа класа на презокеанския кораб нямаше кой знае колко неща за снимане, с изключение на дамските тоалети и на композициите от аранжирани цветя в трапезариите и затова аз често слизах на по-долните палуби, за да снимам хора и особено пътници от най-ниската класа, които пътуваха натъпкани в трюмовете на кораба. Това бяха преселници на път за Америка, където отиваха да опитат късмета си — руснаци, италианци, евреи, — всички с празни джобове, но със сърца, преливащи от надежда. Добих усещането, че въпреки неудобствата и немотията, те си прекарваха по-добре от пасажерите в по-люксовите класи, където всичко бе някак сковано, церемониално и отегчително. Онези хора долу лесно се сприятеляваха помежду си, мъжете играеха на карти и домино, а жените се събираха на групички и разказваха патилата си; децата пък си майсторяха въдици и играеха на криеница. Следобед вадеха китари, акордеони, флейти и цигулки и ставаха шумни празненства с песни, танци и бира. Никой не ми обръщаше внимание, не ми задаваха въпроси и след няколко дни взеха да ме смятат за една от тях, което ми позволяваше да ги снимам на воля. На кораба нямаше как да проявявам негативите, но аз грижливо

ги подреждах, за да свърша тази работа по-късно в Сантяго. В една от поредните експедиции до долните палуби се сблъсках с последния човек, когото очаквах да срещна на това място.

— Чингис хан! — възкликнах, щом го видях.

— Струва ми се, че ме бъркате с някого, госпожице...

— Простете ми, доктор Радович — го помолих, засрамена от глупавото си поведение.

— Нима се познаваме? — попита учудено.

— Не ме ли помните? Аз съм внучката на Паулина дел Валие.

— Аурора! Виж ти никога нямаше да ви позная. Толкова сте се променили!

Вярно е, че се бях променила. Беше ме видял за пръв път преди година и половина, когато ме обличаха като малко момиченце, а сега пред него стоеше истинска жена с фотоапарат на врата и годежен пръстен на ръката. На този кораб започна едно приятелство, което след време щеше да преобрази живота ми. Доктор Иван Радович пътуваше във втора класа и нямаше право да се качва на най-горната палуба без покана, ала аз можех да слизам при него и често го правех. Разказваше ми за работа си със същата страст, с която аз му говорех за фотографията. Гледаше ме, докато снимах, но нямаше как да му покажа нищо от предишните си творби, защото бяха на дъното на багажа и затова му обещах да го сторя, щом пристигнем в Сантяго. Така и не изпълних обещанието си, защото се срамувах да го потърся по такъв повод — стори ми се прекалено нескромно да отнемам по този начин времето на човек, зает да спасява човешки живот. Като разбра, че той е на борда, баба ми веднага го покани на чай на терасата на нашия апартамент. „С вас се чувствам в безопасност дори и в открито море, докторе. И да ми поникне друг грейпфрут в корема, ще се притечете на помощ и ще го изрежете с кухненски нож“, пошегува се тя. Още доста пъти той ни гостуваше на чай, а след това играехме на карти. Иван Радович ни обясни, че стажът му в клиниката „Хобс“ е свършил и той се прибира в Чили, за да започне работа в една болница.

— Защо не откриете частна клиника, докторе? — подметна баба ми, която го беше обикнала.

— Не ми се вярва някога да натрупам достатъчно капитал и връзки за такова начинание, госпожо Дел Валие.

— Аз съм готова да направя вложения, ако нямате нищо против.

— По никакъв начин няма да позволя вие...

— Не бих го направила заради вас, а защото си струва, доктор Радович — го прекъсна баба ми. — Всички хора боледуват и медицината е страхотен бизнес.

— Струва ми се, че медицината не е бизнес, а право, госпожо. Моят лекарски дълг е да помагам и се надявам някой ден здравеопазването да стане достъпно за всеки чилиец.

— Нима сте социалист? — попита баба ми с гримаса на отвращение, защото след „предателството“ на госпожица Пинеда тя нямаше никаква вяра на социализма.

— Лекар съм, госпожо Дел Валие. Държа на професията и на здравето на пациентите си — това с всичко.

Върнахме се в Чили в края на декември 1898 г. и заварихме страната потънала в морална криза. Никой, като се започне от богатите земевладелци и се свърши с учителите и с тружениците от селитрената промишленост, не беше доволен от съдбата си, нито от правителството. Чилийците изглеждаха примирени с упадъка на нравите и с ширещите се пиянство, лентяйщина и кражби, както и с обществени язви като самодоволната бюрокрация, безработицата, безпомощното правосъдие и нищетата, което контрастираше с безочливата парадност на богатите, предизвиквайки нарастващ тъп гняв, който обхващаше страната надлъж и нашир. Не си спомняхме някога Сантяго да е бил по-мръсен, с толкова сиромаси и затънали в епидемии пренаселени бедняшки квартали, с огромен брой деца, които умираха още преди да са проходили. Пресата твърдеше, че индексът за смъртност в столицата се равнява на този в Калкута. Нашата къща на улицата на Армията Освободителка беше оставена на грижите на няколко далечни обеднели лели, дето ги има във всяко чилийско семейство, и на малобройна прислуга. От повече от две години лелите си живеяха като царици в тези владения и ни посрещнаха без особена радост, следвани от Карамело, който беше толкова остарял, че дори не ме позна. Градината беше потънала в буренаци, шадраваните жадуваха за капчица вода, салоните имаха дъх на гробница, кухните бяха превърнати в същински кочини, а под леглата се въргаляха миши изпражнения. Но нищо не бе в състояние да стресне Паулина дел Валие, която пристигаше, решена да вдигне сватбата на века и нямаше да позволи нищо — нито възрастта, нито жегата в Сантяго, нито моята

затвореност — да ѝ попречи. Разполагаше с летните месеци, когато всички отиваха край морето или на село, за да стегне къщата, понеже през есента се възобновяваше оживеният светски живот и трябваше да свършим с приготовленията за сватбата през септември — началото на пролетта, месец на националния празник и на венчавките, — точно една година след първата ни среща с Диего. Фредерик Уилямс пое грижите по наемането на цял полк зидари, дърводелци, градинари и прислужници, които се засуетиха около подновяването на тази развалина с обичайния за Чили темп, което ще рече, без да си дават много зор. Лятото настъпи прашно и сухо, с мирис на праскови и с подвижванията на амбулантните търговци, които хвалеха лакомствата на сезона. Тези, които можеха да си го позволят, отидоха да летуват на село или край морския бряг и градът опустя. Северо дел Валие ни дойде на гости, помъкнал чували със зеленчуци, кошници с плодове и добри вести от лозята; беше загорял, заякнал и по-красив от всякога. Загледа ме със зяпнала уста, невярващ, че аз съм момиченцето, с което се бе сбoguвал две години преди това; завъртя ме като пумпал, за да ме разгледа от всички страни и великодушно изрази мнение, че приличам на майка си. На баба ми това никак не ѝ допадна, миналото ми не биваше да се споменава в нейно присъствие, тъй като за нея моят живот започваше на пет години, когато бях прекрачила прага на нейната къща дворец в Сан Франсиско — всичко преди тази дата просто не съществуваше. Нивеа бе останала в имението с децата, понеже за пореден път ѝ предстояло да ражда и пътуването до Сантяго щяло да бъде тежко за нея. Реколтата от лозята се очертавала много добра тази година, мислели да берат гроздето за бялото вино през март, а гроздоберът за червеното да е през април, разказа Северо дел Валие и добави, че между обикновеното грозде имало няколко корена черно грозде, които били съвсем различни от другите — плодът им бил по-деликатен, лесно се развалял и гроздето зреело по-късно. Въпреки че плодът им бил отличен, мислел да ги изкорени, за да не си усложнявал живота. Баба ми в миг наостри слух и в очите ѝ съзрях онзи алчен пламък, който обикновено предвещаваше плодоносна идея.

— Настъпи ли есента, пресади ги отделно. Грижи се за тях и догодина ще направим от тях специално вино посъветва го тя.

— Защо да си слагаме таралеж в гащите? — попита Северо.

— Щом това грозде зрее по-късно, сигурно зърната са по-крехки и събират повече сладост и аромат.

— Но ние и без това произвеждаме едно от най-хубавите вина в страната, лельо.

— Не ми скършвай хатъра, племеннико, направи това, което ти искам... — помоли се баба ми с онзи умилкващ се тон, до който прибягваше винаги преди да издаде поредната заповед.

Видях Нивеа едва в деня на сватбата, когато пристигна с последното си новородено бебе на гръб и набързо ми прошепна главното, което всяка булка е длъжна да знае преди медения месец, но което никой не си бе направил труда да ми каже. Това, че бях девствена, в никакъв случай обаче не ме спасяваше от пристъпите на една инстинктивна страст, която не можех да назова — мислех денонощно за Диего и моите мисли невинаги бяха невинни. Желаех го, без да зная точно за какво. Копнеех да съм в обятията му, да ме целува, както го бе правил няколко пъти, да го видя гол. Не бях виждала гол мъж и, признавам, любопитството не ми даваше покой. Това беше всичко, останалото бе пълна тайна за мен. Нивеа, каквато си беше перната в устата и пряма, беше единствената, способна да ме обучи, но това щеше да се случи едва години по-късно, когато щяхме да имаме време и поводи да задълбочим приятелството помежду ни и когато тя щеше да ми разкрие най-съкровени тайни между нея и Северо дел Валие и да ми опише в тънки подробности, превивайки се от смях, позите, научени от колекциите от книги на нейния чичо Хосе Франсиско Вергара. Тогава аз щях да съм се простила с невинността, но все още щях да съм в абсолютно еротично неведение, както били почти всички жени и повечето мъже според Нивеа. „Ако не бяха книгите на чичо ми, щях да съм родила петнайсет деца, без да знам откъде са се взели“, ми каза тя. Съветите ѝ, които биха накарали косите на лелите ми да щръкнат от ужас, влязоха в работа за втората ми любов, но за нищо не биха послужили при първата.

В продължение на три дълги месеци живяхме на походни начала в четири стаи в къщата на улицата на Армията Освободителка и се задъхвахме от жегата. Не сучаех, защото баба ми тутакси поднови благотворителната си дейност, при все че всички членки на Дамския клуб бяха на летуване. В нейно отсъствие дисциплината се бе разхлабила и тя трябваше отново да затегне юздите на принудителното

състрадание — подновихме посещенията при болни, вдовици и малоумни; разнасяхме храна и следяхме заемите за бедни жени. Тази идея, на която дори вестниците се бяха подиграли, защото никой не допускаше, че кредитополучателките — всичките до една за окайване в безнадеждната им нищета — щяха да връщат парите, се оказа толкова сполучлива, че самото правителство реши да последва примера ни. Жените не само че до стотинка си изплащаха заема на месечни вноски, а и си помагаха една на друга, така че ако някоя не можеше да плати, другите го правеха вместо нея. Мисля, че в един момент Паулина я осени мисълта да въведе лихва и да превърне благотворителността в бизнес, но аз я срязах. „Всичко си има граници, бабо, дори и алчността“, я сгълчах. Страстната ми кореспонденция с Диего Домингес ме държеше в трепетно очакване на пощальона. Установих, че в писмата мога да изразя неща, за които не бих имала смелост очи в очи — писменото слово съдържа истинско и пълно освобождение. За моя изненада се захванах да чета любовна поезия вместо романите, които преди толкова обичах; щом някой поет, живял и умрял на другия край на света, беше способен да опише чувствата ми така прекрасно, трябваше смирено да се съглася, че любовта ми не бе нищо изключително, не бях измислила нищо ново под слънцето и всички си приличахме в любовта. Представях си как моят любим язди, галопира из земите си подобно на легендарен герой — широкоплещест, благороден, твърд и снажен, мъж и половина, в чиито ръце аз щях да се чувствам сигурна и който щеше да ми дари щастие, закрила, деца и вечна любов. Представях си едно застлано със захарен памук бъдеще, в което ние се реехме, слети във вечна прегръдка. Какъв ли бе мирисът на тялото на моя възлюблен? На горска пръст — нали по такива места се бе родил — или на топъл хляб, а може би на море, като онзи аромат, който ме връхлиташе и мигом изчезваше в моите детски сънища? Внезапно потребността да подуша Диего ставаше толкова неустоима, колкото пристъп на жажда, и аз го молах в писмата си да ми изпрати някоя носна кърпа, която си бе връзвал на шията, или пък някоя непрана риза. В отговор на тези разгорещени писма годеникът ми отвръщаше с безстрастни описания живота на село — та кравите, та житото, та гроздето, та лятното небе без дъжд — и пестеливи отзиви за семейството си. От само себе си се разбира, че не ми изпрати нито една своя кърпа и още по-малко — риза. В

последните редове ми напомняше колко много ме обичал и колко щастливи сме щели да бъдем в новопостроената къща от кирпич и печени тухли, която по волята на баща му градели в имението, така както преди това вдигнали къща за брат му Едуардо, когато се оженил за Сусана, и както щели да постъпят със сестра му Адела, когато тръгнала да се задомява. Поколения наред семейство Домингес живеели заедно и почитането на Христос, братската сплотеност, уважението към родителите и усиленият труд били основните ценности на семейството му.

Колкото и писма да пишех и да въздишах покрай любовните стихове, имах свободно време в изобилие и отново взех да посещавам студиото на дон Хуан Рибера, кръстосвах града и правех снимки, а вечер работех в лабораторията, която пригодих в къщата. Експериментирах с промиване на снимки върху платина — една нова техника, с която се постигаше много ясен образ. Технологията е проста, макар и по-скъпа, но баба ми покриваше разходите. Върху хартията се нанася с широк размах на четката платинен разтвор, в резултат на което полученият образ е с тънко нюансирани тонове, ярък, чист, с голяма дълбочина и трайност. Изминаха десет години, а това продължават да са най-изключителните снимки от моята колекция. Когато ги гледам, пред очите ми изникват спомени, които са така отчетливи, както снимките, на които са запечатани. Виждам баба Паулина, Северо, Нивеа, приятели и роднини; съзерцавам и себе си на някои автопортрети такава, каквато съм била непосредствено преди събитията, които било писано да променят живота ми.

Рано сутринта на втория вторник от март къщата беше натъкмена като за празник — оборудвана с модерна газова инсталация, телефон и асансьор за баба ми, подновена с тапети, поръчани от Ню Йорк, и с прясно тапицирани мебели; паркетите блестяха, току-що намазани с восък, бронзовите предмети бяха лъснати като огледало, по измитата стъклария нямаше и прашинка, а колекцията от импресионистични платна се кипреше по стените на салоните. Нов контингент от униформени прислужници на заповедите на един аржентински иконом, когото Паулина дел Валие откъсна от хотел „Крильон“, давайки му двойно по-голяма заплата, шетаеше из къщата.

— Ще ни одумват, бабо. Никой няма иконом, това са превземки — я предупредих.

— Какво ме засяга това. Нямам намерение да се разправям с индианки от племето мапуче по чехли, дето пускат косми в супата и не могат една чиния да поднесат на масата като хората — отвърна тя, твърдо решена да впечатли столичното общество в цялост и семейството на Диего Домингес в частност.

И така, новата прислуга се притури към старата, която от години работеше в къщата и дума не можеше да става да бъде уволнена. Броят на прислужниците толкова набъбна, че взеха да се мотаят без работа, да се спъват един в друг, да сплетничат и да си погаждат долни номера, и накрая се наложи Фредерик Уилямс да се намеси, за да въдвори ред, понеже аржентинецът се бе оплел като пате в кълчища и не знаеше откъде да захване. Това предизвика силно душевно вълнение — къде се е чуло и видяло господарят на дома да се снижава до равнището на прислугата, — но той се справи блестящо; ненапразно беше с такъв дългогодишен опит в този занаят. Не мисля, че Диего Домингес и семейството му, които бяха първите ни посетители, можаха да оценят изисканото обслужване. Напротив, притесниха се от толкова разкош. Принадлежаха на отколешна земевладелска фамилия от южната част на страната, но за разлика от по-голямата част чифликчии в Чили, които прекарваха по няколко месеца в имението си, а през останалото време живееха от рентите в Сантяго или в Европа, те се раждаха, израстваха и умираха на село. Бяха хора със здрави семейни традиции, дълбоко вярващи и неподправени, без следа от елегантната изтънченост, възприета от баба ми, която вероятно им се е сторила някак си упадъчна и не дотам богоугодна. Направи ми впечатление, че всички бяха със сини очи, с изключение на Сусана, снахата на Диего — тъмнокоса красавица с отнесен вид, като тия, дето ги рисуват по испанските картини. На масата се събраха пред редицата прибори и шестте чаши, никой не вкуси от патицата с портокал и всички се стреснаха при появата на десерта, който гореше в пламъци. Като видя маршируващите униформени прислужници, доня Елвира — майката на Диего — се поинтересува защо има толкова много военни в къщата. Глътнаха си езиките пред импресионистичната живопис, убедени, че авторът на тези цапаници бях аз и че баба ми, понеже беше луда по мен, ги бе закачила на стената. Затова пък се насладиха на краткия концерт с арфа в съпровод на пиано, който им предложихме в салона за музика. Разговорът секваше на всяка втора фраза, добре че някой

спомена бикове за разплод, та се отвори дума за възпроизводството на добитъка и това извънредно много заинтересува Паулина дел Валие, която несъмнено вече умуваше как да захване със сватовите си производство на сирена, след като те притежаваха такива количества крави. Ако бях изпитвала някакви съмнения относно бъдещия си живот на село с родата на годеника ми, това посещение ги разсея. Влюбих се в тези добродушни и непосредствени селяни кореняци; в червендалестия и засмян баща; в майката, която изглеждаше толкова чиста и невинна; в по-големия брат — сърдечен и мъжествен; в тайнствената снаха и във веселата като канарче най-малка сестра, които бяха пътували няколко дни, за да дойдат да се запознаят с мен. Приеха ме чистосърдечно и съм сигурна, че си тръгнах малко смутени от нашия начин на живот, но в никакъв случай критично настроени, защото изглеждаха неспособни на лоша мисъл. Диего ме бе избрал и това стигаше, за да ме приемат безрезервно в тяхното семейство. Простосърдечието им ми позволи да се отпусна нещо, което рядко ми се случва пред непознати хора — и без да усетя, завързах разговор с всеки един от тях и взех да разказвам за пътуването до Европа и за моята страст към фотографията. „Покажете ми някои снимки, Аурора“, ме помоли доня Елвира, но когато изпълних молбата ѝ, тя едва скри разочарованието си. Май очакваше нещо по-миловидно от групи стачкуващи работници, от затънали в немотия бедняшки квартали, от дрипави деца, заиграни на тротоара, от народни вълнения, вертепи, емигранти страдалци, приседнали на вързопите си в най-долните отделения на кораб. „Ама, дъще, защо не правите красиви снимки, защо се пъхате в тези запустялости? В Чили има толкоз красиви пейзажи...“, промълви тази жена светица. Понечих да ѝ обясня, че красивите неща не ме вълнуват, а се трогвам пред тези лица, съсухрени от усилие и страдание, но сетне реших, че моментът не е подходящ. Времето беше пред мен и тепърва щях да дам възможност на свекърва ми и на цялото семейство да ме опознаят.

— Защо им показва тези снимки? Семейство Домингес са скроени по старому, не трябваше да ги стряскаш с модерните си виждания, Аурора — смърми ме Паулина дел Валие, когато те си заминаха.

— Те, така или иначе, бяха поизплашени от лукса в този дом и от импресионистичните картини, не сте ли съгласна, бабо? Освен това

Диего и семейството му трябва да са наясно що за жена съм — възразих аз.

— Още не си никаква жена, а момиче. Ще се промениш, ще родиш деца, ще трябва да се нагодиш към средата на мъжа си.

— В душата си винаги ще си остана същата и не смятам да се отказвам от фотографията. Тя не е като акварелите на сестрата на Диего, нито като бродериите на братовата му жена — това е част от сърцевината на моя живот.

— Добре де, ожени се първо, па сетне прави каквото щеш — сложи точка на разговора баба ми.

Не изчакахме до септември, както беше запланувано, а се венчахме в средата на април, защото доня Елвира Домингес получи лек сърдечен пристъп и една седмица след това, когато се възстанови достатъчно, за да може да пристъпва без чужда помощ, тя изрази желание да ме види омъжена за сина си Диего, преди да е отпътувала за оня свят. Другите от семейството я подкрепиха, защото, в случай че тя се споминеше, трябваше да се отложи сватбата поне с една година, докато изтечеше задължителният траур. Баба ми се примири с необходимостта да ускори подготовката и да забрави за царствената церемония, която планираше, а аз въздъхнах с облекчение, понеже настръхвах само при мисълта, че ще прикова погледите на половин Сантяго, влизайки в катедралата, водена под ръка от Фредерик Уилямс или от Северо дел Валие и обвита в облак от бял органди, както баба ми си мечтаеше.

Какво мога да кажа за първата ми любовна нощ с Диего Домингес? Малко нещо, защото паметта съхранява образите в черно-бяло, а сивото се изгубва във времето. Може и да не е била толкова нещастна, колкото ми се струва, но всички нюанси са се заличили и у себе си пазя единствено и най-общо казано, чувство за разочарование и гняв. След сватбата в семеен кръг, която отпразнувахме в къщата на улицата на Армията Освободителка, отидохме да прекараме нощта на хотел, откъдето щяхме да тръгнем на двуседмично сватбено пътешествие до Буенос Айрес, понеже заради крехкото здраве на доня Елвира не биваше да се отдалечаваме много. На прощаване с баба ми усетих, че част от живота ми завинаги свършваше тук. Докато я прегръщах, си дадох сметка колко много я обичам и до каква степен тя се бе смалила — дрехите ѝ бяха увиснали на тялото, а аз я бях

задминала на ръст с половин глава. Прободе ме предчувствие, че не ѝ остава много живот, изглеждаше дребна и уязвима, старица с треперлив глас и огъващи се колене. Почти нищо не бе останало от страховития „матриарх“, който над седемдесет години се бе разпореждал със съдбините на семейството както намереше за добре. Фредерик Уилямс изглеждаше неин син — до такава степен оставаше недосегаем за годините, сякаш стареенето, свойствено на всеки смъртен, него не го ловеше. До предния ден добрият чичо Фредерик ме бе увещавал зад гърба на баба ми да не се омъжвам, ако не съм сигурна, а аз всеки път бях отвъръщала, че никога не съм се чувствала по-уверена от този път. Не се съмнявах в любовта си към Диего Домингес. Колкото повече приближаваше сватбата, толкова повече растеше моето нетърпение. Заставах пред огледалото гола или едва покрита с някоя от фините дантелени ризи, които баба ми бе купила във Франция, и се питах тревожно дали ще ме хареса. И най-малката бенка на шията или пък тъмните зърна на гърдите ми изглеждаха в моите очи непоправим недостатък. Дали ме желаше така, както аз него? Разбрах го през онази първа нощ в хотела. Бяхме изморени, преяли, той бе пийнал повечко, аз също бях на три чаши шампанско. Когато влязохме в хотела, се престорихме на безразлични, но оризът, който се сипеше след нас по пода, издайнически разкри, че сме младоженци. Обзе ме такъв срам при мисълта, че бях насаме с Диего и че навън всеки вероятно си представяше как се любим и затова се затворих в банята с напъни за повръщане и останах там, докато доста време след това новоизлюпеният ми съпруг лекичко не потропа на вратата, за да провери дали съм жива. Хвана ме за ръка и ме заведе в стаята, помогна ми да си сваля невъзможната шапка, извади фуркетите от кока ми, освободи ме от кадифения жакет, разкопча хилядите перли, които служеха за копчета на блузата ми, сне от мен тежката пола и фустите и аз останах само по тънката батистена риза, която носех под корсета. Докато той махаше дрехите от мен, аз усещах как изчезвам като вода при изпаряване, как се изнизвам, как от мен остава само скелет и въздух. Диего ме целуна по устните, ала не по начина, по който си бях представляла месеци наред, а някак си силно и припряно; сетне целувката стана по-властна, а ръцете му задърпаха ризата, която аз здраво държах, защото направо ме ужасяваше мисълта да ме види гола. Нетърпеливите милувки и голото му тяло до моето ме поставиха

в отбранителна позиция — от напрежение треперех като че ли измръзвах. Попита ме с досада какво ми става и ми заповяда да се постарая да се отпусна, но щом видя, че по този начин само влошава положението, смекчи тона си, каза ми да не се боя и ми обеща да бъде внимателен. Духна лампата и успя някак си, да ме отведе в леглото, останалото стана набързо. С нищо не му помогнах. Останах неподвижна като хипнотизирана кокошка, безуспешно мъчейки се да си спомня съветите на Нивеа. По едно време мечът му ме прониза, едва успях да се сдържа да не извикам и усетих кръв в устата си. Най-ясният спомен от тази нощ е разочарование. Това ли беше страстта, заради която поетите проливаха толкова мастило? Диего ме утеши, като каза, че първия път винаги било така, че с времето сме щели да се опознаем и всичко щяло да тръгне по мед и масло, сетне ме целуна братски по челото, обърна ми гръб без дума повече и заспа като бебе, а аз не мигнах в тъмнината с кърпа между краката и пареща болка в корема и в душата. Бях прекалено невежа, за да отгатна причината за моето разочарование, дори не познавах думата оргазъм, но бях изучавала тялото си и знаех, че някъде е скрито онова разтърсващо удоволствие, което преобръща живота с главата надолу. Диего го бе изпитал в мен, това бе очевидно, но аз бях почувствала единствено печал. Усетих се жертва на непоправима биологическа несправедливост: за мъжете сексът бе проста работа — винаги си взимаха своето, дори и насила, но на нас, жените, сексът не само че не носеше наслада, а водеше до тежки последствия. Трябваше ли към божие проклетие, по силата на което раждахме с болка децата си, да добавим още едно — да любим без сладост?

Когато Диего се събуди на другата сутрин, аз отдавна се бях облякла и бях решила да се върна вкъщи и да потърся подслон в сигурните обятия на баба, но свежият въздух и утринната разходка по централните градски улици, почти безлюдни в този неделен час, ме успокоиха. Утробата ми, където още усещах присъствието на Диего, гореше, но малко по малко гневът ми се уталожи и аз се приготвих да посрещна бъдещето си като жена, а не като разглезена сополанка. Осъзнавах колко галена съм била през моето деветнайсетгодишно съществуване, но тези времена бяха отминали безвъзвратно; предишната нощ бях встъпила в битието на омъжена жена и се полагаше да действам и да разсъждавам зряло, си казах, преглъщайки

сълзите. Единствено аз носех отговорност за собственото си щастие. Моят съпруг нямаше да ми поднесе вечното добруване като дар, увит в коприна, аз самичка трябваше да отвоювам щастието си ден по ден, с ум и воля. Слава богу, обичах този мъж и вярвах, че както вече и той ме беше уверил, с времето и с натрупването на повече опит нещата между нас щяха да потръгнат. Клетият Диего, си помислих, сигурно е толкова разочарован, колкото и аз. Върнах се в хотела точно навреме, за да затворя куфарите и да поемем към нашето сватбено пътешествие.

---

[1] Ъгломерен инструмент за астрономически и геодезически наблюдения. — Б.пр. ↑

Закътано в най-прекрасната част на Чили — девствен рай от дълбоки гори, вулкани, езера и реки, — имението „Калеуфу“ принадлежеше на рода Домингес още от колониално време, когато разпределили земите между отличилите се в Конкистата идалгоси^[1]. Семейството бе умножило богатството си, закупувайки още земи от индианците срещу някоя и друга бутилка ракия, и така се бе превърнало в господар на най-процъфтяващия чифлик в района. Собствеността никога не бе поделяна — по традиция винаги я наследявал най-големият син, който бил длъжен да осигурява работа или да помага на братята си, да издържа и да дава зестра на сестрите си и да се грижи за селяните. Свекър ми Себастиан Домингес бе човек, свършил всичко, което се е очаквало от него, и затова на прага на старостта имаше чиста съвест и беше изпълнен с благодарност за всичко, с което животът го бе възнаградил и най-вече за обичта на жена му, доня Елвира. На младини бил голям коцкар — самият той го признаваше със смях — и доказателство за това бяха мнозина синеоки селяни в имението му. Ала с нежност и твърда ръка доня Елвира го бе вкарала в правия път, без той да се усети. Изпълняваше ролята си на патриарх в чифлика с доброта — когато имаха проблеми, селяните се обръщаха за помощ първо към него, защото двамата му синове Едуардо и Диего бяха по-строги, а доня Елвира не отваряше уста извън четирите стени на къщата. Търпението, с което дон Себастиан се отнасяше към селяните, с които се държеше като с бавноразвиващи се деца, отстъпваше място на вискателност, когато ставаше дума за синовете му. „Съдбата много ни е облагодетелствала и затова пред нас стоят още повече отговорности. За нас не важат извинения, нито увъртания, наш дълг е да съблюдаваме божия закон и да помагаме на хората, които ни служат, нали един ден на небето по това ще ни съдят“, казваше той. Трябва да е наближавал петдесетте, въпреки че изглеждаше по-млад заради здравословния живот — денят му минаваше на кон, преброждайки земите си; пръв ставаше сутрин и последен си лягаше вечер, беше навсякъде — на вършитба, на укротяване и обяздване, лично участваше в белязането и кастрирането на добитъка. Започваше деня с чаша силно кафе с шест лъжици захар и глътка бренди — така се зареждаше за полската работа до два следобед, когато в компанията на семейството се гощаваше за обяд с четири ястия и три десерта, обилно полети с вино. Бяхме малобройни

за тази огромна къща — най-голямата мъка на свекър ми и свекърва ми беше, че им се бяха родили само три деца. Такава била божията воля, въздишаха. Пръснати денем всеки по своите дела, на вечеря се събирахме всички и никой не можеше да отсъства. Едуардо и Сусана живееха с рожбите си в друга къща, построена специално за тях на двеста метра от голямата къща, но там се приготвяше само закуската, всички останали хранения ставаха на трапезата на свекър ми и свекърва ми. Поради изтеглянето на нашата сватба по-рано, домът, предназначен за Диего и за мен, не беше готов и ние живеехме в едно крило от къщата на родителите му. Дон Себастиан седнаше начело на масата на по-висок стол с украса; на срещуположния край заемаше мястото си доня Елвира, а от двете страни се разпределяха синовете с жените си, две лели вдовици, няколко братовчедя или други близки роднини, една престаряла баба, която хранеха с биберон, и поканени, каквито никога не липсваха. Край масата се слагаха и още няколко стола за нечакани гости, които се отбиваха без предупреждение и понякога оставаха по цяла седмица. Бяха винаги добре дошли, защото в усамотението на селския живот гостите бяха най-голямото развлечение. По на юг живееха няколко чилийски семейства, заклени в територии, обитавани от индианци, както и неколцина немски преселници, без които тези места биха изглеждали напълно диви. Няколко дни бяха нужни да се обходят на кон земите на Домингес, които се простираха чак до границата с Аржентина. Вечер имаше задължителна молитва и годишният календар бе изцяло подчинен на религиозните празници, които се спазваха неотклонно и с радост. Свекърите ми разбраха, че моето католическо възпитание доста куца, но нямахме проблеми в това отношение, защото аз показвах уважение към тяхната вяра, а пък те не се опитаха да ми я наложат. Доня Елвира ми обясни, че вярата е дар божи. „Бог те зове по име, сам те избира“, каза тя. Това ме оневиняваше в нейните очи — Господ още не ме бил избрал, но щом ме бил довел в тяхното благочестиво християнско семейство, скоро щял да го стори. Готовността, с която ѝ помагах в благотворителните ѝ дела сред селяните, компенсираше оскъдния ми религиозен плам — тя се заблуждаваше, че действам, водена от състрадание, което разкривало истинската ми природа, и не подозираше, че в дъното стои моят тренинг от бабиния Дамски клуб и чисто прагматичният интерес да опозная селските труженици и да ги

снимам. С изключение на дон Себастиан, Едуардо и Диего, които бяха живели и учили в добри колежи и бяха осъществили задължителното пътешествие из Европа, никой по тези места нямаше ни най-малка представа за размерите на света. Не се допускаха книги в този дом. Мисля, че на дон Себастиан не му се занимаваше да ги цензурира и за да не се случи някои от книгите, включени в черния списък на църквата, да оскверни нечий очи, той предпочиташе да реже до корен и ги бе забранил изцяло. Вестниците идваха с такова закъснение, че не носеха новини, а история. Доня Елвира четеше молитвениците си, а най-малката сестра на Диего, Адела, притежаваше няколко тома поезия, биографии на исторически личности и пътешественически хроники, които непрестанно препрочиташе. Впоследствие разбрах, че някак си се сдобиваше с криминални романи, откъсваше им кориците и на тяхно място поставяше такива, които се ползваха с бащината ѝ благословия. Когато пристигнаха моите куфари и кашони от Сантяго и се появиха стотици книги, доня Елвира ме помоли с присъщата ѝ мекота да не ги показвам пред другите членове на семейството. Всяка седмица баба ми или Нивеа ми изпращаха материали за четене, които прибирах в стаята си. Свекър ми и свекърва ми не казваха нищо, уверени, както предполагам, че този лош навик щеше да изчезне, когато станех майка и намалееше свободното ми време, както това беше станало с етърва ми Сусана, която имаше три прекрасни и доста разглезени деца. Не се възпротивиха обаче по никакъв начин срещу фотографията — може би отгатнаха, че щеше да е много трудно да ме огънат точно там и при все че нито веднъж не проявиха интерес към моята работа, ми предоставиха една стая в дъното на къщата, където обзаведох лабораторията си.

Бях израснала в града, в удобната и космополитна среда в дома на баба ми и се бях радвала на много повече свобода, отколкото всяко чилийско момиче по онова време, та дори и днес, защото, въпреки че крайт на първото десетилетие на двайсети век вече наближава, животът на младите момичета по тези места не е станал кой знае колко по-модерен. Промяната в стила на живот, когато се озовах у Домингес, беше брутална, независимо от техните усилия да ме накарат да се чувствам удобно. Бяха много мили с мен и лесно ги обикнах; тяхната нежност компенсираше затворения и често навъсен нрав на Диего, който пред хора се държеше с мен като със сестра, а насаме в много

редки случаи разменяхме някоя и друга дума. Първите седмици на моето привикване бяха много интересни. Дон Себастиан ми подари великолепна черна кобила с бяла звезда на челото и Диего прикрепил към мен един надзирател, с когото да обиколим имението, за да се запозная с ратаите и със съседите, които живееха на такива разстояния, че всяко посещение отнемаше по три-четири дни. След това ме остави да разполагам на воля с времето си. Мъжът ми излизаше с брат си и баща си на работа в полето или на лов и понякога стануваха по няколко дни. Аз не понасях скуката у дома с нескончаемите задължения около галените деца на Сусана, варенето на сладка и консерви, чистенето и проветряването, шева и плетките. Затова, щом приключех работа в училището или в лечебницата на чифлика, обувах едни панталони на Диего и яхвах кобилата, която мигом се впускаше в галоп. Свекърва ми ме бе предупредила да не яздя разкрячана като мъж, за да не си навлека някои „женски болести“, евфемизъм, който така и не дешифрирах напълно, но със сигурност никой не би могъл да язди по друг начин по тези хълмисти и каменисти места, без да си счупи главата. Природните хубости караха дъхът ми да спира, оставяха ме в захлас при всеки завой на пътя, изпълваха ме с възхита. Препусках нагоре по склоновете и надолу през долината чак до шумнатите гори, които бяха райско владение на лиственици, лаврово и канелено дърво, маниу^[2], мирта и хилядолетни араукарии^[3] — изискани дървесни видове, които Домингес обработваха в дъскорезницата си. Опиянявах се от ароматите на влажната гора — този чувствен дъх на червеникава пръст, на растителни сокове и на корени; покоят на тези шумаци, охранявани от смълчаните зелени гиганти, и тайнственият шепот на леса, вплел в себе си песента на невидима вода, танца на заплелия се в клоните въздух, шепнята на коренища и насекоми, нежните трели на дива гълъбичка и размирните подвиквания на птицата тиуке^[4]. Всички пътеки свършваха при дъскорезницата и отвъд нея трябваше да си проправам път през гъсталаците, доверявайки се на инстинкта на кобилата ми, чиито копита потъваха в разкаляната почва с петролен цвят, мазна и уханна като мазга. Светлината се процеждаше през огромния купол, образуван от дърветата в ясни полегати лъчи, но имаше и леденостудени места, където се спотайваха пумите и ме дебнеха с пламнали очи. Носех пушка, привързана към седлото ми, но все едно — в момент на спешна необходимост надали бих успяла да я

извадя, а и никога преди не бях стреляла. Снимах древните гори, езерата, застлани с черен пясък, пенливите реки с песнопойни камъни и поривистите вулкани, които увенчаваха хоризонта подобно на змейове, заспали в кули от пепел. Снимах и обитателите на имението, на които сетне подарявах снимките, а те ги вземаха объркани, недоумявайки що да сторят със собствените си изображения, които те не бяха поръчвали. Прехласвах се пред тези обветрени от природните стихии и нищетата лица, ала те не се харесваха такива, каквито бяха, с дрипите и тегобите на гръб, предпочитаха ръчно оцветените снимки, на които позираха с единствената си дреха — от сватбата, — добре измити и сресани, а децата им — изчистени от обичайните сополи.

В неделя не се работеше и всички ходеха на служба, когато имахме свещеник, или пък очакваха „мисията“ на господарките, които посещаваха селяните в домовете им, за да разпространяват сред тях божие слово. Така, с дребни подаръчета и упорство, те се мъчеха да победят туземските вярвания, които съжителстваха с християнските светци. Аз не вземах участие в религиозните проповеди, но използвах случая да се представя на селяните. Мнозина бяха чистокръвни индианци, които все още съхраняваха думи от своя език и поддържаха живи традициите си; други бяха метиси — всички еднакво смирени и стеснителни в обичайното си поведение, но кибритлии и гръмогласни, когато седнеха да пият. Алкохолът беше като горчив балсам, който облекчаваше за няколко часа ежедневните земни мъки и разяждаше вътрешностите им като безмилостен гризач. Напиванията и сбиванията с хладно оръжие се наказваха с глоба, така както и други прегрешения като отсичането на дърво без разрешение, или оставянето на неспянат личен добитък извън пределите на едната осмина миля, която се предоставяше на всеки за обработване от семейството му. Кражбата и непочтителното държане с висшестоящите се наказваха с бой с тояги, но дон Себастиан изпитваше отвращение към телесните наказания. Той беше отменил също така и едно отколешно право — пернада — чиито корени можеха да се открият в една стара колониална традиция, според която господарят отнемаше девствеността на селските дъщери, преди да се омъжат. Самият дон Себастиан бе упражнявал това право на младини, но след пристигането на доня Елвира в чифлика на тези волности бил сложен край. Той не одобряваше и посещенията в публичните домове на околните селища и бе настоявал синовете му да

се оженят млади, за да не изпаднат в изкушение. Едуардо и Сусана се бяха венчали преди шест години, на двайсетгодишна възраст, а за Диего — тогава седемнайсетгодишен — били харесали едно роднинско момиче, но то се удавило в езерото, преди да бъде уговорен годежът. По-големият брат Едуардо бе по-весел от Диего, биваше го да разказва вицове и да пее, знаеше всички легенди и истории, свързани с тези места, обичаше да разговаря и умееше да изслушва. Бе дълбоко влюбен в Сусана — грейваха му очите, щом я видеше, и никога не се дразнеше от капризните ѝ душевни състояния. Моята етърва страдеше от пристъпи на главоболие, през които изпадаше в отвратително настроение, заключваше се в стаята си, не ядеше и нареждаше да не я безпокоят по никакъв повод. Съвземеше ли се от неразположението обаче, коренно се променяше — смееше се и беше мила, ще каже човек, че е друга жена. Установих, че спи сама и че нито мъжът ѝ, нито децата ѝ можеха да влизат при нея без разрешение; вратата ѝ неизменно седеше затворена. Семейството бе свикнало с нейната мигрена и с резките спадове в настроението ѝ, но отстояването ѝ на право на личен живот като че ли ги обиждаше по същия начин, както се засегнаха от мен, когато им казах, че не разрешавам никой да влиза в малката тъмна стая, където промивах снимките, въпреки че съвсем ясно им обясних как само един-единствен лъч светлина може да повреди негативите ми. В „Калеуфу“ нямаше ключове по вратите на помещенията, с изключение на избата и сейфа в кабинета. От време на време ставаше някоя дребна кражба, ала без особени последици, защото дон Себастиан си затваряше очите. „Тези хора са невежи, не крадат със зла умисъл, нито от необходимост, а защото робуват на вреден навик“, обичаше да казва той, въпреки че в действителност ратаите имаха повече потребности, отколкото господарят признаваше. Селяните бяха свободни, но понеже от поколения бяха живели по тези земи и през ум не им минаваше, че може да бъде другояче, а и нямаше къде да идат. Малцина живееха до старост. Много деца умираха още малки от чревни инфекции, ухапвания от плъхове и пневмония; жените ставаха жертва на раждания и изтощение, а мъжете — на злополуки, инфектирани рани и алкохолно отравяне. Най-близката болница принадлежеше на германци и в нея работеше един много прочут баварски лекар, но пътуване дотам се предприемаше само при изключително тежки случаи — по-леките болести се лекуваха с

природни средства, с молитви и с помощта на *мейкас* — туземки знахарки, които познаваха силата на тукашните треви повече от всекиго.

В края на май зимата се стовари с пълна сила и ни затисна с дъждовна завеса, която измиваше пейзажа като усърдна перачка. Стъмваше се рано и ние бяхме принудени да се прибираме в четири часа, а вечерите се нижеха едва-едва, като че нямаха край. Аз трябваше да преустановя дългите разходки на кон и снимането на хора от имението. Бяхме откъснати от света, пътищата бяха разкаляни и никой не идваше да ни гостува. Гледах да се отвличам, експериментирайки различни техники на промиване и фотографирайки семейството. Открих, че всичко в света е свързано, че е част от една свършена схема и че това, което на пръв поглед прилича на заплетено кълбо от случайности, се разкрива в перфектна организираност пред прецизното наблюдение на фотоапарата. Нима нищо случайно, нито незначително. Така както зад привидния растителен хаос в гората се крие строга причинно-следствена връзка и на всяко дърво се падат стотици птички, на всяка птица — хиляди насекоми, на всяко насекомо — милиони органични частици, по същия начин селяните, потънали в труд, и господарското семейството, подслонено на топло в къщата зиме, са неизбежни елементи от едно огромно платно. Същественото често остава невидимо, недоловимо за окото, но не и за сърцето — понякога фотоапаратът вниква в самата същина. Точно към това се стремеше в своето изкуство учителят Риберо и точно това се постара да ми внуши — да надскоча чисто документалния аспект и да проникна до същността, до самата сърцевина на заобикалящата ни действителност. Тези фини връзки, които излизаха наяве върху фотографската хартия, дълбоко ме вълнуваха и ме подтикваха да продължавам търсенията си. Принудителното зимно усамотение увеличи моето любопитство. Колкото по-потискащо и сковано ставаше това зимуване между дебелите кирпичени стени, толкова по-голямо неспокойство обземаше моя ум. Започнах с натрапчива упоритост да изследвам цялата къща и тайните на нейните обитатели. Взех да наблюдавам с други очи семейната атмосфера, като че ли попадах тук за пръв път, поставяйки всичко под съмнение. Оставях се интуицията да ме води и се освобождавах от предубеждения. „Виждаме само това, което искаме“, обичаше да казва дон Риберо и добавяше, че

фотографиите ми трябва да извадят на показ онова, което никой не е съзрял преди мен. В началото Домингес позираха с престорени усмивки, но скоро свикнаха с безшумното ми присъствие и започнаха да не обръщат внимание на фотоапарата — тогава ги изненадвах, улавях ги такива, каквито бяха.

Дъждът отнесе цветята и листата, къщата с цялата си тежка мебелировка и огромни пространства се затвори за външния свят и ние се оказахме заключени в едно необикновено домашно пленничество. Бродехме из осветените със свещи стаи, като гледахме да избегнем ледената струя въздух, проникваща отвън; дървесата стенеха като жалееща вдовица и се чуваше ситненето на мишките, забързани по техни си дела. Миришеше на влага, на мокри керемиди, на плесен по дрехите. Прислугата палеше мангали и камини, носеше ни бутилки с топла вода, одеяла и димящи канички с горещ шоколад, но нищо не бе в състояние да измами дългата зима. Тогава се поддадох на самотата.

---

[1] Испански благородник. — Б.пр. ↑

[2] Дървесен иглолистен вид в Чили, използващ се като източник на висококачествен дървен материал. — Б.пр. ↑

[3] Вид чилийски бор, достигащ 50 метра височина. — Б.пр. ↑

[4] Граблива птица, разпространена в Чили, със здрав клон и красиво оперение. — Б.пр. ↑

Диего бе като някакъв призрак. Сега се мъча да си спомня моменти, в които сме били заедно, ала го виждам единствено като мим на сцена, без глас и отделен с широк ров от мен. В съзнанието си и в колекцията от снимки, направени през онази зима, го имам на много места — как работи на полето или у дома, как неизменно е зает с другите, ала никога с мен, далечен и чужд. Невъзможно бе да установя близост с него — помежду ни зееше пропаст от мълчание и всичките ми опити да обменя с него мисли или да поговорим за чувствата му се разбиваха в твърдоглавото му безучастие. Твърдеше, че всичко е вече изречено между нас, че щом сме се оженили, значи се обичаме, нима бе нужно да се ровим в очевидното. В началото безмълвието му ме наскърбяваше, но после проумях, че се държи така с всички, освен със своите племенници — умееше да бъде весел и нежен с децата, вероятно желаше деца толкова силно, колкото и аз, но всеки месец преживявахме поредното разочарование. За това също не разговаряхме, беше още една от многото теми, свързани с тялото и любовта, които не засягахме. На няколко пъти понечих да му кажа какви ласки бих желала, но той мигом възприемаше отбранително поведение; според него една почтена жена нямаше право да изпитва подобни копнежи, а още по-малко да ги проявява. Скоро неговите недомлъвки и уклончивост, моят срам и гордостта на двамата ни издигнаха истинска китайска стена между нас. Какво ли не бих дала да поговоря с някого за всичко, което се случваше зад нашата врата, но свекърва ми беше ефирна като ангел, със Сусана не ме свързваше приятелство. Адела едва бе навършила шестнайсет години, а Нивеа бе прекалено далеч, а и аз нямах смелост да изложя притесненията си в писмен вид. Диего и аз продължихме да се любим — ако изобщо може да го наречем така — от време на време, точно както първия път и въпреки че съжителството не ни сближи, от това страдах само аз, него като че ли го устройвах нещата такива, каквито си бяха. Не се карахме и се отнасяхме с престорена вежливост един към друг, при все че аз бих предпочела хиляди пъти една открита война пред това притворно мълчание. Мъжът ми отбягваше да остава насаме с мен; нощем се заседяваше на карти, докато аз, сломена от умора, не идех да си легна; призори скачаше от леглото, щом запееха петлите, и дори в неделя, когато всички други в семейството ставаха късно, той намираше поводи да се измъкне рано нанякъде. Затова пък аз живеех изцяло в

плен на неговите настроения, гледах да му угодя и в най-дребните неща, правех всичко възможно, за да го привлече и да направя живота му приятен. Сърцето ми напираше да изскочи чуех ли гласа му или пък неговите стъпки. Не се насищах да го гледам, в моите очи бе красив като приказан герой. В леглото докосвах силните му и широки плещи, като внимавах да не го събудя, галех гъстата му вълниста коса, мускулестите крака и шия. Опиваше ме мирисът му на пот, на земя и на кон, когато се прибираше от полето, и на английски сапун след баня. Заравях лице в дрехите му, за да вдъхна мъжкия му аромат, понеже не се осмелявах да сторя това направо от тялото му. Сега, от дистанцията на времето и през призмата на свободата, с която се сдобих през последните няколко години, разбирам колко съм се унижавала от любов. Пренебрегнах всичко — като започна от самата себе си и стигна до работата ми, погубена в блянове по някакъв семеен рай, за каквато всъщност изобщо не съм пригодена.

През продължителната и безделна зима семейството трябваше да впрегне въображението си, за да се бори със скуката. Всички бяха надарени с музикален слух, свиреха на различни инструменти и в следобедите устройвахме импровизирани концерти. Сусана ни забавляваше с песни, изпълнени с дрезгав като на циганка глас и в костюм от раздърпана кадифена дреха, турски тюрбан на главата и гримирани с въглен очи. Доня Елвира и Адела организираха занимания по шев и кройка за жените и гледаха да поддържат училището отворено, но само децата на най-близо живеещите селяни превъзможваха суровия климат и посещаваха занятията. Всеки ден се четяха зимни молитви с броеница, за които прииждаше мало и голямо, понеже, след като свършеха, сервираха горещ шоколад със сладкиш. На Сусана ѝ хрумна идеята да поставим театрална пиеса в чест на отиващия си век и в продължение на няколко седмици бяхме заети да пишем сценария и да заучаваме ролите си, да подготвяме сцената в един от хамбарите, да шием костюмите и да репетираме. Темата, както може да се предположи, бе една прозрачна алегория за пороците и несполуките на миналото, които биваха сразени от блесналия като факел ятаган на науката, техниката и прогреса на двайсети век. Освен пиесата организирахме състезания по стрелба, по сложни думи от речника и всякакъв вид други шампионати — от шахмат до изработване на кукли и изграждане на селища с кибритени клечки, но

въпреки това оставаха много незапълнени часове. Обучих Адела да ми помага във фотолaborаторията и скришом си разменяхме книги — аз ѝ давах назаем тези, които ми изпращаха от Сантяго, а тя — криминалните си романи, които аз страстно поглъщах. Превърнах се в опитен детектив и започнах да отгатвам кой е убиецът, преди да стигна осемдесета страница. Ала репертоарът бе ограничен и каквото и да правехме, за да удължим четенето, книгите бързо свършиха. Тогава с Адела си измислихме игра — взехме да променяме историите, или пък една от нас измисляше нови, още по-заплетени престъпления, които другата трябваше да разплете. „Ей, вие двете, какво толкоз си шушукате?“, често ни питаше свежърва ми. „Нищо, мамо, планираме убийства“, отвърщаше Адела с невинната си усмивка на малко зайче. Доня Елвира се смееше, неподозирайки колко искрена беше дъщеря ѝ.

В качеството му на първороден син на Едуардо се полагаше да наследи собствеността на дон Себастиан след неговата смърт, но с брат си бяха установили съдружие да я стопанисват заедно. Харесваше ми моят девер — беше мек и закачлив, шегуваше се с мен и ми носеше дребни подаръчета, като бистри ахати от речното дъно, скромни герданчета от индианските резервати на племената мапуче, горски цветя, някое и друго модно списание, което поръчваше в селото. По този начин той се опитваше да смекчи безразличието, което проявяваше към мен брат му и което не убягваше на никого в семейството. Често взимаше ръката ми и ме питаше дали всичко е наред, дали тъгувам за баба ми, дали се отегчавам в „Калеуфу“. За разлика от него Сусана, чезнеца като някоя одалиска в отмала, която доста наподобяваше мързел, изобщо не ме забелязваше през по-голямата част от времето и по особено безочлив начин ми обръщаше гръб, пресичайки ме на средата на думата. Великолепна, със златиста кожа и големи тъмни очи, тя беше истинска красавица, но не мисля, че осъзнаваше хубостта си. Нямаше пред кого да блести, освен пред семейството и затова не се стараяше особено по отношение на външността си, понякога се появяваше дори несресана и по цял ден се размотаваше по халат и пантофки от овча кожа, сънена и печална. Друг път пък беше сияйна като арабска принцеса, прихванала дългата си тъмна коса в кок с помощта на гребенчета от черупка на костенурка и нагиздена със златна верижка, която подчертаваше перфектния контур на шията ѝ. Когато беше в добро настроение, с удоволствие позираше

за снимки; веднъж дори подметна на масата, че би било добре да я снимам гола. Това прозвуча като предизвикателство, стовари се като бомба в това консервативно семейство и доня Елвира едва не получи втори сърдечен пристъп, а Диего, скандализиран, скочи така рязко, че събори стола си. Ако не беше Едуардо да позамаже нещата с някаква шега, щеше да се разиграе истинска драма. Въпреки че в най-голяма степен бе лишена от хубост измежду трите деца в семейството заради заешкото си лице и сини очи, потънали в море от лунички, Адела беше несъмнено най-приятната. Нейната веселост бе закономерна така, както ежедневно разсъмване; успяваше да ни ободри дори в най-дотегливите зимни часове, когато вятърът свиреше в керемидите, а на нас ни идваше до гуша да играем на карти на светлината на свещите. Баща ѝ, дон Себастиан, я обожаваше; не бе в състояние да ѝ откаже каквото и да било и често я молеше, полушеговито, полусериозно, да си остане стара мома, за да го гледа на старини.

Зимата дойде и си отиде, като отнесе две селски деца и един старец, които издъхнаха от пневмония; почина и престарялата баба, която живееше в къщата и която, по пресмятания на близките ѝ, бе прекарала повече от един век на грешната земя, понеже беше приела първото причастие през 1810 година, когато в Чили се провъзгласила независимостта от Испания. Всички те бяха погребани без много официалности в гробището на „Калеуфу“, което поройната стихия бе превърнала в истинско калище. Дъждовете не престанаха до септември, когато пролетта започна да се разпуква навсякъде и най-сетне можахме да излезем на двора, за да прострем на слънце мухлясалите дюшеци и чаршафи. Доня Елвира прекара всички тези месеци загърната в шалове, като се местеше от леглото на стола и обратно и все повече отпадаше. Веднъж месечно ме питаше с най-голяма дискретност дали „няма нещо ново“ и понеже нямаше, тя удвояваше молитвите си аз и Диего да я дарим с още внуци. Въпреки нескончаемите нощи през изминалата зима, между мен и Диего не се установи по-голяма близост. Откривахме се в мрака мълчаливи, почти като врагове, и аз всеки път оставах с онова познато от първия път чувство на разочарование и трудно сдържана горест. Струваше ми се, че се прегръщаме само ако аз проявих инициатива, но може и да съм грешала, възможно е невинаги да е било така. С настъпването на пролетта поднових самотните си разходки до горите и вулканите —

докато препусках в галоп из тези необятни ширини, се уталожваше донякъде моят глад за любов; изнемогата и набитите от седлото задни части ме караха да забравя потиснатото желание. Връщах се привечер, пропита с горска влага и конска пот, заръчвах да ми приготвят топла вана и с часове киснех в ароматизираната с портокалови листенца вода. „Внимавай, дъще, ездата и ваните са вредни за женското тяло и предизвикват безплодие“, ме предупреждаваше огорчено свекърва ми. Доня Елвира бе чистосърдечна жена — самата доброта и самоотверженост, а душата ѝ се оглеждаше в кротката синева на очите ѝ, — тя беше олицетворение на майката, която винаги съм мечтала да имам. Стоях с часове край нея: тя плетеше дрешки на внуците си и за кой ли път ми разказваше все същите дребни случки от живота ѝ и от „Калеуфу“, а аз я слушах с мъка при мисълта, че не ѝ остава много да живее на този свят. Тогава вече се догаждах, че дори и едно дете не би стопило разстоянието между Диего и мен, но го желях единствено, за да го поднеса в дар на доня Елвира. Когато си представях своя живот в имението без нея, ме изпълваше непреодолима печал.

Наближаваше края на века и чилийците се мъчеха да се приобщят към индустриалния напредък на Европа и Съединените щати, ала подобно на много други консервативни семейства Домингес със страх гледаха на отдалечаването от традициите и на подражанието на чуждоземни неща. „Дяволски измишльотини“, коментираше дон Себастиан, когато четеше за техническите открития в пристигащите със закъснение вестници. Синът му Едуардо единствен проявяваше интерес към бъдещето; Диего живееше затворен в себе си, Сусана се бореше с мигрената си, а Адела така и не успяваше да излезе от черупката си. Но колкото и отдалечени да бяхме, ехото на прогреса достигаше до нас и не можехме да не се съобразяваме с новостите в обществото. В Сантяго се разгаряше някаква непозната дотогава спортна страст — игри и разходки на чист въздух, които прилягаха повече на английски чудаци, отколкото на доволни потомци на кастилските и леонските идалгоси. Повей на изкуство и култура от Франция внасяше свежа струя в страната, а грохот на немски машини нарушаваше дългата колониална дрямка на Чили. Израстваше една амбициозна и образована средна класа, която желаше да живее в охолство. Социалната криза, която разтърсваше из основи страната със стачки, безредици, безработица и намеса на конната полиция с

размахани саби, боботеше някъде далеч и не променяше ритъма на нашето ежедневие в „Калеуфу“, но при все че в чифлика продължавахме да живеем както прадедите ни, които преди сто години бяха спали в нашите легла, ние не можехме да останем чужди на настъпването на двайсети век.

Баба ми Паулина дел Валие гаснеше — това ми пишеха Фредерик Уилямс и Нивеа дел Валие; налягах я старчески болести и предусещането за скорошна смърт. Осъзнали колко много е остаряла, когато Северо дел Валие ѝ занесъл първите бутилки от виното, произведено от онези лозя, дето зрееха късно и които, както били узнали се наричани *карменере* и давали много меко и гъсто червено вино с малко танин, съперничещо си с най-добрите френски вина, което те нарекли „Виня Паулина“. Най-сетне разполагали с уникален продукт, който щял да им донесе слава и пари. Баба ми го опитала внимателно. „Жалко, че няма да мога да го вкусвам с наслада, други ще го пият“, казала само и повече не отворила дума за него. Няма го шумния изблик на радост, нито самодоволните коментари, които обичайно съпътстваха предприемаческите ѝ триумфи — в края на нейния разточителен живот я обземаше смиреност. Най-недвусмисленият знак за нейната слабост било ежедневното присъствие на добре познатия ми свещеник с потънало в мръсотия расо, който обикаляше смъртниците, за да им измъкне богатството. Не знам дали по своя воля, или по внушението на този стар вестител на смъртта, баба ми забутала в дъното на едно мазе прословутото митологично легло, в което бе прекарала половината си живот, и на негово място наредила да сложат войнишки нар с постелка от конска грива. Това ми се стори много тревожно предзнаменование и едва засъхнала калта по пътищата, съобщих на съпруга си, че трябва да отида в Сантяго, за да видя баба си. Очаквах известна съпротива, но стана точно обратното — за по-малко от двацет и четири часа Диего уреди откарването ми с каруца до пристанището, откъдето щях да се кача на кораб до Валпараисо и да продължа оттам с влака до Сантяго. Адела изгаряше от желание да дойде с мен и какво ли не направи — присядаше често-често в скута на баща си, хапеше ушите му, подръпваше бакенбардите му, удари го на молби, докато накрая дон Себастиан отстъпи пред този пореден неин каприз, въпреки че доня Елвира, Едуардо и Диего не бяха съгласни. Нямаше нужда да излагат причините — не ми беше трудно да отгатна, че не смятаха за много подходяща обстановката, която бяха доловили в дома на баба ми и че според тях аз не бях достатъчно зряла, за да се грижа както трябва за едно момиче. И така, заминахме за Сантяго с едно приятелско германско семейство, което пътуваше със същия кораб. Носехме

талисман със светото сърце на Исус Христос, увиснало на вратовете ни, за да ни закриля срещу всяко зло, амин, както и пари, пришити в платнена торбичка за корсета, строги указания да не влизаме в разговор с непознати и багаж, повече от достатъчен за едно околосоветско пътешествие.

Адела и аз прекарахме няколко месена в Сантяго, които биха били прекрасни, ако баба ми не беше болна. Тя ни посрещна с престорено въодушевление, пълна с планове за разходки, театрални посещения и пътуване с влак до Виня дел Мар, за да подишаме морски въздух, но всеки път в последния момент ни изпращаше с Фредерик Уилямс, а тя си оставаше вкъщи. Така се отправихме на път с карета към лозята, за да погостуваме на Северо и Нивеа, които точно започваха да произвеждат вино за износ. Баба ми изказа мнение, че „Виня Паулина“ било прекалено креолско име и пожела то да бъде заменено с нещо по френско, за да се продава в Съединените щати, където, както твърдеше тя, никой не разбирал от вина, но Северо не се хвана на този капан. Нивеа ни посрещна с бели коси в кока си и малко натежала с годините, но енергична, безцеремонна и закачлива както и преди, заобиколена от най-малките си деца. „Мисля, че най-сетне ще спра дотук и ще можем да си се любим със Северо без страх от още потомство“, ми прошепна набързо на ухото, неподозирайки, че няколко години по-късно щеше да се появи на бял свят Клара, ясновидката, най-необикновената рожба от всички родени в този многолюден и чудат клан Дел Валие. Малката Роса, чиято изключителна хубост не излизаше от устата на хората, беше на пет годинки. Жалко, че снимката не е могла да запечата цвета ѝ — прилича на създание, излязло от морето: с жълти очи и зелена коса с оттенък на стар бронз. Още тогава приличаше на ангел, беше малко поизостанала за възрастта си и се носеше като някакво видение. „Откъде ли се пръкна такава? Трябва да е рожба на Светия Дух“, шегуваше се майка ѝ. Това прекрасно момиченце се бе появило, за да утеши Нивеа от загубата на две мънички рожби, починали от дифтерия, и от тревогите покрай едно продължително заболяване, което разяждаше дробовете на друго нейно дете. Опитах се да разговарям за това с Нивеа — казват, че няма нищо по-ужасно от загубата на рожба, — но тя всеки път отклоняваше темата. Каза само, че от векове насам жените били обречени да страдат, раждайки и погребвайки децата си, и че тя не била

изключение. „Би било много самонадеяно от моя страна да мисля, че Господ хем ме е благословил, като ми е изпратил толкова деца, хем ще позволи всички те да ме надживеят“, каза.

Паулина дел Валие вече не бе дори сянка на самата себе си — бе загубила интерес към храната и към сделките, едва ходеше, защото коленете не я държаха, ала умът ѝ бе по-бистър от когато и да било. На нощното ѝ шкафче бяха подредени шишенца с лекарства и три монахини се редуваха да се грижат за нея. Баба ми предугаждаше, че няма да имаме възможност още дълго да бъдем заедно и за пръв път се съгласи да отговаря на въпросите ми. Прелиствахме албумите със снимки, които тя ми показваше една по една със съответните обяснения. Разказа ми как е видяло бял свят леглото, правено по поръчка във Флоренция, и за това как с Аманда Лоуъл били съпернички, което, гледано през нейните очи сега, ѝ се струвало направо комично. Говори ми за моя баща и за ролята на Северо дел Валие в моето детство, но твърдо избягна темата за баба ми и дядо ми по майчина линия и за Китайския квартал, и ми каза единствено, че майка ми била много красива, била американка и модел, нищо друго. Понякога следобед сядахме в кристалната галерия на приказки със Северо и Нивеа дел Валие. Докато той разправяше за годините в Сан Франсиско и за живота му след това, през войната, тя ми припомни подробности около някои събития по време на революцията, когато аз съм била едва на единайсет години. Баба ми не се оплакваше, но чичо Фредерик ми обясни, че страдала от остри болки в стомаха и всяка сутрин ѝ струвало огромно усилие да се облече. Вярна на убеждението си, че всеки е на толкова години, на колкото изглежда, тя продължаваше да боядисва малкото коса, оцеляла на главата ѝ, но бе престанала да се кичи с бижута като императрица както преди. „Не са ѝ останали много накити“, тайнствено ми прошепна мъжът ѝ. Къщата беше така запусната, както и самата ѝ господарка — на мястото на липсващите картини се забелязваха по-светли петна по тапетите; мебелите и килимите бяха намалели; тропическите растения по галериите приличаха на повехнали и потънали в прах храсталаци, а птиците в клетките бяха замлъкнали. Описанието на чичо Фредерик за войнишкия нар, на който спеше баба ми, напълно отговаряше на истината. Баба ми винаги бе обитавала най-просторната стая в къщата и прословутото митологично легло се издигаше в средата като папски

трон, от който тя управляваше своята империя. Прекарваше сутринта между чаршафите, в компанията на многоцветните изображения на водни създания, които неизвестен флорентински занаятчия бе издялал в дървото преди четирийсет години. Оттам тя диктуваше писма и планираше сделки. Под чаршафите пълнотата ѝ се губеше и тя създаваше илюзия, че е крехка и красива. Бях я снимала безброй пъти в това позлатено легло и сега ми хрумна да я фотографирам със скромната ѝ риза и шал на старица в нейния нар за покаяние, но тя категорично отказа. Забелязах, че от стаята ѝ бяха изчезнали изящните френски мебели от капитонирана коприна, голямото писалище от розово дърво със седефени инкрустации, донесено от Индия, килимите и картините. Единствената украса беше едно голямо разпятие. „Дарява мебелите и накитите на църквата“, обясни чичо Фредерик и затова решихме да заменим монахините с болногледачки и да се постараем, ако се наложи дори със сила, да прекратим посещенията на апокалиптичния свещеник, защото освен че отмъкваше вещи, сееше ужас. Иван Радович, единственият лекар, на когото Паулина дел Валие имаше доверие, напълно се съгласи с тези мерки. Хубаво бе, че отново се видях с този стар приятел — истинското приятелство устоява на времето, разстоянието и мълчанието, каза той — и че най-сетне със смях успях да му разкрия, че в спомените ми той неизменно се появява предрешен като Чингис хан. „Така е заради славянските ми скули“, ми каза той добродушно. Все още имаше далечна прилика с татарски вожд, но контактът с болните в болницата за бедни, където работеше, го беше смекчил, освен това в Чили нямаше толкова екзотичен вид колкото в Англия и спокойно би могъл да мине за араукански вожд *токи*, с тази разлика, че беше по-висок и по-спретнат. Той беше мълчалив и изслушваше с дълбоко внимание дори несекващото бърборене на Адела, която мигновено се влюби в него и тъй като покрай баща си беше обиграна в покоряването на мъжки души, приложи същите похвати и подмилквания спрямо Иван Радович. За нейно нещастие, докторът я възприемаше като невинно и мило момиченце, но все пак момиченце. Покъртителното невежество на Адела и твърдоглавието, с което се препираше за най-очевидните глупости, не го дразнеха, мисля, че го забавляваха, въпреки че наивните ѝ изблици на кокетство го караха да се изчервява. Докторът внушаваше доверие и ми бе лесно с него да разговарям за неща, като

фотографията например, които рядко споменавах пред други хора от страх да не ги отегча. За него тя представляваше интерес, защото от години в Европа и в Съединените щати се използваше в медицината. Помоли ме да го науча да работи с фотоапарат, за да си създаде архив на операциите и за да запечатва външните симптоми на пациентите си, както и да илюстрира лекциите и занятията, които водеше. По този повод отидохме при дон Хуан Риберо, ала намерихме студиото затворено, с надпис „Продава се“ на вратата му. Бръснарят до него ни обясни, че учителят вече не работел, защото имал пердета на двете очи, но ни даде адреса му и ние отидохме да го посетим там. Живееше в една сграда на Улицата на Монахините, която очевидно бе познала и по-щастливи времена, но сега представляваше една голяма, остаряла и пълна с призраци къща. Една прислужничка ни поведе през поредица от стаи, които се съобщаваха помежду си и бяха облепени от пода до тавана със снимки на Риберо, докато накрая стигнахме до един салон, обзаведен със старинни мебели от махагон и няколко изтърбушени плюшени кресла. Нито една лампа не светеше и ни бяха необходими няколко секунди, докато очите ни свикнат с полумрака и успеем да различим учителя, седнал с една котка на колене до прозореца, през който се процеждаха последните отблясъци на деня. Той стана и пристъпи уверено, за да ни посрещне; нищо в походката му не издаваше, че е сляп.

— Госпожице Дел Валие! Извинете, сега сте госпожа Домингес, нали не греша? — възкликна и ми протегна и двете си ръце.

— Аурора, учителю, все същата Аурора — отвърнах, като го прегърнах. Сетне му представих доктор Радович и му разказах, че желае да изучава фотография с медицинска цел.

— Вече не ставам за учител, приятелю. Небето ме наказва там, където най-много ме боли — в очите. Представете си само! Сляп фотограф, каква ирония!

— Нищичко ли не виждате, учителю? — попитах разтревожена.

— С очите не виждам нищо, но продължавам да наблюдавам света. Кажете, Аурора, променили ли сте се? Как изглеждате сега? Най-ясният ми спомен за вас е като едно тринайсетгодишно момиче, запънато на вратата на студиото ми като магаре на мост.

— Все съм си такава, дон Хуан — стеснителна, глупава и твърдоглава.

— Не, не, кажете ми например, каква ви е прическата и в какъв цвят сте облечена?

— Госпожата е в лека бяла рокля с дантели по деколтето, не зная точно от какъв плат, защото не разбирам от тези неща, и с жълт колан, в същия цвят като панделката на шапката ѝ. Уверявам ви, че изглежда доста добре — каза Радович.

— Не ме засрамвайте, докторе, умолявам ви — прекъснах го аз.

— А сега бузите на госпожата поруменияха... — допълни той и двамата се разсмяха в един глас.

Учителят разклати една камбанка и в стаята влезе прислужничката с поднос с кафе. Прекарахме около час в оживен разговор за новите техники и фотоапарати, които се използваша в другите страни, и за големия напредък, постигнат в научната фотография. Дон Хуан Рибера беше добре осведомен за всички новости.

— Аурора притежава задълбочеността, съсредоточеността и търпението, необходими на един добър човек на изкуството. Предполагам, че тези качества са нужни и на всеки добър лекар, нали? Помолете я да ви покаже работите си, докторе, тя е много скромна и не би го направила, ако вие не го поискате — посъветва учителят Иван Радович на тръгване.

Няколко дни по-късно се предостави възможност за това. Баба ми бе осъмнала с нетърпими болки в стомаха и понеже обичайните болкоуспокояващи не ѝ донесоха облекчение, повикахме Радович, който веднага дойде и ѝ даде силен комбиниран прах на основата на лаудан. Оставихме я да си почива, излязохме от стаята и навън той ми обясни, че става дума за нов тумор, но че вече била много възрастна за втора операция и нямало да понесе упойката. Можел единствено да контролира болката и да ѝ помогне да си отиде в мир. Попитах колко време ѝ остава, но не беше лесно да се предвиди, защото въпреки напредналата си възраст баба ми беше много здрава и туморът нарастваше бавно. „Подгответе се, Аурора, развръзката може да настъпи след броени месеци“, ми каза. Не можах да сдържа сълзите си — Паулина дел Валие представляваше моят корен, без нея аз оставах на течението и мисълта, че имам за мъж Диего, не ми носеше утеха в усещането, че съм обречена на коработрушение, а напротив, увеличаваше моя страх. Радович ми подаде носната си кърпа и ме

изчака безмълвен, без да ме погледне, смутен от плача ми. Накарах го да ми обещае, че своевременно ще ми съобщи, за да мога да пристигна от чифлика и да бъда до баба ми в последните ѝ мигове. Лауданът подейства и тя бързо се успокои; щом заспа, придружих Иван Радович до вратата. На прага той ме попита дали не би могъл да остане малко, имал още около час свободно време, а навън било много горещо. Адела се беше оттеглила за следобедна почивка. Фредерик Уилямс бе отишъл да плува в клуба и огромната къща на улицата на Армията Освободителка приличаше на неподвижен кораб. Поднесох на лекаря чаша бадемово мляко и се настанихме в галерията с папратите и кафезите с птички.

— Свирнете с уста, доктор Радович — го подканих.

— Да свирна? Но защо?

— Индианците вярват, че така се вика вятърът. Дано полъхне, та да разсее малко жегата.

— Докато аз свиря, защо не донесете вашите снимки. Ще се радвам да ги видя — помоли ме той.

Донесох няколко кутии, седнах до него и се заех да му ги показвам. Започнах със снимки, правени в Европа, когато все още се интересувах повече от естетиката, отколкото от съдържанието; сетне преминах към платинените плаки от Сантяго и към фотографиите на индианци и на селяни от чифлика и накрая му показах цикъла снимки на семейство Домингес. Той ги разгледа със същото внимание, с което преглеждаше баба ми, като от време на време задаваше по някой и друг въпрос. Отдели повече време на снимките на Диеговото семейство.

— Коя е тази красавица? — се поинтересува той.

— Сусана, съпругата на Едуардо, пада ми се етърва.

— А това може би е Едуардо, нали? — попита, сочейки Диего.

— Не, това е Диего. Защо предположихте, че е мъжът на Сусана?

— Не зная, стори ми се...

Същата вечер наредих снимките на пода и с часове ги изучавах. Легнах си много късно с натежало сърце.

Трябваше да се сбогувам с баба ми, защото настъпи часът на завръщането ни в „Калеуфу“. Слънчевото декемврийско време в Сантяго се отрази добре на здравословното ѝ състояние след зимата, която и на нея се бе сторила много дълга и самотна, и тя обеща да ми гостува с Фредерик Уилямс след Нова година, вместо да отиде на летуване край морето както всички, които можеха да избягат от нечовешкия пек в Сантяго. Почувства се толкова добре, че ни придружи с влак до Валпараисо, откъдето с Адела взехме кораба, за да продължим на юг. Пристигнахме на село преди Коледа — беше недопустимо да отсъстваме на най-големия празник за семейство Домингес през цялата година. Месеци преди това доня Елвира се захващаше с подготовката на подаръци за селяните, които се изработваха на място в чифлика или се купуваха от града — дрешки и играчки за децата, платове за рокли и вълна за плетене за жените, различни сечива за мъжете. На тази дата се разпределяха добитък, чували с брашно, картофи, *чанкака*, което ще рече нерафинирана черна захар, фасул, царевица, *чарки* — сушено месо, тревата мате за чай, сол и желирано сладко от дюли, което се вареше в грамадни медни казани на открит огън на двора. Селяните надойдоха от всички страни — някои бяха вървели с дни с жените и децата си, за да пристигнат за празника. Заклаха много говеда и кози, свариха картофи и прясна царевица и изготвиха казани с фасул. На мен отредиха украсата на дългите маси, наредени в двора, с цветя и борови клонки, както и пълненето на делвите с разрежено с вода и захар вино, от което мъжете не можеха да се напият, а на децата се поднасяше смесено с препечено брашно. Пристигна и един свещеник, който остана два-три дни и извърши кръщавки на дребни дечица, причести грешниците, бракосъчета тези, които и без това вече живееха заедно, и порица прелюбодейците. В полунощ на 24 декември присъствахме на коледната служба пред импровизиран на открито олтар, защото нямаше как да се събере толкова народ в малкия параклис на чифлика, а призори, след обилна закуска с кафе и мляко, погача, каймак, мармалад и летни плодове, разходиха детето Исус във весела процесия, за да могат всички да целунат фаянсовите му нозе. Всяка година дон Себастиан отличаваше семейството с най-образцово морално поведение и му поверяваше за награда детето Исус. В продължение на една година, до следващата Коледа, стъклената урна с

малката статуя щеше да заема почетно място в тяхната селска хижа и да им носи благословия. Докато статуйката беше в дома им, нищо лошо не можеше да ги сполети. Дон Себастиан гледаше да даде възможност на всяко семейство да се порадва на малкия Исус в своя дом. Тази година по случай празника представихме и алегоричната пиеса, посветена на настъпването на двайсети век, в която участвахме цялото семейство, с изключение на доня Елвира, която нямаше сили за това, и Диего, който предпочете да отговаря за техническата част — лампите и изрисуваните завеси. Дон Себастиан с удоволствие прие тъжната роля на старата година, която с мърморене си тръгваше, а едно от децата на Сусана — още пеленаче — представляваше Новата година.

При мълвата, че се поднася безплатна храна, пристигнаха група индианци от племето пеунче. Живееха в крайна бедност — бяха загубили земите си, а правителствените планове за прогрес напълно ги игнорираха. От гордост обаче те не дойдоха с празни ръце, а донесоха няколко ябълки под наметките си, които ни поднесоха, попили пот и кал, един мъртъв и вмирикан на мърша заек и няколко тикви, пълни с мучи — алкохолна напитка, която приготвиха от ситни плодове с морав цвят, които сдъвкваха и изплюваха с все слюнката в глинен съд, където ги оставяха да ферментират. Старият вожд вървеше най-отпред с трите си жени и с кучетата, а подире му идеха двайсетина човека от неговото племе. Мъжете не изпускаха от ръце копията и въпреки че вече четири века бяха подложени на гнет и унижения, те не бяха изгубили войнствения си вид. Жените съвсем не изглеждаха срамежливи, бяха толкова независими и здрави, колкото и мъжете. Между двата пола съществуваше равенство, което Нивеа дел Валие би приветствала. Поздравиха церемониално на своя език, назовавайки „братко“ дон Себастиан и синовете му, които ги посрещнаха и поканиха да се включат в угощението, като не престанаха да ги следят отблизо, защото при най-малкото невнимание можеше да започнат да крадат. Свекър ми твърдеше, че те не познават чувството за собственост, защото са свикнали да живеят заедно и всичко да делят, ала Диего беше убеден, че колкото мълниеносно отмъкваха чуждото, толкова зорко бдяха някой да не припари до тяхното имущество. От страх да не се изпонапият и да не вземат да буйстват дон Себастиан подари буре с ракия на вожда за сгрявка, когато си тръгнат, тъй като нямаша право да

го отварят в неговото имение. Насядаха в широк кръг и захванаха да ядат, пият, пушат от една и съща лула и да произнасят дълги слова, които никой не слушаше. Но не се смесиха с останалите гости, въпреки че всички деца тичаха заедно. Това посещение ми позволи да снимам индианците на воля и да се сприятеля с няколко от жените с намерението да ги посетя в стана им на другия бряг на реката, където се бяха настанили за лятото. Когато пашата се изчерпаше и гледката им омръзнеше, изтръгваха от земята коловете, на които се крепеше покривът над главите им, навиваха платницата на палатките на руло и се отправяха да търсят нови места, където да се поселят за известно време. Ако поживеех с тях, може би щяха да свикнат с присъствието ми и с моя фотоапарат. Искях да ги снимам в ежедневните им занимания за ужас на свекър ми и свекърва ми, които бяха наплашени от страховитите истории за обичаите в тези племена, където упоритият труд на мисионерите почти не бе оставил никаква следа.

Баба Паулина не изпълни обещанието си и не ме посети през лятото. Пътуването с влак и с кораб ѝ се струваше поносимо, но неколкодневното придвижване с волска каруца от пристанището до „Калеуфу“ я накара да се откаже. Писмата, които ми изпращаше веднъж седмично, бяха единствения ми контакт с външния свят и колкото повече време минаваше, толкова повече носталгията ми растеше. Промених се, станах мрачна и по-мълчалива от обикновено, влачех разбитите си надежди като тежък булчински шлейф. Самотата ме сближи със свекърва ми, която бе кротка и дискретна жена, напълно зависима от съпруга си, лишена от собствена мисъл и неспособна да се справи и с най-дребните усилия в ежедневното съществуване, но която компенсираше липсата на знания с безгранична доброта. Моите безмълвни нервни пристъпи се разбиваха на пух и прах в нейно присъствие; доня Елвира успяваше да ме успокои и да разсее чувството за тревожност, което понякога направо ме задушаваше.

През тези летни месеци бяхме заети с беритба, с новородени животни и приготвяне на зимнина. Слънцето залязваше в девет вечерта и дните като че ли нямаха край. По онова време къщата, която свекър ми строеше за Диего и мен, бе завършена — здрава, нова-новеничка, красива, обточена от четирите страни с покрити галерии, миришеца на прясна пръст, свеж дървен материал и босилек, който селяните посадиха по протежение на стените, за да отпъждат лошия късмет и

злите магии. Свекър ми и свекърва ми ни подариха част от мебелите, които от поколения се предаваха в семейството, а Диего купи останалите, без да се посъветва с мен. Вместо широкото легло, което бяхме делили дотогава, купи две единични бронзови легла и сложи помежду им малка масичка. След като се наобядваше, семейството се оттегляше по стаите си до пет следобед за задължителна почивка, защото се смяташе, че горещината пречи на храносмилането. Диего се излягаше на хамака под асмата и пушеше известно време, сетне се спускаше до реката, за да поплува. Обичаше да отива сам и броените пъти, в които пожелах да го придружа, той се притесни, затова не настоях повече. Понеже не използвахме сиестата, за да бъдем заедно в уединението на нашата стая, аз прекарвах тези часове в четене или във фотографската лаборатория, защото така и не се научих да спя посред бял ден. Диего не искаше нищо от мен, не ми задаваше никакви въпроси, дори и от благоприличие не проявяваше интерес към заниманията и чувствата ми, никога не се дразнеше от променливите ми настроения, от кошмарите ми, които бяха зачестили с по-голяма сила и от неестественото ми мълчание. Случваше се по няколко дни да не разменим дума, но той сякаш не забелязваше това. Аз се спотайвах в безмълвието като в броня и броях часовете, за да видя колко дълго можехме да издържим така, но накрая отстъпвах, тъй като мълчанието гнетеше много повече мен, отколкото него. Преди, когато спяхме на едно легло, се примъквах до него уж насън, прилепвах се до гърба му и заплитах краката си в неговите — по този начин за малко отдалечавах пропастта, която неумолимо зееше между нас. В тези редки прегръдки аз ме търсех наслада, понеже не знаех, че тя съществува, а единствено утеха и нечия съпричастност. За няколко часа се самозаблуждавах, че съм го спечелила отново, но пукваше зората и всичко тръгваше постарому. Когато се преместихме в новия си дом дори и тази бегла близост изчезна, понеже разстоянието между двете легла беше по-широко и враждебно дори и от буйните речни води. Понякога, когато се стряхах с викове от децата в черни пижами, които ме преследваха насън, той ставаше, идваше и ме прегръщаше здраво, докато се успокоя, и това като че ли бяха единствените моменти на непринудена близост между нас. Тревожеше го кошмарите ми, защото се опасяваше, че може да се изродят в безумие и затова изнамери отнякъде шишенце опиум и взе да ми дава по няколко капки, разтворени в портокалов

ликьор, за да мога да спя и сънищата ми да са приятни. Като се изключат заниманията, в които участваше цялото семейство, Диего и аз прекарвахме много малко време заедно. Често той заминаваше на екскурзия и прекосяваше планинската верига по посока на аржентинска Патагония; друг път отиваше до селото за провизии. Случваше се да се запилее някъде за два или три дни без никакви обяснения, а аз потъвах в тревоги, представяйки си някаква страшна злополука. Едуардо ме успокояваше и ми разказваше, че брат му открай време си бил такъв — самотник, израснал сред величието на тази сурова природа, привикнал с тишината, от дете жадуващ за необятни простори, с душа на скитник, който, ако не се бил родил в стегнатата мрежа на това семейство, може би щял да стане моряк. От една година бяхме женени и аз се чувствах неудовлетворена — не само че се бях оказала неспособна да му родя дете, но и не бях успяла да го заинтересувам, а още по-малко — да го накарам да се влюби в мен. Нещо съществено липсваше у мен като жена. Предполагах, че ме бе избрал, защото вече му е било време да се жени и под натиска на родителите си е трябвало да си потърси невеста. Аз вероятно съм била първата, или единствената, изпречила се на пътя му. Диего не ме обичаше. Бях го разбрала от самото начало, но със самонадеяността на първата любов и на моите деветнайсет години това не ми се бе сторило непреодолима пречка. Бях се надявала да го спечеля с упорство, добродетелност и кокетство, както в любовните романи. Нетърпелива да разбера какво липсва у мен, прекарах многобройни часове, снимайки себе си — понякога заставах срещу едно голямо огледало, което пренесох в студиото си, друг път насочвах фотоапарата срещу мен. Направих си стотици автопортрети — облечена и гола, — разучавах се от всички възможни ъгли и единственото, което открих, бе една непрогледна печал.

От болничното си кресло доня Елвира следеше живота в семейството, без да изпуска и най-дребната подробност. Не ѝ убягнаха продължителните отсъствия на Диего и моето отчаяние, съпостави простите факти и стига до съответните изводи. Нейната деликатност и чилийският обичай да не се разговаря за чувства, ѝ пречеха да засегне проблема направо, но през дългите часове, които прекарвахме заедно насаме, ние много се сближихме и станахме като майка и дъщеря. Така, дискретно и малко по малко, тя ми разказа за трудностите в

началото на своя брак. Омъжила се млада и родила първия си син чак пет години по-късно, след няколко неуспешни опита, които разбили душата и тялото ѝ. По онова време Себастиан Домингес бил много незрял и нямал никакво чувство за отговорност като семеен мъж; бил невъздържан, развейпрах и женкар — тя, естествено, не използва тази дума, надали я познаваше. Доня Елвира се чувствала изоставена, далеч от семейството си, самотна и изплашена, убедена, че женитбата ѝ била ужасна грешка и единственият изход бил смъртта. Но Господ чу молбите ми, роди се Едуардо и за една нощ Себастиан стана друг — няма по-добър баща и съпруг от него, повече от трийсет години сме заедно и всеки ден благодаря на Бога за щастието, което ни свързва. „Моли се, дъще, това много помага“, посъветва ме тя. Молих се, но сигурно без необходимия плам и постоянство, защото нищо не се промени.

Подозренията ми се бяха зародили преди няколко месеца, но аз ги отхвърлях, отвратена от себе си: приемех ли ги, означаваше, че отрицвам някаква злина в самата себе си. Повтарях си, че тези догадки не са нищо друго освен дяволски измислици, които пускаха корен и разцъфваха като гибелен тумор в мозъка ми; измислици, които трябваше безмилостно да залича. Ала червеят на злото бе по-силен от добрите ми помисли. Всичко започна със семейните снимки, които показах на Иван Радович. Това, което на пръв поглед не биеше на око заради навика да виждаме само онова, което искаме, както ме учеше моят учител Хуан Рибера, пролича черно на бяло върху хартията. Недвусмисленият език на тялото, на жестовете и на погледите полека-лека заговори оттам. Веднъж появили се тези първи съмнения, аз започнах все по-често да прибъгвам до апарата. Под предлог, че подготвям албум за доня Елвира, час по час щраках без предупреждение и сетне промивах снимките сама в лабораторията и ги изучавах с извратено внимание. Така натрупах цяла жалка сбирка от нищожни доказателства, някои от които толкова недоловими, че единствено аз, разяждана от мнителност, успявах да съзря, с апарат пред лицето си, подобен на маска, зад която се криех, аз бях в състояние да фокусирам сцената като същевременно запазвах ледена дистанция. Към края на април, когато вследствие на горещините върховете на вулканите се увенчаха с облаци и природата захвана да се спотайва за есента, реших, че съм събрала достатъчно знаци от снимките и пристъпих към противната задача да следя Диего като една ревнива жена. Когато най-сетне осъзнах какво представляват лапите, които ме душеха за гърлото, и ги назовах с точното им име, усетих, че потъвам в тресавище. Ревност.

Който не я е изпитвал, не знае колко е болезнена и не е способен да си представи всички лудости, които се вършат в нейно име. През трийсетгодишния си живот съм я изпитвала само тогава, но раната бе толкова люта, че белезите още си седят и се надявам никога да не се заличат, за да са ми като обеща на ухото в бъдеще. Диего не беше мой — не че някой някога принадлежи другиму — и това, че бях негова съпруга не ми даваше никакви права над него и над чувствата му, защото любовта е доброволно споразумение, което се поражда от една искра и може да се разпадне също така неочаквано. Това споразумение го дебнат хиляди опасности и ако двойката го брани, може да оцелее,

да израсне като дърво, да се разлисти и да роди плод, но само ако и двамата участват. Диего в никой момент не стори това и затуй нашата връзка е била обречена от самото начало. Днес разбирам това, но тогава бях сляпа — от ярост в началото и от отчаяние след това.

Щом взех да го шпионирам с часовник в ръка, си дадох сметка, че отсъствията на мъжа ми се разминават с неговите обяснения. Уж тръгваше на лов с Едуардо, а се прибираще няколко часа преди или след брат си; докато мъжете от семейството бяха в дъскорезницата или обяздваха и дамгосваха добитъка, той ненадейно изникваше на двора, а ако по-късно захващах този въпрос на масата, се оказваше, че през целия ден не е бил с тях. Тръгнеше ли на пазар в селото, се връщаше с празни ръце, та как иначе — не бил намерил това, което търсел, макар то да беше нещо съвсем обикновено като брадва или трион. През дългите часове, които семейството прекарваше заедно, предотвратяваше на всяка цена разговорите — неизменно нареждаше нещата така, че да играем на карти или пък молеше Сусана да попее. Ако се случеше тя да е в плен на мигрената, той бързо се отегчаваше и яхваше коня с пушка на рамо. Не можех да вървя по стъпките му, докато беше на излет, без той да ме забележи, или пък без да събудя съмнения у другите, но бях нащрек и го следях, когато беше наблизо. Така забелязах, че понякога става посред нощ и не отива в кухнята да похапва, както предполагах, а се облича, излиза навън, изчезва за един-два часа и после се връща и безшумно си ляга. Да го следвам в тъмнината, беше по-лесно, отколкото през деня, когато няколко чифта очи бяха втренчени в нас — трябваше просто да стоя будна, като за целта не пиех вино на вечеря и не вземах капките опиум преди лягане. През една нощ в средата на май го усетих да се измъква от леглото си и на мъждукащата светлина на газената лампа, която държахме винаги запалена пред изображението на Христос, го видях да си обува панталоните и ботушите, да взима ризата и дрехата си и да тръгва. Изчаках малко, сетне бързо станах и го последвах с готово да изхвъркне от гърдите ми сърце. Беше ми трудно да го различа на тъмното вътре в къщата, но когато излезе на двора, силуетът му ясно се очерта на светлината на месечината, която на моменти блясваше пълна на небосвода. Небето не беше съвсем ясно и от време на време облаци закриваха луната и ни обгръщаше мрак. Кучетата се разлаяха и аз се изплаших, че ако дойдат насам, ще ме издадат, но те не се

приблжиха — осъзнах, че Диего предварително ги бе вързал. Мъжът ми заобиколи къщата и с бързи стъпки се отправи към един от оборите, където държаха ездитните коне на семейството, които не товареха с полска работа, отмести гредата, с която бе залостена вратата, и влезе. Зачаках в сянката на един бряст, който растеше близо до конюшните; бях с боси нозе и по тънка нощница и не смеех да помръдна, защото бях сигурна, че всеки момент Диего ще се появи отново на кон и няма да мога да го последвам. Мина известно време, което ми се стори доста продължително, без нищо да се случи. Изведнъж съзрях светлина под цепнатината на откренатата врата — като от свещ или слаба лампа. Зъбите ми тракаха и треперех неудържимо от студ и от страх. Бях на път да се откажа и да отида да си легна, когато видях друга фигура да се задава към обора откъм източната страна — ясно бе, че не идва от голямата къща, — да влиза на свой ред в конюшната и да затваря вратата след себе си. Измина около четвърт час, преди да се реша, сетне с усилие направих няколко стъпки, тъй като се бях вкочанила от студ и с мъка се движех. Доближих се изплашена до обора — не знаех как ще реагира Диего, ако разбере, че го следя, но бях неспособна да се върна назад. Бутнах леко портата, която поддаде без съпротива, защото гредата бе от външната страна и не можеше да се затваря отвътре, и се промъкнах като крадец през тесния отвор. Вътре бе тъмно, ала в дъното мъждукаше едва забележима светлина и аз пристъпих на пръсти натам, стаила дъх — ненужна предпазливост, тъй като сламата правеше стъпките ми безшумни, а и много от животните бяха будни и се чуваше как се движат и пръхтят на яслите.

Видях ги на слабата светлина на един фенер, закачен на една греда, който се полюшваше от лекия ветреца, проникващ през дъсчената стена. Бяха метнали няколко одеяла върху куп слама, същинско гнездо, където тя лежеше просната по гръб, облечена с тежко разкопчано палто, под което нямаше други дрехи. Краката и ръцете ѝ бяха разтворени, главата — отпусната настрани към едното рамо, черната ѝ коса — разпиляна по лицето, а кожата ѝ — сияеща като светло дърво на меката оранжева светлина на фенера. Едва покрит с ризата, Диего бе коленичил пред нея и ближеше половия ѝ орган. В позата на Сусана се четеше такова пълно отдаване, а в движенията на Диего толкова стаена страст, че аз мигом проумях колко чужда съм на всичко това. Всъщност аз не съществувах, нито пък Едуардо и трите

деца, никой, само те двамата, непоправимо влюбени. Мъжът ми никога не ме бе милвал по този начин. Лесно можеше да се отгатне, че хиляди пъти те са били заедно така, че се обичат от години. Най-сетне разбрах, че Диего се бе оженил за мен, защото му бе нужно прикритие за любовта му със Сусана. В миг късметата от тази болезнена мозайка се подредиха по местата си и аз можах да си обясня безразличието му към мен, отсъствията, които съвпадаха с пристъпите на мигрена на Сусана, обтегнатите му отношения с брат му Едуардо, прикритостта спрямо цялото семейство и това как все гледаше да е до нея, да я докосва с крак, допрян до нейния, с ръка на нейния лакът или рамо, а понякога, уж случайно, на извивката на гърба ѝ или на тила ѝ — неопровержими знаци, които снимките ми бяха разкрили. Спомних си колко много Диего обичаше децата и допуснах, че може би не са му племенници, а негови синове; и трите бяха синеоки — характерният белег на Домингес. Стоях неподвижно и измръзнах все повече и повече, докато те се любеха чувствено, вкусвайки с наслада всяко докосване, всеки стон, без да бързат, сякаш остатъкът от живота им бе пред тях. Нямаха вид на любовници, които бързат на тайна среща, а на младоженци през втората седмица от медения си месец, когато страстта е все още жива, но вече се е изградило доверие и взаимно познаване на плътта. Аз никога не бях изпитвала такава близост с мъжа си и не бих могла да я сънувам и в най-дръзките си мечти. Езикът на Диего се движеше по вътрешната страна на краката на Сусана — от глезена догоре, задържаше се между краката ѝ и слизаше отново надолу, докато ръцете му пълзяха нагоре по тялото ѝ и мачкаха заоблените ѝ пищни гърди, играейки си с щръкналите и лъскави като грозде зърна. Меко и нежно, тялото на Сусана потръпваше и се извиваше подобно на риба в реката; главата ѝ се мятеше ту наляво ту надясно в отмалата на удоволствието, косите ѝ все така покриваха лицето, устните ѝ бяха разтворени в протяжен стон, а ръцете ѝ търсеха Диего, за да го насочват по красивата топография на нейното тяло, докато езикът му не я накара да избухне в наслада. Сусана се изви назад от наслаждението, което я прониза като мълния, и издаде дрезгав вик, който той заглуши, полепвайки уста до нейната. Сетне Диего я взе в прегръдките си и захвана да я люлее и гали като котка, нижейки шепнешком тайни слова на ухото ѝ с благост и нежност, които не подозирах у него. По едно време тя седна на сламата, отметна палтото

си и взе да го целува — първо челото, после клепачите, слепоочията, дълго време устата, езикът ѝ палаво изследваше ушите му, отскочи на адамовата ябълка, докосвайки шията, а зъбите стиснаха леко мъжките зърна, докато пръстите се заплетоха в космите на гърдите. Сега бе негов ред да се отдаде изцяло на ласките ѝ. Той се изтегна по корем на одеялото, а тя го яхна и взе леко да хапе тила и шията му, обходи раменете му с леки закачливи целувки и слезе към бедрата като го изследваше, душеше и вкусваше, оставяйки диря от слюнка по пътя си. Диего се обърна и устата ѝ обхвана изправения и пулсиращ член в безкрайния ритъм на насладата, на най-съкровено отдаване и получаване, докато той не можа повече да издържа, хвърли се отгоре ѝ, проникна в нея и те се затъркаляха като вкопчени един в друг противници, слели ръце, крака, целувки, задъханост, въздишки и любовни слова, каквито никога не бях чувала. Сетне се унесоха в сън, пламенно прегърнати и покрити с одеялата и палтото на Сусана, досущ като две невинни деца. Отстъпих тихо и поех обратно към къщи, а леденият дъх на нощта неумолимо завладяваше душата ми.

Пред мен се отвори бездна, усетих как ми се завива свят и изкушението да скоча и да се загубя в дълбините на страданието и ужаса ме повлече към дъното. Изневярата на Диего и страхът от бъдещето ме запратиха зареяна в нищото, без опора, изгубена и безутешна; гневът, който ме бе разтърсил първоначално, не ме държа дълго — много скоро ме повали чувство на смърт, на всеобхватна болка. Бях отдала живота си на Диего, бях се доверила на неговата мъжка закрила, бях повярвала от игла до конец на ритуалните фрази на брачната церемония и мислех, че сме свързани до смъртта. Нямах изход. Видяното в обора ме изправи пред една действителност, която бях прозряла от известно време насам, но отказвах да приема. Първият ми подтик бе да хукна към голямата къща, да застана наред двора и да завия като обезумяла, да събудя семейството, селяните, кучетата и да ги направя свидетели на прелюбодеянието и на кръвосмешението. Все пак моята стеснителност надделя над отчаянието и аз мълком и опипом се доვлякох до стаята, която делях с Диего, и разтреперана седнах на леглото, а сълзите се застичаха по страните ми, мокрейки гърдта и нощницата ми. В следващите минути или часове имах време да обмисля случилото се и да призная своето безсилие. Не ставаше дума за приключение на плътта; Диего и Сусана бяха свързани с

изпитана любов, готова да поеме всякакви рискове и да помете по пътя си всичко, което ѝ се изпречи, подобно на неумолима река от горяща лава. Нито аз, нито Едуардо имахме някакво значение — и двамата лесно можехме да бъдем погубени като незначителни буболечки в необятната страст между неговата жена и моя мъж. Трябва непременно да разкажа на девер ми, си казах, но като си представих какъв жесток удар щеше да нанесе изповедта ми в живота на този добър човек, осъзнах, че нямам сили да го сторя. Някои ден Едуардо сам щеше да разбере или, с повече късмет, можеше никога нищо да не научи. Вероятно се досещаше, както накрая се бях досетила и аз, но не желаше подозренията му да се потвърдят, за да запази крехкото равновесие на своите илюзии — той все пак имаше три деца, любовта към Сусана и монолитното семейно единство.

По едно време Диего се върна, трябва да е било в малките часове на нощта. На светлината на газената лампа ме завари да седя на леглото, задавена в сълзи, неспособна да изрека и една дума и помисли, че отново ме е стреснал някой от моите кошмари. Седна до мен и понечи да ме привлече към гърдите си, както правеше в такива случаи, ала аз се отдръпнах инстинктивно и сигурно на лицето ми се е изписало страшно озлобление, защото той мигом отстъпи. Останахме загледани един в друг той — изненадан, а аз — изпълнена с омраза към него, докато истината не се настани неумолима и неоспорима като някакво чудовище между нас.

— Какво ще правим сега? — успях да попитам почти нечленоразделно.

Той не направи опит да отрече, нито да се оправдае. Изгледа ме предизвикателно със стоманен поглед, решен по всякакъв начин да брани любовта си, дори да ме убие, ако трябва. Тогава преградата от гордост, възпитание и добри обноски, която ме бе карала да се съдържам в тези дълги месеци на разочарование, се разпадна и мълчаливите упреци се изляха в безкрайна лавина от обвинения, които той посрещна невъзмутимо и безмълвно, но без да изпусне нито една дума. Обвиних го във всичко, което ми дойде наум, и накрая го помолих да премисли; казах му, че съм готова да простя и да забравя и да отидем надалеч, някъде, където никой не ни познава, и да започнем отначало. Когато не ми останаха повече нито думи, нито сълзи, вече бе съмнало. Диего преодоля разстоянието между леглата ни, седна до

мен, взе ръцете ми и спокойно и сериозно ми обясни, че обича Сусана от много години и че тази любов е най-важното нещо в живота му, по-важно от честта, от всички останали в семейството и от спасението на собствената му душа; можел да ми обещае, че ще се раздели с нея, за да ме успокои, но това обещание нямало да е истинско. Опитал бил с престоя в Европа, когато се откъснал от нея за шест месеца, но и това се оказало безуспешно. Прибягнал и до сватбата с мен с надеждата да разкъса ужасната връзка със снаха си, но бракът не само че не помогнал в намеренията му да скъса с нея, а улеснил нещата, понеже притъпил подозрителността на Едуардо и на цялото семейство. Така или иначе, радвал се, че накрая съм разкрила истината, защото измамата много му тежала; нямало нищичко, за което да ме упрекне, била съм много добра съпруга и наистина съжалявал, че не можел да ми даде любовта, която съм заслужавала. Чувствал се като мерзавец всеки път, когато се измъквал и отивал при Сусана, олекнало му, че нямало да се налага повече да лъже. Сега поне нещата били ясни.

— А Едуардо нищо ли не означава? — попитах.

— Това, което става между него и Сусана, е работа на тях двамата. Сега ние трябва да изясним нещата между нас.

— Ти вече си ги решил, Диего. Нямам повече работа тук и затова се връщам у дома — казах аз.

— Сега това е твоят дом, ние сме женени, Аурора. Това, което Бог веднъж е съединил, не се разделя.

— Ти си този, който е престъпил божия закон — уточних.

— Бихме могли да живеем като брат и сестра. Нищо няма да ти липсва, винаги ще те уважавам, ще имаш закрила и ще си свободна да се занимаваш с любимата си фотография и с всичко, което пожелаеш. Моля те само да не предизвикваш скандал.

— Вече нямаш право да ме молиш за каквото и да било, Диего.

— Не те моля за себе си. Аз съм силен и нося, мога да издържа като мъж. Моля те заради майка ми. Тя няма да го понесе...

И така, останах заради доня Елвира. Не знаей как смогнах да се облека, да си наплискам лицето, да се среща, да пия кафе и да изляза от къщи по обичайните домакински работи. Нямам представа как издържах присъствието на Сусана по време на обяда, нито с какво обясних на свекър ми и свекърва ми факта, че очите ми са подути. Това беше най-ужасният ден — чувствах се като пребита и не на себе си,

готова да избухна в плач при най-дребния въпрос. През нощта вдигнах температура и ме боляха костите, но на другия ден се почувствах по-спокойна, оседлах кобилата и препуснах към хълмовете. Скоро заваля и продължих в тръс, докато клетото животно остана без сили, тогава скочих на земята и взех да си проправям път през буренаците и калта под дърветата, хлъзгах се и падах, отново се изправях и крещях с пълно гърло, докато водата ме обливаше. Пончото ми подгизна и толкова натежа, че го захвърлих и продължих да вървя, като треперех от студ и изгарях отвътре. Прибрах се по залез-слънце без глас, трескава, изпих един топъл билков чай и се пъхнах в леглото. Почти нямам спомени за случилото се след това, защото през последвалите седмици бях изцяло заета да се боря срещу смъртта и нямах нито време, нито желание да размишлявам за краха на моя брак. Нощта, която прекарах боса и съвсем леко облечена в обора, и галопът под дъжда предизвикаха пневмония, която за малко не ме отнесе. Откараха ме с каруца в немската болница, където попаднах в грижовните ръце на една тевтонска медицинска сестра с руси плитки, и тя ми спаси живота с много упорство. Тази благородна валкирия^[1] ме вдигаше като бебе в яките си като на дървар ръце и ме хранеше с малка лъжичка с кокоши бульон, търпелива като бавачка.

В началото на юли, когато зимата беше влязла напълно в правата си, а в природата властваше водата — поройни реки, наводнения, разкаляна пръст, дъждове и пак дъждове — Диего дойде да ме вземе с няколко селяни от болницата и ме заведоха в „Калеуфу“ опакована в одеяла и кожи. Бяха нагласили навес от импрегнирана с восък мушама в каруцата, едно легло и дори запален мангал, за да се бори с влагата. По бавния път към дома аз се обливях в пот в топлите си завивки, а Диего яздеше до мен. На няколко пъти колелата затъваха в калта, воловете не смогваха да изтеглят каруцата и мъжете подлагаха дъски и бутата. През целия път Диего и аз не разменихме нито една дума. В „Калеуфу“ доня Елвира излезе да ме посрещне разплакана от радост, нервно подканяйки прислугата да се погрижи за мангалите, бутилките с топла вода и супата с телешка кръв, която трябваше да ми върне цвета и желанието за живот. Толкова се молила за мен, че Бог се смилил. Под предлог, че се чувствам още много слаба, я помолих да ме остави да спя в голямата къща и тя ме настани в една стая до нейната. За пръв път в живота си се радвах на майчини грижи. Баба ми Паулина

дел Валие, която много ме обичаше и беше направила толкова неща за мен, не поощряваше изблиците на нежност, въпреки че всъщност беше много сантиментална. Твърдеше, че нежността — захаросана смес от привързаност и състрадание, която календарите представяли посредством образа на изпаднали в захлас майки пред люлката на своите рожби — била простима, когато ставало дума за беззащитни животинчета, като новородени котенца например, но между човешки същества представлявала върховна глупост. Между нас двете неизменно съществуваше една ирония и привидна отчужденост; почти не се докосвахме, с изключение на нощите в детството ми, когато спях в нейното легло и обикновено поддържахме тон на безцеремонност, която устройваше и двете ни. Аз прибягвах до шеговита нежност, когато исках да я умилювам и винаги успявах, защото величайшата ми баба лесно се разнежваше, по-скоро за да избегне проявите на обич, отколкото от слабост. Противно на нея, доня Елвира беше едно простодушно създание, което всеки от обичайните сарказми, разменяни между мен и баба ми, би наскърбил. По природа бе мила, вземаше ми ръката и я държеше в своята, целуваше ме, прегръщаше ме, обичаше да реше косата ми, лично ми даваше рибено масло и разни отвари за подсилване, слагаше ми камфорови компреси срещу кашлицата и ми смъкваше температурата, като ме разтриваше с евкалиптово масло и ме загръщаше в топли одеяла. Грижеше се да се храня добре и да си почивам, вечер ми сипваше няколко капки опиум и оставаше до мен, нашепвайки молитви, докато заспах. Всяка сутрин ме питаше дали са ме спохождали кошмарите и ме караше подробно да ѝ ги описвам, защото, като сме ги назовавали, сме се отърсвали от страха. Здравето ѝ беше разклатено, но тя черпеше сили незнайно откъде, за да ме гледа и да е до мен, а аз се преструвах на по-слаба, отколкото в действителност, за да продължа идиличните дни при нея. „Оправяй се, дъще, мъжът ти се нуждае от теб“, ми казваше загрижено, въпреки че Диего все ѝ повтаряше колко по-разумно било да прекарам зимата в голямата къща. Седмиците, които прекарах, възстановявайки се от пневмонията под покрива на свекърва ми, бяха необикновено изживяване за мен. Свекърва ми ме обгради с грижи и обич, каквито никога нямаше да получа от Диего. Нейната нежна и безусловна любов ми подежда като балсам и малко по малко ме излекува от желанието да умра и от озлоблението, което изпитвах

срещу моя мъж. Можях да разбера чувствата на Диего и Сусана и неумолимата неизбежност на случилото се — тяхната страст беше като някаква земна стихия, като мощно разтърсване, което ги бе повлякло без връщане назад. Представих си колко ли са се борили срещу това привличане, преди да се предадат, колко ли табуто е трябвало да прекратят, за да са заедно, колко ли бе страшна мъката им всеки ден, когато пред света трябваше да изглеждат като брат и сестра, докато отвътре ги изгаряше желанието. Престанах да се питам как е възможно да не могат да се противопоставят на страстта и как егоизмът им пречи да видят крушението, до което могат да доведат най-близките си, защото прозрях ужасното им раздвоение. Аз самата бях обичала отчаяно Диего, затова можех да разбера чувствата на Сусана към него. Дали и аз бих постъпила като нея, ако бях на нейно място? Предполагах, че не, но беше невъзможно да го твърдя с увереност. И при все че усещането за собствения ми провал беше още живо, успях да се отърся от омразата, да се дистанцирам и да се пхна в кожата на останалите участници в тази драма. Съчувствието ми към Едуардо се оказа по-силно от самосъжалението — той имаше три деца и беше влюбен в жена си, за него тази кръвосмесителна изневяра би била още по-трагична, отколкото за мен. Длъжна бях да мълча не само заради свекърва ми, а и заради девер ми, но тайната вече не тежеше като воденичен камък на шията ми, защото отвращението от Диего бе намаляло, измито от ръцете на доня Елвира. Благодарността се добави към уважението и обичта, които изпитвах от самото начало към тази жена и аз се залепих като куче за полите ѝ — нужни ми бяха присъствието ѝ, гласът ѝ, устните ѝ на челото ми. Чувствах се длъжна да я защита от катастрофата, която назряваше в семейството; бях готова да остана в „Калеуфу“ и да преглътна унижението на отхвърлена съпруга, защото, тръгнах ли си и тя разкриеше истината, щях да умра от мъка и срам. Животът ѝ се въртеше около това семейство, около всеки един от обитателите на нейния дом, те бяха нейната вселена. Споразумяхме се с Диего аз да остана, докато доня Елвира е жива, а сетне щях да бъда свободна, той щеше да ме пусне да си тръгна и никога повече нямаше да ме потърси. Трябваше да се нагодя към положението си — обидно за мнозина — на „разделила се със съпруга си жена“ и нямаше да мога да се ожения втори път, но поне

щях да съм свободна от задължението да живея с мъж, който не ме обича.

---

[1] Полубогиня в древноскандинавската митология. — Б.пр. ↑

В средата на септември, когато вече няхах причини да живея в къщата на свекърва ми и трябваше да се върна при Диего, пристигна телеграма от Иван Радович. С няколко реда лекарят ми съобщаваше, че трябвало да отида в Сантяго, защото краят на баба ми наближавал. От месеци се готвех за тази вест, но когато тя дойде, изненадата и мъката ме зашеметиха. Баба ми беше безсмъртна. Не си я представях като дребна, оплешивяла и крехка старица, каквато всъщност беше, а като амазонката отпреди само няколко години, с два изкуствени кока един върху друг, лакома и хитра. Доня Елвира ме прегърна и ми каза, че не трябва да се чувствавам сама, че сега имам друго семейство, че съм част от „Калеуфу“ и че тя ще се грижи за мен и ще ме закриля, както бе правила това Паулина дел Валие. Помогна ми да стегна двата си куфара, закачи отново на шията ми изображението на Светото сърце на Исус и ме отрупа с хиляди заръки; за нея Сантяго беше свърталище на всички злини, а пътуването — крайно рисковано приключение. По това време пускаха дъскорезницата след дългата зимна почивка и това послужи за извинение Диего да не ме придружи до Сантяго въпреки настояванията на майка му. Едуардо дойде да ме изпрати до кораба. На портата на голямата къща в „Калеуфу“ се събраха всички и замахаха с ръка: Диего, свекър ми и свекърва ми, Адела, Сусана, децата и неколцина селяни. Тогава още не знаех, че повече няма да ги видя.

Преди да тръгна, се отбих в лабораторията, където не бях стъпвала от онази зловеща нощ в обора, и открих, че някой беше взел снимките на Диего и Сусана, но тъй като нямаше представа, че те се предшестваха от процес на проявяване, не си бе направил труда да потърси негативите. Не ми трябваша тези обидни доказателства и затова ги унищожих. Прибрах негативите с индианците, с обитателите на „Калеуфу“ и с цялото семейство в куфарите, защото не заех колко време ще отсъствам, а не исках да се повредят. С Едуардо изминахме пътя на коне, а едно муле теглеше багажа. Спирахме в чифлиците за храна и почивка. Девер ми — едър мъжага с вид на мечка — имаше същия благ характер като майка си и същата почти детинска чистосърдечност. По пътя можахме да поговорим насаме така, както преди не ни се беше удавало. Той сподели, че от дете пишел стихове, а нима можело да бъде другояче, когато човек живеел сред такава хубост — посочи прекрасната гледка с гори и води навсякъде около нас. Нямаха никакви стремежи, не го мамели други хоризонти както Диего,

„Калеуфу“ му стигало. Когато на младини отишъл в Европа, се почувствал изгубен и нещастен, не можел да живее далеч от тази земя, която обичал. Господ бил много щедър към него, отредил му да живее в земен рай. На пристанището се прегърнахме за изпроводяк. „Дано Бог винаги те закриля, Едуардо“, прошепнах на ухото му. Той сякаш се смути от това тържествено сбогуване.

Фредерик Уилямс ме чакаше на гарата и ме закара с кола до къщата на улицата на Армията Освободителка. Изненада се, като ме видя такава изпита, и обяснението, че съм била тежко болна не го задоволи, наблюдаваше ме с крайчеца на окото и настойчиво ме обсипваше с въпроси за Диего, дали съм щастлива, как е семейството, свекър ми и свекърва ми, дали свиквам на село. Най-бляскав до преди не дълго в този квартал на къщи дворци, сега домът на баба ми бе грохнал като своята господарка. Врати и прозорци висяха от пантите, стените бяха загубили цвета си, градината беше толкова запусната, че пролетта не се бе докоснала до нея и тя още тънеше в плен на тъжната зима. Вътре опустошението беше още по-голямо — някогашните великолепни салони бяха полупразни, защото мебели, килими и картини — всичко бе изчезнало. Не бе останала нито една от импресионистичните картини, които бяха скандализирали толкова много обществото преди няколко години. Чичо Фредерик ми обясни, че в очакване на смъртта баба ми бе дарила всичко на църквата. „Но парите й като че ли са непокътнати, Аурора, защото още държи сметка на всеки цент и счетоводните книги са под леглото й“, подметна той със закачливо намигване. Тя, която влизаше в храм само за пред хората, ненавиждаше рояка от просеци свещеници и раболепни монахини, които непрестанно пърхаха край роднините й, бе отредила в завещанието си значителна сума за католическата църква. Както винаги находчива в сделките, тя бе решила да купи на прага на смъртта това, което приживе не й бе трябвало. Уилямс познаваше баба ми по-добре от всеки друг и ми се струва, че я обичаше колкото и аз и противно на всички завистнически пророкувания не й отмъкна състоянието, нито я изостави на старини, а дълги години защитава интересите на семейството, бе достоен за нея съпруг, остана край нея до последния й дъх и както стана ясно през следващите години, щеше да направи още много неща за мен. Паулина беше с доста помътнен разсъдък, тъй като болкоуспокояващите я държаха в селения без

спомени и желания. През последните месеци се бе превърнала в кожа и кости и понеже не можеше да преглъща, я хранеха с мляко през една гумена тръба, вкарана в носа ѝ. На главата ѝ се крепяха само няколко побелели кичура коса, а големите ѝ тъмни очи се бяха смалили като две ситни точици в дипленица от бръчки. Наведох се да я целуна, но тя не ме позна и извърна лицето си; затова пък потърси с ръка във въздуха ръката на мъжа си и когато той я хвана, лицето ѝ успокоено се отпусна.

— Тя не страда, Аурора, даваме ѝ големи дози морфин — обясни чичо Фредерик.

— Уведомихте ли синовете ѝ?

— Да, пратих им телеграма преди два месеца, но те не отговориха и не мисля, че ще дойдат навреме, на Паулина не ѝ остава много — каза с вълнение.

Така беше. Паулина дел Валие тихо издъхна на другия ден. Край леглото ѝ бяхме нейният съпруг, доктор Радович, Северо, Нивеа и аз; синовете ѝ щяха да се появят доста по-късно с адвокатите, предявявайки права над наследството, което никой не им оспорваше. Лекарят бе махнал тръбата за хранене, а Уилямс ѝ бе сложил ръкавици, защото ръцете ѝ бяха ледени. Устните ѝ бяха посинели, а тя беше преbledняла, дишането ѝ ставаше все по-недоловимо, без усилие, и в един миг просто спря. Радович премери пулса ѝ, изчака минута, може би две и съобщи, че си е отишла. В стаята витаеше някакво меко спокойствие, ставаше нещо тайнствено, сякаш духът на баба ми се бе отделил и кръжеше като заблудена птица над тялото и се прощаваше. Смъртта ѝ ме потопи в голяма безутешност, в едно чувство, което познавах отдавна, но можах да назова и обясня едва няколко години по-късно, когато най-сетне се разкри загадката около моето минало и аз осъзнах, че преди много време смъртта на дядо ми Дао Циен ме бе потопила в подобна мъка. Раната не бе заличена и сега се отваряше със същата изгаряща болка. Усещането за сиротност, което остави у мен кончината на баба ми, бе еднакво с покрусата ми на петгодишна възраст, когато Дао Циен си бе отишъл от моя живот. Предполагам, че старите скърби от моето детство, породени от следващите една след друга загуби — тази на майка ми, починала при раждането; на баща ми, неподозиращ за съществуването ми; на баба ми по майчина линия, която ме бе оставила без обяснения в ръцете на Паулина дел Валие; и

особено много внезапната загуба на дядо ми Дао Циен, когото обичах най-много — заровени в продължение на години в дълбините на паметта ми, надигаха застрашително глави да ме погълнат като чудовищна Медуза.

Изминаха девет години от онзи септемврийски ден, в който си отиде Паулина дел Валие; това и други нещастия останаха назад във времето и вече мога да си спомням за баба ми със спокойно сърце. Тя не изчезна в необятния мрак на вечната смърт, както ми се струваше в началото, част от нея остана някъде тук и непрекъснато ме наобикаля заедно с Дао Циен — две коренно различни души, които са до мен и ми помагат: единият — в практическите неща от живота, а другият — при решаване на сантиментални въпроси. Но когато баба ми издъхна на войнишкия нар, където бе прекарала дните си напоследък, аз не знаех, че тя ще се върне, и горестта преобърна всичко в мен. Ако можех поне да изливам чувствата си, може би щях да страдам по-малко, но те остават заклещени в мен, като огромен леден блок и понякога са нужни години, докато ледът започне да се топи. Тишината в стаята приличаше на грешка в протокола, защото на жена, живяла като Паулина дел Валие подобаваше да умре с песен на уста в съпровод на оркестър, като в опера, а сбогуването, напротив, бе мълчаливо и по своята съдържаност то никак не се връзваше с целия ѝ живот. Мъжете излязоха от стаята и с Нивеа внимателно я облякохме за последното ѝ пътуване в одеждите на кармелитка, които от една година висяха в гардероба ѝ, но не устояхме на изкушението и отдолу сложихме най-прекрасното ѝ френско бельо в лилаво. Когато повдигнахме тялото ѝ, разбрах колко бе олекнала — от нея беше останал само един крехък скелет и отделни кичури коса. Мълком ѝ благодарих за всичко, което бе сторила за мен, отправих ѝ слова, изпълнени с обич, които никога не бих произнесла, ако беше в състояние да ме чуе, целунах красивите ѝ ръце, клепачите ѝ, сбръчкани като на костенурка, благородното чело и ѝ поисках прошка за детските ми магии, за това, че бях пристигнала толкова късно да си взема сбогом с нея, за изсъхналия гущер, който уж бях изплюла в престорен пристъп на кашлица и за други по-солени шеги, които тя бе преглъщала, а в това време Нивеа се възползва от случая, предоставен ѝ от Паулина дел Валие, за да си поплаче кротко за мъртвите си рожби. След като облякохме баба ми, я напръскахме с нейния одеколон с

аромат на гардения, вдигнахме завесите и отворихме прозорците, за да нахлуе в стаята пролетта, защото знаехме, че това би й харесало. Никакви оплаквачки, нито черни ленти, нито покрити огледала — Паулина дел Валие бе живяла като своеволна императрица и заслужаваше да бъде изпратена с ярка септемврийска светлина. Уилямс беше на същото мнение и лично отиде на пазара, за да напълни колата със свежи цветя, с които украсихме къщата.

Когато заприиха родственици и приятели — всички облечени в траур и с носна кърпичка в ръка, — те бяха скандализирани, понеже за пръв път присъстваха на погребално бдение на слънчева светлина, със сватбени цветя и без ридания. Взеха да подмятат двусмислици и досега някои още ме сочат с пръст, убедени, че с радост съм посрещнала смъртта на Паулина дел Валие, понеже съм копнеела да сложа ръка на наследството. Всъщност нищо не наследих, защото синовете й, заедно с адвокатите си, на бърза ръка се заеха с това, но и нямах нужда — баща ми ми остави достатъчно, за да живея почтено, а останалото си набавям, като работя. Въпреки безкрайните съвети и поучения от страна на баба ми, така и не успях да развия нейния усет за сделки — никога не ще бъда богата и това ме изпълва с радост. На Фредерик Уилямс също не му се наложи да влиза в стълкновение с адвокатите, понеже парите го интересуваха много по-малко, отколкото злите езици бяха твърдели толкова години наред. Освен това приживе жена му му бе давала значителни средства, които той предвидливо бе съхранил на сигурно място. Синовете на Паулина не успяха да докажат, че бракът на майка им с бившия иконом е незаконен и бяха принудени да отстъпят и да оставят чичо Фредерик на мира. Не можах да заграбят и лозята, защото те се водеха на Северо дел Валие и затова насъскаха адвокатите по дирите на свещениците с надеждата да си възвърнат имуществото, което последните им бяха откънели, плашейки болната с казаните в пъкъла, но както е известно, досега няма смъртен, спечелил дело срещу католическата църква, понеже Бог е на нейна страна. Така или иначе, пари имаше предостатъчно и синовете, неколцина родственици и дори адвокатите живеят с тях и досега.

Единственият радостен лъч през онези угнетителни седмици бе завръщането в живота ни на госпожица Матилде Пинеда. Тя бе прочела във вестника за смъртта на Паулина дел Валие и се бе

престрашила да навести отново дома, от който бе прогонена през революцията. Дойде с букетче цветя, придружена от книжаря Педро Тей. През всички тези години тя се бе превърнала в зряла жена и в първия момент аз не можах да я позная; затова пък той си беше все същото плешиво човече с гъсти сатанински вежди и горящи зеници.

След гробищата, опелото, деветдневните молитви, които заръчахме да се четат, раздаването на милостиня и благотворителност по волята на покойната ми баба, прахът от пищната погребална церемония се слегна и с Фредерик Уилямс останахме сами в опустялата къща. Седнахме в кристалната галерия и дадохме израз на мъката си по загубата на баба ми без много шум, тъй като и двамата не ни бива в плаченето, спомнихме си я в многобройните прояви на нейното великодушие и с незначителните ѝ дребнавости.

— Какво ще правите отсега нататък, чичо Фредерик? — поисках да разбера.

— Всичко зависи от вас, Аурора.

— От мен?

— Нямаше как да не забележа нещо особено във вас, момичето ми — каза той с обичайния деликатен начин, по който задаваше въпросите си.

— Бях много болна и загубата на баба ме изпълва с покруса, чичо Фредерик. Това е всичко, уверявам ви, че няма нищо особено.

— Жалко, че ме подценявате, Аурора. Трябва да съм истински глупак или да не изпитвам никаква обич към вас, за да не забележа душевното ви състояние. Кажете ми какво става с вас, да видим дали мога някак си да помогна.

— Никой не е в състояние да ми помогне, чичо.

— Готов съм да опитам, хайде... — помоли ме той.

Тогава осъзнах, че нямам друго, на когото да се доверя на този свят и че Фредерик Уилямс бе доказал, че е отличен съветник и единственият човек със здрав разум в семейството. Наистина можех да му разкажа за моята трагедия. Изслуша ме до края с голямо внимание, без да ме прекъсне нито веднъж.

— Животът е дълъг, Аурора. Сега виждате всичко в черно, но няма почти нищо, което времето да не може да излекува и заличи. Намирате се на етап, в който като че ли слепешката преминавате през

тунел и ви се струва, че няма изход, но аз ви обещавам, че има. Продължавайте да вървите напред, моето момиче.

— Какво ще стане с мен, чичо Фредерик?

— Ще срещнете друга любов, може би ще имате деца или пък ще станете най-добрата фотографка в тази страна — ми каза той.

— Чувствам се толкова объркана и толкова сама!

— Не сте сама, Аурора, сега аз съм с вас и ще продължа да бъда до вас, докато имате нужда от мен.

Убеди ме да не се връщам при мъжа си, под десетки предлози съм можела да отлагам завръщането си с години, но бил сигурен, че Диего нямало да настоява да се завърна в „Калеуфу“, защото го устройвало да ме държи колкото се може по-далеч. Колкото до добрата доня Елвира, единственият начин бил да я утешавам редовно с писма, всичко било въпрос на време, свекърва ми не била добре със сърцето и не ѝ оставало да живее дълго според лекарската прогноза. Той самият изобщо не бързал да напуска Чили, аз съм била единственият му близък човек, обичал ме като дъщеря или като внучка.

— Никого ли си нямате в Англия? — го попитах.

— Никого.

— Знаете, че се носят слухове по ваш адрес — говори се, че сте разорен благородник и баба ми никога не е отричала този факт.

— Няма нищо по-далечно от истината, Аурора! — възкликна той със смях.

— Значи не спотайвате някъде тук семейния си герб? — засмях се и аз.

— Погледнете, момичето ми — отвърна той.

Свали дрехата си, разтвори ризата, повдигна фланелката и ми показа гърба си. Беше нашарен от ужасни белези.

— От бичуване са. Сто удара с камшик заради кражба на тютюн в една изправителна колония в Австралия. Излежах пет години от присъдата и избягах с един сал. В открито море ме взе един китайски пиратски кораб, където работих като роб, но щом наближихме сушата, отново избягах. Така, на пресекулки, се добрах най-сетне до Калифорния. Единственото нещо, което ме свързва с британските благородници, е акцентът ми, който усвоих от един истински лорд — първият ми господар в Калифорния. При него научих и занаята на

иконом. Паулина дел Валие ме взе на работа през 1870 година и оттогава все съм бил до нея.

— Баба ми знаеше ли тази история, чичо? — попитах, когато се попокопитих от изненадата и възвърнах гласа си.

— Разбира се. Паулина много се забавляваше от това, че хората бъркаха един престъпник с аристократ.

— Защо ви осъдиха?

— Защото откраднах кон, когато бях на петнайсет години. За малко да ме обесят, но извадих късмет — помилваха ме и се озовах в Австралия. Не се тревожете, Аурора, оттогава не съм посягал никога на чуждото, камшиците ме излекуваха от този порок, но не ме спасиха от пристрастеността към тютюна — разсмя се той.

И така, не се разделихме. Синовете на Паулина дел Валие продадоха красивата къща на улицата на Армията Освободителка, която днес е превърната в девическо училище, като преди това разпродадоха на търг и малкото, което беше останало в дома. Успях да спася митологичното легло, преди да нахълтат наследниците — скрих го на части в един склад в държавната болница, където работеше Иван Радович, и където то престоя, докато адвокатите не се измориха да ровят по всички ъгълчета на лов за последните останки от бившите притежания на баба ми. С Фредерик Уилямс купихме селска къща в близост до града по посока към планината; притежаваме дванайсет хектара земя, заградена със стройни тополи, обсипана с уханни жасмини, напоявана от малка рекичка, където всичко расте на воля. Там Фредерик Уилямс отглежда кучета и расови коне, играе крокет и се отдава на други отегчителни занимания, характерни за англичаните. А за мен това е зимното ми жилище. Къщата е вехта, но има известен чар и достатъчно място за фотографското ми ателие и за знаменитото флорентинско легло, което с резбованите многоцветни морски създания стои тържествено в средата на моята стая. Спя в него, закриляна от бдящия дух на баба ми Паулина, която винаги навреме се появява, за да изплаши с метла децата в черни пижами от моите кошмари. Сантяго със сигурност ще се разширява от страната на Централната гара, а ние ще продължаваме да си живеем в мир сред тези идилични поля, тополи и хълмове.

Благодарение на чичо Лъки, който ми дъхнал за късмет, щом съм се родила, и на щедрата закрила на баба ми и баща ми, мога да кажа, че си живея добре. Разполагам със средства и свободата да правя каквото пожелая, мога, неспирана от нищо, да обикалям стръмната география на Чили с фотоапарат на врата, както и правя през последните осем-девет години. Хората шушукат зад гърба ми, не мога да го избегна; мнозина от роднините и познатите са ме зачеркнали и срещнат ли ме на улицата, се правят, че не ме познават — под достойнството им е да общуват с жена, напуснала мъжа си. Тяхното презрение ни най-малко не смущава съня ми, не е нужно да се харесвам на всички, а само на тези, на които истински държа, а те не са много. Злополучният край на връзката ми с Диего Домингес би трябвало завинаги да посее страх у мен от нова прибързана и пламенна любов, но не стана така. Вярно е, че няколко месеца се влачих ранена в крилото, с усещането ден след ден, че напълно съм се провалила, че съм проиграла единствената си карта и всичко съм загубила. Вярно е също, че съм обречена завинаги да си остана една омъжена жена без мъж и да не мога да започна живота си отначало, както казват лелите ми, ала това особено положение ми дава голяма свобода. Една година след раздялата с Диего аз отново се влюбих, значи съм дебелокожа и раните ми лесно зарастват. Втората ми любов не бе нежно приятелство, прераснало с времето в доказана свързаност, а един обикновен порив на страстта, който хвана неподготвени и двама ни и по една чиста случайност се оказа сполучлив... е, поне засега, кой знае как ще е в бъдеще. Беше един зимен ден, от онези, дето изглеждат като зелениясали от непрестанен дъжд и в които светкавиците се сипят от небесата, а душата страда угнетена. Синовете на Паулина дел Валие и техните адвокатчета отново бяха дошли да досаждат с техните безконечни документи в по три екземпляра и с осем печата, които подписвах, без да чета. Фредерик Уилямс и аз се бяхме изнесли от къщата на улицата на Армията Освободителка и живеехме още на хотел, защото не бе свършил ремонтът в селската къща, която обитаваме сега. Чичо Фредерик бе срещнал случайно на улицата доктор Иван Радович, когото не бяхме виждали доста отдавна, и се бяха разбрали да отидем тримата на една испанска сарсуела^[1], представена от гостуваща в Южна Америка труппа, но в уречения ден чичо Фредерик легна болен с настинка и аз слязох сама във фойето на

хотела и зачаках с премръзнали ръце и наболели стъпала, защото ботите ми ме стягаха. Зад стъклата на прозорците сякаш се лееше водопад, а вятърът огъваше като перца дърветата на улицата. Вечерта не беше от най-подходящите за излизане и за миг дори завидях на чичо Фредерик заради простудата, която му даваше извинение да си остане в леглото с хубава книга и чаша горещ шоколад. Влизането на Иван Радович обаче ме накара да забравя бурята. Докторът пристигна с подгизнало палто и когато ми се усмихна, осъзнах, че е много по-красив, отколкото си го спомнях. Погледнахме се в очите и ми се струва, че тогава се видяхме за пръв път, поне аз се вгледах сериозно в него и това, което видях, ми хареса. Възцари се дълго мълчание, пауза, която при други обстоятелства би могла да бъде тягостна, но тогава представляваше своеобразна форма на диалог. Той ми помогна да си сложа наметалото и бавно се запътихме към вратата, залитайки, неоткъсващи очи един от друг. Никой от нас нямаше желание да мери сили със стихията, която раздираше небето, но не искахме и да се разделяме. Приближи портиер с голям чадър и си предложи услугите да ни придружи до колата, чакаща отпред; излязохме, без да отроним дума, изпълнени със съмнения. Не изпитах никакво припламване на сантиментално ясновидство, никакво особено предчувствие, че сме създадени един за друг, не ми се яви началото на романтична любов, нищо такова, просто отбелязах, че сърцето ми бие лудо, че ми липсва въздух, че ми е горещо и че кожата ми настръхва, че изпитвам непреодолимо желание да докосна този мъж. Опасявам се, че от моя страна липсваше всякаква духовност в тази среща, имаше единствено сладострастие, при все че тогава бях прекалено неопитна и че лексическите ми познания бяха крайно ограничени, за да мога да назова това вълнение с най-точния термин. Названието няма никакво значение, важното е, че сполетялото чувство ме преобръщаше изотвътре, че то надделя над моята стеснителност и със съучастничеството на колата, откъдето трудно би могъл човек да избяга, взех главата му в ръцете си и без да помисля, го целунах по устата така, както много години преди това бях видяла да се целуват Нивеа и Северо дел Валие — решително и ненаситно. Бе едно съвсем простичко действие, от което нямаше връщане назад. Няма да влизам в подробности за случилото се след това, защото то не е трудно да се отгатне и защото, ако Иван прочете тези страници, ще се вдигне

голяма патърдия. Трябва да кажа, че разправиите ни са толкова паметни, колкото страстни са нашите помирявания. Любовта ни не е кротка и захаросана, но затова пък е доказала, че е издръжлива — препятствията сякаш не я плашат, а укрепват. Бракът е въпрос на здрав разум, какъвто липсва и на двама ни. Това че не сме женени, улеснява любовта ни — всеки се отдава на заниманията си, има собствено пространство, а когато разрывът започне да изглежда неизбежен, винаги има спасение — да се разделим за няколко дни и отново да се съберем, когато носталгията по целувките ни накара да се предадем. С Иван Радович се научих да си показвам гласа и ноктите. Ако се случи да го хвана в изневяра като Диего Домингес — да пази господ, — няма да се удавя в плач както тогава, а ще го убия, без да ми мигне окото.

Не, няма да говоря за интимността между мен и моя любим, но не бих могла да премълча една случка, защото тя е свързана с паметта, а в крайна сметка това е причината да пиша тези страници. Моите кошмари са едно пътуване слепешката към тъмните пещери, в които дремят най-първите ми спомени, блокирани от дълбоките пластове на съзнанието. Фотографията и писането са опит да уловя момента, преди да се е размил, да подредя спомените, за да дам смисъл на моя живот. От няколко месеца Иван и аз бяхме заедно, бяхме свикнали с потайните ни срещи, подпомагани от добрия чичо Фредерик, който закриля любовта ни още от самото начало. Иван трябваше да изнесе медицинска лекция в един град, разположен в северните части на страната, и аз реших да го придружа, за да използвам случая и да снимам селитрените находища, където условията на труд бяха покъртителни. Английските работодатели отказваха да преговарят с работниците и цареше атмосфера на растящо насилие, което щеше да избухне няколко години по-късно. Това се случи през 1907 година, когато по една случайност се намирах там, и моите снимки са единственото неопровержимо доказателство за кървавите убийства в Икике, защото правителствената цензура заличи от историята двете хиляди мъртви работници, които аз видях на площада. Но това е друга история и няма място на тези страници. Първия път, когато отидох в този град с Иван, не подозирах, че по-късно тук ще присъствам на жестока трагедия, и това пътуване бе и за двама ни кратък меден месец. Регистрирахме се поотделно в хотела и вечерта, след като всеки бе привършил своя ден, той дойде в стаята ми, където го очаквах с

една бутилка от великолепно вино „Виня Паулина“. Дотогава нашата връзка беше по-скоро едно приключение на плътта, изследване на сетивата, което беше изключително важно за мен, защото благодарение на него превъзможнах унижението от факта, че Диего ме бе отблъснал, и разбрах, че не завинаги съм се провалила като жена. При всяка среща с Иван Радович самочувствието ми бе нараствало, бях побеждавала стеснителността и свенливостта, но не бях осъзнала, че тази удивителна близост бе прераснала в голяма любов. Тази нощ се целувахме, без да бързаме, под успокояващото въздействие на хубавото вино и уморени от деня, бавно, като двама мъдри старци, които се бяха любили деветстотин пъти и не можеха с нищо да се изненадат, нито да се разочароват взаимно. Какво по-особено се бе случило с мен? Предполагам, че нищо, с изключение на натрупването на щастливи изживявания с Иван, които тази нощ достигнаха критичния праг, отвъд който сних напълно своята отбрана. След като дойдох на себе си от изпитания оргазъм, в здравата прегръдка на моя любим усетих как ме разтърсва из основи едно ридание, сетне второ и още едно, докато вълна от дълго преглъщан плач не ме повлече неудържимо. Плаках ли плаках, отдадена, отпусната, сигурна в тези силни ръце по начин, по който никога не помнех да съм се усещала преди. У мен се отприщи някакъв бент и старата болка преля като разтопен сняг. Иван не ми зададе въпроси, нито опита да ме утеши, задържа ме здраво до гърдите си, остави ме да се наплача, докато се пресушат сълзите ми, а когато понечих да му обясня, запуши устата ми с дълга целувка. Честно казано, в онзи момент аз нямах никакво обяснение, трябваше да го измислям, но сега зная — защото се повтори още няколко пъти, — щом се почувствах в пълна безопасност, подкрепяна и закриляна, взе да се връща паметта ми от първите пет години в моя живот, годините, които баба Паулина и всички останали бяха обвили с тайнственост. Първо като озарен от светкавица ми се яви образът на дядо ми Дао Циен, който шепнеше името ми на китайски: Лай-Минг. Макар и мигновено, видението бе съвсем ясно, като луната. Сетне преживях в будно състояние вечно повтарящият се кошмар, който ме измъчваше откакто се помнех и аз проумях, че има пряка връзка между обожавания от мен дядо и тези сатанински изчадия в черни пижами. Ръката, която ме изпуска в съня, е ръката на Дао Циен.

Петното, което безмилостно се разлива върху паважа, е кръвта на Дао Циен.

---

[1] Испанска оперета. — Б.пр. ↑

Бяха се навършили малко повече от две и половина години, откакто съжителствахме с Фредерик Уилямс, а аз изпадах все повече в плен на връзката с Иван Радович, без когото вече не можех да си представя собственото си съществуване, когато баба ми по майчина линия, Елайза Съмърс, отново влезе в моя живот. Завърна се непокътната, с все същия аромат на захар и ванилия, недокосната от бурите на преодолените прекеждия и от забравата. Познах я от пръв поглед, при все че бяха изминали седемнайсет години, откак ме бе оставила в къщата на Паулина дел Валие, и през цялото това време не бях виждала нейна снимка, а името ѝ бе произнасяно пред мен само в много редки случаи. Нейният образ бе стоял заплетен в зъбчатите колелета на моята тъга по миналото и толкова малко се бе променил, че когато тя се материализира на прага на вратата с куфар в ръка, изпитах усещането, че сме се разделили вчера и че случилото се през тези години е било илюзия. Единствената изненада бе, че се оказа пониска, отколкото в спомените ми, но това може и да е било заради собствения ми ръст — последния път, когато бяхме заедно, аз бях малко петгодишно момиченце и я гледах от долу на горе. Тя си беше все така изправена — истински адмирал, — с все същото младолико лице и строга прическа, въпреки че косите ѝ бяха осеяни тук-там с бели кичури. Носеше неизменната перлена огърлица, с която — сега вече знам — не се разделя дори насън. Доведе я Северо дел Валие, който бе поддържал връзка с нея през цялото време, но не ми бе казал, защото тя му бе забранила. Елайза Съмърс бе дала дума на Паулина дел Валие, че никога няма да направи опит да установи контакт с внучката си и с чест бе изпълнила клетвата си, докато смъртта на Паулина не я бе освободила от нея. Щом получила съобщението на Северо, опаковала багажа си, заключила къщата и се качила на кораба за Чили. Когато през 1885 година овдовяла в Сан Франсиско, предприела странстването до Китай с балсамираното тяло на съпруга си, което трябвало да погребат в Хонконг. При все че прекарал по-голямата част от живота си в Калифорния и бил един от малцината, получили американско гражданство, Дао Циен винаги изразявал желание костите му да почиват на китайска земя, така духът му нямало да се рее изгубен в необятната вселена и неспособен да открие небесните порти. Тази предпазна мярка очевидно се е оказала недостатъчна, защото аз съм сигурна, че призракът на неповторимия

ми дядо Дао Циен още броди из този свят, защото как иначе ще го усещам винаги край мен. И това не е плод на развинуто въображение, баба Елайза потвърди някои от доказателствата: дъхът на море, които ме обгръща от време на време и гласът, който нашепва едно магическо слово — собственото ми име на китайски.

— Здравей, Лай-Минг — ме поздрави необикновената ми баба, щом ме видя.

— *Ой поа!* — възкликнах.

Не бях произнасяла тази дума — баба по майчина линия, на кантонски — от онова далечно време, в което живеях при нея на втория етаж на една клиника по иглотерапия в Китайския квартал на Сан Франсиско, но още я помнех. Тя сложи ръка на рамото ми и ме разгледа обстойно от глава до пети, сетне кимна одобрително с глава и накрая ме прегърна.

— Радвам се, че не си толкова красива, колкото майка ти — каза.

— Точно това казваше и баща ми.

— Висока си като Дао. А Северо смята, че си също толкова умна.

В нашето семейство винаги се поднася чай в моменти на неудобство и понеже аз се чувствам леко обърквана почти непрекъснато, прекарвам голяма част от времето в сервиране на чай. Тази напитка има свойството да успокоява нервите ми. Умирах от желание да хвана баба ми през кръста и да я завъртя във валс, да ѝ разкажа на един дъх целия си живот и да изрека гласно упреците, които с години бях предъвквала наум, ала нищо такова не можех да си позволя. Елайза Съмърс не е от хората, които предразполагат към фамилиарничене, достойнството ѝ всява боязън и щяха да минат седмици, преди тя и аз да се отпуснем и да разговаряме свободно. За щастие чаят и присъствието на Северо дел Валие и Фредерик Уилямс, който се завърна от една от разходките си из имението пременен като пътешественик изследовател на експедиция в Африка, облекчиха напрежението. Щом свали шапката и тъмните очила, той видя Елайза Съмърс и нещо у него се промени: изпъчи се, гласът му се оживи и взе да се кипри. Възхищението му се удвои, когато съзря багажериите и куфарите с печати от нейните странствания и разбра, че тази дребничка госпожа е сред малцината чуждоземни, стигнали до Тибет.

Не знаех дали единствената причина за идването в Чили на моята *ой поа* бе да се запознае с мен — допускам, че тя е била по-скоро

движена от желание да продължи към Антарктика и да покори Южния полюс, където женски крак дотогава не бе стъпвал, но какъвто и да е бил поводът, нейното посещение беше от първостепенно значение за мен. Без нея животът ми все още би бил осеян с мъгляви участъци, без нея не бих могла да напиша тези свои мемоари. Тя ми даде липсващите частици, за да сглобя мозайката на моя живот; тя ми разказа за майка ми, за обстоятелствата около моето раждане и ми даде ключа, за да разгада моите кошмари. Пак тя щеше по-късно да ме придружи до Сан Франсиско, за да се запозная с вуйчо Лъки — процъфтяващ китайски търговец, въздебел, късокрак и невероятно чаровен, — с когото да изровим необходимите книжа, снимки и изрезки, за да свържем краищата на моята история. Връзката между Елайза Съмърс и Северо дел Валие е толкова дълбока, колкото и тайните, които те двамата бяха пазили през всичките тези години; за нея той бе истинският ми баща, защото бе обичал дъщеря ѝ и се бе оженил за нея. Единствената роля на Матиас Родригес де Санта Крус се свеждаше до предоставянето на няколко гени, и то по някаква чиста случайност.

— Твоят баща няма толкова голямо значение, Лай-Минг, всеки може да свърши тази работа. Северо ти даде името си и пое отговорност за теб — увери ме тя.

— В такъв случай Паулина дел Валие ми е хем баща, хем майка, аз нося нейната фамилия и тя пое отговорност за мен. Всички останали са преминали като комети през детството ми, оставяйки единствено опашка от звезден прах — възразих аз.

— Преди нея твои родители бяхме Дао и аз, ние се грижехме за теб, Лай-Минг — поясни тя и с право, защото тяхното влияние над мен е толкова силно, че трийсет години аз ги нося със себе си като нежно присъствие и съм уверена, че ще продължа да ги нося до края на живота си.

Елайза Съмърс живее в друго измерение заедно с Дао Циен, чиято смърт представлява сериозно затруднение, но не и препятствие, за да го обича така, както и преди. Баба ми Елайза е от онези човешки същества, които са създадени за една велика любов и ми се струва, че няма място за никого друго в нейното вдовишко сърце. След като погребала мъжа си в Китай до първата му съпруга Лин и изпълнила всички будистки обреди според волята му, Елайза се почувствала свободна. Можела да се върне в Сан Франсиско и да заживее при сина

си Лъки и младата му, поръчана по каталог от Шанхай съпруга, но мисълта да се превърне в страховита и почитана свекърва била равнозначна на поражение пред старостта. И досега тя не се чувства сама, нито пък изплашена от бъдещето, понеже духът закрильник на Дао Циен е винаги до нея. Свикнала да разговаря тихичко с мъжа си, за да не я възприемат хората като умопобъркана, а нощем продължава да спи в лявата половина на леглото, за да има място за него в дясната, както обикновено. Жаждата за приключения, която я бе подтикнала да избяга от Чили на шестнайсетгодишна възраст, скрита в търбуха на един ветроход, и да отиде в Калифорния, отново се съживила в нея, когато останала вдовица. Припомнила си онзи момент на преклонение, което в разгара на треската за злато изпитала една утрин, събудена от цвиленето на нейния кон и от първия лъч на зората, и заобиколена от необятността и уединението на една сурова природа. В онова утро открила възторга от свободата. Била прекарала нощта сама под дърветата, дебнена от хиляди опасности — безмилостни разбойници, индианци диваци, усойници, мечки и други диви зверове, ала за пръв път в живота си не изпитвала страх. Била отгледана в корсет, с пристегнатото тяло, дух и въображение, свикнала да се плаши дори от собствените си мисли, но това приключение я освободило. Необходимо било да развие онази сила, която вероятно притежавала по рождение, но дотогава не познавала, понеже не ѝ се било налагало да я използва. Напуснала закрилата на своя дом още като момиче, хукнало по дирите на любовника си беглец, натоварила се бременна и без билет на един кораб, където изгубила бебето и замалко не загубила и живота си, пристигнала в Калифорния преоблечена като мъж и се приготвила да я обходи от край до край без друго оръжие, освен отчаяния порив на любовта. Съумяла да оцелее сама в онази земя на мъже, където властвали алчността и насилието; с времето придобила храброст и обикнала независимостта. Завинаги запомнила силното вълнение от приключението. Отново от любов в продължение на трийсет години живяла като дискретна съпруга на Дао Циен, майка и притежателка на салон за чай и изпълнявала задълженията си без други хоризонти, освен нейния дом в Китайския квартал, ала номадското семе, посяно през младежките ѝ години, останало непокътнато в духа ѝ, готово да покълне в подходящия момент. Щом Дао Циен, който бил единствената пътеводна звезда в живота ѝ, си отишъл от този свят,

дошло времето да се остави на течението. „Всъщност винаги съм била скитник, влече ме да бродя без посока“, писала в едно писмо до сина си Лъки. Все пак решила, че преди това трябва да изпълни обещанието, дадено на баща ѝ Джон Съмърс и да не изоставя леля си Роуз сама на старини. От Хонконг заминала за Англия с намерението да поживее край старата дама в последните години на живота ѝ — това било най-малкото, което можела да стори за тази жена, която я отгледала като истинска майка. Роуз Съмърс била навършила по онова време седемдесет години и здравето ѝ било разклатено, но продължавала да пише любовни романи, които доста си приличали, и се била превърнала в най-прочутата англоезична писателка с романтични сюжети. Любопитни почитатели се стичали отдалеч само за да зърнат как тази дребна, крехка дама разхожда кучето си в парка, а хората говорили, че кралица Виктория намирала утеха от вдовишкото си съществуване в сладникавите ѝ истории и любовни преमेждия с неизменно щастлив край. Пристигането на Елайза, която обичала като дъщеря, било истинско облекчение за Роуз Съмърс и поради още едно обстоятелство — силата ѝ отслабвала и ѝ било все по-трудно да държи перото. Така тя започнала да диктува романите си, а сетне, когато и разсъдъкът ѝ взел да помътнява, Елайза се преструвала, че пише под нейна диктовка, но всъщност тя самата съчинявала романите, без да породни ни най-малко съмнение у издателите или читателите. Въпросът бил само да се придържа към формулата. След смъртта на Роуз Съмърс Елайза останала да живее в същата малка къща в бохемския квартал — доста ценна по онова време, защото районът бил станал модерен — и наследила натрупания от осиновителката си капитал от любовните романи. После посетила сина си Лъки в Сан Франсиско и се запознала с внуците си, които ѝ се сторили грозновати и скучни. Сетне се отправила към екзотични места, отдадена най-сетне на призванието си на странничка по широкия свят. Тя била от онези пътешественички, които се стремят към места, обикновено отбягвани от останалите хора. Нищо не я правело толкова щастлива, колкото печатите и лепенките по куфарите ѝ от най-далечните страни на планетата; нищо не събуждало такава гордост у нея, както прихващането на някоя болест, присъща на скитниците, или ужилване от екзотично насекомо. В продължение на години обикаляла с багажериите си на изследовател, но винаги се завръщала в лондонската къщурка, където я очаквали писмата на

Северо дел Валие с новини за мен. Щом научила, че Паулина дел Валие е напуснала този свят, решила да се завърне в Чили — нейната родина, — за която не се била сещала повече от половин век, и да се срещне там със своята внучка.

Вероятно през дългото пътуване с парахода баба Елайза си бе спомнила за първите шестнайсет години от своя живот в Чили — тази достойна и горда страна; за своето детство под грижите на една индианка с добро сърце и на красивата мис Роуз; за своето мирно и безметежно съществуване до появата на любовника, който я изоставил бременна, за да тръгне да дири злато в Калифорния и никога повече не дал признаци за живот. Тъй като баба ми Елайза вярва и кармата, сигурно е стигнала до заключението, че това дълго странстване по света е било необходимо, за да се кръстосат пътищата им с Дао Циен, когото ѝ е отредено да обича във всяко свое прераждане. „Каква нехристиянска мисъл“, отсъди Фредерик Уилямс, когато понечих да му обясня защо Елайза Съмърс не се нуждае от никого.

Баба ми Елайза ми донесе като подарък един разнебитен сандък, който ми подаде с лукаво намигване на тъмните си зеници. Той съдържаше пожълтели ръкописи, подписани от *Анонимната Дама*. Това бяха порнографските романи, написани от Роуз Съмърс в нейната младост, които бяха още една добре пазена тайна в семейството. Изчетох ги внимателно, с ученолюбива прилежност и за лична изгода на Иван Радович. Тази занимателна литература — как ли ѝ бяха хрумнали такива дръзки лудории на тази викторианска стара мома — и изповедите на Нивеа дел Валие ми помогнаха да се преборя със срамежливостта, която в началото бе почти непреодолима пречка между мен и Иван. Вярно е, че в деня на бурята, когато трябваше да идем на сарсуелата, ала не отидохме, аз първа посегнах да го целуна в колата, преди клетият той да успее да се защити, но дързостта ми свърши дотук, сетне загубихме ценно време, борейки се между ужасната ми несигурност и неговите скрупули, понеже не желаел да „петни доброто ми име“, както сам ми обясни. Не беше лесно да го убедя, че репутацията ми и без това бе доста пострадала още преди той да изникне на хоризонта и нямаше изгледи да се подобри, тъй като аз не възнамерявах да се завръщам при съпруга си, нито да се отказвам от работата и независимостта си, на които се гледа толкова недоброжелателно по тези места. След унизителното преживяване с

Диего ми се струваше невъзможно да успее да вдъхне желание или любов у някого; пълното ми сексуално невежество се съчетаваше с комплекс за малоценност, мислех се за грозна неудачница, лишена от женственост; срамувах се от тялото си и от страстта, която Иван пораждаше у мен. Роуз Съмърс, тази далечна прабаба, която не познавам, ми направи фантастичен подарък, като ме дари с онази игрива освободеност, която е така нужна в любовта. Иван приема нещата много сериозно, със славянския си темперамент проявява склонност към трагичното; понякога потъва в отчаяние, задето двамата няма да можем да живеем заедно, докато мъжът ми не умре, а дотогава сигурно ние ще сме остарели. Когато тези черни облаци помрачат душата му, протягам ръка към ръкописите на *Анонимната Дама*, където всеки път откривам нови начини да му доставя удоволствие, или най-малкото да го разсмея. В усърдието си да бъда разнообразна в моментите на близост, постепенно се отърсих от свенливостта и добих непозната дотогава увереност. Не се чувствам като прелъстителка, положителното въздействие на ръкописите не се простира чак дотам, но поне не се страхувам аз да проявявам инициатива и да водя Иван, който иначе би могъл да затъне завинаги в рутината. Би било направо жалко да се любим като някаква улегнала семейна двойка, след като изобщо не сме женени. Предимството, че сме любовници, се състои в това, че трябва много да пазим нашата връзка, защото всичко е в заговор срещу нас. Решимостта да продължаваме да сме заедно трябва непрекъснато да се обновява и точно това ни прави гъвкави.

Но ето историята, която ми разказа баба ми Елайза Съмърс.

Дао Циен не могъл да си прости за смъртта на дъщеря си Лин. Колко ли не му говорили жена му и Лъки, че на никое човешко същество не било дадено да възпрепятства изпълнението на съдбата и че като *джун* и той бил направил всичко възможно, но че медицинската наука все още била безсилна да предотврати или да спре тези фатални кръвоизливи, които отнасяли толкова жени след раждане. Дао Циен се чувствал така, сякаш бил обикалял в кръг, за да се озове отново на мястото отпреди трийсет години в Хонконг, когато първата му съпруга Лин бе родила момиченце. Тя също прокървила и в отчаяния си опит да я спаси, той обещал каквото и да е на небето, само и само да запази живота на Лин. Бебето починало няколко мига по-късно и той решил, че това била цената за спасението на жена му. За

миг не подозирал, че много по-късно, на другия край на света, щяло да се наложи отново да заплати за Лин с живота на друга своя дъщеря.

— Татко, моля ви, не говорете така — убеждавал го Лъки. — Не става дума за размяна на нечий живот с друг, това са суеверия, които не правят чест на човек с вашата интелигентност и познания. Смъртта на сестра ми няма нищо общо с тази на първата ни жена, нито пък с вас. Такива злочестия непрестанно спохождат хората.

— За какво ми послужиха толкова години учене и опит, щом не успях да я спася? — вайкал се Дао Циен.

— Милиони жени умират при раждане, вие направихте каквото можяхте за Лин...

Елайза Съмърс била съкрушена колкото съпруга си от непрежалимата загуба на единствената им дъщеря, но освен това на нея тежала отговорността да се грижи за малкото сираче. Докато тя заспивала права от умора, Дао Циен не мигвал, прекарвал нощите в медитация и обикалял из къщата като сомнамбул, скришом плачейки. От дни не се били любили и така както се очертавали настроенията в дома, нямало изгледи това да се случи в обозримо бъдеще. След една седмица Елайза избрала единствената възможност, която ѝ хрумнала — връчила внучката в ръцете на Дао Циен и обявила, че тя е неспособна да я отгледа, че била прекарала повече от двайсет години от живота си в грижи за своите деца Лъки и Лин, на които буквално бе робувала, и сега нямала сили да започне всичко отново с малката Лай-Минг. На Дао Циен била поверена новородената внучка, която нямала майка и на всеки половин час трябвало да бъде хранена с капкомер с разредено мляко, защото едва гълтала и трябвало да я люлее без почивка, защото плачела от колики ден и нощ. Малката била доста грозновата — такава една дребничка и сбръчкана, с пожълтяла от жълтеницата кожа, със сплескано от трудното раждане лице и без косъм на главата си. Ала след двайсет и четири часа грижи Дао Циен можел да я гледа, без да се плаши. След като двайсет и четири дни я разнасял в чанта на рамо, хранил я с капкомер и спал до нея, тя започнала да му се струва сладка. И след като двайсет и четири месеца се грижел за нея като истинска майка, той окончателно се влюбил във внучката си и стигнал до извода, че ще стане по-красива и от Лин, при все че липсвали всякакви основания да смята това. Макар че момичето отдавна се било отърсило от вида си на мекотело като новородено, то

съвсем не приличало на майка си. Обичайните занимания на Дао Циен, който дотогава прекарвал времето си в клиниката или в интимна близост с жена си, сега напълно се променили. Времето му се въртяло около Лай-Минг — взискателно момиченце, което растяло силно привързано към него, на което трябвало да се разказват приказки, да бъде приспивано с песни, да се задължава да яде, да се извежда на разходка, да се купуват най-прекрасните рокли от американските магазини и от тези в Китайския квартал, или пък да се представя на всеки на улицата, защото нямало второ като нея момиче — така смятал дядо ѝ, който бил направо заслепен от обич. Бил сигурен, че внучката му е гениална и за да го докаже, ѝ говорел на китайски и на английски, към които се прибавил и неразбираемият испански на бабата, за да стане объркването пълно. Лай-Минг отговаряла на предизвикателствата на Дао Циен като всяко двегодишно дете, но на него му се струвало, че дребните ѝ успехи са неопровержимо доказателство за изключителна интелигентност. Свел приемното си време до няколко часа следобед и прекарвал сутрините със своята внучка, която обучавал като дресирана маймунка. С неохота оставял Елайза да я води в салона за чай следобед, докато той работел, защото в главата му се въртяла мисълта да започне да я учи на медицина от крехка възраст.

— В семейството ми има шест поколения *джун и* и Лай-Минг ще представлява седмото, понеже ти не показваш никаква склонност към това — съобщил Дао Циен на сина си Лъки.

— Винаги съм смятам, че лекарите могат да бъдат само мъже — отвърнал Лъки.

— Това беше по-рано. Лай-Минг ще стане първата *джун и* в историята — възразил Дао Циен.

Ала Елайза Съмърс не допуснала той да пълни главата на внучката им с медицински теории от такава ранна възраст; време имало предостатъчно пред тях и сега главното било да се извежда момиченцето по няколко часа на ден извън Китайския квартал, за да се американизира. По този въпрос поне бабата и дядото били единодушни — Лай-Минг трябвало да се приобщи към света на белите хора, където несъмнено щяла да има повече възможности, отколкото сред китайците. Улеснявало ги обстоятелството, че момиченцето нямало азиатски черти и че по външния си вид приличала изцяло на

испанското семейство на баща си. Възможността един ден Северо дел Валие да се върне с цел да изиска това дете, което носело неговото име, и да я отведе в Чили им се струвала непоносима и затова те не я споменавали гласно; надявали се, че младият чилиец ще се придържа към уговорката, понеже вече бил дал достатъчно доказателства за своята почтеност. Не докоснали парите, които той приписал на момичето и ги внесли в сметка за по-нататъшното ѝ образование. На всеки три-четири месеца Елайза Съмърс пишела кратко писъмце на Северо дел Валие, в което му разказвала за неговата „подопечна“, както я наричала, като по този начин недвусмислено му показвала, че не признава неговите бащински права. През първата година не се получил нито един отговор, защото той страдал, потопен в болката си и по пътищата на войната, но сетне се стараел да отговаря от време на време. Повече не видели Паулина дел Валие, защото престанала да посещава салона за чай и така и не изпълнила заканата си да им отнеме внучката и да провали живота им.

Така изминали пет години в мир в дома на Дао Циен, докато един ден неумолимо се разиграли събитията, които щели да нанесат съкрушителен удар на семейството. Всичко започнало с посещението на две жени, които се представили като презвитериански мисионерки и пожелали да разговарят насаме с Дао Циен. Джун ѝ ги приел в кабинета си, защото решил, че идват на преглед — по каква друга причина две бели жени изведнъж щели да се появят в дома му. Приличали си като сестри, били млади, стройни, с румени страни и със светли като водата в залива очи; и двете имали онова излъчване на лъчезарна увереност, което придружава религиозната страст. Представили се с малките си имена — Доналдина и Марта — и обяснили, че презвитерианската мисия в Китайския квартал била действала много предпазливо до този момент, за да не засегне будистката общност, но че сега имала нови членове, които били решени да наложат поне някакви минимални норми на християнско благоприличие в този сектор, който, както казали, „не бил запазен китайски периметър, а американски, и било недопустимо да се позволява нарушение на закона и на морала.“ Били чули да се говори за *sing song girls*, но около търговията с малки робини за сексуални цели съществувал мълчалив заговор. Мисионерките били наясно, че американските власти получавали подкупи и си затваряли очите.

Някой им казал, че Дао Циен бил единственият, на когото не липсвала смелост да им разкаже истината и да им помогне, и точно затова те дошли при него. Джун и чакал от години този ден. В бавната си дейност по спасяването на клетите момичета той разчитал единствено на мълчаливата помощ на няколко приятели квакери, които се нагърбвали със задачата да измъкват малолетните проститутки от Калифорния и да им предоставят нов живот далеч от *тонгите* и сводниците. Той купувал момичетата, за които можел да плати в тайните наддавания и получавал онези, които били прекалено болни, за да работят във вертепите; мъчел се да излекува тялото и да утеши душата им, но невинаги успявал и мнозина издъхвали в ръцете му. В дома му имало две стаи, където давал подслон на *sing song girls* и те били почти винаги заети, ала Дао Циен усещал, че колкото повече нараствало китайското население в Калифорния, толкова по-сериозен ставал проблемът с робините и той самият не бил в състояние да стори почти нищо, за да го облекчи. Небесата му изпращали тези две мисионерки — първо, защото те имат зад гърба си могъщата презвитерианска църква, и второ, защото били бели и могли да мобилизират пресата, общественото мнение и американските власти, за да се сложи край на тази безчовечна търговия. Така той им разказал подробно как тези момиченца били купувани или отвлечани в Китай, където по традиция към момичетата се отнасяли с презрение и често новородени бебета от женски пол били откривани удавени в кладенци или захвърлени на улицата и наръфани от плъхове и кучета. Момичетата не били желани в семействата и затова било много лесно да бъдат закупени срещу няколко цента и да бъдат доведени в Америка, където ставали обект на експлоатация за хиляди долара. Транспортирали ги като животни в големи кашони в трюмовете на корабите и онези, които успявали да издържат на глада и холерата, влизали в Съединените щати с фалшиви брачни свидетелства. Всички били младоженки в очите на служителите от паспортния контрол и крехката им възраст, окаяното им физическо състояние и ужасеното изражение на лицата им очевидно не събуждало подозрения. Тези момиченца не интересували никого. Всичко, което се случвало с тях, било работа на „поднебесните“ и белите това не ги засягало ни най-малко. Дао Циен обяснил на Доналдина и Марта, че веднъж влезли в занаята, тези момичета имали три-четири години живот — приемали

по трийсетина мъже на ден, умирали от венерически болести, аборти, пневмония, глад и малтретиране — китайска проститутка, достигнала двайсетгодишна възраст, било истинска рядкост. Никъде не били регистрирани, докато били живи, но понеже влизали в страната със законен документ, трябвало смъртта им да бъде отразена законосъобразно в случай че някому хрумнело да се заинтересува от тях. Мнозина изгубвали разсъдъка си. Стрували жълти стотинки, можели да бъдат лесно заместени и затова никой не пилеел средства, за да запази здравето и живота им. Дао Циен съобщил на мисионерките приблизителния брой на малолетни робини в Китайския квартал, казал им кога ставали наддаванията и къде се намирали вертепите — от най-мизерните, където с момиченцата се държали като с животни в клетка, до най-луксозните, управлявани от прочутата А Той, която се била превърнала в най-голямата вносителка на жива плът в страната. Купувала единайсетгодишни момичета от Китай и по време на пътуването ги давала на моряците, така че като пристигнали, вече знаели да казват „първо платете“ и да различават истинското злато от бронза, за да не ги мамят като глупачки. Момичетата на А Той били подбрани измежду най-красивите и имали повече късмет от останалите, чиято съдба била да бъдат продадени на търг като добитък и да угаждат на най-изпаднали клиенти, като вършели каквото им кажели, колкото и жестоко и унижително да било то. Много от тях подивявали в буквалния смисъл на думата и се държали като диви зверове, които трябвало да връзват с вериги за леглото и да държат замаяни с наркотици. Дао Циен дал на мисионерките имената на трима-четирима състоятелни и авторитетни търговци, включително и на сина си Лъки, които можели да им помогнат в начинанието, понеже единствено те го подкрепяли в разбирането, че на тази търговия трябвало да се сложи край. С разтреперани ръце и плувнали в сълзи очи Доналдина и Марта си записали всичко, сетне благодарили на Дао Циен и на изпроводяк го попитали дали мотат да разчитат на него, щом настъпел часът за действие.

— Ще сторя, което е по силите ми — отвърнал джун и.

— Ние също, господин Циен. Презвитерианската мисия няма да се примири, докато не премахне този разврат и не спаси тези малки момиченца, ако ще и с брадви да разбиваме вратите на тези свърталища на покварата.

Щом разбрал какво бил направил баща му, Лъки Циен посърнал, обзет от мрачни предчувствия. Познавал положението в Китайския квартал много по-добре от баща си и разбирал добре, че непредпазливостта му щяла да има непоправими последствия. Благодарение на умението си да общува и на ведрия си нрав, Лъки имал приятели във всички среди на китайската общност — от години успешно залагал и печелел с мярка, но и с постоянство на масите на *фан-тан*. Въпреки младостта си бил спечелил уважението и обичта на всички, дори и на *тонгите*, които нито веднъж не му били досаждали. Години наред помагал на баща си в спасяването на *sing song girls* с мълчаливото споразумение да не се забъркват в по-големи неприятности; бил наясно с необходимостта от абсолютна дискретност, за да оцелееш в Китайския квартал, където златното правило било да не се съюзяваш с белите — тези страшни и омразни *фан-уей*, а да решаваш всичко със своите, особено когато ставало дума за престъпна дейност. Рано или късно щяло да се разчуе, че баща му бил информирал мисионерките, а пък те — американските власти. Нямало по-сигурен начин от този да повикаш нещастieto и всичкият му късмет закуп нямало да му стигне да ги защити. Така казал на Дао Циен и точно така станало през октомври 1885 година — месеца, в който съм навършила пет години.

Съдбата на дядо ми се решила в онзи паметен вторник, в който двете млади мисионерки, придружени от трима яки ирландски полицаи и от стария журналист, специалист по черната хроника Джейкъб Фриймънт, пристигнали в Китайския квартал посред бял ден. Всички дейности на улицата замрели и се образувало множество, което тръгнало след свитата от *фан-уей*, непривична за тези места, която с решителни крачки се отправила към една бедняшка къщурка, зад чиято тясна и укрепена с решетка врата надничали нацапотените с оризова пудра и руж лица на две момичета, които с мяукания и с извадени на показ дребни, подобни на кучешки цицки гърди, се предлагали на клиентите. При вида на приближаващите бели хора момиченцата с изплашени викове се скрили вътре в къщурката, а на тяхно място се появила разгневена старица, която засипала полицаите с порой от ругатни на нейния си език. Доналдина направила знак и в ръката на един от ирландците се появила брадва, с която взел да сече вратата пред вцепенената тълпа. Белите нахълтали през тясната врата, дочули се лай, гонитба и заповеди на английски и след по-малко от петнайсет минути нападателите се появили отново, водейки като стадо половин дузина ужасени момичета, старицата, която се опъвала, докато един полицаи я влачел, и трима мъже, които вървели с наведени глави и с допряно до тялото им дуло на пистолет. На улицата настанала суматоха и неколцина любопитни понечили да пристъпят заплашително, ала мигом застинали, щом отекнали няколко изстрела във въздуха. *Фан-уей* качили момичетата и останалите арестанти в една закрыта полицейска карета и конете ги отнесли. Обитателите на Китайския квартал не спрели да коментират случилото се до края на деня. Никога дотогава полицията не била нахлувала там, освен ако не ставало дума за причини, пряко засягащи белите. Сред американските власти царяла голяма търпимост по отношение на „порядките на жълтокожите“, както ги наричали, и никой не си правел труда да контролира пушачите на опиум, игралните домове и още по-малко момичетата робини, които смятали за поредната гротескна извратеност на „поднебесните“, подобна на яденето на кучешко месо, сготвено в соев сос. Единственият, който не показал изненада, а задоволство, бил Дао Циен. Прочутият *джун* и за малко не бил нападат в ресторанта, където винаги обядвал с внучката си, от двама биячи, принадлежащи на една от бандите *тонги*, когато обявил на достатъчно висок глас, за

да надвика врявата в заведението, своето задоволство, че най-сетне градските власти се заемали с въпроса за *sing song girls*. При все че повечето от клиентите от съседните маси смятали, че сред едно почти изцяло мъжко население, момичетата робини били задължителен пазарен артикул, те побързали да защитят Дао Циен, тъй като той бил най-уважаваната личност в общността. Ако не била навременната намеса на собственика на ресторанта, щяло да се стигне до бой. Дао Циен се оттеглил възмутен, като с едната си ръка държал своята внучка, а с другата — увития в хартия обяд.

Може би случката с вертепа нямало да има повече последствия, ако два дни по-късно случаят не се бил повторил по подобен начин на друга улица — същите презвитериански мисионерки, същият журналист Джейкъб Фриймънт и същите трима ирландски полицаи, подкрепяни този път от още четирима офицери и две големи хищни кучета, които веригите едва смогвали да удържат. Маневрата траяла осем минути и Доналдина и Марта отвели седемнайсет момичета, две своднички, няколко души охрана и неколцина клиенти, които излезли, придържайки панталоните си. Слуховете за предприетото от Презвитерианската мисия и от правителството на *фан-уей* се пръснали като барут в Китайския квартал и стигнали дори до отвратителните килии, където робините едва преживявали. За пръв път в клетия им живот лъхнал повей на надежда. Безпомощни били заплахите, че ще ги смажат от бой, ако се разбунтуват, както и страшните истории, дето им разправяли за бели хора, които ги отвличали, за да им изпият кръвта. От този миг нататък момичетата търсели как да привлекат вниманието на мисионерките и само за няколко седмици полицейските набези се увеличили, съпътствани неотменно от статии във вестниците. Този път коварното перо на Джейкъб Фриймънт се поставило в услуга на една справедлива кауза, разтърсвайки съвестта на гражданството с красноречивата си кампания за ужасната съдба на малките робини в самото сърце на Сан Франсиско. Старият журналист издъхнал не след дълго, без да успее да измери по достойнство значението на статиите си. Затова пък на Доналдина и Марта им било писано да видят плода на ревностния си труд. Осемнайсет години по-късно се запознах с двете по време на едно пътуване до Сан Франсиско. Запазили са руменината си и месианския плам в очите и продължават да преброждат ежедневно Китайския квартал, вечно нащрек, но вече не

ги наричат проклети *фан-уей*, нито ги заплюват, щом ги видят. Наричат ги *ло-мо* — любящи майки, и ги поздравяват с поклон. Спасили са хиляди момичета и са изкоренили безсрамната търговия с деца, макар и да не са успели да сложат край на други форми на проституция. Дядо Дао Циен би бил извънредно доволен да узнае това.

Във втория вторник на ноември Дао Циен се отправил, както всеки ден, да вземе внучката си от салона за чай на своята съпруга, който се намирал на Площада на Обединението. Момиченцето прекарвало следобедите при баба си, докато *джун* и не свършел с последния пациент и не отидел да я прибере. Домът им бил само на седем преки, но Дао Циен имал навика да се разхожда от край до край по двете главни улици на Китайския квартал в този час, когато запалвали книжните фенери в магазините, хората излизали от работа и тръгвали да пазаруват за вечеря. Хванал за ръка внучката си, той се разхождал из пазарите с купища екзотични плодове, докарани от отвъдната страна на морето, с лъскави патици, увиснали на куки, с гъби, насекоми, морски дарове, животинска карантия и растения, които можели да се намерят само там. Понеже никой нямал време да готви в неговия дом, Дао Циен грижливо избирал ястията за вечеря, всъщност те били почти едни и същи всяка вечер, тъй като Лай-Минг била капризна с яденето. Дядо ѝ се опитвал да я изкуши с хапки от най-вкусните кантонски деликатеси, които се продавали по сергиите, но в крайна сметка се спирала неизменно на познатите видове *чоу-мейн*^[1] и на свински ребърца. В онзи ден Дао Циен за пръв път бил облякъл един чисто нов костюм, ушит от най-добрия шивач в града, който обслужвал само най-изискани клиенти. Дао Циен от дълги години се обличал като американец, но след като получил гражданство, се мъчел да го прави с подчертана елегантност като знак на уважение към родината осиновителка. Бил много красив в свършения си тъмен костюм, колосана риза с нагръдник, сако от английски вълнен плат, бомбе и ръкавици от шедро в цвят на слонова кост. С облеклото си малката Лай-Минг ярко се отличавала от пременения си в западен стил дядо — носела топли панталони и дреха от капитонирана коприна в яркожълти и искрящо сини цветове; дрехите ѝ били толкова дебели, че момичето се движело тромаво като мечка, а косата ѝ била прибрана в стегната плитка и черна шапка с хонконгска бродерия. Дватама привличали вниманието в пъстрото множество, съставено почти

изцяло от мъже, които били облечени в типичните и широко разпространени панталони и черни, свободни блузи, които карали човек да смята, че това е някаква униформа за китайското население. Хората се спирали да приветстват *джун и*, защото дори и да не били негови пациенти, го познавали по лице и по име; търговците се държали мило с малката, за да спечелят благоразположението на дядото: подарявали й тук някой фосфоресциращ бръмбар в дървена клетка, там някое ветрило от хартия, или пък лакомство. Привечер винаги се усещала празничност в Китайския квартал, шум от разговарящи с подвиквания хора, пазарене и хвалене на стоката; мирис на пържено, риба и мръсотия, защото отпадъците се трупали на средата на улицата. Дядото и внучката се отбили във всички заведения, където обикновено правели покупки, поприказвали с мъжете, играещи на *ма-йонг*, седнали по тротоарите, отбили се в дюкянчето на билкаря да вземат едни билки, които *джун и* бил поръчал от Шанхай, поспрели пред един игрален дом, за да погледнат от вратата масите за *фан-тан*, тъй като Дао Циен бил поклонник на хазарта, макар да го избягвал като чума. Накрая изпили чаша зелен чай в магазина на чичо Лъки, където освен това се полюбували на новопристигналите старинни изделия и резбовани мебели и после тръгнали обратно, за да изминат наново целия път бавничко, само че в посока към къщи. Изневиделица дотичало едно извънредно възбудено момче и помолило *джун и* да го последва светкавично — станала злополука, кон прегазил един човек, като му затиснал гърдите и сега той храчел кръв. Дао Циен последвал момчето тичешком, без да пуска ръката на внучката си, по една странична уличка, после по друга, хлътвайки из тесните сокаци на безумното градоустройство на квартала, докато се озовали сами на една задънена улица, оскъдно осветена от книжните фенери на няколко прозореца, които приличали на светулки от някакъв призрак свят. Момчето било изчезнало. Дао Циен разбрал, че е попаднал в капан и се опитал да се измъкне, но вече било късно. От мрака изскочили няколко мъже, въоръжени с тояги, и го обкръжили. *Джун и* бил учил бойни изкуства на младини и винаги носел нож на колана под дрехата си, но не можел да се отбранява, ако не пуснел момиченцето. Спечелил няколко мига, докато ги разпитал какво искат, какво има; чул името на А Той, а мъжете в черни пижами, с носни кърпи, покриващи лицата им, танцували около него; сетне се стоварил първият удар в гърба му,

Лай-Минг усетила как някой я дърпа назад и понечила да се вкопчи здраво в дядо си, ала любимата ръка я пуснала. Видяла тоягите да се спускат и издигат над тялото на дядо ѝ, видяла фонтан от кръв да бликва от главата му, видяла го повален по очи на земята, видяла как продължили да го млатят, докато не се превърнал в окървавена безформена маса на паважа.

„Когато докараха Дао в импровизирана носилка и видях какво бяха сторили с него, нещо се пръсна на хиляди парченца вътре в мен, подобно на кристална ваза, и завинаги изтече способността ми да обичам. Оттогава завинаги се промених. Изпитвам обич към теб, Лай-Минг, също и към Лъки и неговите деца; питаех привързаност и към мис Роуз, но любов мога да чувствам само към Дао. Без него нищо на този свят не ме интересува особено; всеки изживян ден е скъсяване на дългото очакване отново да се събера с него“, сподели баба ми Елайза Съмърс. Добави, че ѝ било много мъчно за мен, задето на петгодишна възраст ми се паднало да стана свидетел на мъченията на най-обичния ми човек, но си казала, че времето ще излекува болката. Сметнала, че животът ми при Паулина дел Валие, далеч от Китайския квартал, щял да заличи спомена за Дао Циен. Не е допускала, че сцената на малката уличка щяла да остане запечатана в кошмарите ми, нито че ароматът, гласът и нежното докосване на дядовата ръка щели да ме преследват дори будна.

Дао Циен бил жив, когато го откарали при жена му; след осемнайсет часа дошъл в съзнание и след няколко дни успял да проговори. Елайза Съмърс извикала двама американски лекари, които по различни поводи се били допитвали до *джун и*. Те го прегледали, покрусени — гръбначният му стълб бил счупен и ако оцелеел, което било малко вероятно, половината му тяло щяло да е парализирано. Медицинската наука била безсилна да му помогне, казали те. Задоволени се да почистят раните му, да понагласят изпочупените кости, да му зашият главата и да му предпишат значителни дози наркотик. В това време, забравена от всички, внучката се свила в един ъгъл до леглото на дядо си и мълчаливо го викала — *ой гоа, ой гоа* — и недоумявала защо не ѝ отговаря, защо не ѝ позволяват да иде при него, защо не може да спи, свита в прегръдките му както обикновено. Елайза Съмърс давала лекарствата на болния със същото търпение, с което се опитвала да го храни със супа през една фуния. Не се

оставила да я сломи отчаянието, спокойна и със сухи очи бдяла по цели дни край мъжа си, докато той не проговорил през подпухналите си устни и изпочупени зъби. Джун и с положителност бе усетил, че в неговото състояние не можел, нито желаел да живее; казал това на жена си и я помолил да го остави без храна и вода. Дълбоката любов и абсолютната интимност, свързвала ги в продължение на повече от трийсет години, им позволявала да отгатват мислите си и затова думите били излишни. Дори и да се е изкушавала да помоли съпруга си да живее прикован за леглото, само и само за да не остане тя сама на този свят, Елайза преглътнала словата си, защото го обичала прекалено силно, за да иска такава жертва от него. Дао Циен, от своя страна, не трябвало нищо да обяснява, тъй като знаел, че жена му ще направи необходимото, за да му помогне да умре с достойнство, така, както той би сторил с нея, ако се наложело. Помислил, че не си струвало да настоява тя да пренася тялото му в Китай, защото това вече не му се струвало толкова важно, а и не искал да стоварва още едно бреме върху плещите на Елайза, но тя и без това била решена да го стори. И двамата не желаели да разискват това, което било очевидно. Елайза му казала само, че не била способна да го остави да умре от глад и жажда, защото това можело да се проточи с дни, дори и седмици, тя не би позволила той да страда в такава дълга агония. Дао Циен й казал тогава какво да направи. Трябвало да отиде в кабинета му, да потърси в един шкаф и да донесе едно синьо шишенце. Тя му бе помагала в клиниката през първите години на връзката им и още го правела, когато асистентът отсъствал; умеела да разчита китайските знаци по флаконите и да поставя инжекции. Лъки влязъл в стаята, за да го благослови баща му и излязъл бързо, разтърсван от ридания. „Нито Лай-Минг, нито ти, Елайза, трябва да се притеснявате, аз няма да ви изоставя, винаги ще бъда край вас и ще ви закрилям; нищо лошо не ще ви сполети нито теб, нито нея“, прошепнал Дао Циен. Тя вдигнала внучката си в ръце и я приближила до дядото, за да могат да се сбогуват. При вида на това обезобразено лице момичето се отдръпнало уплашено, но сетне съзряло черните зеници, които я гледали с обичайната дълбока обич и го познала. Вкопчила се в раменете на дядо си и взела да го целува, да го зове отчаяно, да го облива с топлите си сълзи, докато не я откопчили рязко от него, не я извели навън и тя не се озовала в прегръдките на чичо си Лъки. Елайза Съмърс се върнала в

стаята, където преживяла толкова щастливи мигове със съпруга си и леко затворила вратата след себе си.

— Какво се случи после, *ой поа*? — я запитах.

— Сторих това, което бях длъжна, Лай-Минг. Сетне легнах до Дао и дълго го целувах. Последният му дъх остана с мен...

---

[1] Макарони по китайски. — Б.пр. ↑

ЕПИЛОГ

Ако не беше баба ми Елайза, която пристигна отдалеч, за да освети тъмните кътчета на моето минало, и ако не бяха хилядите снимки, натрупани вкъщи, как бих могла да разкажа тази история? Щеше да е нужно да я изкова с въображението си и с единствената помощ на уклончивите нишки на един сякаш чужд живот и на няколко лъжовни спомена. Паметта е измамна. Избираме най-светлото и най-тъмното, като прогонваме от паметта това, от което изпитваме срам, и така тъчем пространния килим на нашия живот. С помощта на снимките и писменото слово аз отчаяно се мъча да победя преходността на своето съществуване, да уловя мига, преди да е отлетял, да разсея неясните петна от моето минало. Всеки миг отминава като дъх и се превръща в история; действителността е нетрайна и блуждаеща — чист копнеж. Със снимките и с тези страници аз съхранявам спомените живи; те са опората ми в една изплъзваща се истина, но все пак истина; те са доказателство, че описаните събития са се случили и че героите са преминали през моя живот. Благодарение на тези спомени аз съм в състояние да възкреся майка си, която умряла при моето раждане, двете си храбри баби и моя мъдър китайски дядо, клетия ми баща и още други брънки — всички със смесена и гореща кръв — от дългата верига на моето семейство. Пиша, за да разбуля изначалните тайни от моето детство, за да стигна до моята самоличност и да създам собствената си легенда. В крайна сметка единственото, което напълно ни принадлежи, е споменът, който успяваме да изтъчем. Всеки подбира сам тоналността, в която да пресъздаде собствената си история и аз бих искала да избира трайната и ясна контрастност на фотографското изображение върху платина, ала нищо в съдбата ми не притежава това светло излъчване. Аз живея сред смътно очертани светлосенки, сред забулени тайни и несигурност и тонът, подобаващ за разказа на моя живот, е по-скоро кафеникаво-белият оттенък на един портрет в цвят сепия.

Издание:

Автор: Исабел Алиенде

Заглавие: Портрет в сепия

Преводач: Маня Костова

Година на превод: 2004

Език, от който е преведено: Испански

Издател: ИК „Колибри“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2004

Тип: Роман

Националност: Испанска

ISBN: 954-529-306-3

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2849>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.